
HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSIA

JULKAISSUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

XXIV

ERKKI K. OSMONSALO

FABIAN LANGENSKIÖLD

VALTIOLLINEN ELÄMÄNTYÖ I.

FABIAN
LANGENSKIÖLD
VALTIOLLINEN ELÄMÄNTYÖ

I

KIRJOITTANUT
ERKKI K. OSMONSALO

HELSINKI 1939

HELSINKI 1939
SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN KIRJAPAINON OY.

Aikulause.

Aloitteen Fabian Langenskiöldin elämäkerran kirjoittamisesta teki jo vuosikausia sitten Hämeen Heimoliitto. Oli tarkoitus laatia etusijassa painetun aineiston nojalla elämäkerrallinen kuvaus tästä autonomian ajan valtiomiehestä. Kun olin käynyt työhön, selvisi kuitenkin varsin pian, ettei tätä tietä voitu kirjoittaa tarkoitustaan vastaavaa edes yleistajuistakaan teosta, vaan koko työ oli muutettava toiselle pohjalle. Tässä työni vaiheessa sain useasti neuvotella professori Gunnar Soolahden (†) kanssa ja häneltä sain useita arvokkaita ohjeita etusijassa yliopiston arkistossa olevan aineiston suhteen. Myös neuvottelin useasti työstä sittemmin edesmenneen arkistohoitajan, tohtori K. W. Rauhalan kanssa. Heidän tutkimusteni alkutaipaleella minulle suomansa arvokas apu säilyy kiitollisessa muistossa. Kun työni laatua näin ollen oli muutettava, Hämeen Heimoliitto, joka oli taloudellisesti tukenut työtäni, havaitsi, ettei se voinutkaan ottaa ilmeisesti varsin laajaksi paisuvaa kirjaa julkaisusarjaansa. Näin syntyneestä pulmasta pelasti minut Suomen Historiallinen Seura, joka suostui julkaisemaan teoksen sarjassaan »Historiallisia tutkimuksia». Tästä kiitän Suomen Historiallista Seuraa. Samoin osoitan kiitokseni Suomen Valtionarkiston ja Helsingin Yliopiston kirjaston virkamiehille, jotka vaivojaan säästämättä ovat olleet tutkimustyössäni apuna. Myös kiitän vaimoani Lolan Osmonsaloa suuriarvoisesta avusta teoksen oikaisuluvussa ja aineiston kopioimisessa.

Helsinki, elokuussa 1939.

Kirjoittaja.

Sisällys.

	Sivu
Alkulause	III
Lähteet	VII—XVII
Johdanto	1—4
I. SUKUPERÄ, LÄHEISIN SUKULAIS- JA PERHEPIIRI	5—38
Lang-suku, s. 5—8. L. A. Langenskiöld ja hänen suku- piirinsä, s. 9—15. Langenskiöldit ja Gripenbergit, s. 15—24. A. G. Langenskiöld ja hänen sukupiirinsä, s. 14—26. A. G. Langenskiöld maaherrana Heinolassa, s. 27—38.	
II. OPINTOVUODET YLIOPISTOSSA JA ENSIMMÄINEN OPINTO- MATKA VENÄJÄLLE	39—84
1. <i>Yliopistovuodet.</i>	
Uran valinnan mahdollisuuksia, s. 40—43. Ylioppilas- tutkinto, s. 43—44. Henkiset virtaukset Turussa, s. 45. Ylioppilastoverit, s. 46—47. Yliopisto-opetta- jat, s. 48—50. Opinnot ja kandidaattitutkinto, s. 50—53.	
2. <i>Yleiset valtiolliset olot Langenskiöldin ylioppilasvuosina.</i>	
Venäjänkieli, s. 54—59. Zakrevski ja yliopisto, s. 58—60. Ns. III osasto, Zakrevski ja yliopisto, s. 61—62. Yliopiston siirto ja Reh binder, s. 63. Zakrevskin osuus, s. 64. Yliopiston statootit, s. 64—66. Yliopisto ja Zakrevskin aika, s. 66—67. Poliittinen murros, s. 68—70.	
3. <i>Kasaanin matka.</i>	
Muutokset Haminan kadettikoulussa v. 1831, s. 71—72. Opettajapula, s. 73. Langenskiöld ym. stipendiaateiksi Kasaaniin, s. 74—75. Näiden matko- jen silloinen arvostelu, s. 75—76. Venäjän yliopisto- olot, s. 77—82. Kasaanin yliopisto ja stipendiaatit siellä, s. 82—84.	
III. ODOTUKSEN VUOSIA	85—97
Helsingin Lyseo ja Trigonometrian oppikirja, s. 85—88. Yksityiselämää, s. 89—90. Hämäläis-Osakunnan ku- raattori, s. 90—91. Hakee yliopiston lehtoriksi, s. 91—96.	

- IV. OPETTAJANA HAMINAN KADETTIKOULUSSA. TOINEN OPINTOMATKA VENÄJÄLLE VV. 1838—1840. TUTKIMUS »VENÄLÄISISTÄ VERBEISTÄ» 98—124
 Olot kadettikoulussa, s. 98—99. Langenskiöld opettajaksi sinne, s. 100. Lähtee Moskovaan, s. 101. I. J. Rostovtsov, s. 102—104. Venäjän henkiset liikkeet 1820—1840-luvuilla, s. 104—116. I. I. Davydov, s. 117. Tutkimus venäläisistä verbeistä, s. 117. »Isänmaalliset lehdet», s. 118—119. Muita aikakauskirjoja, s. 120. Gretschin ym. ryhmä ja Langenskiöld, s. 120—121. Oleskelu Pietarissa, s. 121—122. Venäjän matkojen merkitys Langenskiöldille, s. 123—124.
- V. VIRKAMIEHENÄ SENAATISSA VV. 1842—1846. FABIAN LANGENSKIÖLD JA J. J. NORDSTRÖM 125—153
1. *Senaatin kielenkääntäjänä.*
 Langenskiöld kielenkääntäjäksi, s. 127. Helsingin huvituksia, s. 129—130. Virkamiesolot, s. 130—136.
 2. *Fabian Langenskiöld ja J. J. Nordström.*
 J. J. Nordström, s. 137—138. Hänen katsomuksensa ja Langenskiöld, s. 139—142. Valtio-oikeudelliset mielipiteet, s. 142—144. Menschikov ja lakien kodifointi, s. 145—146. Muita ristiriitoja, s. 146—147. Langenskiöld laillisista muodoista, s. 147—148. Suomen aseman faktillinen heikkous, s. 149—150. Langenskiöld ei syvenny oikeushistoriaan, s. 150—151. Langenskiöld liikemoraalista, s. 152—153.
- VI. VALTIOLLISEN ELÄMÄNTYÖN ALKU 154—187
1. *Fabian Langenskiöld ja Casimir v. Kothen.*
 Kothenin yleneminen, s. 155—156. Kothenin ja Langenskiöldin katsomusten ero, s. 158. Kothen yllyttää Langenskiöldiä pyrkimään eteenpäin virkamiesuralla, s. 159—160.
 2. *Norjan-vastaisen rajan käynti v. 1846.*
 Rajatoimet Suomessa, s. 161—162. Norjan rajaolot, s. 163—165. Langenskiöld rajakomissaariksi, s. 167—168. Rajankäynti, s. 169—173.
 3. *Langenskiöldin mietinnöt Norjan-vastaisella rajalla esiintyneiden riitakysymysten järjestämiseksi.*
 Lappalaislaitos, s. 173—175. Yhteisalueen jako v. 1826 s. 175—176. Suomen Jäämeren politiikan alku, s. 177—178. Enontekiön vaihtokysymys ja Lager-

VI

borgin kanta, s. 178—179. Konferenssit 1800-luvulla, s. 180. Julkinen mielipide Varangin kysymyksestä, s. 181—183. Langenskiöldin mietintö, s. 184—187.

VII. VIRKAMIEHENÄ VALTIOSIHTTEERISTÖSSÄ 188—233

1. *Muutto Pietariin. Eri toimia valtiosihteeristössä.*

Armfeltin käsitys Langenskiöldistä, s. 188. Eräs Langenskiöldin kirjelmä, s. 189—190. Valtiosihteeristön järjestysmuoto, s. 190—191. Aleksanteri Armfelt, s. 192. Parfeneckin juttu, s. 193—196. Langenskiöld saa kiinteän aseman, s. 196.

2. *Kompromissaarina Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementin välistä rajaa määrättäessä.*

Rajaolot siellä, s. 197. Uusi rajakomitea, s. 198—199. Rajankäynti, s. 200—204. Uusia suunnitelmia, s. 205.

3. *Fabian Langenskiöld ja Varangin kysymys.*

Lapin olot kiristyvät, s. 205—206. Hallituksemme kanta, s. 208. Venäjän ulkoasiainhallinto kysyy neuvua Menschikovilta, s. 209. Menschikov taas Langenskiöldiltä, s. 210—211. Langenskiöldin kanta, s. 212—215. Tukholman neuvottelut, s. 216—217.

4. *Ajanjakson poliittinen luonne.*

Käännös Venäjän politiikassa v. 1845, s. 218. Valta-kunta sulkeutuu ulkom. alempiin yhteiskunnan kerroksiin kuuluvilta, s. 218—219. Varovaisuustoimet »demokraattis-sosialistisia» liikkeitä vastaan v. 1850, s. 220—222. Suomi puskurivaltiona, s. 222—223. Salaiset komiteat, s. 224—226. Suomen yleisen mielihiteen muokkaus, s. 227—229. Langenskiöld yrittää saada Snellmanin virall. lehden toimittajaksi, s. 230. Langenskiöldin eräs polemiikki, s. 231. Langenskiöldin kohoaminen ja kehitys, s. 232. Avioliitto, s. 232—233.

REFERAT 234—239

Lähdeluettelo.

Käytetyt lyhennykset on merkitty sulkujen () väliin painamattomien ja painettujen lähteitten luettelossa kunkin nimikkeen lopussa. Muut tekstissä esiintyvät lyhennykset selviävät asiayhteydestä.

I. Painamattomat lähteet.

1. SUOMEN VALTIONARKISTO. (SVA.)

Valtiosihteerinviraston arkisto. (Vsv.)

Suomen asiain komitean pöytäkirjat 1812—1826. (SAK. pöytäkirja.)
Esittelynotit.
Kenraalikuvernöörin kanslian kirjelmiä. (Vsv. asiak. vuosi G.G. n:o.)
Erinäisten viranomaisten kirjelmiä. (Vsv. asiak. vuosi S.E. n:o.)
Senaatin talousosaston kirjelmiä. (Vsv. asiak. vuosi O.D. n:o.)
Akteja eri vuosilta.
Valtiosihteeristön virkamiesten ansioluettelokokooma.

Kenraalikuvernöörin kanslian arkisto. (Kkv.)

Asiakirjoja eri vuosilta.
Salaisia asiakirjoja eri vuosilta.
Luetteloja kenraalikuvernöörin esittelyistä ja esittelynotteja eri vuosilta.

Hallituskonseljin ja senaatin arkisto.

Hallituskonseljin ja senaatin täysistuntojen pöytäkirjoja.
Hallituskonseljin ja senaatin talousosaston pöytäkirjoja.
Hallituskonseljin ja senaatin kirjeasiakirjoja (KD, numero, vuosi)
Hallituskonseljin ja senaatin anomusasiain asiakirjoja (AD, numero, vuosi.)
Senaatin salaisia asiakirjoja.

Suomen kadettikoulun arkisto.

Saapuneiden kirjelmien diaareja eri vuosilta.
Lähteneiden kirjelmien diaareja eri vuosilta.
Asiakirjoja eri vuosilta.

VIII

Muita kokoelmia:

Suomen siviilivirkamiesten ansioluettelokokoelma.
Norjan-vastaista rajaa koskevat raja-asiakirjat (Raja-asiak. II, 1),
n:o.)
Venäjän-vastaista rajaa koskevat raja-asiakirjat (Raja-asiak. III; 1)
n:o.)
Törnqvistin kokoelma.
Rehbinderin kirjekokoelma.
Mannerheimin kirjekokoelma.
Kotthenin kirjekokoelma.
Joensuun kartanon arkisto (Armfeltin kok.)
Mustion arkisto ns. Vanha sarja.
Falckin kirjekokoelma.
Brunérin kokoelma.
Mellinin kirjekokoelma.
Uno Cygnaeuksen ns. virallinen kokoelma.
Kyminkartanon lääni: 8923.

2. *HELSINGIN YLIOPISTON ARKISTO. (HYA.)*

Konsistorin pöytäkirjoja eri vuosilta.
Filosofisen tiedekunnan pöytäkirjoja eri vuosilta.
Keisarillisia ja kanslerin kirjelmiä eri vuosilta.
Logis Lista I.
Album Universitatis Imperialis Alexandreae in Fennia 1828—1865.

3. *HELSINGIN YLIOPISTON KIRJASTO (HYK.)*

Hämäläis-osakunnan arkisto: I. VIII. 31. Album Tavastensium.
J. J. Nordströmin luentojen käsikirjoitukset.
Fredrik Cygnaeuksen kokoelma.
Gabriel Reinin kokoelma.
Seb. Gripenbergin kirjekokoelma.

4. *SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN ARKISTO.*

Lönnrotiana:
Elias Lönnrotille saapuneita kirjeitä vv. 1825—1832, 1833—1836.

5. *SÄÄKSMÄEN, HEINOLAN KAUPUNGIN JA KÄRKÖLÄN KIRKONARKISTOT.*

II. Painetut lähteet ja kirjallisuus.

- ANTHONI, ERIC: Jacob Tengström och stiftstyrelsen i Åbo stift 1808—1832. II. Helsinki 1928.
- ASCHEHOUG, T. H.: Yhteiskuntataloustieteen historia. Helsinki 1925.
- ASPELIN, J. R.: Johanna v. Schoultz. Finska qvinnor på olika arbetsområden. Biografiskt album utgifvet af Finsk Qvinnoförening. Helsinki 1892.
- BERGHOLM, A. H.: Abraham Poppius. Elämäkerta ja runot. Helsinki 1899.
- BERGHOLM, AXEL: Sukukirja I—II. Kuopio 1901—1905. (Sukukirja.) —»— Keisarillisen Suomen Hallituskonseljin ja Senaatin puheenjohtajat, jäsenet ja virkamiehet 1809—1909. Porvoo 1912.
- BJÖRKLUND, JOH.: Suomen papisto 1800-luvulla. Helsinki 1939.
- BLOMQVIST, A. R.: Yksityiskoulut ja kasvatusaatteiden uudistus. Oma Maa II², s. 243—260. Helsinki 1921.
- BLUNTSCHLI, J. C.: Geschichte der neueren Staatswissenschaft seit dem 16 Jh. bis zur Gegenwart. München 1861. (Geschichte der Wissenschaften im Deutschland. Neuere Zeit I.)
- BONSDORFF, CARL V.: Universitetets förflyttning till Helsingfors. Hist. Ark. XX: II, s. 33—61. Helsinki 1906—1908.
- »— Åbo akademi och dess män 1808—1828. I. Helsinki 1912.
- »— Opinioner och stämningar i Finland 1808—1814. Helsinki 1918.
- »— Muutto Turusta Helsinkiin. Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, s. 1—27. Porvoo 1928.
- BOSTRÖM, H. J.: Wasa Hofrätts Presidenter, Ledamöter och Tjänstemän samt Hofrätten underlydande Lagmän och Häradshöfdingar 1776—1914. Helsinki 1915.
- Calender till minne af Kejsarliga Alexanders-Universitetets andra secularfest. Helsinki 1842.
- CARPELAN, TOR och TUDEER, L. O. TH.: Helsingfors Universitet. Lärare och tjänstemän från år 1828. I—II. Helsinki 1921—1926. (Carpelan—Tudeer.)
- CEDERBERG, A. R.: Kaarle Niklas Keckman. Suomalaisuuden merkkimiehiä III, s. 39—67. Helsinki 1917.
- »— Turun palo v. 1827. Hist. Ark. XXII, I. 5. Helsinki 1911.
- »— Anjalan liiton historialliset lähteet. Helsinki 1931.
- »— Ylioppilaselämää Turussa viime vuosisadan alussa. Elämää Suomessa 1800-luvulla. Hist. aitta V, s. 7—15. Helsinki 1934.
- CHARPENTIER, AXEL, JOHAN JAKOB NORDSTRÖM. Oma Maa VI², s. 839—847. Porvoo 1925.
- »— Om sytning. Helsinki 1896.
- COLLIANDER, O. I.: Suomen kirkon paimenmuisto II. Helsinki 1918.
- COLLIN, J. G.: Lefnadsteckningar öfver de utmärktare personerna under kriget emot Ryssland åren 1808 och 1809. II. Tukholma 1862.

X

- CYGNAEUS, FREDR.: Johan Jacob Nervander. Helsinki 1848.
- CYGNAEUS, GUSTAF: K. Suomen Talousseura 1797—1897. Turku 1897.
- DAHLBERG, RAGNAR: Professor Adolf Mobergs autobiografi. Historiska och litteraturhistoriska studier 3, s. 101—252. Helsinki 1927.
- DANIELSON-KALMARI, J. R.: Aleksanteri I:n aika. I—VI. Porvoo 1920—1928.
- »— Kustavilainen aika I—II. Porvoo 1921.
- »— Muuan lehti L. G. von Haartmanista Suomen autonomian puolestajana. Turun suomalaisen yliopistoseuran vuosikirja 1921, s. 94—115. Turku 1921.
- »— Tien varrelta kansalliseen ja valtiolliseen itsenäisyyteen. I—III. Porvoo 1928—1930.
- DURCHMAN, OSO: Björkstén-suku. Kansallinen Elämäkerrasto I, s. 257. Porvoo 1927.
- ELGENSTIERNA, GUSTAF, Den introducerade svenska adelns ättartavlor. I—IV. Tukholma 1925—1928. (Elgenstierna.)
- FELLMAN, JACOB: Anteckningar under min vistelse i Lappmarken. I—IV. Helsinki 1906. (Fellman.)
- Finlands Allmänna Tidning 1838, 1840.
- Finska Kadettkåren 1812—1887. Hamina 1890.
- FISCHER, KONSTANTIN: Memoarer. Helsinki 1908. (Senator Fischers Memoarer.)
- FORSELLES, JENNY AF: Elias Lönnrots svenska skrifter II. Helsinki 1911. Förteckning öfver Embets- och Tjenstemän samt närvarande studerande vid Kejsarliga Alexanders-Universitetet i Finland, vuodet 1835—1838. Helsinki 1835—1838. (Helsingin Yliopiston painettu luettelo.)
- GEITLIN, GABRIEL: Dissertatio academica de meritis Lomonossovii IV. Helsinki 1830.
- GRIKOWSKI, WIATSCHEW: Das Staatsrecht des Russischen Reiches. (Das öffentliche Recht der Gegenwart herausgeg. von Huber, Jellinek, Laband, Piloty.) Bd. XVII. Tübingen 1912. (Grikowski.)
- GRIPENBERG, G. A.: Finska Kadettkåren och dess kamratskap. Helsinki 1912.
- GRIPENBERG, R. V.: Valkojuurikkaanviljelyksestä ja sokerinvalmistamisesta Voipalan tilalla Sääksmäellä vuosina 1837—1840. Maanviljelyshallituksen Tiedonantoja N:o IX. 1895. Helsinki 1895.
- GROTFELT, GÖSTA: Suomalainen peltokasviviljelys. Jälkimmäinen nide. Helsinki 1922.
- GROTFELT, KUSTAVI: Aleksanteri Armfelt. Kansallinen Elämäkerrasto I, s. 143—146. Porvoo 1927.
- GROUNDSTROEM, WALTER: Utdrag ur J. Grotts brevväxling med P. Pletnjoij angående finska förhållanden vid medlet av 1800-talet. I—II. Helsinki 1912—1915. (Grot-Pletnjoivin kirjeet.)

- HAGERUP, FRANCIS: Retsencyclopaedi. Kristiania 1906.
- »— Oikeus ja kulttuuri XIX vuosisadalla. Porvoo 1923.
- HANHO, J. T.: Sahateollisuudesta ja sahan tuotteiden viennistä 1840- ja 1850-luvuilla. Helsinki 1915.
- HARDÉN, ATTE: Orimattilan pitäjä. Lahti 1923.
- HARMAJA, LEO: Suomen tullipolitiikka Venäjän vallan aikana I. Helsinki 1920.
- »— Tullikysymykset Suomen kansantaloudellisessa kirjallisuudessa ennen maan itsenäistymistä. Helsinki 1925.
- HARTMAN, TORSTEN: De tre gustavianerna. Helsinki 1899.
- HEDENSTRÖM, ALFRED von: Venäjän historia 1878—1918. Helsinki 1922. Helsingfors Morgonblad 1836, 1838. Helsingfors Tidningar 1832.
- HEIKEL, AXEL O.: Brunnssparkens historia 1834—1886. Helsinki 1919.
- HEINRICIUS, G.: Skildringar från Åbo akademi 1808—1828. Helsinki 1911.
- »— Anteckningar om Immanuel Ilmoni enligt bref och dagböcker. Helsinki 1912.
- »— Från samhällslifvet i Åbo 1809—1827. Helsinki 1914.
- HERZEN, ALEXANDER: Eurooppa ja Venäjä. Hämeenlinna 1917.
- HILDEBRAND, EMIL — STAVENOW, LUDVIG: Sveriges historia till våra dagar. XII. Tukholma 1923. (Hildebrand—Stavenow.)
- HIRN, HANS: Gustaf Fredric Stjernvall 1767—1815. En tidsskildring. Helsinki 1931.
- »— Generalguvernör Zakrevskis inspektionsresa maj—juli 1824. H.t.f.f. 1932, s. 158—166.
- HJELT, OTTO E. A.: Naturalhistoriens studium vid Åbo Universitet. Åbo Universitets lärdomshistoria 6. Helsinki 1896.
- HORNBORG, HARALD: Lang- ja Langenskiöld-suvut. Kansallinen Elämäkerrasto III, s. 359—360. Porvoo 1930.
- ISO TIETOSANAKIRJA VII. Helsinki 1934.
- JAHNSSON, YRJÖ: Tutkimuksia Suomen kansantaloustieteen historiasta vuosina 1810—1860. I. Helsinki 1907.
- JOHNSSON, GUNNAR: Suomen piirilääkärit 1749—1927. Suomen Suku- tutkimusseuran julk. VI. Helsinki 1922.
- JUTIKKALA, EINO: Sääksmäen pitäjän historia. Jyväskylä 1934.
- JUVELIUS, EINAR W.: Hannu Henrik Gripenberg. Kansallinen Elämäkerrasto II, s. 257—259. Porvoo 1929.
- JÄNTERE, KAARLO: Kysymys venäjän kielen asemasta vv. 1809—1828. Helsingin Yliopiston alkuajoilta, s. 54—108. Porvoo 1928.
- JÖRGENSEN, ARNE: Nikolai I ja yliopiston kirjasto. Helsingin Yliopiston alkuajoilta, s. 28—53. Porvoo 1928.
- KARSTEN, OSSIAN: Pohjois-Suomen kauppaoiloista. Esitelmiä Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä 2. Porvoo 1897.
- KERKKONEN, VEIKKO: Janakkalan historia. Hämeenlinna 1931.

XII

- KOSKINEN, YRJÖ: Yrjö Maunu Sprengtportenista ja Suomen itsenäisyydestä. Helsinki 1870.
- »— Suomalaisen uutis-asutuksesta Jäämeren rannikolla. Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia II, s. 426—480. Helsinki 1904—1906.
- KOYRÉ, ALEXANDRE: La philosophie et le problème national en Russie au début du XIXe siècle. Paris 1929.
- LAGERBLAD, ELIS: Bref från dåvarande fil. magistern L. I. Ahlstubbe till fil. magistern Carl Backman. Förhandlingar och Uppsatser 20, s. 329—338. Helsinki 1907.
- LAGUS, ROBERT: Juridiskt Album II. Helsinki 1861. (Juridiskt Album.)
- LAGUS, WILH.: Minnesteckning af Johan Jakob Nordström. Acta societatis scientiarum Fennicae T. XI. Helsinki 1880.
- »— Åbo Akademis studentmatrikel II. Helsinki 1895.
- LANGENSKIÖLD, FAB.: Läran om logaritmerna jemte elementerna af plan trigonometri för begynnare. Helsinki 1838, 1858, 1864.
- LEHMUSTO, HEIKKI: Juhana Vilhelm Snellman ja hänen asemansa Hegelin koulukunnassa. Helsinki 1923.
- LEINBERG, K. G.: Helsingfors Lyceum under de trettiofem första åren af dess verksamhet. Helsinki 1866.
- »— Odert Henrik Gripenberg, en Pestalozzis lärjunge. Kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja 1887, s. 65—88.
- »— Gillet »Amore Proximi» eller »Kärleken till Nästan». Förh. o. Upps. 17, s. 268—350. Helsinki 1904.
- LIAKKA, NILO: Johan Ulrik Sebastian Gripenberg. Kansallinen Elämäkerrasto II, s. 262—264. Porvoo 1929.
- LINDEQVIST, K. O.: Tietoja hämäläisen ylioppilas-maakunnan ja myöhemmän osakunnan entisyydestä. Kaikuja Hämeestä V, s. 1—94. Helsinki 1890.
- »— Hämeenlinnan kaupungin historia III. Hämeenlinnan kaupungin historia vuosina 1809—75. Hämeenlinna 1930.
- LINDH, ERIK: Kongliga Björneborgs regemente. Helsinki 1928.
- LINKOMIES, EDWIN: Latina. Helsingin Yliopiston alkuajoilta, s. 186—204. Porvoo 1928.
- LUTHER, ARTHUR: Geschichte der russischen Literatur. Leipzig 1924.
- LÖNNBECK, GUSTAF F.: Folkskoleidéns utveckling i Finland från nittonde århundradets början till 1866. Helsinki 1887.
- »— Uno Cygnaeus »Suomen kansakoulun isä». Helsinki 1910.
- Lönnrotin matkat I—II. Helsinki 1902.
- MARELIUS, NILS: Land- och Fjäll-ryggarna samt Riks Gränsen emellan Sverige och Norrige. Kongl. Svenska Vettenskaps Academiens Handlingar 1772. XXXIII.
- MARMIER, XAVIER: Lettres sur la Russie I—II. Paris 1843.
- MELANDER, G.: Fysiikan tutkijat Suomessa viime vuosisadan alkupuolella. Oma maa III², s. 632—643. Porvoo 1922.

- MELANDER, G.: Kustaa Gabriel Hällström. Kansallinen Elämäkerrasto II, s. 522—524. Porvoo 1929.
- »— Juhana Jaakko Nervander. Kansallinen Elämäkerrasto IV, s. 168—171. Porvoo 1932.
- MEURMAN, AGATON: Muistelmia I. Helsinki 1909.
- MILUKOW, PAUL: Skizzen russischer Kulturgeschichte I—II. Leipzig 1898—1901.
- NERVANDER, E.: Fredrik Cygnaeus. Helsinki 1907.
- »— Strödda uppsatser II. Helsinki 1911.
- NEVANLINNA, E.: Suomen raha-asiat vuosina 1863—1904. Helsinki 1907.
- NIEMINEN, VELI: Miten Mustialan maanviljelysopisto perustettiin? Yhteiskuntataloudellinen aikakauskirja 1912, s. 298—304. Helsinki 1912.
- NIKITENKO, ALEXANDER IVANOVITSCH: Jugenderinnerungen. Übers. v. R. Türstig. (Bibliothek Russischer Denkwürdigkeiten, herausgegeben v. Theodor Schiemann. Bd. VII.) Stuttgart 1895.
- NORDENSTRENG, SIGURD: Gustaf Johan Mechelin. Finsk Tidskrift 1928.
- NURMIO, YRJÖ: Suomen sensuuriolot Venäjän vallan alkuaikoina vv. 1809—1829. Porvoo 1934.
- NYBERG, PAUL: Ett litet bidrag till gillet Amore Proximi's historia. Förh. o. Upps. 28, s. 394—402. Helsinki 1915.
- »— Zacharias Topelius dagböcker III, 1837—1838. Helsinki 1921.
- NÖTZEL, KARL: Die soziale Bewegung in Russland. Berlin—Leipzig 1923.
- OSMONSALO, ERKKI K.: Suomen rajapolitiikka Venäjän vallan aikana I. Helsinki 1932. (Rajapolitiikka.)
- »— Valtion ja valtakunnan rajankäynnit Suomessa Venäjänvallan ja itsenäisyyden aikana. Suomen Maanmittauksen historia III: 4. Porvoo 1933. (Rajankäynnit.)
- »— Hallituksen politiikka herännäisliikkeitä kohtaan Aleksanteri I:n ja Nikolai I:n aikana. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia XII, 4. Helsinki 1939.
- »— Vanhaa Heinolaa ja entisiä heinolaisia. Hämeenlinna 1929.
- PALMÉN, E. G.: Suomen valtiovarojen hoidosta. Valvoja 1889.
- »— Till hundraårsminnet af Johan Philip Palmén. II—II₂. Helsinki 1917.
- »— Lakikodifioimishankkeet Suomessa. Oma Maa IV², s. 197—210. Porvoo 1923.
- PALMSTIERNA, C. F.: Sverige, Ryssland och England 1833—1855. Kring novembertraktatens förutsättningar. Tukholma 1932. (Palmstierna.)
- PIPPING, HUGO E.: Carl Fabian Theodor Langenskiöld. Kansallinen Elämäkerrasto III, s. 364—367. Porvoo 1930.
- PLATONOV, S. F.: Venäjän historia. Helsinki 1933.

XIV

- Protocoller och Handlingar, rörande det brottsliga förhållande som förekommit emot åtskillige Chefs och Officerare wid Finska Arméen under 1788 års Campagne. I—II. Tukholma 1789—1791. (Sotaoikeuden painetut pöytäkirjat.)
- Protokoll förda hos Höglöfliga Ridderskapet och Adeln vid Landtdagen i Borgå år 1809. Helsinki 1905.
- PÄRSSINEN, JAAKKO: Kasvatusopilliset virtaukset ja koululaitoksen kehitys Suomessa vuosina 1801—1843. Helsinki 1911.
- RAUHALA, K. W.: Suomen keskushallinnon järjestämisestä vuosina 1808—1817. I. Helsinki 1910.
- »— Keisarillinen Suomen Senaatti 1809—1909. I. Helsinki 1915.
- »— Maanmittauslaitoksen järjestely ja maanmittaushallinto Venäjänvallan aikana. Suomen Maanmittauksen historia II: I. Porvoo 1933.
- REHBINDER, ROB. H.: Underdånig Berättelse angående Storfurstendömet Finlands tillstånd och förvaltning. (1826—1835.) Helsinki 1836.
- REIN, EDVARD: Kreikan kieli. Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, s. 205—219. Porvoo 1928.
- REIN, G.: Geographiska och statistiska notiser om Uleåborgs län. Suomi 1846, s. 261—333. Helsinki 1847.
- REIN, TH.: Juhana Vilhelm Snellmanin elämä I—II. Helsinki 1904—1905.
- »— Gabriel Rein. Suomalaisuuden merkkimiehiä IV, s. 3—74. Helsinki 1917.
- »— Muistelmia elämän varrelta I. Helsinki 1918.
- REINHOLD, ALEXANDER VON, Wissarion Belinski. Baltische Monatschrift Bd. 30. Tallinna 1883.
- ROOS, JOHN E.: Officersboställen i Finland under svenska tiden. Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja X., s. 174—246. Helsinki 1927.
- SÄCKE, GEORG: W. S. Solowjews Geschichtsphilosophie. Ein Beitrag zur Charakteristik der russischen Weltanschauung. (Quellen und Aufsätze zur russischen Geschichte. Herausgegeben von Karl Stählin. Bd. IX.) Tilsit 1929.
- SALOMAA, J. E.: Filosofia. Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, s. 111—148. Porvoo 1928.
- Samling af de till efterlefnad gällande Bref, Förklaringar och Föreskrifter, hwilka af Hans Kejserliga Maj:t, äfvensom ifrån Expeditionerne i Dess Senat för Storfurstendömet Finland blifwit utfärdade uti Justitiae-Oeconomiae- och Politiae- Årender. II—III, V. Helsinki 1836—1837, 1853. (Samling af bref.)
- Samling af Placater, Förordningar, Manifeste och Påbud, samt andre Allmänna Handlingar, hwilka i Storfurstendömet Finland sedan

- 1808 års början ifrån trycket utkommit. I—III, V—VII, X—XII, XIV. Helsinki 1831—1853. (Samling af placater.)
- Samling af sådana lagbud och författningar, som angå Kronolänsmäns tjänsteäligganden och hvad dermed sammanhänger. Helsinki 1869.
- SARVA, GUNNAR: Suomen ja Norjan välisen rajan sulkeminen v. 1852. Hist. aikak. 1920, s. 1—29.
- SCHAUMAN, AUG.: Kuuden vuosikymmenen ajoilta. Muistelmia Suomesta. Helsinki 1901. Uusi, kuvitettu painos. I—II. Jyväskylä 1924—1925.
- SCHIEMANN, THEODOR: Geschichte Russlands under Kaiser Nikolaus I. I—IV. Berlin 1904—1918. (Schiemann.)
- SCHULMAN, HUGO: Ur ett familjearkiv. Förh. o. Upps. 25, s. 180—188. Helsinki 1912.
- SEIGNOBOS, CH., Histoire politique de l'Europe contemporaine 1814—1896. Sixième édition. Paris 1921.
- SEITKARI, OLAVI: Suomen rautatiesantarmiston perustamisvaiheita. Hist. Ark. XLIII: 8. Helsinki 1937.
- SIMELIUS, AUKUSTI: August Ahlqvist runoilijana, arvostelijana ja tyyli-
niekkana. I. Helsinki 1914.
- SLOTTE, K. F.: Matematikens och fysikens studium vid Åbo Universitet. Åbo Universitets lärdomshistoria 7. Helsinki 1898.
- SNELLMAN, J. V.: Yliopistollisesta opiskelusta. Kootut teokset I, s. 309—338. Helsinki 1932.
- »— Virkamiesten valmistus yliopistoissa. Kootut teokset VI, s. 67—76. Helsinki 1929.
- »— Muistiinpanoja I. Tie senaattiin. Kootut teokset X, s. 361—379. Porvoo 1930.
- »— Muistosanoja vapaaherra Fabian Langenskiöldistä. Kootut teokset X, s. 101—124. Porvoo 1930.
- »— Kirjeitä. Kootut teokset XII, s. 18—22, 243—244. Porvoo 1931.
- SPÅRE, G. A.: Biografiska anteckningar om Kejsarliga Regerings-Kon-
seljens eller Senatens för Finland ordförande och ledamöter samt
embets- och tjänstemän under åren 1809—1877. Helsinki 1878.
(Spåre.)
- STEINMANN, FRIEDRICH — HURWICZ, ELIAS: Konstantin Petrowitsch
Pobjedonoszew. (Quellen und Aufsätze zur russ. Geschichte.
Herausgeg. von Karl Stählin. Bd. XI.) Tilsit 1933.
- STEPUN, FEDOR: Deutsche Romantik und die Geschichtsphilosophie
der Slawophilen. Logos, Bd. XVI, 1927, s. 46—67.
- STUPPERICH, ROBERT: Die Anfänge der Bauernbefreiung in Russland.
(Neue Deutsche Forschungen Bd. 208.) Berlin 1939.
- STÄHLIN, KARL: Geschichte Russlands von den Anfängen bis zur Gegen-
wart 3. Berlin 1935.

- SUOLAHTI, GUNNAR: Elämää Suomessa 1700-luvulla II. Porvoo 1917.
 —»— Aadolf Iivar Arwidsson. Kansallinen Elämäkerrasto I, s. 155—162.
 Porvoo 1917.
- Suomenmaan hallinnollista kirjevaihtoa vuodelta 1808. I—II: 2. Helsinki 1893—1895.
- Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen. 1843.
- SVERIGES TRAKTATER med främmande magter jemte andra dit hörande handlingar. 1723—1771. VIII. Tukholma 1922.
- SÖDERHJELM, WERNER: Johan Ludvig Runeberg I. Helsinki 1904.
 —»— Meddelanden till J. L. Runeberg om händelser under finska kriget 1808—09. Förh. o. Upps. 21, s. 353—397. Helsinki 1908.
 —»— Åboromantiken och dess samband med utländska idéströmningar. Porvoo 1915.
- TAKOLANDER, ALFONS: Erik Gabriel Melartin I—II. Tammissaari 1926—1927.
 —»— Odert Henrik Gripenberg. Kansallinen Elämäkerrasto II, s. 260—261. Porvoo 1929.
- TARJANNE, A. J.: Uno Cygnaeus. Kansallinen Elämäkerrasto I, s. 460—464. Porvoo 1927.
- Tidningar ifrån Helsingfors vv. 1830—1832.
- TIGERSTEDT, E. S.: Haapaniemi krigsskola, dess lärare och elever. Helsinki 1910.
- TOBIEN, ALEXANDER v.: Die Livländische Ritterschaft in ihrem Verhältnis zum Zarismus und russischen Nationalismus. I—II. Riga Berlin 1926—1930. (Die Livländische Ritterschaft.)
- TOPELIUS, GUY: Unga landsmän i Ryssland på 1840-talet. Tampere 1936.
- TURJA, H. A.: Kenraalikuvernööri Zakrevskin tarkastusmatkoista touko—elokuussa 1824. Hist. Aikak. 1933 n:o 2, eripainos.
- TÖRNE, P. O. VON: Finlands Riddarhus 1818—1918. I. Tiden intill 1845. Helsinki 1926.
- TÖRNEGREN, K. V.: Förteckning öfver disputationer utgifne vid Kejsersliga Alexanders-universitet i Finland åren 1828—1852. Suomi 1:12, s. 185—249. Helsinki 1853.
- WASASTJERNA, OSKAR: Ättar-taflor öfver den på Finlands Riddarhus introducerade adeln. I—II. Porvoo 1879—1880. (Wasastjerna.)
 Wasa Tidningar 1839, 1843, 1844.
- WILSKMAN, ATLE: Släktbok I—II. Helsinki 1912—1918.
- WITTSCHESKY, VALENTIN: Russlands Handels-, Zoll- und Industriepolitik. Berlin 1905. (WITTSCHESKY.)
- WREDE, R. A.: Matthias Calonius. Helsinki 1917.
 —»— Mattias Calonius. Kansallinen Elämäkerrasto I, s. 369—375. Porvoo 1927.
 —»— Lakitiede. Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, s. 220—240. Porvoo 1928.
 —»— Juhana Jaakko Nordström. Kansallinen Elämäkerrasto IV, s. 221—225. Porvoo 1932.

- Биографическій словарь Императорскаго Московскаго Университета I—II. Moskova 1855.
- Гречъ, Н.: Чтенія о русскомъ языкѣ I. Pietari 1840.
- Заюнчковскій, А. М.: Восточная Война 1853—1856 гг. I—II. Pietari 1908—1912.
- Лангеншелдъ, Федоръ: О русскихъ глаголахъ, julk. Отечественныя записки 1839. V: II Науки, s. 1—26.
- Лемке, Мих.: Николаевскіе жандармы и литература 1826—1855 гг. Pietari 1908.
- Пыпинъ, А. Н.: Бѣлинскій, его жизнь и переписка I—II. Pietari 1876.
- Скалонъ, Д. А.: Столѣтіе Военнаго Министерства 1802—1902. Главное Управление Военно-Учебныхъ заведеній. X. Pietari 1902.
- Эфронъ — Брокгаусъ: Энциклопедическій словарь X, XXVII ja XL. Pietari 1891—1893.

Johdanto.

Se jakso autonomian aikaa, johon kuuluu Nikolai I:n hallituskausi ja Aleksanteri II:n ajan ensi vuodet, on rikas murroksesta valtiollisen, kulttuuri- ja taloudellisen historian kannalta katsoen. Suurimman osan tätä jaksoa vastasivat meidän puolelta kohtaloistamme etusijassa sellaiset valtiomiehet kuin R. H. Rehbinder, L. G. von Haartman, Aleksanteri Armfelt ja Fabian Langenskiöld, muita huomattuihinkin asemiin joutuneita tässä mainitsematta. Näiden miesten valtiollinen elämäntyö on kokonaisuutena otettuna vielä hyvin vaillinaisesti tunnettu, kuten se ajanjaksokin, johon se kuuluu. Vaikka Langenskiöldin elämäkerran se osasto, joka nyt on valmis julkisuuteen päästettäväksi, kohdistuu dispositiosyistä etusijassa tämän ajanjakson poliittiseen historiaan, esityksessä on pyritty ottamaan huomioon aikakauden yleisiä sivistyksellisiä virtauksia meillä ja Venäjällä, koska niiden vaikutus tuntuu niilläkin aloilla, jotka etusijassa ovat tämän kirjan seuraavien osien kohteena. Tekijä on Langenskiöldin elämäntyön ja ajanjakson poliittisen luonteen ymmärtämiseksi pyrkinyt selittämään, *mikä asema ja mitä tehtäviä autonomisella Suomella oli Venäjän valtakunnan silloisessa poliittisessa järjestelmässä*. Tämä on johtanut esityksen paikka paikoin myös ulkopoliitiikan alalle, mihin Langenskiöldin toiminta Varangin kysymyksen yhteydessä on tekijän suoraan pakoittanutkin. Vaikka tässä tutkimuksessa esitetyt käsitykset poikkeavatkin melkoisesti ennestään vallalla olleista, tekijä on välttänyt varsinaista polemiikkaa, milloin korjaava huomautus ei ole ollut aivan ehdottoman pakollinen. Tähän menettelyyn olen katsonut olleen aihetta, koska esitykseni nojaa enimmältä osalta ja ehdottomasti tärkeimmissä kohdissa kokonaan alkuperäisaineistoon.

Kun on kysymys niin monivivahteisesta ja merkittävästä elämäntyöstä kuin Fabian Langenskiöldin valtiollinen toiminta, kirjoittajan on täytynyt jakaa esitys useaan eri pääosastoon. Näistä ensimmäinen, joka koskee Langenskiöldin elinvuosia 1810—1851, käsittää hänen varsinaisen voimakkaan kehityskautensa. Silloin hän itse oli vielä suhteellisen huomaamattomassa asemassa ja vailla varsinaista sananvaltaa suuriin ratkaisuihin. Tähän osastoon sisältyy esitys hänen toiminnastaan eri rajojamme koskevien kysymysten selvittelyissä. Seuraava osasto esitystämme käsittää ne vuodet, jolloin hän toimi jo itsenäisemmissä asemassa Mikkelin, Uudenmaan sekä Turun ja Porin läänin kuvernöörinä ja jolloin hän jo työntyy varsinaisten valtiomiestemme joukkoon sekä tulee finanssitoimituskunnan päälliköksi L. G. v. Haartmanin jälkeen. Tähän osastoon sisältyy selvitys Suomen poliittisesta asemasta Krimin sodan aikana ja silloin tapahtuvasta valtiollisesta murroksesta. Kuvauksemme viimeiset osastot käsittelevät Langenskiöldin toimintaa etusijassa talouselämän, finanssihallinnon ja raha-asiaiden ynnä elinkeinoelämän kohottamiseksi. Viimeinen osastoista kuvaa suurta murrosta ns. Tammikuun valiokuntaa koskevan esityksen yhteydessä. Näihin osastoihin otetaan selvitys niistä Langenskiöldin toimista, jotka koskevat mainittuja aloja, vaikka ne kronologisesti kuuluisivatkin nyt julkaistavaan osastoon, etenkin kun niiden merkitys selviää parhaiten suuremmissa asiayhteydessä. Myös välttämättömät katsaukset aikaisempaan kehitykseen eri aloilla suoritetaan Langenskiöldin osuutta koskevan esityksen yhteydessä. Kun Suomen poliittisilla vaiheilla on ollut aivan oleellinen merkitys kaikkeen muuhunkin kehitykseen autonomisen ajan Suomessa, olen pitänyt sopivimpana esittää käsitellyn ajan poliittisen kehityksen pääkohdat kirjani ensimmäisessä osassa koko muun esityksen yleiseksi taustaksi ja johdannoksi.

Se lähdeaineisto, joka kirjoittajalla on ollut käytettävissä nyt valmistunutta osaa varten, on kokoonpanoltaan, nimenomaan Langenskiöldin henkilöllisten vaiheiden kannalta, ollut varsin hatara ja pahasti puutteellinen. Syynä tähän on ensi sijassa ollut se, ettei Langenskiöld ole ollut missään suhteessa kirjallinen henkilö, vaan ennen muuta käytännön ja toiminnan

mies. Kun nekin henkilökohtaiset kirjalliset perut, jotka hän mahdollisesti jätti jälkeensä sekä kaikki hänen saamansa kirjeet, poltettiin pian hänen kuolemansa jälkeen, elämänvaiheiden kuvaaja ei ole tästäkään syystä voinut valaista kyllin tarkoin hänen elämänsä eräitä puolia ja jaksoja. Nimenomaan tämä on vaikuttanut haitallisesti Langenskiöldin henkilökohtaisten suhteiden esittämiseen. Kirjoittajan onkin ollut turvaututtava etusijassa viralliseen aineistoon ja sen ohessa muutamaan perin harvaan yksityiskirjekokoelmaan, joissa on säilynyt Langenskiöldin kynästä lähteneitä kirjeitä ja joista v. Kothenin kirjekoelma on ollut erittäin tärkeä. Kun näissäkin kokoelmissa on säilynyt Langenskiöldin kirjoittamia kirjeitä, muutamaa harvaa ja vähämerkityksellistä lukuunottamatta, vasta 1840-luvun puolivälistä alkaen, melkoinen osa tätä esitystä on ollut kirjoitettava ilman kyllin lujaa otetta kuvattavan henkilön persoonallisiin elämyksiin. Tässä suhteessa on minulle ollut kuitenkin arvaamattomaksi avuksi hänestä erään erittäin pätevän kynän jo viime vuosisadalla kirjoittamat muistosenat.

Pian Langenskiöldin kuoltua kirjoitti näet hänen entinen ylioppilastoverinsa ja sittemmin seuraajansa finanssitoimituskunnan päällikkönä, Juhana Vilhelm Snellman, tutkimukselle hyvin arvokkaat »muistosenat Fabian Langenskiöldistä», joihin liittyy asiallisesti eräitä muitakin Snellmanin kirjoittamia muistelmia. Snellmanin ansiosta tietyt osat Langenskiöldin julkista toimintaa on tunnettu jo kauan, sillä Langenskiöldin valtiollisen elämäntyön eri puolia koskevat perusteellisemmat esitykset on saatettu julkisuuteen vasta suhteellisen myöhään. Syynä tähän on tietysti ollut se, että historiallisen perspektiivin lyhyys on aikaisemmin estänyt tutkijoita kohdistamasta huomiotaan Nikolai I:n ajanjaksoon ja Aleksanteri II:n hallituskauteen. Osaksi tämä tietysti on johtunut siitäkin, että tärkeä osa autonomian ajan virallista lähdeaineistoa on joutunut tutkimuksen käytettäväksi vasta Suomen itsenäisyyden aikana, osaksi tähän ovat olleet syynä ne ennakkokäsitykset, mitkä meillä ovat olleet vallalla nimenomaan Nikolai I:n ajasta.

Fabian Langenskiöldin elämäntyö on jo ennättänyt saada osakseen verraten runsaasti huomiota ja etenkin ankaraa arvostelua. Kun on kysymys valtioelämän polttopisteessä suorite-

tusta työstä, ankarakaan arvostelu ei ole odottamaton. Kun sen lähtökohtana useassa tapauksessa kuitenkin ovat olleet viime vuosisadan loppupuolella muovatut milteipä tunnustukselliset käsitykset, arvostelun tarkastelua suoritetaan ainoastaan, mikäli annetut lausunnot näyttävät pohjautuvan tieteellisesti vakavalla tavalla suoritettuihin tutkimuksiin.

Tärkeimmät kysymyksessä olevaa aikaa ja nyt käsiteltyä jaksoa koskevat tutkimukset ovat käsitykseni mukaan olleet Reinin tunnettu Snellman-elämäkerta, eräät Werner Söderhjelmin tutkimukset aikakauden henkisistä liikkeistä, E. G. Palménin kirjoittama hänen isänsä J. Ph. Palménin laaja elämäkerta ja luonnollisesti K. W. Rauhalan Suomen senaatin historia. Tärkeitä puolia Langenskiöldin siitä toiminnasta, jota käsitellään tässä kirjani osassa, on etusijassa ulkomaisen diplomaattisen aineiston avulla valaissut ruotsalainen tutkija C. F. Palmstierna teoksessaan »Sverige, Ryssland och England 1833—1855». Lyhydestään huolimatta tyydyttävän yhteenvedon Langenskiöldin elämästä on Kansalliseen Elämäkerrastoon kirjoittanut Hugo E. Pipping.

Kun Langenskiöldin elämäkerta ja Nikolai I:n hallituskausi on yhä ollut suureksi osaksi hämärän peitossa, minun on täytynyt suorittaa joukko, osaksi hyvinkin laajoja erikoistutkimuksia aikakauden yleisen poliittisen kehityksen selvittämiseksi. Tulokset näistä tutkimuksista on voitu käyttää etusijassa aikakauden yleisen poliittisen luonteen kuvaamiseen, osaksi niihin on nojattu esitys Langenskiöldin toiminnasta rajakysymysten järjestämiseksi. Näitä tutkimuksia on ennätetty julkaista vain kolme siihen mennessä, kun tämä nide lähtee julkisuuteen. Muut aikakauteen kohdistuneet erikoistutkimukset ovat jo nyt sillä asteella, että niiden saattaminen kokonaisuudessaan julkisuuteen ei vie enää kuin varsin lyhyen ajan. Eräitä osia niiden tuloksista on kuitenkin voitu käyttää hyväksi jo tässäkin osastossa Langenskiöldin elämäkertaa.

Sukuperä, läheisin sukulais- ja perhepiiri.

1. L a n g-nimisiä sukuja on Suomessa elänyt useitakin. Niistä ns. Uudenmaan Lang-suku, josta tuli aatelisen ja myöhemmin vapaaherran arvoon kohonneen Langenskiöld-suvun kantasuku, asui 1600- ja 1700- luvuilla ensin Uudellamaalla ja myöhemmin siihen rajoittuvassa osassa Kaakkois-Hämettä. Suvun alkuperää ei tarkoin tunneta, mutta yksimielisesti sen on arveltu olevan suomalaista juurta.¹

Tarkastettaessa Fabian Langenskiöldin isänpuolisten esisien vaiheita suoraan alenevissa polvissa puheenaolevan Lang-suvun kantaisästä Henrik Paavalinpojasta alkaen, voidaan havaita, miten suvusta, jonka varhaisimpien miespolvien vaiheet eivät tarjoa mitään yleiseltä kannalta mielenkiintoista, vähitellen kehittyy eräiden yleisten ja erikoisten syiden vaikutuksesta suku, jonka jäsenet saavuttavat varsinaisesti historiallista merkitystä joutuessaan tekemään ratkaisuja, millä on vaikutusta kehityksen yleiseen kulkuun, kunnes suvun merkitys lopuksi tässä suhteessa huipentuu sen siinä jäsenessä, jonka elämänvaiheet ja valtiollinen elämäntyö ovat tämän kuvauksen varsinaisena esineenä. Vuosi 1614, jolloin suvun yllämainittu vanhin tunnettu jäsen Henrik Paavalinpoika mainitaan ensi kerran ratsutilallisena Porvoon pitäjän Kråkössä, ja vuosi 1863, jolloin Fabian Langenskiöldin elämä katkeaa, ovat rajavuosia, joiden väliin mahtuu suvun historiallisen merkityksen nousu ja tähänastinen kukoistus.

¹ WASASTJERNA II, s. 19. ELGENSTIERNA IV, s. 502. HORNBERG, HARALD, Lang- ja Langenskiöld-suvut. Kansallinen Elämäkerrasto III, s. 359—360.

Fabian Langenskiöldin esi-isät, Lang-suvun jäsenet, viettivät suhteellisen huomaamatonta elämää kautta koko 1600-luvun, vieläpä runsaasti puolet seuraavaakin vuosisataa. Tänä aikana suku tosin muovautuu soturisuvuksi, sillä sotilasuran valinta tulee säännönmukaiseksi suoraan alenevissa polvissa. Tätä kehityssuuntaa vielä suvun jäsenten avioliitot toisten, aluksi tosin vaatimattomien soturisukujen jäsenten kanssa vahvistavat ja yleensä sotaiset ajat kehittävät, mutta suku jakaa useiden samanlaisten sukujen kohtalon siinä suhteessa, että sen jäsenet aatelittomina, vailla merkitsevää varallisuutta ja mahtiasemaan päässeiden sukulaisten puutteessa saavat tyytyä verraten vähäpätöisiin asemiin armeijassa. On luonnollista, että sotaiset ajat aivan huomattavasti luovat leimansa suvun eri jäsenten elämänvaiheisiin. Niihin ei kuitenkaan sisälly sellaisia urotekoja, jotka olisivat luoneet suvun nimelle erityisesti merkittävää sotaisen nimen loistoa tai jollain muulla tavoin erottaneet Lang-suvun muiden senaikaisten soturisukujen joukosta. Usean miespolven ajan näemme suvun jäsenten palvelevan eri joukoissa enimmäkseen alemmissa upseerinviroissa heidän onnistumatta päästä merkittäviin asemiin. Neljäs järjestyksessä Fabian Langenskiöldin Lang-sukuisista esi-isistä nimeltään Carl Henrik Lang muutti Orimattilaan, sillä solmittuaan avioliiton Hämeen jalkaväkirykmentin kapteenin Didrik Johan von Essenin ja hänen puolisonsa Christina Maria Brakelin tyttären Gertrud Margaretan kanssa, Terriniemen yksityinen säteri mainitussa pitäjässä tuli myöhemmin hänen haltuunsa.¹

Carl Henrik Langin avioliitto saattoi hänet läheiseen suhteeseen jo silloin huomatussa asemassa olleeseen soturisukuun ja Langien ja von Essenien välistä yhteenkuuluvaisuutta vahvistavi vielä sekin seikka, että Carl Henrik Langin veli Adam Otto meni avioliittoon Gertrud Margareta von Essenin nuorimman sisaren Christina von Essenin kanssa.

Itämerenmaakunnista Suomeen muuttanut von Essen-suku oli jo silloin ennättänyt hankkia itselleen melkoisen maaomaisuuden Suomestakin.² Kun Didrik Johan von Essen oli v. 1700

¹ WASASTJERNA II, s. 19. ELGENSTIERNA IV, s. 502—503. HARDÉN, ATTE, Orimattilan pitäjä, s. 219.

² Paitsi Virossa sijaitsevia vanhoja päättiluksia sillä oli Kaakkois-

kaatunut Riian luona, Terriniemi joutui hänen leskensä Christina Maria Brakelin haltuun, ja hänen kuoltuaan v. 1747 sen peri Carl Henrik Lang.¹ Näin Langeista oli tullut huomattavia maanomistajia. Tämä seikka vakiinnutti heidän asemansa itäisen Uudenmaan ja Kaakkois-Hämeen maataomistavien upseeri- ja virkamiessukujen keskuudessa samalla kun suvun näin sama omaisuus soi mahdollisuuden entistä korkeampienkin upseerin-arvojen saavuttamiseen, kun silloin vallinneen akordijärjestelmän varattomille tuottamat vaikeudet voitiin nyt voittaa.

Carl Henrik Langin ja Gertrud Margareta von Essenin avioliitto oli varsin lapsirikas. Perillisiä heillä oli kaikkiaan kymmenen. Näistä pääsi, lasten silloiseen suureen kuolevaisuuteen nähden, varsin moni, kaikkiaan kahdeksan, täyteen ikään. Heistä on mainittava pojat Johan Henrik, Carl Gustaf sekä Lars Adam, kuvauksemme esineen isänsä. Heidän vaiheisiinsa palaamme alempana. Tyttäret solmivat avioliittonsa lähiseutujen maanomistajasukuihin kuuluvien henkilöiden kanssa, jotka kuitenkin eivät näy yhteiskunnallisesti mitenkään erottautuneen ympäristöstään. Poikkeuksen teki vanhimman tyttären avioliitto, hänen miehensä kun edusti vasta perustettua uutta maa-seudun virkakuntaa,² vaikkei hänenkään asemansa erikoisemmin voinut auttaa suvun yhteiskunnallisen aseman kohoamista. Yhteiskunnallinen nousu jäikin kokonaan riippumaan Johan Henrik ja Lars Adam Langin toiminnasta.

2. Heistä edellinen oli syntynyt v. 1724 ja jälkimmäinen v. 1731 He astuivat jo varsin nuorina sotapalvelukseen. Vanhempi heistä saavutti luutnantin arvon Uudenmaan ja Hämeen rakuunoissa v. 1769, nuorempi, joka oli aloittanut uransa mainitussa rykmentissä, oli vv. 1760—1764 palvellut Smoolannin

Hämeessä hallussaan Koiskala Nastolassa. Hämeenlinnan rykmentin päällikkö eversti Didrik von Essen, yllämainitun Gertrud Margareta von Essenin isänsä, omisti jo aikoinaan Terriniemen, joka periytyi hänen pojalleen. Hän hankki itselleen myös Saaren kartanon Mäntsälästä, mutta menetti reductiossa sukunsa vanhan päätilan, Zellien Virosta. ELGENSTIERNA II, s. 603. HARDÉN, ATTE, m.t.s. 218—219.

¹ HARDÉN, ATTE, m.t. s. 219.

² JOHNSSON, GUNNAR, Suomen piirilääkärit 1749—1927, s. 15. Hänen miehensä oli piirilääkäri J. G. Beyersten.

ratsurykmentissä, ensin adjutanttina ja sitten kornettina, ja pääsi hän siirryttyään takaisin Uudenmaan ja Hämeen rakuunarykmenttiin luutnantiksi v. 1766 ja kapteeniksi v. 1771. Hän oli ollut Smoolannin ratsurykmentin mukana Pommerin sodassa vv. 1760—1762, mikä lienee aiheuttanut hänen veljeensä ver-raten nopeamman ylenemisansä.¹

Se epäterve kehitys, joka oli päässyt määrääväksi valtakunnan yleisissä oloissa vapaudenajalla, johti nyt kysymyksessä olevina vuosina suuriin, perinpohjaisiin muutoksiin, joilla oli oleva molempien veljesten elämässä huomattava merkitys, ja jotka yhdellä kertaa siirsivät suvun yhteiskunnallisesti aimo askeleen ylöspäin. Kun Kustaa III:n tunnettu vallankaappaus pantiin toimeen, molemmat Langit ottivat siihen aktiivisesti osaa. Mitkä vaikuttimet määräsivät heidän kannanottonsa, ei ole tarkasti selvitettävissä. Kun sen rykmentin päällikkönä, jossa he palvelivat, näinä aikoina oli kuuluisa Jaakko Maunu Sprengtporten, vallankaappauksen johtomies Suomessa ja eräs koko hankkeen varsinaisista suunnittelijoista, voidaan hyvällä syyllä katsoa jo tämän seikan vieneen Langit mukaan vallankaappaukseen. Johan Henrik Langin toimista tässä yrityksessä ei ole mitään erikoisempaa kerrottavaa. Sitävastoin voidaan Lars Adam Langin toiminnasta esittää muutama piirre. Vallankaappausta valmisteltaessa oli havaittu tärkeäksi estää tietojen leviäminen hankkeesta Venäjälle niin kauan kuin sen suoritus oli kesken. Tämän vuoksi pidettiin erikoista huolta Venäjän-vastaisen rajan sulkemisesta. Tähän tehtävään joutui Lars Adam Lang.²

Kun vallankaappaus oli saatettu onnekkaaseen päätökseen, Kustaa III palkitsi runsain käsin avustajiaan. Upseereja korotettiin ja aatelittomia aateloitiin. Näin syntyneiden uusien aatelissukujen joukkoon kuuluivat myös syyskuun 13 p. 1772 nimellä *L a n g e n s k i ö l d* aateloitdut veljekset Johan Henrik ja Lars Adam Lang, jotka kirjoitettiin v. 1776 Ruotsin ritarihuoneeseen ja saivat silloin kumpikin numeron 2081 aatelmien joukossa.³

¹ ELGENSTIERNAN IV, s. 503.

² SUOLAHTI, GUNNAR, Elämää Suomessa 1700-luvulla II, s. 233—234. Kyminkartanon lääni: 8923: 1499—1501. SVA.

³ ELGENSTIERNAN IV, s. 503.

Suvun yhteiskunnallinen nousu oli siis tapahtunut äkkiä, vieläpä niin, että kaksi sen jäsentä oli samalla kertaa saavuttanut aatelisarvon. Heistä näin aateloitu suku jakautuikin kahtia. Johan Henrik Langenskiöld kohosi vallankaappausta seuranneina vuosina armeijassa ja oli arvoltaan majuri, kun hän v. 1782 otti eron sotapalveluksesta. Sitä ennen hän oli solminut avioliiton maamme historiassa erikoisella tavalla tunnetuksi tulleen Ladau-suvun erään jäsenen kanssa. Ottiliana Charlotta Ladau, Johan Henrik Langenskiöldin puoliso, oli myöhemmin itsenäisyysmiehenä huomatuksi tulleen Kustaa Vilhelm Ladaun sisar. Tämä sukuhaara loppui varsin pian Suomesta,¹ ja Langenskiöld-suvun jatkajaksi täällä jäi Lars Adam Langenskiöld. Jo ennen vallankaappausta hän oli mennyt avioliittoon Theodora Beata Helleniuksen, lääninrahastonhoitajan Anders Helleniuksen ja Elisabet Sunnin tyttären, kanssa. Theodora Beatan veljet oli aateloitu syyskuun 13 p. 1772 ja heidät merkittiin sittemmin nimellä af Enehjelm Ruotsin ritarihuoneeseen.²

Tämä avioliitto satoi Lars Adam Langenskiöldin sukulaissuhteisiin, jotka erityisesti vaikuttivat hänen myöhempiin kohtaloihinsa. Myös hänen jälkeläisensä tulivat verraten läheisiksi sukulaisiksi usean aikakirjoissamme huomattavan sijan saaneen henkilön ja suvun kanssa. Theodora Beata Hellenius oli järjestyksessä yhdeksäs kymmenluvun täyttävästä sisarus-sarjasta, johon kuuluvista kahdeksan eli täyteen ikään ja joista useimmat perustivat oman perheen. Hellenius-Enhjelm-af Enehjelmeistä vanhin, Carl Gustaf, lopulta lääninrahastonhoitaja, aloitti laajahkon sukuhaaran, johon kuului mm. kapteeni Eerik Kustaa af Enehjelm. Ensimmäinen tytärenpoika oli tunnettu teologi Axel Fredrik Granfelt.³ Edelleen kuului sisarusparveen Fabian af Enehjelm, ammatiltaan lakimies, naimattomana kuollut. Seuraava sisaruksista Maria Elisabet meni avioliittoon Padasjoen kirkkoherran Joakim Cleven kanssa ja tuli näin tunnetun kasvatustieteen professorin Zakris Joakim Cleven isänäi-

¹ ELGENSTIERNA IV, s. 503.

² ELGENSTIERNA II, s. 562. WASASTJERNA I, s. 332.

³ ELGENSTIERNA II, s. 562, III, s. 100. Granfelt oli siten Fabian Langenskiöldin pikkuserkku.

diksi.¹ Kuudes sisaruksista, Per af Enehjelm, lopulta eversti-luutnantti, tuli huomatuksi Anjalan liiton aikoina. Hänestä polveutui myös laajahko sukuhaara.² Sisaruksista seuraava, nimeltään Wendla, solmi avioliiton sotakamreeri Carl Gustaf Metherin kanssa ja hänen lapsiaan oli matematiikan professori Anders Johan Mether, joka siten oli Fabian Langenskiöldin isän serkku.³ Jonas af Enehjelmin ja Ulrika Furuahjelmin lapsista ei ole esityksemme kannalta erikoista mainittavaa. Seuraava sisaruksista oli Lars Adam Langenskiöldin puoliso Theodora Beata. Nuorin sisaruksista oli vihdoinkin Emerentia-niminen, joka meni naimisiin Porvoon hiippakunnan piispan Sakari Cygnaeus vanhemman kanssa hänen toisessa avioliitossaan.⁴

Edellä tehdyt viittaukset osoittavat, että Anders Hellenius-Enhjelmin ja Elisabet Sunnin jälkeläiset, nimenomaan heidän tyttäriensä lapset ja etäisemmät perilliset, usealla eri taholla osoittavat tavallista huomattavampaa lahjakkuutta. On syytä huomauttaa siitäkin, että Hellenius-suvussa esiintyy merkittävää lahjakkuutta myös toisissa sukuhaaroissa: tunnettu professori, luonnontutkija Kaarle Niklas Hellenius-von Hellens⁵ oli Anders Hellenius-Enhjelmin veljenpoika ja maassamme hyvin tunnetun lakimiessuvun kantaisä. Näyttääkin luonnolliselta, että erityinen lahjakkuus, joka ilmeni Lars Adam Langenskiöldin pojanpojassa, kuvauksemme varsinaisessa kohteessa, *ainakin osaksi* voidaan selittää af Enehjelm-suvusta saaduksi sukupe-rinnöksi.

Fabian Langenskiöldin etä'semmissäkin sukulaisissa oli siten runsaasti huomatuksen nimen saaneita henkilöitä, joten häntä ympäröivä sukulaispiiri oli sangen kulttuuripitoinen. Tätä sukuperintöä tehosti sitten läheisten omaistien, enojen, voimakkaat sivistysharrastukset. Niistä puhutaan tuonnempana.

Varsinaiseen valtiolliseen elämään tiedetään Langenskiöld-

¹ ELGENSTIERNA II, s. 562. WASASTJERNA I, s. 332—333. COLLIANDER, O. I., Suomen kirkon paimenmuisto II, s. 786 (n:o 620).

² ELGENSTIERNA II, s. 564.

³ WILSKMAN, ATLE, Släktbok II, s. 747.

⁴ WASASTJERNA I, s. 332—333. — Sakari Cygnaeus vanhemman jälkeläisiä olivat Fredrik ja Uno Cygnaeus.

⁵ HJELT, OTTO E. A., Naturalhistoriens studium vid Åbo Universitet, s. 327—359.

suvun ensi kerran osallistuneen vv. 1778—1779 valtiopäivillä, jolloin Johan Henrik Langenskiöld sitä edusti aatelissäädystä. Mitään merkittävämpää asemaa hän ei kuitenkaan saavuttanut valtiopäivillä.¹

Johan Henrik Langenskiöldin kuoltua Lars Adam Langenskiöldistä tuli suvun päämies. Niinkuin usea muukin Kustaa III:n puoluelaisista v:n 1772 vallankaappauksessa, Langenskiöldkin siirtyi vuosien vieressä kuninkaan kannattajien joukosta hänen vastustajiensa riveihin. Syynä tähän olivat toisaalta yleislaatuiset seikat, ne, jotka yleensä nostattivat aatelistossa vastustusta kuningasta kohtaan. Epämättömältä tuntuu lisäksi, että Langenskiöldin uuteen poliittiseen kantaan vaikuttivat myös ne sukulaisuussuhteet, jotka häntä sitoivat eräisiin vastustusryhmän huomattaviin henkilöihin. On merkittävä, että hän edustaessaan sukuaan kuuluisiksi tulleilla v:n 1786 valtiopäivillä, jolloin Kustaa III:ta vastaan suuntautunut vastustus jo työntyä esille, eikä vähiten juuri aatelissäädystä, näkyy kuuluneen vastustusryhmään, sillä kuninkaan puolulaisten joukossa häntä ei mainita.² Ja nähtävästi se kiihoitus, joka maassamme näinä vuosina yhä jatkui ja jossa täällä toimivilla salaseuroilla oli oma osuutensa, sai hänetkin valtoihinsa. Helmikuussa v. 1788 hän liittyi varsinkin Loviisassa ja sen ympäristössä toimineen salaseuran »Amore Proximi» jäseneksi, johon hänen lankonsa Sakari Cygnaeus oli liittynyt jo v. 1786 ja johon hänen toinenkin lankonsa, innokkaana itsenäisyysmiehenä sittemmin tunnettu everstiluutnantti Per af Enehjelmkin viimeainittuna vuonna oli yhtynyt. Muitakin sukulaisia kuin mainittu af Enehjelm hänellä oli aivan innokkaimpien Anjalanmiesten riveissä. Niinpä niihin kuuluva eversti Reinhold von Essen, joka oli itsensä Yrjö Maunu Sprengtportenin etäisempi sukulainen, oli hänen pikkuserkkunsa, ja kuten aikaisemmin on mainittu, itse Kustaa Ladau oli hänen veljensä lanko. Kun sukulaisuussuhteillakin on ollut tärkeä osuutensa itsenäisyysryhmän muodostumiseen Suomessa,³ voidaankin pitää var-

¹ DANIELSON-KALMARI, J. R., Kustavilainen aika I, s. 231.

² DANIELSON-KALMARI, J. R., m.t. II, s. 7.

³ LEINBERG, K. G., Gillet »Amore Proximi» eller »Kärleken till Nästan», s. 268—350, eritt. 324—325. KOSKINEN, YRJÖ, Yrjö Maunu Sprengt-

mana, että ne sukulaisuussuhteet, joihin juuri on viitattu, osaltaan myös vaikuttivat hänen kantaansa valtiollisissa kysymyksissä. Luonnollista on, että Langenskiöld, joka asui Orimattilassa, siis varsin lähellä niitä seutuja, missä Yrjö Maunu Sprengtportenin tiedetään aatelisten tilanomistajain, virkamiesten ja upseerien kesken kehitelleen suunnitelmiaan ja harjoittaneen kiihoitustaan, jo tästäkin syystä joutui Sprengtportenista ja hänen läheisistä kannattajistaan lähteneen valtiollisen vaikutuksen alaiseksi, kokonaan mainitsematta sitä seikkaa, että Sprengtportenilla sinänsäkin oli maassamme erittäin suuri vaikutusvalta, mikä hankki hänelle kannattajia.

Kun vv. 1788—1790 sota syttyi ja tapaukset Suomessa kehittyivät kuuluisaan Anjalan liittoon, myös Lars Adam Langenskiöld liittyi tyytymättömiin. Liiton toiminnassa hän ei joutunut varsinaisesti etualalle, mutta hän on kuitenkin ensimmäisiä liittokirjan allekirjoittaneiden joukossa.¹ Selvää on näin ollen, että hänkin takertui siihen oikeudenkäyntiin, jonka Kustaa III liittoutuneista voitolle päästyään nosti heitä vastaan. Sotaoikeudelle lähettämässään »kaikkeinnöyrimmässä selityksessä», joka on allekirjoitettu Porvoossa helmikuun 23 p. 1790, Langenskiöld kokee kaikin voimin, kuten yleensä kaikki muutkin yritykseen osallistuneet, peseytyä viattomaksi selitellen, että hän heti paikalla, allekirjoitettuaan liittokirjan, katui liian hätäisesti ottamaansa ratkaisevaa askelta ja väittää toivoneensa saada pysyä mahdollisimman kaukana koko asiasta. Vedoten siihen, että inhimillinen heikkous saattaa johtaa tällaisiin tekoihin, hän kuitenkin tahtoo esittää puolustukseks sen seikan, että hän on nyt jäljestä päin rehellisesti tunnustanut tekonsa. Siihen nähden, että sotaoikeuden painettujen pöytäkirjain on voitu osoittaa olevan lähdearvoltaan epäilyttäviä, niiden nojalla ei voida sanoa mitään varmuudella Langenskiöldin enempää kuin muidenkaan Anjalan miesten koko osuudesta hankkeeseen. Samoin saattaa se erikoisen alamainen sävy, jonka Langenskiöldin selityskirjelmä ajan tavan mukaan on saanut,

portenista ja Suomen itsenäisyydestä, s. 42—43. DANIELSON-KALMARI, J. R., m.t. I, s. 151.

¹ DANIELSON-KALMARI, J. R., m.t. II, s. 318—319. CEDERBERG, A. R., Anjalan liiton historialliset lähteet, fotostaattiliite I.

kätkeä ajatuksia, jotka olivat varsin kaukana kirjelmän sanamuodosta. Luonnollisesti Langenskiöld menetteli tässä asemassa samoin kuin muutkin siihen joutuneet, mutta kun hän itse asiassa ei kuulunut varsinaisiin johtomiehiin, hän selvisi koko yrityksestä varsin ehjin nahkoin. Tosinhan hänet tuomittiin kuolemaan — ammuttavaksi — mutta hän sai armon kuten moni muukin liittoon osallistunut. Vielä näiden tapausten jälkeenkin hän jäi armeijaan, josta hän vasta v. 1794 erosi everstiluutnanttina.¹ Langenskiöld oli soturinuransa ja valtiollisten toimiensa ohessa innokkaasti harjoittanut myös maanviljelystä, kuten niin moni muu sen ajan upseeri. Kun Terriniemi joutui hänen vanhemman veljensä haltuun, hän perusti Orimattilaan Sommarnäsin tilan ja sai palkinnoksi perustamiskustannuksista sille rälssioikeuden. Elämänsä ehtoopuolella hän kuitenkin myi Sommarnäsin. V. 1806 uusi omistaja, silloinen majuri Gustaf Fredric Stjernvall muutti taloon ja Langenskiöld siirtyi Lappträskiin Rudomin tilalle. Siellä hän kuolikin maalisk. 3 p. 1807.²

Suvun yhteiskunnallisen aseman muuttumisen kannalta on siis merkittävä, että sen kahden jäsenen oikein arvioitua tilanteen heidän liittyessään Kustaa III:n vallankaappauksen kannattajiin, suku oli yhdellä iskulla kohonnut valtakunnan ensimmäisen säädyn jäsenten joukkoon. Suvun jäsenet pääsivät siis siitä alkaen nauttimaan kaikkia niitä etuoikeuksia, jotka aateluus näihin aikoihin takasi. Myös oli Lars Adam Langenskiöld kohonnut Anjalan liittoon yhtymisestään huolimatta verraten huomattavaan asemaan upseerina, sillä muistettava on, että silloin akordijärjestelmä edellytti vielä korkeampaan asemaan pyrittäessä jo sangen kunnioitettavaa yksityisomaisuutta. Myös oli suvun asema vakiintunut nuoren aatelin keskuudessa sen päämiesten solmimien avioliittojen kautta, sillä siten oli jouduttu sukulaisuussuhteisiin useihin tunnettuihin sukuihin. Mitään suurempaa merkitystä näillä suhteilla ei kuitenkaan saattanut olla suvun yhteiskunnallisen kohoamisen

¹ Sotaoikeuden painetut pöytäkirjat, s. 1475—1476, s. 1713—1714. CEDERBERG, A. R., m.t. s. 47—48. ELGENSTIERNAN IV, s. 503.

² HARDÉN, ATTE, m.t. s. 222. HIRN, HANS, Gustaf Fredric Stjernvall, s. 166—168. ELGENSTIERNAN IV, s. 503.

kannalta vastaisuudessa, sillä puheenaolevat uudet suhteet johtivat yhteyteen toistaiseksi verraten syrjäisessä asemassa olevien sukujen kanssa. Suvun myöhempien polvien vaiheiden kannalta ansaitsee tulla merkityksi, ettei näihin sukuryhmiin, joihin Langenskiöldit nyt olivat läheisemmin liittyneet, kuulunut yhtään niistä suvuista, jotka uutta Suomea luotaessa Porvoon valtiopäivillä ja heti sen jälkeen onnistuivat pääsemään johtaviin asemiin maan hallituksessa tai useissa silloin perustetuissa virastoissa, ja jotka siten uusissa oloissa jo uuden kehityskauden alkutaipaleella onnistuivat hankkimaan itselleen merkittävän aseman ja valtaamaan jäsenilleen pitkiksi ajoiksi huomattavan sijan yhteiskunnan johtavan luokan etupäässä. Näitä uusia »suuria sukuja» ei ollut niiden sukulaisuussuhteiden piirissä johon Langenskiöldit kuuluivat, eikä suvun jäsenillä eikä tämän kuvauksen esineellä ollut elämäntaipaleelle lähtiessä vaikutusvaltaisten sukulaisten tukea, joka silloisissa oloissa olisi reaalisesti ollut todella merkityksellinen etu. Kun maakiinteimistökin myytiin, Langenskiöld-suku irrottautui siitä ympäristöstä, jossa se jo kahden miespolven ajan oli elänyt, menettäen sen kiinteän tuen, jonka maaomaisuus aina on kyennyt antamaan eri suvuille. Suku muuttuu maataomistavasta aatelissuvusta puhtaasti virka-aateliseksi suvuksi. Se luopuu Uudestamaasta ja kiintyy toistaiseksi Hämeeseen.

Lars Adam Langenskiöldillä oli avioliitostaan useita perillisiä. Kun lapsista varsin moni kuoli ja kun niistä usea oli tyttö, Langenskiöld-suku ei laajentunut seuraavassakaan polvessa.

3. Vanhin näistä lapsista oli Anders Gustaf, kuvauksemme esineen Fabian Langenskiöldin isä. Seuraavat kolme lapsista olivat tyttöjä ja meni kolmas niistä avioliittoon kapteeni Adam Fredrik Torwiggen kanssa Lappträskistä ja kuoli korkean iän saavutettuaan v. 1857.¹ Sisaruspärvien kuului vielä poika Adam Theodor, jonka vaiheisiin palaamme tuonnempana.

Gustaf Langenskiöldistä mainitsemme, että hänet merkittiin jo nelivuotiaana vapaaehtoiseksi sotaväkeeseen. Syntyneenä elokuun 29 p. 1771 Sommarnäsissä hän oli jo kymmenvuo-

¹ ELGENSTIERNAN IV, s. 503.

tiaasta asti todellisessa sotapalveluksessa, aluksi aliupseerina Uudenmaan rakuunarykmentissä. Vähän ennen kuin hän täytti 11 vuotta hän sai ensimmäisen varsinaisen korotuksensa tullen kornetiksi samaan rykmenttiin. Mahdollisesti tämä varsin aikaisin alotettu »todellinen» sotapalvelus oli syynä siihen, ettei häntä lähetetty Haapaniemen sotakouluun. Vielä varsin nuorena hän joutui vv. 1788—90 sotaan, jossa hän haavoittui Parkuinmäen taistelussa heinäkuun 21 p. 1789. Päinvastoin kuin isänsä, hän pysytteli syrjässä Anjalan miesten hankkeista, kuten sodan aikana Savossa toimineet useat muutkin upseerit. Sodan kuluessa hän pääsi luutnantiksi. Tämän jälkeen hän joutui Uudenmaan rakuunarykmentissä v. 1792 toimeenpantujen muutosten vuoksi Hämeen rykmentin jääkäripataljoonaan ja tuli 1796 kapteeniksi. Virkaa vaihtamalla hän tuli kapteeniksi Porin rykmentin ratsutilallispataljoonaan.¹

Jouluaattona v. 1802 Langenskiöld, varsin pian Porin rykmenttiin siirrettyään, meni avioliittoon Voipaalassa Sääksmäellä Hedvig Gustafva Gripenbergin, silloisen everstin ja Hämeen rykmentin komentajan Hannu Henrik Gripenbergin ja Hedvig Lovisa Jahnssonin tyttären kanssa. Hedvig Gustafva Gripenberg oli syntynyt tammikuun 6 p. 1783.²

Näin Langenskiöldit joutuivat läheisiksi sukulaisiksi maassamme jo silloin merkittäväksi soturisuvuksi kehittyneen Gripenberg-suvun kanssa. Fabian Langenskiöldin aivan lähimpien omaisten joukkoon tuli kuulumaan henkilöitä, jotka ovat tulleet tunnetuiksi uusimmassa historiassamme. Huomattavimman sijan siinä sukulaispiirissä, jonka jäseneksi Gustaf Langenskiöld nyt joutui, anasti epäilyksettä hänen appensa Hannu Henrik Gripenberg, joka puheenaolevina vuosina jo oli saavut-

¹ ELGENSTIERNA IV, s. 503. — Lähivuosina ennen »Suomen sotaa» hän sai varsinaisten virkatoimiensa ohessa suorittaa eräitä muitakin tehtäviä. Niinpä hänet oli määrätty v. 1800 armeijan eläkerahaston tilintarkastajaksi ja vv. 1805—07 pidetyissä Suomen armeijan harjoituskokouksissa hän toimi adjutanttina. Langenskiöldin omakätinen v:lta 1812 oleva, päiväämätön ansioluettelo. Vsv. asiak. 1812 G. G. n:o 47. COLLIN, J. G., Lefnadsteckningar öfver de utmärktare personerna under kriget emot Ryssland åren 1808 och 1809, II, s. 8—9. LINDH, ERIK, Kongliga Björneborgs regemente, s. 177, 187, 307.

² ELGENSTIERNA IV, s. 503, III, s. 120.

tanut keski-ijän. Vaikkakin suvun kantaisä oli ollut ruotsalainen, suku oli kuitenkin jo ennättänyt hyvin kotiutua maahamme, ja vaikka suvun alkaja olikin toiminut siviilivirkamiehenä ja siinä ansiotuneena korotettu aatelissäättyyn, Fabian Langenskiöldin äidinkin suvussa sotilaalliset perinteet olivat jo ennättäneet muodostua hyvin voimakkaiksi. Gripenberg oli ollut jo vv. 1788—1790 sodassa ja joutunut silloin ratkaisemaan kantansa ajan suurten kysymysten suhteen. Anjalan liiton aikana hän pysyi hankkeesta syrjässä uskollisena kuningasmielisenä. Sodan jälkeen hän tuli Hämeen rykmentin komentajaksi. Tässä asemassa hän saavutti alaistensa ihailun ja kunnioituksen ja tuli tunnetuksi velvollisuudentuntoisena, kyvykkäänä ja isänmaallisena miehenä. Vv. 1808—1809 sodassa hän, nimitettynä kolmannen prikaatin päälliköksi armeijan peräytyessä pohjoiseen, johti jälkijoukkoa ja kun sodan kulussa sitten tapahtui käänne, Gripenberg osoitti urhoollisuutta ja taitoa useissa taisteluissa ja korotettiin hänet keväällä v. 1808 kenraalimajuriksi. Sotaonnen jälleen käännyttyä ja Suomen väen väistyessä uudestaan pohjoiseen, Gripenberg joutui armeijan rippeiden päälliköksi, muut korkeammat päälliköt kun lähtivät Tukholmaan. Näin hänen osakseen tuli armeijan johto mitä epäkiitollisimmissä oloissa, kun armeija jo oli sotatautien ja puutteiden runtelema sekä toivonsa menettänyt ja jolloin siltä puuttuivat kaikki välttämättömimmätkin välineet vastarinnan jatkamiseen. Kun armeija ollessaan Ruotsin puolella Kainuussa vielä näytti joutuvan venäläisten piirittämäksi ja kun yhteys etelään katkesi, Gripenberg taipui tunnettuun Kainuun sopimukseen maaliskuun 25 p. 1809. Sopimuksen mukaan hänen väkensä oli luovutettava aseet ja varastot venäläisille. Kun sopimus oli allekirjoitettu, saapui kuitenkin tieto, että venäläiset olivatkin suostuneet yleiseen aselepoon ja että he jo olivat poistumassa Uumajasta Merenkurkun poikki Suomeen. Tämä seikka kiihdytti mielialaa Gripenbergin joukoissa, mutta sopimus oli täytettävä ja sen mukaan Suomen joukot heittivät aseensa Kemissä.¹

Gripenberg oli v. 1780 mennyt naimisiin Hedvig Lovisa

¹ JUVELIUS, EINAR, W., Hannu Henrik Gripenberg. Kansallinen elämäkerrasto II, s. 257—259.

Jahnssonin, Hämeen-Uudenmaan laamannin Juhana Jahnssonin ja Hedvig Eleonora Woivaleniuksen tyttären kanssa.¹

Paitsi aikaisemmin jo mainittua Gustaf Langenskiöldin puolisoa, Gripenbergin perheessä oli muitakin lapsia. Näistä joutui tytär Johanna Henrika avioliittoon sittemmin laamannina olleen Nils Fredrik von Schoultzin kanssa ja toisen tyttären puolisosksi tuli laamanni Isak Sundwall.² Nyt puheenaolevista sisaruksista ansaitsevat erikoisen huomion pojat Odert Henrik ja Johan Ulrik Sebastian Gripenberg, jotka kumpikin omalla alallaan ovat suorittaneet tavallista merkittävämmän elämäntyön ja runsain määrin jättäneet jäljet siihen aikakauteen, johon Fabian Langenskiöldinkin elämäntyö kohdistuu.

Vanhempi enoista, Odert Henrik, oli syntynyt Sääksmäellä v. 1788 ja oli hänet merkitty jo aivan nuorena armeijan kirjoihin. Sittemmin hänestä tuli ylioppilas, mutta joutui hän heti ylioppilaaksi tultuaan Haapaniemen sotakouluun ja aliluutnantin arvoisena vv. 1808—1809 sotaan, jolloin hän toimi isänsä adjutanttina ja kunnostautui useissa taisteluissa. Sodan päätyttyä Gripenberg oleskeli Tukholmassa, josta hän pääsi Ruotsin vastavalitun kruununprinssin avustamana ulkomaiselle opintomatkalle tarkoituksella tutustua uusimpiin virtauksiin kasvatustopin alalla. Tämä matka ratkaisi lopullisesti Gripenbergin elämänuran. Suomeen siirryttyään rauhanteon jälkeen hän avasi v. 1812 uusien periaatteiden mukaisen opetuslaitoksen, joka eri paikkakunnilla sijaittuaan lopuksi toimi Odert Gripenbergin silloin omistamassa Voipaalassa. Laitos ei kuitenkaan kannattanut, vaan se oli suljettava v. 1822. Tämän jälkeen Gripenberg oli kadettikoulun alkeiskoulun johtajana ja perusti sittemmin Helsinkiin tyttökoulun, jota hän hoiti kuolemaansa asti. Gripenbergin opistoissa oli varsinkin matemaattisilla aineilla ja uusilla kielillä sekä historialla ja maantieteellä tärkeä asema opetussuunnitelmassa, mikä oli sitäkin erikoisempaa, kun

¹ JUTIKKALA, EINO, Sääksmäen pitäjän historia, s. 588. Aikaisempien polvien sukujohto virheellinen. Vrt. SUKUKIRJA I, s. 659—660, s. 653. ELGENSTIERNA III, s. 120.

² ELGENSTIERNA III, s. 120. v. Schoultzista NYBERG, PAUL, Ett litet bidrag till gillet Amore Proximi's historia, s. 394 ja seur.

muu koulunopetus meillä silloin kulki aivan ylivoimaisesti klassillisten kielten merkeissä. Gripenbergillä oli teknillisiä taipumuksia, hänen suunnittelemansa kylvökone sai asiantuntijoitakin tunnustusta, mutta se ei tuottanut, kuten Gripenberg oli toivonut, hänelle huojennusta taloudelliseen ahdinkotilaan. Taloudelliset vaikeudet painoivatkin jatkuvasti Gripenbergiä, se sai hänet tämän tästä kääntymään ministerivaltiosihteerin puoleen avunpyynnöin, joita sukulaiset, ystävät ja kylänmiehet koettivat kukin kohdaltaan tukea. Kylvökoneen kauppaan saattamista tarkoittavalla matkalla Englantiin kuolema kohtasi Gripenbergin Tukholmassa tammikuun 29 p. 1848. Nykyisin Gripenbergiä pidetään yhtenä maamme harvoista kasvatustalan merkkimiehistä, jolla on ja jolla epäilemättä myös tulee säilymään huomattu asema sivistyshistoriassamme. Aikalaisensa keskuudessa Gripenbergin hienosyinen, valistunut, ennakkoluuloton, vaatimaton ja perin rehellinen olemus herätti kunnioitusta, myötätuntoa ja ihailuakin, vaikkakin toisaalta tarkkanaiköisimmät eivät voineet ummistaa silmäänsä siltä tosiasialta, että hänen sielunominaisuutensa eivät sittenkään olleet sellaisessa tasapainossa, joka muodostaa menestymisen edellytyksen.¹

Toinenkin Fabian Langenskiöldin enoista, Johan Ulrik Sebastian Gripenberg oli erittäin lahjakas henkilö. Syntyneenä Sääksmäellä v. 1795 hän oli iältään lähempänä sitä polvea, johon Fabian Langenskiöld kuului. »Suomen sodan» jälkeen hän oli käynyt Haapaniemen sotakoulun. Toimittuaan ensin Haapaniemen topografiosastossa hän siirtyi vastaperustettuun Suomen uuteen sotaväkeen kapteeniksi. Kohoamista sotilasuralla edistivät eräät tehtävät, joihin hän palveluksensa ohessa joutui. Keisari Aleksanteri I:n Suomen matkalla v. 1819 hän kuului opastajana hallitsijan seurueeseen keisarin matkatessa halki sydänmaiden Iisalmesta Kajaaniin. Lisäksi hän joutui jo seuraavana vuonna Suomen valtuutetun eversti Wärnhjelmin ad-

¹ ELGENSTIERNA III, s. 120. TIGERSTEDT, E. S., Haapaniemi krigsskola, dess lärare och elever, s. 209. TAKOLANDER, ALFONS., Odert Henrik Gripenberg. Kansallinen Elämäkerrasto II, s. 260—261. GROTT-PLETNJOVIN kirjeet I, s. 54, II, s. 276, 287. REIN, TH., Muistelmia elämän varrelta I, s. 60—62. — Langenskiöld Casimir von Kothenille kesäk. 15 p. 1844. Kothenin kok.: 13, fol. 95—96. SVA. HIRN, HANS, m.t. s. 648 ja seur.

jutantiksi rajakonferenssiin Tornioon, ja kun sen luontoiset tehtävät niihin aikoihin, voipa sanoa säännöllisesti, edistivät asianomaisen kohoamista omalla urallaan, Gripenbergin nopea yleneminen asteesta toiseen 1820-luvulla saa näistäkin seikoista selityksensä. 1820- ja 1830-lukujen taitteessa hän oli jo kohonnut everstiluutnantiksi; 1830 siirtyi hän sotakomissariaattiin ja tuli sen intendentiksi. Tavallaan uusi vaihe alkaa nyt Gripenbergin elämässä. Kauan vireillä ollut kysymys uuden lääninjaon toimeenpanosta Suomessa sekä erikoisesti Hämeen-Uudenmaan läänin jakamisesta kahdeksi eri lääniksi oli silloin edistynyt niin pitkälle, että manifestissa huhtik. 5 p. 1831 mainittu lääni määrättiin jaettavaksi kahdeksi lääniksi. Gripenberg oli intendentinvirkansa ohessa jo keväällä v. 1831 joutunut hoitamaan varamaaherranvirkaa sekä määrätty v:sta 1832 alkaen Uudenmaan läänin varamaaherraksi, mutta hänen oli pakko tätä ennen, ankaran ristiriidan synnyttyä hänen ja kenraalikuvernööri Zakrevskin välillä, pyytää v. 1831 ero, mikä hänelle myönnettiin. Näin oli varsin lupaavalta näyttävä virkamiesura katkenut, mutta Gripenberg oli saavuttanut huomattavan sijan yleisön silmissä, vaikkakin eroon liittyneet yksityiskohdat kauan pysyivät tuntemattomina.¹

Tämän jälkeen Sebastian Gripenbergin miehuusvuodet kuluivat pääasiassa varsinaisten virkatoimien ulkopuolella. Hänen nimensä on erityisesti liittynyt maataloutemme uudistuksen historiaan. Kotitilallaan Voipalassa Gripenberg järjesti maanviljelyksen järkiperaiselle kannalle.² Kuuluisuutta ovat saavuttaneet hänen toimensa sokerijuurikasviljelyksen edistämiseksi sekä hänen perustamansa, tällaiseen tuotantoon nojaava sokeritehdas, alallaan ensimmäisiä yrityksiä kumpikin maassamme. Kun sokerijuurikkaan viljelys oli puheenaolevina aikoina varsin uutta kaikkialla, kokemukset siitä olivat sinänsä varsin vähäiset, ja kun silloisten jalosteiden sokeripitoisuus oli alhainen, niihin perustuva sokeriteollisuus ei muuallakaan tah-

¹ RAUHALA, K. W., Keisarillinen Suomen senaatti 1809—1909, I, s. 185—186, 195. HIRN, HANS, m.t. s. 399 ja seur. DANIELSON-KALMARI, J. R., Tien varrelta kansalliseen ja valtiolliseen itsenäisyyteen III, s. 246 ja seur.

² JUTIKKALA, EINO, m.t. s. 609—614.

tonut kannattaa. Vasta 1850-luvulla, kun juurikkaiden jalostus oli saatu paremmalle kannalle, juurikassokerin valmistus saatiin muuallakin Euroopassa elpymään. Onkin näin ollen ymmärrettävissä, että Gripenbergillä oli ryhtyessään 1830-luvulla sokerijuurikasta viljelemään ja pannessaan tehdastaan kuntoon, mitä suurimpia vaikeuksia voitettavina. Kun satotulokset määräänsä ja sokeripitoisuuteensa nähden olivat alhaiset ja kun juurikkaiden säilyttämisessä ja sokerin valmistuksessa sattui onnettomuuksia, koko yritys, jonka oli määrä pelastaa Gripenberg taloudellisista vaikeuksista, oli muutaman vuoden kuluttua lopetettava.¹ Epäonnistumisensa jälkeen Gripenberg siirtyi Mustialan maanviljelysopiston johtajaksi, mutta muutti sittemmin Itä-Suomeen eräiden lahjoitustilojen hoitajaksi. Täällä hän saavutti ansaittua tunnustusta toimeliaisuudellaan, mikä vei hänet yleisessä tietoisuudessa yhä selvemmin maatalousmiestemme eturiviin. Varsinaisten miehuusvuosiensa jälkeen Gripenberg joutui jälleen valtiolliseen toimintaan, sillä hänet nimitettiin v. 1860 vast'ikään perustetun maanviljelyksen ja yleisten töiden toimituskunnan päälliköksi senaattiin. Pian tämän jälkeen hänestä tuli ns. Tammikuun valiokunnan puheenjohtaja. Myöhemmin hän oli vielä vv. 1863—64 valtiopäivillä sukunsa edustajana. Vapaaherraksi korotettuna v. 1865 hän pian sen jälkeen erosi valtion palveluksesta. Hän kuoli Kirkkonummella lokakuun 12 p. 1869.²

Sebastian Gripenbergin vaiheet koskivat useallakin eri tavalla hänen sisarenpoikansa Fabian Langenskiöldin elämään, kuten myöhemmin eri kerroilla voidaan havaita. Nimenomaan

¹ GRIPENBERG, R. V., Valkojuurikkaanviljelyksestä ja sokerinvalmistamisesta Voipalan tilalla Sääksmäellä vuosina 1837—1840, s. 1—35, GROTFELT, GÖSTA, Suomalainen peltokasviviljelys II, s. 274—276. JUTIKKALA, EINO, m. t. s. 610 ja seur. — Gripenbergin tehdasyrityksen uhkaluonne ilmenee täysin asian aiheuttamista G. Langenskiöldin ja Seb. Gripenbergin kirjeistä A. Armfeltille ja R. H. Rehbinderille vv. 1839—1840. Armfeltin kok: II a n:o 20 ja Rehbinderin kok.: Skrifvelser till R. H. Rehbinder 1837—1843. SVA. Lisäksi vrt. Vsv. asiak. 1840 Act. n:o 87.

² NIEMINEN, VELI, Miten Mustialan maanviljelysopisto perustettiin? Yhteiskuntataloudellinen aikakauskirja 1912, s. 298—304. CYGNAEUS, GUSTAF, K. Suomen Talousseura 1797—1897, s. 387 ja seur. LIAKKA, NILO, Johan Ulrik Sebastian Gripenberg. Kansallinen Elämäkerrasto II, s. 262—264.

ansaitsee tässä yhteydessä huomiota se, että niiden vaikutusten lisäksi, joita Odert Gripenbergin voidaan katsoa jättäneen Langenskiöldin elämän suuntautumiseen, myös Sebastian Gripenbergillä oli harrastuksia ja mielipiteitä, jotka vaikuttivat samaan suuntaan. Sebastian Gripenberg oli niitä harvoja korkeamassa yhteiskunnallisessa asemassa olevia henkilöitä, jotka maassamme jo aikaisin ymmärsivät kansansivistyksen kohottamisen merkityksen pitäen sitä maamme tulevaisuuden kannalta suorastaan kansallisena elinkysymyksenä. Näistä seikoista Sebastian Gripenberg oli jo 1840-luvulla kirjeenvaihdossa Uno Cygnaeuksen kanssa, joka oli hänen etäisempi sukulaisensakin, sillä viimeksimainitun puoliso oli Gripenbergin ensimmäisen vaimon sisarentytär.¹

Edellä on lyhyesti viitattu niihin vaikutuksiin, joita Fabian Langenskiöldin harrastuspiiriin tuli hänen enojensa, Gripenbergveljesten, taholta. Vielä on mainittava eräästä perinnöstä, joka sen lisäksi tuli hänen osakseen äidin suvun puolelta. Fabian Langenskiöldin koko ulkonainen olemus näyttää muotokuvista päättäen erittäin paljon muistuttavan hänen enojensa Odertin ja varsinkin Sebastianin haahmoa. Gripenbergveljekset muistuttivat toisiaan melkoisesti, Sebastianin olemuksen kuitenkin osoittaessa enemmän lujutusta kuin Odertin. Se miellyttävä, puoleensa vetävä käytöstapa, joka aikanaan oli Langenskiöldille suurena apuna hänen valtiomiesurallaan, näyttää olleen Gripenberg-suvun perintöä. Tästä suvusta ja juuri Fabian Langenskiöldin enoista ja muista läheisistä omaisista eräs aikalainen, jolla voimme katsoa olleen arvostelukykä, on lausunut, ettei Suomessa ole yhtään aatelissukua, jonka jäsenet liikkeissään ja äänen soinnikkaassa kaiussa siinä määrin osoittaisivat todellista ylimyksellisyyttä kuin Voipaalan Gripenbergit. J. V. Snellman on antanut vakuuttavan todistuksen siitä, että Fabian

¹ LÖNNBECK, GUSTAF F., Uno Cygnaeus »Suomen kansakoulun isä», s. 57. — Cygnaeuksen oleskellessa Pietarissa 1840-luvun loppupuolella Fabian Langenskiöld oli hänen kanssaan paljon kosketuksissa C:n opettajatoiminnan järjestämisasiossa. Vrt. esim. Langenskiöld A. Armfeltille elok. 20/syysk. 1 p. 1847. Armfeltin kok.: II a. n:o 20. SVA. Sukulaisuussuhteesta vrt. ELGENSTIERNAN III, s. 119. TARJANNE, A. J., Uno Cygnaeus. Kansallinen Elämäkerrasto I, s. 464.

Langenskiöldillä erittäin suuressa määrin oli näitä ominaisuuksia.¹

Kun vv. 1808—1809 sota oli syttynyt, sen vaikutukset tuntuivat voimakkaasti Gustaf Langenskiöldin lähimmässä perhe- ja sukulaispiirissä. Puhumattakaan siitä, että hänen itsensä oli upseerina lähdettävä sotaretkelle, sotaan olivat lähdössä hänen appensa ja tämän kaksi poikaa, Langenskiöldin langot Karl Gustaf ja Odert Henrik Gripenberg, hänen veljensä Adam Theodor Langenskiöld, muista etäisemmistä sukulaisista puhumattakaan. Myös hänen lankonsa, edellä jo mainittu kihlakunnan tuomari Nils Fredrik v. Schoultz joutui sotatilanteen aikana kokemaan varsin erikoiset kohtalot. V. 1799 hänet oli nimitetty Rautalammin tuomiokunnan tuomariksi ja hän hoiti v. 1808 varamaaherrana Vaasan läänin hallintoa. Kun hän julkaisi Ruotsin Inrikes-Tidningar-lehdessä kertomuksen Vaasan kaupunkia kohdanneesta hävityksestä, hän joutui venäläisten vainoamaksi ja hänen oli perheineen paettava Ruotsiin. Siellä hän Suomeen enää palaamatta kuolikin. Tukholmassa syntyi v. 1813 hänen tyttärensä Johanna Karolina Ulrika, sittemmin maailmanmaineen saavuttanut laulajatar, joka siten oli Fabian Langenskiöldin serkku ja joka myöhemmin siirtyi Suomeen ja kuoli täällä v. 1863.²

»Suomen sodassa» Gustaf Langenskiöld joutui appensa adjutantiksi. Kunnostautumisensa johdosta hänet lokakuussa v. 1808 nimitettiin Ruotsin miekkatähdistön ritariksi ja helmikuussa v. 1809 hänet korotettiin majuriksi. Kun Suomen armeijan rippeiden antautuminen tapahtui Kainuussa, Langenskiöldinkin taistelu-ura loppui siihen. V. 1810 hänelle myönnettiin ero Ruotsin palveluksesta everstiluutnantin arvoisena.³ Mitään erityisemmin huomattua asemaa Langenskiöld ei saa-

¹ NERVANDER, E., Strödda uppsatser II, s. 129—130. GROT-PLETNJOVIN kirjeet II, s. 298—299. SNELLMAN, J. V., Muistosanoja vapaa-herra Fabian Langenskiöldistä. Kootut teokset X, s. 102.

² ASPELIN, J. R., Johanna v. Schoultz. Finska qvinnor på olika arbetsområden. Biografiskt album utg. af Finsk Qvinnoförening, s. 1—30. SCHAUMAN, AUG., Kuuden vuosikymmenen ajoilta. s. 216. GROT-PLETNJOVIN kirjeet I, s. 128.

³ ELGENSTIERNA IV, s. 503.

vuttanut sodassa eikä sen ratkaisevissa vaiheissa. Kuitenkin näyttää siltä kuin olisi se menettelytapa, jota Langenskiöld itse on ilmoittanut suositelleensa Hannu Henrik Gripenbergille noudatettavaksi Kainuussa käytyjä neuvotteluja varten, ollut oikeampi kuin se, jota Gripenberg seurasi. Kun neuvottelut aloitettiin venäläisten kanssa, Langenskiöld oli tarjoutunut valmistamaan Palmfeltille erikoisohjeet niitä varten. Lisäksi Langenskiöld ehdotti, ettei Gripenbergin itsensä tullut lähteä neuvottelupaikalle, koska neuvottelukielenä oli ranska, jota Gripenberg ei hallinnut. Kun meneteltiin toisin, Palmfelt pääsi tosiasiassa johtamaan neuvotteluja ja Gripenberg, joka itse oli neuvottelupaikalla, menetti sen edun, että hän myöhemmin olisi, vapaana Palmfeltin vaikutuksesta, voinut harkita tehtyjä ehdotuksia, minkä ohessa toisin menettelemällä olisi voitettu sekini etu, että Palmfeltin vasta valmistavasti tekemä sopimusehdotus olisi voitu julistaa mitättömäksi, kun etelästä saapui tieto aseman oleellisesta muuttumisesta. Siten olisi päästy käyttämään hyväksi uusien olosuhteiden tarjoamia mahdollisuuksia. Myöhemmällä iällään Langenskiöld myönsi, että puheenaoleva sopimus olisi voinut olla paremminkin tehty, mutta torjui hänkin, kuten muutkin, jotka Gripenbergin lähemmin tunsivat, jyrkästi kaikki syytökset pelkuruudesta ja petoksesta tai omanvoitonpyynnistä.¹

Aikaisemmin esitetyn perustalla tiedämme Gustaf Langenskiöldin osoittaneen mieskohtaista urhoollisuutta kahdellakin sotaretkellä. Hänellä oli, kuten vanhalta soturilta onkin odotettavissa, tarkka silmä havaitsemaan tovereittensa luonteenpiirteet sellaisina kuin ne tulivat näkyviin taistelutanterilla. Niinpä eräässä välikäsien kautta Runebergille toimitetussa kertomuksessa muutamasta kohtauksesta Kuortaneen ja Ruonan taisteluissa v. 1809 hän tietoisesti asettaa vastakkain toisaalta harkitsevan, levollisen rohkeuden, toisaalta taas taistelun melkestä kuumenevan urhokkuuden, joita hän näyttää molempia kiittävän tasapuolisesti.² Mutta että velvollisuudentunnosta

¹ Gustaf Langenskiöld Fredrik Cygnaeukselle toukok. 8 ja 21 p. 1850. Fr. Cygnaeuksen kok. HYK.

² SÖDERHJELM, WERNER, Meddelanden till J. L. Runeberg om händelser under finska kriget 1808—09, s. 371.

osoitettu urhoollisuus kuitenkin hänen käsityksensä mukaan oli asetettava uljaan luonnon nostattaman rohkeuden edelle, käy ilmi arvioinnista, jonka hän antoi, tosin kauan sotavuosien jälkeen, eräässä kirjeessä Fredrik Cygnaeukselle: »Mitä Adlercreutz ja kreivi Cronstedt olivat luontaisen, synnynnäisen rohkeutensa puolesta, sitä Gripenberg ja Döbeln olivat velvollisuuden- ja kunniantunnosta».¹ Eikä voine olla epäilystäkään siitä, että juuri velvollisuudentunto pani useimmat silloisen Suomen armeijan upseerit, kuten Gripenbergin, Langenskiöldin ja monet muut viimeiseen asti kestäämään niitä raskaita koetelemuksia, jotka sotaretken lopussa niin runsain määrin kohtasivat armeijaamme.

Kun sotatoimet olivat päättyneet, Gripenberg ja Langenskiöld saattoivat palata Voipaalaan perheittensä luo. Vanha perhepiiri oli pahasti hajalla. Ruotsiin olivat joutuneet, paitsi v. Schoultzin perhettä, myös Gripenbergin pojat Odert Henrik ja Carl Gustaf, ja niinkuin tuonnempana nähdään, tuoni oli sotavuosina vierailut Gustaf Langenskiöldin perheessä. Tapioon päättyneen sotaretken jälkeen lisäsi masentunutta mielialaa se kohtelu, jonka alaiseksi varsin pian sodan jälkeen Ruotsissa joutui perhepiirin päämies Hannu Henrik Gripenberg. Häntä syytettiin petollisesta menettelystä Kainuun sopimusta tehtäessä, muttei hän saanut, vaikka hän itse kiihkeästi vaati, tilaisuutta puhdistautua sota-oikeudessa Ruotsissa, koska haaste sota-oikeuteen toimitettiin hänelle liian myöhään. Tämä masensi vanhan soturin ja hän vetäytyi syrjään kaikesta julkisesta toiminnasta, eikä siten osallistunut kokemustaan ja arvoaan vastaavalla tavalla siihen jälleenrakennustyöhön ja uusien olosuhteiden virittämään toimintaan, mikä rauhan tultua seurasi maassamme. Jäsenyys Suomen armeijan upseerien lähetystössä, joka kreivi Aminoffin johdolla kävi esittämässä Aleksanteri I:lle armeijan jäännösten toivomukset, oli ainoa julkinen tehtävä, mihin Gripenberg ryhtyi sodasta kotiuduttuaan. Hän kuolikin jo v. 1813 oleskellessaan Tukholmassa aikeissa hankkia oikeudenkäyntiteitse itselleen hyvitystä kärsimistään loukkauksista.²

¹ Gustaf Langenskiöld B. O. Lillille toukok. 2 p. 1850 ja Fredrik Cygnaeukselle toukok. 8 p. 1850. Fr. Cygnaeuksen kok. HYK.

² JUVELIUS, EINAR W., Hannu Henrik Gripenberg. Kansallinen

Porvoon valtiopäivillä oli Langenskiöld-sukua edustanut ritaristossa ja aatelistossa Gustaf Langenskiöldin nuorempi veli Adam Theodor Langenskiöld, suvun päämiehen ollessa valtiopäivien alkaessa vielä sotaretkellä. Adam Theodor Langenskiöld oli syntynyt v. 1783. Käytyään Karlbergin kadettikoulun hän oli tullut vänrikiksi armeijan laivastoon v. 1801 ja siirtynyt 1807 luutnantiksi Adlercreutzin värvättyyn rykmenttiin. Tällä välin hän oli ollut erinäisissä muissakin toimissa, mm. kotiopettajana aikaisemmin jo mainitun Gustaf Fredric Stjernvallin perheessä Sommarnäsissä Orimattilassa. Kun 1808—1809 vuosien sota syttyi, hän joutui samoin kuin Stjernvallkin Viaporiin ja jakoi linnoitusväen kohtalon. Hänen sotavankeutensa linnaväen antauduttua ei tullut kuitenkaan pitkäksi, sillä hän oli ensimmäisiä niistä, jotka taipuivat uuteen olotilaan, vannonivat uskollisuudenvalan ja pääsivät vapaiksi sotavankeudesta. Hänellä lienee tähän kiirehtimiseen ollut erikoiset henkilökohdattaiset syynsä, sillä sodan vielä riehuessa pohjoisessa hän meni naimisiin lokakuun 30 p. 1808 Gustava Magdalena Gripenbergin, eversti Odert Albrekt Gripenbergin ja Margareta Magdalena Leopoldin tyttären, siis veljensä Gustaf Langenskiöldin puolison serkun kanssa.¹ Kun sitten tuli kutsu valtiopäiville Porvooseen, hän oli valmis ryhtymään poliittiseen toimintaan. Valtiopäivillä hän tuli jossain määrin tunnetuksi, sillä hän oli ritarihuonevaliokunnan sihteerinä. Tämän ohessa hän osoitti alotekykyä, hän kun teki säädysään tärkeän ehdotuksen maanmittauskonttorin perustamisesta Suomeen, vaikkei ehdotus saanutkaan kannatusta. Samassa ehdotuksessa hän myöskin esitti veronkannon parantamista siten, että maanviljelijät saisivat yhdelle ainoalle veronkantajalle suorittaa samalla kertaa kaikki heidän maksettavinaan olevat verot. Myös kysymyksen rikol-

Elämäkerrasto II, s. 257—259. — H. H. Gripenbergin haastamisesta sota-oikeuteen Tukholmaan Kkv. asiak. 1810 n:o 90. Gripenbergin pyyntö päästä lähtemään oikeuteen, siihen saatu myöntävä vastaus. Vsv. asiak. 1810 Act. n:o 180.

¹ ELGENSTIERNAN IV, s. 505. BERGHOLM, AXEL, Keisarillisen Suomen Hallituskonseljin ja Senaatin puheenjohtajat, jäsenet ja virkamiehet 1809—1909, s. 292. HIRN, HANS, m.t. s. 153. SUOMENMAAN HALLINNOLLISTA KIRJEVAIHTOA vuodelta 1808, I, s. 286. SCHULMAN, HUGO. Ur ett familjearkiv, s. 187.

listen lähettämisestä Siperiaan ollessa esillä hän antoi säädysään laajahkon lausunnon.¹ Tästä toimeliaisuudesta olikin seurauksena, että häneen kiinnitettiin hallinnon taholta erityistä huomiota, joka johti siihen, että kenraalikuvernööri Barclay de Tolly myöhemmin, ehdottaessaan hallituskonseljiin perustettuihin uusiin virkoihin viranhaltijoita, erikoisesti huomauttaa Langenskiöldin hyvistä tiedoista ja hänen hyvästä käytöksestään sekä pitää häntä muutenkin sopivana miehenä sotilastoituskunnan esittelijäsihteerinvirkaan.² Langenskiöld saikin tämän viran ja muutti Turkuun jonka lähistöltä, Raisiosta, hän v. 1810 vuokrasi pienehkön sotilasvirkatalon ryhtyen siinä harjoittamaan maanviljelystä.³ Varsin pian kävi kuitenkin ilmi, ettei hän henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan ollut uuden, veraten huomattavan ja vaativan asemansa veroinen. Hänen luonteessaan alkoi esiintyä epätasaisuutta, hänen käytöstapansa osoitti joskus ylimielisyyttä, mikä johti silloin tällöin hillittömään esiintymiseen. Lisäksi hänen tapansa hoitaa hänelle uskottua vastuunalaista virkaa muodostui pian sellaiseksi, että hänelle oli annettava huolimattomuudesta muistutuksia. Kun tämän lisäksi hänen elämäntapansakin näyttävät käyneen epä-säännöllisiksi, hän luisui yhä alemmaksi ja vihdoin v. 1817 hänen oli pakko ottaa virkaero. Onneton käänne hänen elämässään ei päättynyt edes tähän, vaan vähän sen jälkeen, kun hän oli saanut eronsa, hänet asetettiin syytteeseen raskaasta rikoksesta, ja saikin hän siitä tuomionsa. Eronsa jälkeen hän yritteli milloin mitäkin, suunnittelipa hän kirjapainonkin perustamista Helsinkiin, muttei senaatti myöntänyt hänelle privilegiota sitä varten. Loppuikänsä hän vietti Kärkölässä Rauhamaan eli Pekkalan ratsutilalla, jossa hän kuoli lokak. 1 p. 1827. Leski jäi tukaliin olosuhteisiin pienten lastensa kanssa, ja oli

¹ RAUHALA, K. W., Maanmittauslaitoksen järjestely ja maanmittaushallinto Venäjänvallan aikana. Suomen Maanmittauksen historia II: 1, s. 9—10. PROTOKOLL förda hos Höglofliga Ridderskapet och Adeln vid Landtdagen i Borgå år 1809, s. 218—219, 242—243. JURIDISKT ALBUM, II, s. 137—138.

² Vsv. asiak. 1809 Act. n:o 9, fol. 56. Vsv. asiak. 1816 G. G. n:o 64. RAUHALA, K. W., Suomen keskushallinnon järjestämisestä vuosina 1808—1817, I, s. 363.

³ Vsv. asiak. 1816 G. G. n:o 272.

hänen sitten, miehensä kuolinpesän jouduttua vararikkoon, koettava elättää itseään ja lapsiaan pitämällä koulua ensin Heinolassa, sitten Haminassa ja vihdoin Hämeenlinnassa. Hänen lapsistaan polveutuu eräs Langenskiöld-suvun haara, joka kuitenkin jo nyt on loppunut mieskannalta.¹

Adam Theodor Langenskiöldin sortuminen aiheutti, paitsi siitä hänelle ja hänen perheelleen johtuvia vaikeuksia, myöskin sen, että Gustaf Langenskiöld, juuri maaherranvirastaan erotetaan, joutui hänen tähtensä kärsimään taloudellisia vaurioita. Niiden seuraukset tuntuivat sitten myöskin Fabian Langenskiöldin elämänuran muodostumisessa.² Lisäksi oli tästä onnettomuudesta sekin seuraus, että Langenskiöld-suku jäi pitkiksi ajoiksi suhteellisen syrjäiseksi virkamiessukujemme joukossa eikä päässyt, uuden ajanjakson aljettua, valtaamaan itselleen merkittävämpää sijaa. Näin ei suvun myöhäisemmillä polvilla ollut, niiden astuessa elämään, tukenaan läheisiä vaikutusvaltaisia sukulaisia. Kesti näin ollen kauan ennenkuin Langenskiöld-suku pääsi kohoamaan varsinaisten virkamiessylimystösukujemme piiriin.

Gustaf Langenskiöldillä oli jo ennen sodan syttymistä useita lapsia. Vanhin näistä oli v. 1803 syntynyt tytär Beata Lovisa Gustava, joka eli naimattomana korkeaan ikään, sillä hän kuoli vasta v. 1882.³ Seuraava lapsista oli poika Lars Henrik Gustaf, v. 1805 syntynyt ja v. 1821 ylioppilaaksi tullut ja sitten lakimieheksi antautunut. Hän palveli pitkäähkön ajan Vaasan hovioikeudessa, josta hän siirtyi notaariksi silloin perustettuun Viipurin hovioikeuteen ja tuli myöhemmin, v. 1841, Mikkelin tuomiokunnan tuomariksi. Tästä virasta hän kuitenkin

¹ HEINRICIUS, G., *Från samhällslifvet i Åbo 1809—1827*, s. 149—150. Kkv. asiak. 1812 n:o 218. Vsv. asiak. 1817 G. G. n:o 41. Vsv. asiak. 1829 Act. n:o 96 I a, fol. 14—20. Vsv. asiak. 1830 Act. n:o 116c, fol. 69 ja seur. Vsv. asiak. 1839 Act. n:o 101. RAUHALA, K. W., *Keisarillinen Suomen senaatti 1809—1909*, I, s. 76, 125. LINDEQVIST, K. O., *Hämeenlinnan kaupungin historia III*, s. 316. NURMIO, YRJÖ, *Suomen sensuuriolot Venäjän vallan alkuaikoina vv. 1809—1829*, s. 91. Kärkölän Kirkonarkisto: KK. sivu 253/1826—1834.

² Vrt. s. 52.

³ ELGENSTIERNA IV, s. 503.

kin siirtyi hallinnolliselle alalle, ensin v. 1845 lääninsihteeriksi Viipurin lääniin, kunnes hänet v. 1858, nuoremman veljen jo kohottua senaattoriksi, nimitettiin yhdeksi Suomen Pankin johtajista. Tästä toimesta hän erosi v. 1861. Myöhemmin hän vielä toimi Viipurin laamannikunnan laamannin virassa. Hän kuoli v. 1879 Helsingissä. Hänen avioliittonsa Hildur Heloise Amanda Björksténin kanssa oli lapseton.¹

Nuoremista lapsista kaksi seuraavaa, Christina Johanna, s. 1806 ja Carl Theodor, s. 1808, kuolivat pieninä. Viimemainittu syntyi isän jo lähdettyä sotaan ja ennätti kuolla ennenkuin isä sodasta palasi.²

Seuraava sisarusparvesta oli vihdoinkin Carl Fabian Theodor, kuvauksemme esine. Hän syntyi Sääksmäellä Voipaalassa marraskuun 17 p. 1810.³ Häntä nuorempia olivat vielä kaksoiset Eva Sofia ja Fredrik, syntyneet v. 1813. Näistä edellinen kuoli Pietarissa v. 1853 naimattomana, jälkimmäinen taas syntymäpäivänään. Nuorin lapsista oli Claes Adam Sebastian, s. 1818, hänkin kuollut nuorena.⁴ Perhe oli näin ollen monilukuinen, vaikkakin kuolema korjasi lapsista puolet jo varsin hennolla iällä. Kun jäljelle jääneistäkin ainoastaan Carl Fabian Theodorilla tuli olemaan jälkeläisiä, Langenskiöld-suvun tämä haara jatkui vain hänen kauttaan. Sukuhaara on nykyisin edustettuna sekä Suomessa että Ruotsissa.⁵

Sodasta palattuaan Gustaf Langenskiöld asui perheineen Voipaalassa Sääksmäellä. Suomen entisen armeijan upseereille säilytettiin manifestissa v:lta 1810 heidän *ennen sotaa* nauttiansa palkat ja virkatalot kuolinpäivään asti. Kun Langenskiöld oli ennen vv. 1808—1809 sotaa ollut kapteeni, ei hän manifestin mukaan päässyt nauttimaan sitä etua, minkä hänen sodanaikainen kohoamisensa muissa oloissa olisi hänelle tuottanut, vaan hänen oli jatkuvasti koetettava tulla toimeen van-

¹ BOSTRÖM, H. J., Wasa Hofrätts Presidenter, Ledamöter och Tjänstemän samt Hofrätten underlydande Lagmän och Häradshöfdingar 1776—1914, s. 225.

² ELGENSTIERNAN IV, s. 504.

³ ELGENSTIERNAN IV, s. 504.

⁴ ELGENSTIERNAN IV, s. 504.

⁵ ELGENSTIERNAN IV, s. 504—506.

halla kapteeninpalkallaan ja niillä eduilla, jotka hän sai Keljon virkatalosta Kangasalla. Hänellä oli tuloja hänen omien laskelmiensa mukaan yhteensä n. 900, korkeintaan 1000 seteliruplaa vuodessa ynnä mainittu »edellisen virkatalonhaltijan huolimattomuuden vuoksi rappiolle päässyt virkatalo». Se määrä, jolla hänen perheineen oli tultava toimeen, ei ollut siis kovin suuri. Langenskiöld itse arvelikin omat palkkatulonsa kaikkein kehnoimmiksi hänen arvoasteessaan olevien Suomen entisen armeijan upseerien keskuudessa. Näillä tuloilla olisi kuitenkin, noudattaen äärimmäistä säästäväisyyttä, voitu Langenskiöldin mielestä tulla toimeen, mutta perheen yhä lisääntyessä, tulot sitä mukaa kävivät riittämättömiksi. Sen tähden ei ole odotamatonta, että hän vihdoin ryhtyi hankkimaan itselleen jotain soveliasta siviilivirkaa.¹

Niinkuin »Suomen sodan» jälkeistä aikaa koskevissa esityksissä useasti on huomautettu, osa Suomen armeijan entistä upseeristoa pysyi sodan päätyttyä syrjässä kaikista julkisista toimista, vieläpä tältä taholta varsin ankarasti moitittiin niitä, jotka halusivat uusissa oloissa ryhtyä valtion palvelukseen. Entisille upseereille lähinnä kysymykseen tulevasta sotapalvelukseen astumisesta kotoisella pohjalla ei aluksi voinut olla puhettakaan, kun sotaväki oli laskettu hajalle. Runsain määrin kuitenkin armeijamme upseereja riensi palvelemaan isänmaataan niissä eri toimissa, joita Suomen oman valtiolaitoksen perustamisen vuoksi maassamme avautui ja uusia keskusvirastoja sekä vihdoin uutta omaa sotaväkeäkin luotaessa syntyi. Mitä nimenomaan Langenskiöldiin tulee, joka aluksi oli vetäytynyt syrjästä katsomaan olojen kehitystä, hänen päätökseensä hakeutua johonkin virkaan vaikutti paitsi tulojen niukkuus, muutkin seikat. Kansalaisena ja perheenisänä hänellä oli joukko velvollisuuksia, jotka määräsivät hänen päätöksensä pyrkiä jälleen julkiseen toimeen. Eläminen ylempänämainitun manifes-

¹ Roos, JOHN E., Officersboställen i Finland under svenska tiden. Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja X, s. 238. Kapteeninvirkatalonsa ja jaoituspalkkansa hän sai v:n 1836 alusta vaihtaa majurinvirkataloon ja majurin vakanssiin. Vsv. asiak. 1835 Act. n:o 120. — Gustaf Langenskiöldin päiväämätön, mutta v:lta 1812 oleva hakemus ja ansio-luettelo. Vsv. asiak. 1812 G.G. n:o 47.

tin suomien etujen varassa olisi, kuten hän itse on huomauttanut, käynyt vielä päinsä, »jos valtion varojen nauttiminen toimetuudessa olisi ikänsä ja työkykynsä puolesta vielä käytökelpoisen miehen arvon mukaista». Tähän kunnianarkeus-kysymykseen liittyi vielä toisiakin syitä: »Velvollisuus mitä hyväatekevintä hallitsijaa kohtaan: sitä valtiota kohtaan, joka on huolehtinut minusta», saattoi Langenskiöldin hylkäämään kaikki epäilykset. Näihin yleislaatuisiin syihin liittyivät perheenisän huolet silloin tosin vielä pienien, mutta pian korkeammiksi kohoavien poikien, Larsin ja Fabianin, tulevaisuudesta. »Velvollisuus perhettä kohtaan, jonka jäsenistä kaksi poikaa kerran voi tulla hyödyllisiksi saatuaan sen kasvatuksen, jonka lisääntyneiden tulojen avulla voisin hankkia heille», tuki edelleen Langenskiöldin päätöstä. Ja vihdoon oli otettava myös huomioon »omien taipumusten tyydyttäminen, (halu) saada uhrata aikani ja voimani valtion palveluksessa». Näin ollen Langenskiöldin päätös astua uudestaan valtion palvelukseen oli eri asianhaarain aikaansaama, ja niinpä hän toteuttaakseen aikeensa haki v. 1812 perustettuja Suomen Pankin komissaarinvirkoja sekä matkusti Pietariin valmistamaan maaperää otolliseksi. Asian ratkaisu lykkäytyi kuitenkin.¹ Paremminkin kävi sitävastoin, kun Suomeen perustettiin uusi sotaväki. Tässä joukossa hän sai lokak. 10 p. 1812 majurin viran sekä I:n rykmentin toisen pataljoonan päällikkyyden. Langenskiöld näyttää käyneen erityisellä innolla toimeen järjestäessään joukko-osastonsa. Kun mainittuna vuonna Kyminkartanon läänin maaherranvirka oli tullut avoimeksi, Langenskiöld sai ystävänsä Gustaf Fredric Stjernvallin suosituksesta nimityksen marrask. 17 p. 1812 maaherraksi tähän lääniin.²

4. Syntymäkoti Sääksmäellä kuten lapsuudenkoti Heinolassa, jonne Fabian Langenskiöldin vanhemmat varsin pian hänen syntymänsä jälkeen muuttivat, sijaitsi supisuomalaisessa ympä-

¹ v. BONSDORFF, CARL, *Opinioner och stämningar i Finland 1808—1814*, s. 43 ja seur. Gustaf Langenskiöldin anomus, päiväämätön, mutta v:ltä 1812 oleva. Vsv. asiak. 1812 G.G. n:o 47.

² Vsv. asiak. 1835 Act. n:o 120. *ELGENSTIERNA IV*, s. 503. *HIRN, HANS*, m.t. s. 704—705.

ristössä luonnonkauniitten järviseutujen äärellä. Heinola oli näihin aikoihin pieni, hiljainen residenssi, jonka väkiluku oli n. 500 henkeä ja joka tarjosi sekin kaikkia maalaiselämän viehätyksiä, siellä kun silloin kuten paljon myöhemminkin, vietettiin pikkuyhdyskunnille ominaista maalaiselämää. Näin Langenskiöld pääsi jo pienestä pitäen perehtymään Suomen suomalaiseen kansaan ja oppi suomenkielen.

Heinolan residenssirakennus, joka oli Kyminkartanon läänin hallinnon varsinainen keskuspaikka, oli alun perin vain yksityisasunto, jonka eräs läänin aikaisemmista maaherroista, R. W. de Geer, oli rakennuttanut v. 1787 ja sitä seuraavina vuosina residenssin asemakaavaan lasitehdasta varten merkitylle korttelille. Ensin oli ollut tarkoitus rakentaa lääninhallintorakennus vanhan Heinolan suunnitellun keskusosan ns. perspektiivin päähän, Jyrängövirtaan pistävän niemekkeen korkeimmalle kohdalle, mutta suunnitelmasta oli aluksi toteutettu vain osa. Sen tähden ei maaherran asuntoa eikä useimpia varsinaisesti lääninhallinnon tarpeiksi tarvittavista rakennuksista koskaan sijoitettu alkuperäisesti suunniteltuun paikkaan, vaan joutui de Geerin yksityistalo täyttämään sekä lääninhallintorakennuksen että maaherran virka-asunnon tarpeet, kun de Geer maaherranvirasta syrjään jouduttuaan myi valtiolle v. 1795 Heinolassa olevan talonsa.¹

Residenssirakennusryhmän päätalo, joka oli Fabian Langenskiöldin lapsuus- ja nuoruusvuosien kotina, sijaitsi luonnonkauniilla paikalla. Sen edessä olevan piha-aukion ja Jyrängön väliseen rinteeseen oli raivattu maaherran asuntoon kuuluva melkoinen puutarha-alue, joka ulottui virran rantaan asti. Residenssin itälaidassa kohoavalta korkealta Mylly-eli Kirkkoharjulta avautuu mitä kaunein ja vaihtelevin näköala toisaalta pitkin Jyrängön virtaa alaspäin, toisaalta Jyrängön virralle etelässä sekä vihdoin residenssialueen ylitse länteen päin Ruotsalaisen selän suuntaan. Luonto on mitä viehättävintä sisämaanluontoa, minkä tekee tavallista vaihtelevammaksi seudun erittäin rehevä kasvillisuus.

Residenssirakennus oli kaksikerroksinen talo, jonka taitto-

¹ KD. 75/184 v. 1815, KD. 68/219 v. 1816. OSMONSALO, ERKKI K., Vanhaa Heinolaa ja entisiä heinolaisia, s. 22 ja seur.

katon alla oli oikeastaan kolmannen kerroksen muodostavia huoneita. Taloa oli de Geerin aikoina koristanut tornikin, vaikka se oli poistettu myöhemmin taloa korjattaessa. Rakennus ei ollut kookas, pituudeltaan 39, leveydeltään 19 ja korkeudeltaan 11 kyynärää. Alakerrassa oli eteisen lisäksi kahdeksan, yläkerrassa yhdeksän huonetta. Osa ensinmainituista oli maaherran vastaanotto- ja virastohuoneina, osa oli lääninhallituksen hallussa. Maaherran varsinainen asunto oli yläkerrassa. Paitsi päärakennusta, residenssitalon rakennusryhmässä oli kaksi sivurakennusta, jotka sijaitsivat etelään antavan pääportaikon edessä olevan pihamaan kumpaisellakin puolella. Toinen niistä oli taittokattoinen, miltei yhtä pitkä talo kuin päärakennuskin ja siinä oli kaikkiaan kahdeksan huonetta, joista puolet oli lääninkonttorin, loput lääninkanslian hallussa. Toinen sivurakennus taas, joka ulkomitoiltaan oli edellämainitun kokoinen, sisälsi leivintuvat ja muut sellaiset taloussuojat. Lisäksi residenssin rakennusryhmässä oli suuri ulkorakennus, jossa oli talli, aittoja, vaunuvaja, kellarit jne. Rakennusryhmän ynnä sen takana, pohjoispuolella olevan pienehkön kasvitarhan ympäröi laudoista tehty umpiaita. — Osa lääninhallinnon virkahuoneistoja sijaitsi varsinaisen hallintorakennusten ryhmän ulkopuolella.

Kun Langenskiöld muutti perheineen Heinolaan, residenssirakennus oli kutakuinkin huonossa kunnossa, kuten useat muutkin valtion rakennuksista siellä. Jo ulkoakin päin rakennukset tekivät ränsistyneen vaikutuksen: punamultaus turmeltunut ja palovaaran varalta tehtyt tikapuut perin lahot, mistä kaikesta sai heti selvän käsityksen siitä välinpitämättömyydestä, joka maaherrankin asuinkartanon hoidossa oli päässyt vallalle. Sisältä huoneet olivat järjestään korjausten tarpeessa, uunit niin huonot, että ne voitiin vain kiireellisin korjauksin saada siihen kuntoon, ettei talvipakkanen häätänyt uutta maaherraa perheineen asunnosta. Eikä väliaikaisista korjauksista tahtonut tulla apua. Viellä 1816 Langenskiöld valittaa, että hän edellisenä talvena oli rakennusten lämmitykseen kuluttanut 200 sylvä (!) halkoja ja että hän silloinkin oli vain vaivoin kyennyt vastustamaan pakkasta. Kuten maaherran virka-

asunto, varsinaisen lääninhallinnon tarpeeksi luovutetut huoneistotkin olivat kurjassa kunnossa. Niinpä lääninrahaston rahastoholvi oli niin keho, että oli hengenvaarallista mennä sinne, sillä katto saattoi pudota niskaan milloin tahansa. Virastohuoneiden seinät olivat sisältä olleet rapatut. Rappaus oli kuitenkin karissut pois laajoilta aloilta, joten huoneet näyttivät varsin surkeilta, olivat lisäksi kylmiä ja vetoisia. Residenssirakennuksen kaunistukseksi rakennettu aitaus oli perin laho ja kokonaan uusittava, talojen katot vuotivat, ikkunan pielet ja ovet oli uudestaan maalattava jne. Syynä tähän rappioon oli ennen muuta Langenskiöldin erään edeltäjän, maaherra Loden aikana valtaan päässyt huolimattomuus ja hänen ilmeinen haluttomuutensa pitää virkataloa kunnossa, eikä Langenskiöldiä välittömästi edeltäneenkään maaherran, Jägerhornin, aikana ollut toimitettu juuri mitään korjauksia. Nyt niistä huolehtiminen jäi Langenskiöldin asiaksi.

Ne ulkonaiset puitteet, joissa Langenskiöld joutui maaherranvirkaansa hoitamaan, eivät siten olleet kovin loisteliaat. Asunto tuntui hänestä sinänsäkin ahtaalta, minkä vuoksi hän jo 1813 ilmoitti aikovansa alakerroksen salin taakse rakentaa omalla kustannuksellaan erityisen »salongin», koska huoneet muuten olivat liian pieniä »suurempia seuroja varten».

Jos siis maaherran asunto-olot eivät olleet tyydyttävät ja epätyytyttävinä pysyivätkin, palkkausolot tuottivat silloisen järjestelmän vallitessa myös sekä huolta että vaivaa.

Eräs puoli näissä johtui ns. hautausapumaksun suorittamisesta. Kymmenen ensimmäisen kuukauden palkka maaherranvirasta meni kokonaan tähän maksuun, minkä vuoksi Venäjän vallan alussa nimitetyt uudet maaherrat olivat anoneet maaherroiksi tullessaan vapautuksen tästä velvollisuudesta. Langenskiöldiltä tämä anomus oli jäänyt tekemättä. Syystä kyllä senaatissa oli näihin aikoihin vireillä kysymys hautausapumaksun uudelleen järjestämisestä, sillä valitukset sitä vastaan olivat perin lukuisia.¹ Mutta jaoitusjärjestelmästä johtui,

¹ Gustaf Langenskiöldin anomus kesäk. 23 p. 1835. Vsv. asiak. 1835 Act. n:o 120. — Hautausapumaksun aiheuttamasta tyytymättömyydestä ja sen poistamista tarkoittavista toimenpiteistä vrt. RAUHALA, K. W., Keisarillinen Suomen Senaatti I, s. 67—68.

että maaherran virkaan kuuluvan palkan säännöllinen saanti-kin osoittautui sängen vaikeaksi. Vihdoin Langenskiöldin onnistui yhdessä lääninhallinnon tärkeimpien virkamiesten kanssa saada aikaan korjaus niihin epäkohtiin, jotka Kyminkartanon läänissä olivat tässä suhteessa vallalla, kun hän tuli läänin maaherraksi.¹ Erikoisesti oli Langenskiöldin kohdalta näillä seikoilla oma merkityksensä. Joutuessaan maaherrakautensa alussa kokonaan elämään pienehkön kapteeninpalkan varassa ja ollessaan pakotettu tätä palkkaa nauttien kustantamaan uuden, verraten korkean asemansa aiheuttamat edustusvelvollisuudet, hän joutui siviilivirkamiesuransa alusta alkaen velkautumaan. Näin hänen rahallinen asemansa ei ollut tyydyttävä ja se paheni yhä, kun eri tahoilta tulevat onnettomuudet häntä samalla kertaa kohtasivat, kuten nähdään tuonnempana.²

Tämän esityksen puitteissa ei luonnollisesti voida perusteellisemmin luonnehtia Gustaf Langenskiöldiä maaherrana, vaan on tyydyttävä merkitsemään ne tulokset, joihin Venäjän vallan alkukautta koskeva tutkimus nimenomaan silloisten maaherrojen suhteen näyttää päätyneen. Etusijan tämän aikakauden maaherrojen joukossa ovat vallanneet Stjernvall-veljekset, minkä ohessa eri tutkijoilla on ollut melko paljon huomautettavaa maaherrojen de Carnallin ja Ehrenstolpen toimien suhteen. Oikealta näyttää asettaa Langenskiöld maaherrana näiden äärimmäisyysryhmien keskiväliin, luonnollisesti sillä nimenomaisella varauksella, ettei Langenskiöldin toiminnan laatua vielä nykyisin tunneta, joten vaara on tarjolla, että hänelle näin meneteltäessä ei tehdä täyttä oikeutta. Siihen katsoen, että Aleksanteri I:n hallituskauden oleellimmat piirteet tähänastinen tutkimus on selvittänyt, Langenskiöldiä ei voida laskea puheenaolevan kauden toimekkaimpien ja tärkeimpien hallin-

¹ Gustaf Langenskiöldin anomus kesäk. 23 p. 1835. Vsv. asiak. 1835 Act. n:o 120. — Kyminkartanon läänin maaherran, lääninsihteerin, läänininkamreerin ja lääninrahastonhoitajan anomukset, jätetty senaattiin heinäk. 4 p. 1823 ynnä heidän kirjelmänsä marrask. 25 p. 1823. Senaatin alistus elok. 20 p. 1823. SAK:n ptk. marrask. 30 p. 1823, kohta 12. Vsv. Kkv:lle toukok. 10 p. 1824. Vsv. asiak. 1823 O.D. n:o 140.

² Gustaf Langenskiöldin anomus kesäk. 23 p. 1835. Vsv. asiak. 1835 Act. n:o 120. Vrt. s. 36, 91—92.

tomiesten joukkoon sillä perusteella, mitä koko aikakaudesta tiedetään.¹

Suomessa sattunut kenraalikuvernöörin vaihdos vaikutti merkittävästi myös Gustaf Langenskiöldin kohtaloihin ja siten välillisesti Fabian Langenskiöldinkin elämän kulkuun. Uuden kenraalikuvernöörin Arseni Zakrevskin toimenpiteet lopettivat varsin pian sen leppoisan rauhallisen ajan, jota kenraalikuvernööri Steinheilin aika oli yleensä ollut. Zakrevski, joka täysin edustaa sitä levotonta, touhuavaa, aina tarkastusmatkoilla kiiiruusti paikasta toiseen rientävää hallintomiestyyppiä Nikolai I:n ajoilta, joka Venäjällä uuden hallitsijan aikana työntyy etualalle ja joka ominaisine käsityksineen »järjestyksestä» arveli täysin hallitsevansa tilannetta, kunhan tarkastusmatkoilla oli saanut havaita kaiken olevan ainakin ulkonaisesti järjestyksessä, ja jolloin juuri ulkokuori sai useasti edustaa itse asiaa, oli kenraalikuvernööriksi tultuaan Aleksanteri I:n viimeisinä hallitusvuosina toimintansa alusta alkaen harrastanut tällaisten tarkastusmatkojen suorittamista maamme lääninhallituskeskuksiin. Zakrevski oli tarkastusmatkallaan keväällä 1824 saapunut Heinolaankin, ja vaikka kenraalikuvernööri oli havainnut tarkastuksessa eräitä puutteellisuuksia, hän oli kuitenkin, ainakin näennäisesti, ollut melko tyytyväinen tarkastuksensa tuloksiin.² Mutta pian tämän jälkeen hän kääntyi kokonaan Langenskiöldiä vastaan ja loppujen lopuksi ajoi tahtonsa tässä perille.

Vuonna 1825 maassamme oli eri syistä tullut tärkeäksi kysymys eri läänien maaherrojen vaihdoksista. C. E. Mannerheim, jolla senaatin talousosaston varapuheenjohtajanviran ohessa myös oli Turun ja Porin läänin maaherran virka, oli pyytänyt viimeainitusta toimestaan eron. Lisäksi oli muitakin muutoksia tapahtumassa maaherrojemme joukossa. Näitä kysy-

¹ WREDE, R. A., Matthias Calonius, s. 373.

² HIRN, HANS, Generalguvernör Zakrevskis inspektionsresa maj—juli 1824. H.T.f.F. 1932, s. 158—166, eritt. s. 162. TURJA, H. A., Kenraalikuvernööri Zakrevskin tarkastusmatkoista touko—elokuussa 1824. Hist. Aikak. 1933 N:o 2, erip. s. 11—12.

myksiä koskevassa esittelyssään helmik. 24 p. 1825 Zakrevski kiinnitti huomionsa myös Langenskiöldiin. Esittelynotissa, jonka hän asetti Aleksanteri I:n nähtäväksi, Zakrevski lausui Langenskiöldistä seuraavasti: »Kyminkartanon läänin maaherra Langenskiöld on täysin aikaansaamaton mies. Hän tuntee virkatehtävänsä huonosti. Hänelle on vuoden kuluttua annettava ero virasta ja eläke». Millä erikoisilla syillä Zakrevski on sitten perustellut väitettään, ei ilmene lähteistä. Joka tapauksessa hallitsija suostui tähän esitykseen, vaikkei sitä pantukaan täytäntöön vuoden kuluttua.¹ Zakrevskin tarkoituksena oli näet ollut, että Langenskiöldin jälkeen Kyminkartanon läänin maaherraksi määrättäisiin Turun ja Porin läänin vt. maaherra Wallenius, jolle Mannerheimin erotessa tietysti oli hankittava muualta toinen toimi, koska viimeksimainitun läänin maaherraksi oli ajateltu Lauri Gabriel von Haartmania. Mutta kun Mannerheimin suunnittelema ero jäi toistaiseksi toteutumatta, muihinkaan sen kanssa yhteydessä oleviin toimenpiteisiin ei ryhdytty. Mutta Mannerheim sai vihdoin helmikuussa v. 1826 eronsa, ja nyt voitiin käydä uusiin järjestelyihin. Niinpä Zakrevski otti Langenskiöldin eroa koskevan asian uudestaan esille ollessaan syksyllä v. 1827 Pietarissa. Syysk. 28 p. 1827 päivätyssä uudessa notissa Zakrevski, viitaten jo v. 1825 tekemäänsä esittelyyn ja kerrottuaan saaneensa silloin Aleksanteri I:lta suostumuksen esitykseensä, nyt selitti, että kun maaherra Langenskiöld ei ollut millään tavoin tullut viranhoidossaan täsmällisemmäksi, mistä Zakrevski sanoo kesällä samana vuonna toimittamassaan tarkastuksessa tulleensa täysin vakuutetuksi, oli välttämätöntä vapauttaa Langenskiöld toimestaan. Esittelyssä, mikä tapahtui lokak. 5 p. 1827 Nikolai I suostuikin Zakrevskin pyyntöön. Langenskiöld sai eron ja asianmukaisen eläkkeen.²

Vuoden 1827 syksy muodostui siis useassakin suhteessa kohalokkaaksi Gustaf Langenskiöldille. Kuten aikaisemmin on

¹ Kkv. asiak. 1825 n:o 130. Kkv:n alamaiset esittelyt vv. 1823—1830, n:o 4/ v. 1825. / — DANIELSON-KALMARI, J. R., Tien varrelta kansalliseen ja valtiolliseen itsenäisyyteen II, s. 199 ja seur.

² Kkv:n alamaiset esittelyt vv. 1823—1830, n:o 4/v. 1825./ Kkv. asiak. 1827 n:o 500. Vsv. asiak. 1827 Act. n:o 205, fol. 25 ja 28.

kerrottu, kuoli myös samana syksynä hänen veljensä Adam Theodor Langenskiöld, ja kuolinpesän tehdessä vararikon Gustaf Langenskiöldkin joutui omalta osaltaan kärsimään siitä. Yli puoliväliin kuudettakymmentä vuottaan joutuneena Langenskiöld näki elämänsä yhäti täynnä taloudellisia vaikeuksia, joiden merkitykseen Fabian Langenskiöldin uran kannalta meillä on alempana useasti aihetta palata.

Saatuaan eron maaherranvirasta Gustaf Langenskiöld muutti perheineen Kärkölään, jossa hän asettui asumaan Rauhamaan ratsutilalle, minkä silloin omisti hänen veljensä kuolinpesä.¹ Kärkölästä maaherra Langenskiöld siirtyi v. 1831 Janakkalaan, missä hän sitten omisti Hiiden kartanon. Janakkalassa hän osallistui eräisiin vähäisiin julkisiin tehtäviin.² Yleensä hän pysyi syrjässä julkisesta toiminnasta koko loppuikänsä.

Gustaf Langenskiöld kuoli Helsingissä tammikuun 17 p. 1853. Fabian Langenskiöldin äiti kuoli Janakkalassa lokakuun 22 p. 1850.³

Heinolassa asui siihen aikaan, kun Langenskiöld oli Kyminkartanon läänin maaherrana, useita virkamiesperheitä, joiden jäsenet ovat elämän eri aloilla tulleet tunnetuiksi. Etusijassa kiintyy huomio tässä suhteessa sikäläisen piirilääkärin Anders Johan Lillen perheeseen. Tähän perheeseen kuului sittemmin teologina ja runoilijana tunnetuksi tullut Bengt Olof Lille, jonka kanssa Langenskiöldin perhe pysyi pitkät ajat läheisessä ystävyysuhteessa ja joka ylioppilasvuosinaan lukeutui Fabian Langenskiöldin läheiseen toveripiiriin. Edelleen kuului maaherran tuttavapiiriin Hollolan seurakunnan silloisen kirkkoherran Sakari Cygnaeuksen perhe, jonka jäsenistä varsinkin Fredrik Cygnaeus oli Fabian Langenskiöldin kaikkein vanhimpia ja läheisimpiä ystäviä. Näiden perheiden lisäksi asusti Heinolan tienoilla vielä näihin aikoihin joukko aatelisia tilanomistajaperheitä, joista etenkin Paason v. Essenit etäisempinä sukulaisina kuuluivat maaherra Langenskiöldin lähempään tuttavapiiriin.

¹ Heinolan KK. sivu 32/1813. Kärkölän KK. sivu 253/1826—1834.

² Kärkölän KK. sivu 253/1826—1834. KERKKONEN, VEIKKO, Janakkalan historia, s. 179—180.

³ ELGENSTIERNA IV, s. 503.

Siihen on luettava myös residenssin lähistöllä, Nynäsissä asuneet Ramsayt, minkä ohessa Nastolan Seestassa asusti kenraali Kustaa Ehrnrooth. Näiden viimeksimainittujen perheiden jäsenillä ei Fabian Langenskiöldin elämän kannalta ollut erikoisempaa merkitystä, joten ne voidaan sivuuttaa tässä esityksessä.

Opintovuodet yliopistossa ja ensimmäinen opintomatka Venäjälle.

1. Yliopistovuodet.

Fabian Langenskiöldin lapsuuteen ja varhaisimpaan nuoruuteen kuuluvat vuodet eivät sisällä mitään erityisiä tapahtumia, eivät ainakaan säilyneestä lähdeaineistosta päättäen. Myös ei ole olemassa tarkkoja tietoja siitä, milloin ja kenen johdolla hän aloitti opiskelunsa. Ketään sellaista vierasta henkilöä ei tunneta, joka olisi toiminut kotiopettajana maaherra Langenskiöldin perheessä. Ahtaassa sukupiirissä säilyneen perintätiedon mukaan Fabian Langenskiöldin varsinaisena opettajana olisi ollut hänen enonsa Odert Gripenberg. Tosin Langenskiöldin nimeä ei ole siinä luettelossa, joka tunnetaan Gripenbergin Voipaalassa sijainneen opetuslaitoksen oppilaista, mutta kun tämä luettelo perustuu erään henkilön paljon myöhemmin muistin varasta antamiin tietoihin, sen tarkkuus ei siten ole ehdottoman varma, joten perintätieto siitä, että Langenskiöld ainakin jonkin aikaa on nauttinut enonsa ohjausta saattaa varsin hyvin olla todenperäinen. Missään tapauksessa Odert Gripenberg ei ole opettanut Langenskiöldiä kauan, sillä hän sulki opistonsa Voipaalassa jo v. 1822, Fabian Langenskiöldin ollessa vasta 12-vuotias. Silti tämän erikoislaatuisen pedagogin opetus ja ohjaus, vaikkapa lyhytaikainenkin, varsin hyvin on voinut jättää pysyvät ja syvät jäljet oppilaaseen.¹

¹ Leinberg julkaisee luettelon Gripenbergin Voipaalassa toimineen opiston oppilaista yliopistonlehtori Carl Adolf v. Schoultzin muistaman nojalla. Vrt. LEINBERG, K. G., Odert Henrik Gripenberg, en Pestalozzis

Epäämättömältä tuntuu, että Odert Gripenbergin ajatustapa joka tapauksessa tulee näkyviin Fabian Langenskiöldin elämänuraa suunniteltaessa. Niinkuin tiedetään, viittasi se sukuperintö, jonka Langenskiöld oli saanut sekä isänsä että äitinsä puolelta, jo vuosisatain takaa soturinuralle. Kuitenkin on huomattava, että Gustaf Langenskiöldin molemmat täyteen miehuuden ikään eläneet pojat valitsivat sittenkin toisen uran kuin sen, johon perinteet viittasivat. Tähän on epäilemättä ollut useitakin syitä. Silloiset olosuhteethan eivät antaneet juuri mitään mahdollisuuksia elämänuran valintaan valtion ja kirkon tarjoamien toimien ulkopuolella, sillä ns. vapaat ammatit eivät vielä olleet kehittyneet, joten valinnan vara elämänurasta päätettäessä ei ollut varsin suuri. Onhan tosin tiettyä, että Suomen jouduttua Venäjän yhteyteen täältä pian suuntautui Venäjälle todellinen opiskelijain tulva. Sinne lähti säätyläisperheistä nuoria miehiä joukoittain antautuakseen upseereiksi tai saadakseen kasvatuksensa sikäläisissä siviilioppilaitoksissa.¹ Myös maamme kadettikouluun, joka Haminaan siirryttyään alkoi kehityksessään ikäänkuin uuden kauden, tuli runsaasti oppilaita, ei vähimmin juuri vanhoista upseerisuvuista ja aateliston keskuudesta. Säätyläisistämme osa lähetti sitä paitsi poikiaan yhä edelleen Ruotsiin jatkamaan opintojaan, osa taas koetti tasapuolisesti jakaa ne »vanhan emämaan» ja varsinaisen isänmaan kesken. Näin saman perheen jäsenistä toiset opiskelivat Ruotsissa, toiset Suomessa, vieläpä Venäjälläkin. Ainakin lähivuosina Suomen jouduttua Venäjän yhteyteen arvovaltaiselta taholta tahdottiin vastustaa Venäjälle lähtemistä, nimenomaan siitä syystä, että moraaliset vaarat uhkasivat siellä viedä nuoret miehet hunningolle. Ns. mi-

lärjunge. Kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja 1887, s. 75. — Maaherra Langenskiöldin perheessä Heinolassa asui eri aikoina mm. »Mamsell» Charl. Jacob. Hoffström, samoin eräs Hagström, Hedv. Carol. Wellenius, Greta Lisa Unaeus, Ulrika Lovisa Elg, »Mademoiselle» Cath. Marg. Bergelin, »Demoiselle» Mar. Joh. Ch. Grönlund. Heinolan KK. sivu 32/1813. Olisiko joku näistä mahdollisesti toiminut perheessä kotiopettajana, ei ole ollut pääteltävissä. — Perintätiedon siitä, että Fabian Langenskiöld on nauttinut Odert Gripenbergin opetusta on tekijälle ilmoittanut professori F. Langenskiöld, kuvauksemme esineen pojanpoika.

¹ VON TÖRNE, P. O., *Finlands Riddarhus 1818—1918*, I, s. 124—125.

litäärimanifesti v. 1810, joka turvasi Suomen armeijan upseerien taloudellisen aseman, kiinnitti epäilemättä upseeriston voimakkailla kiitollisuuden siteillä Aleksanteri I:een, joka näin niitti tulokset jalomielisyydestään.¹ Niinpä onkin nähtävissä, että ainakin eräistä osista maata upseerien pojat lähtivät runsaslukuisina opiskelemaan Turun akatemiaan valmistautuakseen siviilivirkamiesuralle tai kirkon palvelukseen.² Turun akatemia, joka oli monella tavalla uudistettu autonomian ajan alkuvaiheessa, kykenikin niinä vuosina, jolloin Langenskiöld opiskeli siinä, entistä lukuisampien stipendien, julkisten ja yksityisten avulla tukemaan varattomien opiskelua. Niinpä sl. alussa v. 1825, jolloin Langenskiöld alkoi opintonsa, yliopiston avajaisissa läsnäolleesta 441 ylioppilaasta yhteensä 83:lla oli julkinen tai yksityinen stipendi, joten n. 20% kaikista opiskelijoista, jotka olivat akatemian kirjoissa työkauden alkaessa, nautti jonkinlaista avustusta stipendivaroista.³ Kun ylioppilaiden lukumäärä pysyi seuraavan kymmenvuotiskauden ajan lähes muuttumattomana, stipendin saantimahdollisuudet olivat siten melko hyvät.

Sen lisäksi, että sukuperinteet viittasivat voimakkaasti siihen, että Gustaf Langenskiöldin pojista olisi pitänyt tulla upseereja, oli muitakin tähän suuntaan vaikuttavia kiihottimia. Odert Gripenberg siirtyi, lopetettuaan oman opistonsa, Haminan kadettikoulun opettajaksi, minkä seikan olisi pitänyt painaa vaakaa suunniteltaessa Fabian Langenskiöldin opiskelua. Lisäksi nuorempi enoista, Sebastian Gripenberg yleni parhailaan asteesta toiseen Suomen v. 1812 perustetussa armeijassa ja hänen kohoamisensa oli toistaiseksi niin nopea, että senkin olisi pitänyt voimakkaasti vaikuttaa sotilasuran valitsemisen hyväksi. Kun kaikesta tästä huolimatta Langenskiöld-veljekset valitsivat

¹ v. BONSDORFF, CARL, *Opinioner och stämningar i Finland 1808—1814*, s. 116.

² Vrt. esim. LINDEQVIST, K. O., *Tietoja hämäläisen ylioppilasmaakunnan ja myöhemmän osakunnan entisyydestä*. *Kaikuja Hämeestä V*, s. 60, jossa olevasta taulukosta ilmenee, että Hämäläis-Osakunnassa vv. 1821—30 olleesta 187 jäsenestä kaikkiaan 40 oli upseerikodeista peräisin.

³ REHBINDER, ROB. H., *Underdånig Berättelse angående Storfurstendömet Finlands tillstånd och förvaltning. (1826—1835.) Lit. X.*

siviiliuran, onkin tässä nähtävissä vv. 1808—1809 sodan aiheuttama voimakas katkaisu Ruotsin vallan aikana muodostuneisiin perinteisiin. Vielä on huomattava, että sotilasuralla tarvitsi nuori mies, joka valmistuttuaan joutui palvelemaan johonkin vähänkin paremman ja hienomman rykmentin maineessa olevaan osastoon, jatkuvasti kotoaan taloudellista tukea. Palkat olivat pienehköt, joka tapauksessa riittämättömät siihen »säädynmukaiseen» elämään, jota vietettiin huomatuimmissa rykmentteissä. Kun vastainen yleneminen sotilasuralla saattoi oleellisesti riippua siitä, mihin rykmenttiin nuoren upseerin onnistui päästä palvelemaan, sekä kun tämän ohessa jatkuvasti tarvittiin suvun tai hyvien ystävien tukea noustessa arvoasteesta toiseen, upseerinura sellaisenaan edellytti, jos siihen antautunut mieli normaalisissa oloissa päästä merkittävämpään asemaan, vaikutusvaltaisia sukulaisia, varakasta kotia tai omaa riittävää omaisuutta. Aikaisemmin esitetyn perustalla tiedämme, ettei Langenskiöldillä ollut mitään erityisemmin vaikutusvaltaisia omia. Sukulaisuussuhteetkaan eivät sitoneet häntä mihinkään niistä »suurista suvuista», jotka autonomian ajan alkutaitteessa olivat muodostuneet onnistuessaan valtaamaan haltuunsa joukon tärkeitä virkoja. Mitä sitten taloudellisiin oloihin tuli, tiedämme niidenkin olleen useastakin syystä sellaisten, ettei hänellä ollut odotettavissa pitempiä aikaista tuntuvaan taloudellista tukea kotoa. Nämä varsin reaaliset seikat siis olivat omansa johtamaan Fabian Langenskiöldin valitsemaan sellaisen elämänuran, joka oli lähellä sitä, mihin Odert Gripenbergin idealismi viittasi. Kun Gripenberg pani pääpainon yksilölliselle kehitykselle ja kun Langenskiöldillä oli voimakkaasti kehittynyt taipumus matematiikkaan, enon elämäntyötä lähelle vievien opintojen valitseminen kävi näin ollen varsin luonnolliseksi.

Edellä puheenaolleiden elämänurien rinnalla oli vielä eräs ura, joka sekään ei ollut halveksittava ja johon Langenskiöldin voimakkaasti kehittyneet matemaattiset taipumukset viittasivat. Jo vanhoista ajoista asti oli tullut tavaksi, että pystyvät miehet suuntasivat opintonsa siten, että he saivat pätevyuden koulunopettajan virkoihin, joista sitten etuoikeutettujen virkavuosien perustuksella voitiin siirtyä hyvätuloiisiin pappisvirkoihin. On syytä huomata, että juuri nyt kysymykseen tulevina

aikoina maassamme vallitsi melkoinen pappispula, mikä sinänsäkin veti usean opinnot teologisen tiedekunnan piiriin.¹ Humanistisiin tai fyysimatemaattisiin opintoihin antautuminen ei merkinnyt vielä sitä, että asianomaisen olisi koko elämänsä ollut pakko toimia heikosti palkattuna koulunopettajana, vaan tarjosi tämäkin tie mahdollisuuden ainakin vanhemmalla iällä päästä huolettomaan, vieläpä erittäin hyväänkin toimeentuloon. Ja joskin nykyisten käsitysten mukaan sellainen siirtyminen alalta toiselle, johon on viitattu, tuntuu oudolta, silloin vallinneissa oloissa tämä menettely oli varsin luonnollinen ja useasti käytetty. Missä määrin kukin niistä näkökohdista, joista edellä on ollut puhetta, lopulta ratkaisevasti vaikutti Fabian Langenskiöldin elämänuran valintaan, on kysymys, josta ehdotonta varmuutta ei voida saada. »Nopea käsitys, selkeä ymmärrys, hyvä muisti, arvostelukyky, jonka varmuutta tuki hänen tyyni, kiihkoton luonteensa, olivat hänelle ominaisia jo varhaisina vuosina» kertoo Snellman Langenskiöldistä kirjoittamissaan muistosanoissa, lisäten, että näihin ominaisuuksiin nähden olikin luonnollista, että hän valitsi matematiikan mieliopiskelukseen.² Kun tähän lisäämme, että Odert Gripenbergin opetuksessa yleensä juuri matemaattisilla aineilla oli tärkeä asema, onkin ymmärrettävissä, että luontaiset matemaattiset taipumukset pääsivät hänessä jo aikaisin kehittymään ja tulivat siten määrääviksi, kun yliopistolukujen tuli alkaa.

Silloin perin yleisen tavan mukaan Langenskiöldkin sai ennen ylioppilastutkintoa erikoisvalmennusta, jota senaikaisissa »ylioppilasleipomoissa» antoi nuorille miehille joku oppiarvon suorittanut henkilö, joka sillä tavoin valmisti itselleen mahdollisuuden oleskeluun yliopistokaupungissa, tai toimi valmentajana joku nuorempi yliopiston opettaja kartuttaakseen muuten vähäisiä tulojaan. Fabian Langenskiöldin vanhempi veli Lars, joka tuli ylioppilaaksi v. 1821, oli saanut ohjausta sittemmin lääkärinä ja yliopiston opettajana tunnetuksi tulleelta Immanuel Ilmonilta. Mahdollista on, että viimeksimainitun ulkomaanmatka, joka sattui niihin aikoihin, jolloin Fabian Langenskiöldin

¹ BJÖRKLUND, JOH., Suomen papisto 1800-luvulla, s. 214—215.

² SNELLMAN, J. V., Muistosanoja vapaaherra Fabian Langenskiöldistä. Kootut teokset X, s. 102.

oli valmistauduttava ylioppilastutkintoon, aiheutti sen, että hän joutui erään toisen opettajan valmennettavaksi.¹

Fabian Langenskiöldin ohjaaja oli yliopiston silloinen ylimääräinen apulainen maisteri Axel Gabriel Sjöström, joka on tullut tunnetuksi runollisista harrastuksistaan. Myöhemmin, v. 1826 hän pääsi kreikan kirjallisuuden vakinaiseksi apulaiseksi ja v. 1833 tämän aineen professoriksi. Sjöström oli kuulunut Mnemosyne-lehden ja Åbo Tidningin toimituksiin, olipa hänen runojaan, jotka olivat silloin vallalle päässeän fosforistisen suunnan mukaisia, pidetty korkeassa arvossa. Aikana, jolloin Sjöströmin maine oli korkeimmillaan, Langenskiöld oli hänen yksityisoppilaanaan, mutta mitä vaikutteita hän kykeni herättämään tässä oppilaassaan, ei ole nähtävissä. Tiettyähän on, että yliopiston vielä ollessa Turussa nuorison piireissä, varsinkin niissä, joihin Runeberg kuului, arvosteltiin melko ankarasti koko fosforistista suuntaa, joten on mahdollista, että Langenskiöldkin, mikäli hän näitä kysymyksiä ollenkaan harrasti, omaksui toveriensa mukaisesti heidän kantansa. Mitään syvempää vaikutusta Sjöströmillä ei ole Fabian Langenskiöldiin ollutkaan, sillä kun Langenskiöldin kandidaattilukujensa vuoksi oli pakko jossain määrin opiskella myös kreikkaa, opinnot suoritettiin Linsénin johdolla. Langenskiöld ei näy ollenkaan käyneen Sjöströmin luennoilla. Linsén oli tosin v. 1828 tullut kysymyksessä olevan aineen professoriksi, mutta Sjöströmillä oli aineen apulaisena huolenaan tärkeitä osia sen alaan kuuluvasta opetuksesta.²

Fabian Langenskiöld suoritti ylioppilastutkinnon touko-kuun 28 p. 1825 ja kirjoittautui Hämäläis-Osakunnan jäseneksi.³

¹ HEINRICIUS, G., Anteckningar om Immanuel Ilmoni, s. 68, 77 ja seur. — Yksityisopettajain käyttäminen oli yhä lisääntynyt. Vrt. JÄNTERE, KAARLO, Kysymys venäjän kielen asemasta vv. 1809—1828. Helsingin Yliopiston alkuajoilta, s. 66.

² REIN, EDVARD, Kreikan kieli. Helsingin Yliopiston alkuajoilta, s. 205 ja seur. SÖDERHJELM, WERNER, Åboromantiken och dess samband med utländska idéströmningar, s. 122 ja seur.

³ Album Universitatis Imperialis Aleksandreae in Fennia 1828—1865, fol. 139. HYA. Album Tavastensium, s. 60. HYK. LAGUS, WILH., Åbo Akademis studentmatrikel II, s. 668.

Kun Langenskiöld tuli ylioppilaaksi, Turun vanhan akatemian piirissä oli tapahtunut tai oli parhaillaan tapahtumassa henkinen murros. Edellinen vuosikymmen oli nähnyt Porthanin hengen, hänen innokkaiden kehoitustensa ja isänmaallisten aatteiden tuloksena voimakkaan henkisen käymistilan, mikä oli näyttäytynyt siinä, että nuorten tiedemiesten joukosta nousi miehiä sellaisia kuin Linsén, Tengströmit ja Arwidsson. He olivat perustaneet Aura-seuran ja julkaisseet vv. 1817—18 Aura-nimistä aikakauskirjaa. Tämän seuran rinnalle olivat eräät toiset, kuten Abraham Poppius, Sjögren, G. Fr. Aminoff, Alex. Blomqvist ja I. Ilmoni myös perustaneet jonkinlaisen seuran, jonka jäsenet osaksi oppositiossa heidän mielestään isänmaallisuudessa liian laimeita auralaisia kohtaan tahtoivat tosi työssä näyttää isänmaallisuuttaan.¹ Myös harrastus suomenkieltä kohtaan alkaa vähitellen herätä: pyritään elvyttämään suomenkielen käyttämistä ja sen edistämistä.² V. 1819 alkaa ilmestyä Mnemosyne-lehti, toimittajinaan J. G. Linsén ja F. Bergbom. Lehden tarkoituksena oli, puhtaasti kansallisen ohjelmansa mukaisesti, tutustuttaa lukijakuntaa Suomen kansan elämän ja sivistyksen eri puoliin. Schellingin filosofisten katsomusten jäljet olivat siten vahvasti näkyvissä. Eriytyisesti oli Linsén tähän suuntaan kehitellyt ajatuksiaan Mnemosyneen mainittuna vuonna »Suomalaisesta kansallisuudesta» kirjoittamassaan kirjoituksessa, jossa historianfilosofisesti asetuttiin sille kannalle, että suomenkieli ja kirjallisuus olivat kärsineet ruotsalaisesta valloituksesta. Kun kirjoituksessa myös korostettiin vaatimusta, että sivistyksen lähtökohtana oli oleva kansa, josta niinkään kaikki kansalaishyveet oli johdettavissa, ja kun siinä isänmaa-sanaa oli käytetty tarkoittamaan nimenomaan Suomea, kirjoitus sisälsi todella selväpiirteisen ohjelman, jota Arwidsson sitten oli kehiteltävä ja josta hän oli vetävä vieläkin pitemmälle menevät johtopäätökset. Osoituksena siitä, miten laajalle tämä liike oli levinnyt silloisen ylioppilaspolven keskuuteen, on tunnettu,

¹ BERGHOLM, A. H., Abraham Poppius. Elämäkerta ja runot, s. 10—11.

² CEDERBERG, A. R., Ylioppilaselämää Turussa viime vuosisadan alussa. Elämää Suomessa 1800-luvulla, s. 14.

v. 1821 tehty anomus suomenkielen opettajan viran perustamisesta Turun yliopistoon, mihin yhtyi n. 2/3 yliopistossa silloin opiskelleista ylioppilaista.¹

Tosin nämä innostuksen päivät, joihin edellä on viitattu, olivat jo ohi, kun Langenskiöld tuli akateemiseksi kansalaiseksi, mutta varmaa on, että niiden jälkimainingit tuntuivat silloin vielä hyvin voimakkaina. Kun Langenskiöldin opettajina tulivat olemaan Linsén ja Bergbom, voidaan pitää selvänä, ettei hänkään puolestaan jäänyt osattomaksi niistä henkisistä virtauksista, joihin edellä on lyhyesti viitattu.

Kenties suuremmassa määrässä kuin mainitut yliopiston opettajat, Langenskiöldin mielipiteiden yleiseen suuntautumiseen vaikutti se toveripiiri, johon hän ylioppilaana joutui. Opiskelihan silloin Turussa joukko nuoria miehiä, jotka myöhemmin ovat jättäneet mitä syvimmät jäljet maamme historiaan. Kun muistamme, että Snellman, Runeberg, Lönnrot ja Fredrik Cygnaeus, muita tässä luettelematta, olivat, vaikkakin iältään vanhempia, ylioppilaina kuitenkin Langenskiöldin aikalaisia, on selvää, miten tärkeäksi koko maamme tulevaisuudelle se valmistautuminen vastaista elämänuraa varten tuli, jota 1820-luvulla, akatemian viimeisinä vuosina Turussa ja Helsingin yliopiston ensi vuosina, siinä suoritettiin.

Päinvastoin kuin useimmat viime vuosisadan merkkimiehistämme Fabian Langenskiöld aatelismiehenä ja lisäksi maaherran poikana oli peräisin ulkonaisesti melko edullisemmista yhteiskunnallisista oloista kuin he. Tässä suhteessa hänen asemansa muistuttaa Fredrik Cygnaeuksen asemaa, vaikka se tietysti isän virkaeron ja perhettä muuten kohdanneiden onnettomuuksien vuoksi huononikin. Mutta vaikka Langenskiöldin tuttavapiiriin kuuluikin eräitä ensimmäisen säätyimme jäseniä ylioppilasvuosina², tämä seikka ei näy erikoisesti

¹ SÖDERHJELM, WERNER, Åboromantiken och dess samband med utländska idéströmmingar, s. 163—165. CEDERBERG, A. R., m.t. s. 14—15.

² Näihin on luettava Harald Viktor Vilhelm Furuhjelm, J. Bergenheim ja Adolf Aminoff sekä Casimir v. Kothen, jonka kanssa Langenskiöld mahdollisesti jo ensimmäisenä ylioppilasvuotenaan joutui koskeuksiin. Myöhemmin tämä tuttavuus kehittyi mieskohtaiseksi ystävyudeksi, kuten tuonempana nähdään.

vaikuttaneen hänen toveripiirinsä muodostumiseen. Langenskiöld, joka oli vanhojen tuttavuussuhteiden nojalla läheisissä väleissä B. O. Lilleen, Fredrik Cygnaeukseen ja hänen kauttaan Lars Isak Ahlstubbeen, joutui heidän välityksellään laajempaan toveripiiriin, johon kuuluivat ne miehet, jotka kohottautuivat näiden ylioppilaspolvien parhaimmistoksi. Ja vaikkakin Langenskiöldin opinnot, mitä pääaineisiin tulee, kulkivat toiseen suuntaan kuin hänen ylempänä mainittujen tovereitensa, jo pelkästään se seikka, että kandidaattitutkintoon silloin pakollisesti kuului suuri määrä eri aineita, aiheutti sen, että hänen oli pakko seurata opetusta sellaisissakin aineissa, jotka olivat toisten opinnoissa varsinaisina pääaineina. Näin hän ei voinut, tältäkkään kannalta asiaa tarkatessa, jäädä vaille läheistä kosketusta aikakauden suuriin aatevirtauksiin, sellaisina kuin ne Turussa silloin tunnettiin.

Tämän ajan ylioppilaselämää koskevissa kuvauksissa on huomautettu, että elintavat olivat yksinkertaisia ja huvituksia oli vähän sekä että yleensä vietettiin kutakuinkin sparttalaista elämää. Aamuisin kavuttiin vuoteista jo 4—5 aikoihin ja maatapano illalla tapahtui vastaavasti aikaisemmin kuin nykyisin. Ahkeruutta osoitettiin silloin luonnollisesti varsin eri tavoin, mutta yleensä lienee tämän ajan ylioppilasnuoriso jo taloudellisistakin syistä ollut pakotettu opiskelemaan verraten tehokkaasti. Fredrik Cygnaeus, joka, kuten mainittu, itsekin opiskeli näinä vuosina Turussa, on myöhemmin ylistellyt¹ Turun ylioppilaita hieman myöhäisempien Helsingin ylioppilaiden rinnalla siinä suhteessa, että hänen vakuutuksensa mukaan ylioppilaat eivät pyrkineet Turussa yleensä käyttämään luottoa opintoaikoina siinä määrin kuin myöhemmin Helsingissä oli tapana. Totta on, että tappelut kisällien ja venäläisten sotamiesten kanssa olivat useasti toistuvia ilmiöitä, mutta tällaista vallattomuutta esiintyi paljon myöhemminkin. Usealta jalostavat huvitukset jäivät tosin kokematta ja henkiset harrastukset olivat monella samoin lamassa.

Vaikkakaan Langenskiöldin varsinaisen elämänuran kannalta katsoen hänen matemaattiset opintonsa eivät merkinneet

¹ CYGNAEUS, FREDR., Johan Jacob Nervander, s. 18—20.

paljon, katsaus hänen ylioppilasvuosiinsa jäisi puutteelliseksi, ellemmme lyhyesti koskettelisi niitäkin, koska ne kehittivät hänen realiteettitajuun ja muodostivat pohjan hänen katsomuksilleen.

Nyt puheenaolevina vuosina Turun akatemiolla oli fyysis-matemaattisten aineiden alalla joukko edustajia, jotka ovat jättäneet jälkeensä hyvän maineen yliopistonopettajina ja tiedemiehinä. Arvovaltaisimman aseman niiden yliopiston opettajien joukossa, joiden luennoilla Langenskiöldin tiedetään käyneen ja joiden edustamissa oppiaineissa hän suoritti korkeimman arvosanan kandidaattitutkinnossaan, anasti ilman epäilystä kuuluisa fyysikko Kustaa Gabriel Hällström. Luennoitsijana hänen on mainittu olleen erinomaisen, hänen esitystapaansa on kiitetty selväksi ja erityisesti on huomautettu hänen kyvystään esittää vaikeimmatkin asiat siten, ettei niiden ymmärtäminen käynyt rasittavaksi niillekään kuulijoista, jotka vielä olivat oppinnoissaan alkuaikoina.¹

Toisenkin mainehikkaan fyysikon, nimittäin Juhana Jaakko Nervanderin oppilaana Langenskiöld oli ylioppilasaikanaan. Kun hän myöhemmin kuului samoihin piireihin, joissa Nervander liikkui, ja kun heillä näin oli yhteisiä harrastuksia, niinkuin sittemmin perustettuun »Lauantaiseuraan» kuuluminen edellyttikin, näyttää siltä, että Nervanderilla on ollut läheisempi suhde tähän oppilaaseensa, kuin mihin vanhan, arvovaltaisen Hällströmin kanssa voitiin päästäkään. Nervanderin luentoja Langenskiöld seurasi lukuvuoden 1829—1830 ja Nervanderille hän suoritti korkeimman arvosanan fysiikassa kandidaattitutkinnossaan.²

¹ MELANDER, G., Fysiikan tutkijat Suomessa viime vuosisadan alkupuolella. *Oma Maa III*², s. 632 ja seur. MELANDER, G., Kustaa Gabriel Hällström. *Kansallinen Elämäkerrasto II*, s. 522—524. SLOTTE, K. F., *Matematikens och fysikens studium vid Åbo universitet*, s. 240—259, 279—281, 291—293. *Logis Lista I*, s. 144. HYÄ. — Verrattakoon Melanderin edellä antamaa arviointia Hällströmin luennoista siihen, mitä H:n opetusta juuri puheenaolevina vuosina seurannut Langenskiöldin aikalainen, sittemmin matematiikan professori Adolf Moberg on lausunut Hällströmin luennoista. Mobergin mukaan Hällströmin julkisista luennoista ei kuulijoille ollut erityisemmin hyötyä. Vrt. DAHLBERG, RAGNAR, *Professor Adolf Mobergs autobiografi*, s. 221.

² MELANDER, G., *Oma Maa III*², s. 638 ja seur. MELANDER, G.,

Myös matematiikassa, Langenskiöldin opintojen toisessa pääaineessa, hänellä oli opettaja, joka tavallista suuremmassa määrässä on tehnyt itsensä huomatuksi. Nathanael Gerhard af Schulténia, joka oli matematiikan professori v:sta 1826 ja joka jo kymmenen vuotta aikaisemmin oli alottanut akateemisen opettajanuransa ja julkaissut melkoisen määrän matemaattisia tutkimuksia, on kiitetty kaikin puolin taitavaksi matemaatikoksi. Hänet onkin asetettu matemaatikkojemme eturiviin ja hän saavutti teoksillaan huomiota myös ulkomailla. Hänen luennoillaan Langenskiöld kävi syyslukukauden alusta v. 1828 aina kandidaattitutkintonsa suorittamiseen asti kevättalvella v. 1832, jolloin hän suoritti matematiikassa korkeimman arvosanan af Schulténille.¹

Kosketuksiin aikakauden henkisten liikkeiden kanssa Langenskiöld joutui kandidaattilukujensa yhteydessä luonnollisesti filosofian opinnoissaan. Tämän aineen opettajina hänellä olivat edellä jo mainittu Fredrik Bergbom, teoreettisen filosofian professori v:sta 1823 kuolemaansa asti v. 1830. Bergbomista on sanottu, että hän tutustutti oppilaitaan saksalaiseen idealistiseen filosofiaan ollen itse pääasiassa Fichten ja Schellingin kannalla. Varsinaisena hegeliläisyyden kotiuttajana pidetään yleisesti Johan Matthias Sundwallia, teoreettisen ja käytöllisen filosofian apulaista v:sta 1825. Langenskiöld seurasi molempien luentoja, samoin kuin aluksi käytöllisen filosofian ja sittemmin sekä käytöllisen että teoreettisen filosofian professorin J. J. Tengströmin luentoja kl. 1829—kl. 1831 loppuun. Tengström oli Hegelin järjestelmän kannattaja ja kun useat muutkin yliopiston silloisista opettajista, joiden kanssa Langenskiöld joutui kosketuksiin, kuten Avellan ja Linsén, olivat Hegelin kannalla, tällä järjestelmällä oli siten hyvin voimakas asema silloisessa yliopistollisessa ajattelussa. Näin ollen on selvää, että ne vaikutteet, joita Langenskiöld sai ylioppilasvuosinaan niin hyvin opettajiltaan kuin tovereiltaan, kulkivat samaan suuntaan, ja vaikkakaan Langenskiöld ei saa-

Juhana Jaakko Nervander. Kansallinen Elämäkerrasto IV, s. 168—171. CARPELAN-TUDEER II, s. 659—660. Logis Lista I, s. 144. HYA.

¹ SLOTTE, K. F., m.t. s. 138 ja seur. CARPELAN-TUDEER II, s. 868. Logis Lista I, s. 144. HYA.

vuttanut tutkinnoissaan kuin varsin vaatimattomat arvosanat filosofiassa, hänen perehtyneisyytensä filosofiseen ajatteluun ei liene ollut aivan pinnallinen, kuten Snellmanin arvioinnista, jossa hän kehuu Langenskiöldin dialektista kykyä, voidaan päätellä.¹

Langenskiöldin ylioppilasvuosista kannattaa mainita, että päinvastoin kuin useimmat niistä miehistä, joiden tuttava-piiriin hänen tiedetään kuuluneen, hän saattoi kotoaan saamansa taloudellisen tuen nojassa harjoittaa opintojaan keskeytyksettä. Langenskiöld olikin läsnä yliopistossa syysluku-kauden alusta 1825 aina kevätlukukauden puoliväliin v. 1832, jolloin hän suoritti kandidaattitutkintonsa, lukuunottamatta Turun palon ja koleran aiheuttamia keskeytyksiä, jolloin yliopisto oli suljettu.²

Kandidaattitutkintoa varten tarpeelliset, vähäisemmät opin-näytteet Langenskiöld oli aloittanut jo joulukuussa v. 1825. Silloin hän suoritti venäjänkielen tutkinnon, millä opinnot silloin useasti alotettiin. Syynä tähän järjestykseen oli v. 1813 annettu määräys siitä, että virkamiehiksi aikovien oli yliopistossa suoritettava tutkinto venäjänkielessä. Tämä määräys koski v:een 1831 asti myös koulunopettajiksi aikovia. Siksi olikin yleisenä tapana alkaa opinnot venäjänkielen tutkinnolla. Seuraava oppinäyte oli pro exercitio, jonka Langenskiöld suoritti maaliskuussa v. 1830, ja pro gradu-koe, josta hän selvisi saman vuoden joulukuussa. Näissä oppin- näytteissä hän sai arvosanan admittitur. Kun nämä kokeet silloin etusijassa tarkoittivat asianomaisen latinankielen tai- don toteamista, niissä saaduista arvosanoista ei juuri voida vetää mitään johtopäätöksiä asianomaisen yleisestä lahjak- kuudesta. Kun filosofinen tiedekunta ei vielä silloin ollut ja-

¹ LEHMUSTO, HEIKKI, Juhana Vilhelm Snellman ja hänen asemansa Hegelin koulukunnassa, s. 63 ja seur. SALOMAA, J. E., Filosofia. Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, s. 111 ja seur. Logis Lista I, s. 144. HYA. SNELLMAN, J. V., Muistosanoja vapaaherra Fabian Langenskiöldistä. Kootut teokset X, s. 103.

² v. BONSDORFF, CARL, Muutto Turusta Helsinkiin. Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, s. 11 ja seur. CEDERBERG, A. R., Turun palo v. 1827. Hist. Arkisto XXII, I, 5, s. 9. DAHLBERG, RAGNAR, m.t. s. 197. Logis Lista I, s. 144.

kautunut osastoihin, niidenkin ylioppilaiden tuli, joiden opinnot oli suunnattu varsinaisesti fyysis-matemaattisiin aineisiin, osottaa aivan samoin kuin historiallis-kielitieteellisiäkin aineita opiskelevien latinankielen taitoansa. Kandidaattitutkinon edellytyksenä oli myös, että ylioppilas oli harjoituksen vuoksi esiintynyt respondenttina puolustamassa useimmiten latinaksi kirjoitettua väitöskirjaa, jonka joku yliopiston opettaja oli laatinut, koskapa väitöskirjan puolustamisen tuli tapahtua sillä kielellä, millä se oli kirjoitettu.¹

Viimemainitun näytteen Langenskiöld suoritti marraskuun 24 p. 1830, jolloin hänen tuli puolustaa Gabriel Geitlinin teoksen »Dissertatio academica de meritis litterariis Lomonossovii» IV osastoa, joka käsitti koko teoksen sivut 43—54 ja jossa aluksi kosketeltiin Lomonosovin metallurgian ja tähtitieteen alaan kuuluvia kirjoituksia, minkä jälkeen siirryttiin käsittelemään Lomonosovin kirjoittamaa ensimmäistä venäjän kielioppia »Российская Грамматика»-teosta, joka oli ilmestynyt Pietarissa v. 1755. Samalla tehtiin ohimennen selvää vanhimmista venäjäksi kirjoitetuista ja yleensäkin vanhimmista venäjänkielen kielioppeista ja pysähdyttiin sitten tekemään vertailuja Ehrströmin ja Ottelinin kielioppeihin, samoin kuin v. 1826 ilmestyneeseen A. W. Tappen kielioppaaseen »Neue Theoretisch-praktische Sprachlehre für Deutsche». Lopuksi pohdittiin Grestschin ehdottamia verbien taivutusluokkakajoja.²

Näin Langenskiöld oli varsinaisten fyysis-matemaattisten opintojensa ohessa erikoisesti joutunut Geitlinin oppilaaksi venäjänkielen opinnoissaan. Kun respondenttina esiintyminen epäilemättä merkitsi sitä, että respondenttikin oli lähemmin perehtynyt väiteltävään aiheeseen, voidaan tästä nähdä, että

¹ LAGUS, WILH., Åbo Akademis studentmatrikel II, s. 668. Filosofiska Facultetens Protocoller för 1827—1835: ptk. maalisk. 20 p. 1830, §. 2, toukok. 24 p. 1830, §. 1, jouluk. 16 p. 1830, §. 1. HYA. REIN, TH., Juhana Vilhelm Snellmanin elämä I, s. 43. — LINKOMIES, EDWIN, Latina. Helsingin Yliopiston alkuajoilta, s. 189—190.

² TÖRNEGREN, K. V., Förteckning öfver disputationer utgifne vid Kejsarliga Alexanders-universitet i Finland åren 1828—1852, s. 196. GEITLIN, GABRIEL, Dissertatio academica de meritis litterariis Lomonossovii, IV.

Langenskiöld oli tähän aikaan kiinnittänyt tavallista enemmän huomiota juuri näihin opintoihin. Kun teos käsitteli venäläisen klassillisen kirjailijan toimintaa, miehen, jolla aikanaan oli erittäin keskeinen asema Venäjän koko tieteellisessä elämässä, ja kun teoksen siinä osassa, jota Langenskiöldin tuli puolustaa, oli otettu pohdittavaksi venäjänkielen kieliopin kaikkein vaikeimpia kysymyksiä, joista silloin ja vielä myöhemminkin esitettiin toisistaan runsaasti eroavia käsityksiä, Langenskiöld joutui siten jo venäjänkielen opintojensa alussa kiinnittämään huomionsa kysymyksiin, joihin hän varttuneemmalla iällä, kuten tuonnempana nähdään, erityisellä innoilla pyrki perehtymään.¹

Langenskiöldin erikoiset venäjänkieleen kohdistuvat harastukset, jotka hänen myöhempinä opinto- ja kehitysvuosinaan muodostuivat hänen elämänsä kulun kannalta suorastaan ratkaiseviksi, saivat nähtävästi alkunsa seuraavista seikoista. Kuten aikaisemmin jo on kerrottu, oli vuosi 1827 muodostunut Langenskiöldin isän elämässä erittäin vaikeaksi, kun hän mainittuna vuonna oli saanut virkaeron vastoin tahtoaan, ja kun hänen veljensä oli kuollut aiheutui tästäkin hänelle lisää taloudellisia huolia. Näin ollen onkin varsin luonnollista, että Fabian Langenskiöld näissä uusissa, oleellisesti muuttuneissa ulkonaisissa olosuhteissa havaitsi olevansa pakoitettu suuntaamaan opintonsa siten, että hän mahdollisimman nopeasti ja varmasti pääsisi edistymään uralla, jonka hän oli valinnut. Tosinhan tulevilta papeilta oli v. 1824 poistettu vaatimus tutkinnon suorittamisesta myös venäjänkielessä, mutta kuten alempana osoitetaan, tämän asetuksen säännösten sovellutus oli käytännössä johtanut eri tuloksiin, joten tulevien koulunopettajien yhä täytyi valmistautua tällaiseenkin tutkintoon. Kuten on mainittu, määrättiin vasta 1831, ettei koulunopettajien tarvinnut pakollisesti suorittaa tutkintoa venäjänkielessä. Venäjänkielen opetusta oli tehostettu, kun v:n 1828 statuuttien mukaan yliopistoon oli asetettu tämän kielen lehtori, mihin virkaan Gabriel Geitlin oli päässyt, joten tämän kielen opinnot oli taas saatu järjestetyiksi. Näin ollen oli useitakin syitä, jotka

¹ Vrt. s. 117—118.

kiinnittivät hänen huomionsa venäjänkieleen sekä sen opiskelun tuottamaan käytännölliseen hyötyyn.

Julkisen filosofian kandidaattitutkinnon Langenskiöld suoritti huhtikuun 13 p. 1832 yhdessä J. A. Cajanuksen ja Gabriel Reinhold Hartmanin kanssa. Langenskiöld sai tutkinnossa 16 puoltoääntä 36:sta korkeimmasta mahdollisesta, mikä oikeutti hänet saamaan mainesanan »admodum dignus». Äänet jakautuivat siten, että hän sai arvosanan laudatur fysiikassa ja matematiikassa, arvosanan approbatur cum laude yleisessä historiassa ja itämaisessä kirjallisuudessa, minkä lisäksi hänellä oli arvosana approbatur non sine laude kemiassa, arvosana approbatur teoreettisessa filosofiassa, eläin- ja kasvitieteessä, latinassa ja kreikassa sekä arvosana admittitur käytöllisessä filosofiassa ja oppihistoriassa. — Kuulustelijoina olivat olleet Linsén, Pipping, Sahlberg, af Schultén, Tengström, apulaiset v. Becker ja Sjöström ynnä dosentti Nerveander.¹

Vuonna 1832 toimeenpannussa promotiossa hänet vihittiin filosofianmaisteriksi yhdellä kertaa mm. Snellmanin ja Fredrik Cygnaeuksen kanssa.²

2. Yleiset valtiolliset olot Langenskiöldin ylioppilasvuosina.

Langenskiöldin ylioppilasvuodet eivät olleet erityisen sopivia perusteellisten, korkeammalle tähtäävien tieteellisten opintojen harjoittamiseen. Siitä huolimatta hän oli, iältään melko nuorena aloitettuaan opintonsa, kohtuulliseksi katsottavassa ajassa saattanut ne tiettyyn päätökseen suoritettuaan kandidaattitutkintonsa. Seuraavassa on tarkastettava aikaisemmin esitetyn lisäksi eräitä puolia Langenskiöldin ylioppilasvuosien yleisten olojen kehityksessä, niillä kun hänen läheistensä piirin kokemien vaiheiden ohessa selvästi oli melkoinen merkitys hänen elämässään.

Oman erikoislaatuisen lukunsa muodosti kautta koko auto-

¹ Filosofiska Facultetens Protocoller för 1827—1835, fol. 185.

² Consistorii academici renskrifne protocoller för år 1832, s. 234—236. REIN, TH., m.t.I, s. 72.

nomian ajan kysymys venäjänkielen taidon levittämisestä maamme sekä niiden vaatimusten määrittelemisestä, jotka puheena olevan kielitaidon suhteen oli asetettava virkamiehistöllemme. Kun juuri venäjänkielen taidolla tuli olemaan, niinkuin myöhemmin kerrotaan, suorastaan käänteentekevä merkitys Langenskiöldin elämänuran muodostumiseen, seuraavassa on lyhyesti tarkattava toimia, joihin osaksi oman maan miesten, osaksi Venäjän hallintovallan edustajien taholta ryhdyttiin tässä asiassa.

Venäjänkielen opiskelua oli koetettu tehostaa yliopistossa, kun sen v. 1811 saaman uuden menosäännön mukaan yliopistoon oli asetettu myös venäjänkielen lehtori, mitä tarkoitusta yliopiston silloinen kansleri Mikael Speranski piti tarpeellisena erityisesti teroittaa konsistorille kirjelmässä, jossa konsistori sai ilmoituksen uudesta menosäännöstä.¹ Varsin pian tämän jälkeen ryhdyttiin tehokkaampiinkin toimiin. Tammikuussa v. 1812 hallituskonselji sai käskyn ilmoittaa hallitsijalle, kuinka pitkän ajan kuluttua kaikkia suomalaisia, jotka aikoivat astua julkisiin virkoihin, voitiin vaatia suorittamaan julkinen venäjänkielen tutkinto. Kysymyksessä ei siten ollut Suomen ja Venäjän keskinäisten sivistyssuhteiden edistäminen, vaan suoranaisten virkamiehistömme kohdalta tapahtuva yleisvaltakunnallistuttaminen. Kun tämä tiedustelu sattui ajankohtana, jolloin Venäjällä jo täyttä päätä valmistauduttiin välien selvittelyyn Napoleonin kanssa, toimenpide on asetettava niiden toimien yhteyteen, joihin Venäjällä ryhdyttiin kansallistunteen nosttamiseksi vihollisen hyökkäyksen uhatessa.² Sillä aikaa, kun hallituskonselji hankki saamansa tiedustelun johdosta lausuntoja, venäläiset viranomaiset lähettivät yliopistoon kaksi kielimestaria panemaan alkuun venäjänkielen opinnot. Kun nämä henkilöt eivät osanneet maan kieliä, heidän oli pakko opettaa latinaksi, saksaksi ja ranskaksi venäjää. Sentähden yliopiston konsistori, lähettäessään maaliskuun 13 p. 1812 hallituskonsel-

¹ v. BONSORFF, CARL, Åbo akademi och dess män I, s. 118.

² KOYRÉ, ALEXANDRE, La philosophie et le problème national en Russie au début du XIXe siècle, s. 11. — Kansan nostattamiseksi ranskalaisia vastaan Aleksanteri I:n oli käännettävä alunperin ranskaksi kirjoitetut julistukset venäjäksi. Käännöstyön suoritti myöhemmin mainittava Schiskov.

jille vastauksen sen saman vuoden helmikuussa tekemään tiedusteluun, ei voinut ehdottaa sen ajankohdan määräämistä, jolloin kaikilta virkamiehiltä voitaisiin vaatia perinpohjaista venäjänkielen taitoa. Konsistorin mielestä ei voitu odottaakaan, että tämän kielen taitaminen voisi tulla yleiseksi ennen kuin oli julkaistu ruotsiksi venäjän kielioppi, venäläis-ruotsalainen sanakirja ja sopiva lukukirja, joita voitiin myydä maassa halpaan hintaan. Turun tuomiokapituli taas antamassaan vastauksessa hallituskonseljille lausui tuntemansa kiitollisuuden hallitsijan tarkoitusta kohtaan — liittää Suomen kansa entistä lähemmin hallitsemaansa mahtavaan valtakuntaan —, mitä tarkoitusta venäjänkielen taidon entistä yleisempi leviäminen oli edistävä. Mutta kun kysymyksessä oli kieli, joka erosi niin paljon maan kielistä, tuomiokapitulin mielestä oli vähän toiveita siitä, että tarkoitettu tulos voitaisiin saavuttaa miespolven aikana. Keskiikäisille ja sitä vanhemmille henkilöille oli uusien kielten oppiminen tuottava suuria vaikeuksia, joten maamme virkamiehet eivät voisi helposti saavuttaa kysymyksessä olevaa kielitaitoa. Siksi tuomiokapitulin mielestä hallituskonseljin kirjelmässä mainittuun tarkoitukseen pyrittäessä oli rajoitettava vastaiset toimenpiteet koskemaan vain nousevaa nuorisoa. Kun yliopistoon oli perustettu lehtorinvirka, jota tosin silloin ei vielä ollut täytetty, tuomiokapitulin mielestä yhä useammat tulevaisuudestaan huolehtivat nuorukaiset varmaan ryhtyisivät opiskelemaan venäjää, kunhan virka saatiin täytetyksi. Ylioppilasnuorison keskuudesta voitaisiin kerran vielä löytää tehtävänsä kaikin puolin valmistautuneita henkilöitä, joista saataisiin venäjänkielen opettajia eri oppilaitoksiin ja joille tuomiokapitulin käsityksen mukaan oli maksettava konrehtorin palkkaa vastaava palkka. Jos taas hallitsijan tarkoitus oli nimittää kouluihin venäjänkielen opettajia nopeammin kuin tuomiokapitulin suunnitelma edellytti, näiden opettajien pitäisi ehdottomasti osata myös ruotsia, minkä vuoksi heiltä oli vaadittava, että he esittivät tuomiokapitulille todistuksen venäjänkielen tuntemuksestaan ynnä selvityksen tottumuksestaan opetustehtäviin, jotta saavutettaisiin heidän nimittämisläänsä tarkoitettu päämäärä. Mutta määrättiinpä se ajankohta miksi tahansa, jolloin maan tulevilta virkamiehiltä oli vaadittava venäjänkielen taito, tuo-

miokapituli oli sitä mieltä, ettei papeilta ollut vaadittava tätä taitoa, koska he joutuivat tekemisiin vain ruotsia ja suomea puhuvien kanssa ja koska kreikkalais-katolinen ja maassa vallitseva uskonto olivat toisilleen siksi kaukaisia, ettei tarvinnut olettaakaan, että luterilaiset papit joutuisivat opettamaan uskontoa ja suorittamaan kirkollisia toimia venäjää puhuville henkilöille. Lopuksi tuomiokapituli viittasi vaikeuksiin, joita papiksi aikovilla oli hankkiessaan sen kielitaidon, joka oli heidän varsinaisen kutsumuksensa kannalta välttämätön, minkä vuoksi se piti tärkeänä, ettei papeilta vaadittaisi samalla tavalla kuin muilta venäjänkielen taitoa. Porvoon tuomiokapituli otti lausunnossaan asian käytännölliseltä kannalta ja ilmoitti, että kun kerran ei ollut varoja venäjänkielen opettajien palkkaamiseen, kielimestarin palkkaamista varten Porvoon kymnaasiin oli saatava 600 ja hiippakunnan kutakin muuta koulua varten 300 seteliruplaa vuodessa.¹ Hallituskonselji asettui alistuksessaan huhtikuun 18 p. 1812 sille kannalle, ettei venäjänkielen taidon levittämisestä voinut tulla mitään, ennen kuin maan kaikkiin kouluihin oli saatu mainitun kielen opettajat, ja kun tällaisia opettajia oli maassa kehitettävä, konselji oli sillä kannalla, että tarkoitus saavutettaisiin vähimmin kustannuksin, jos yliopistoon otettu venäjänkielen opettajia, jotka erikoisesti kunnostautuivat tehtävissään, muistettaisiin soveliailla palkinnoilla ja jos tuleville tämän kielen opettajille myönnettäisiin, paitsi asetusten edellyttämiä kaksinkertaisia virkavuosia, oikeus lukea hyväkseen tämän lisäksi kaksi virkavuotta.²

Niinkuin on ollut havaittavissa, ne viranomaiset, joiden mielipidettä hallituskonselji tiedusteli ennen oman kantansa määrittelyä, olivat pitäneet luonnollisena, että venäjänkieltä oli vastedes opiskeltava maassamme siinä määrin, että virkamie-

¹ Turun tuomiokapituli hallituskonseljille helmik. 26 p. 1812. Porvoon tuomiokapituli hallituskonseljille maalisk. 25 p. 1812. Vsv. asiak. 1812 G.G. n:o 144.

² Hallituskonseljin alistus huhtik. 18 p. 1812. Steinheil Aminoffille huhtik. 22 p. 1812 n:o 272. Vsv. asiak. 1812 G.G. n:o 144. — Kreivi Rasmusovski suositteli kirjelmässään syysk. 3 p. 1812 Rehbinderille Pietarin pedagogisen instituutin kolmea oppilasta venäjänkielen opettajiksi Suomen kouluihin. Vsv. asiak. 1812 S.E. n:o 140. SAK. ptk. syysk. 4 p. 1812, kohta 2.

histö voi saavuttaa siinä edes jonkinlaisen taidon. Tämä katsomus on ymmärrettävissä siten, että kun ruotsi aikaisemmin oli ollut yksinomaisena virallisena kielenä, muuttuneet valtiolliset olot ikäänkuin siirsivät venäjänkielen valtakunnan kielenä etualalle. Tätä pidettiin kaikissa instansseissa, jotka joutuivat lausumaan käsityksensä kieli asiasta, siinä määrin luonnollisena seikkana, ettei vaatimus venäjänkielen taidon saavuttamisesta sellaisenaan herättänyt vastaväitteitä, ja siksi ne huomautukset, joita kieliopintojen suhteen tehtiin, koskivat tietyssä määrässä syrjäisiä käytännöllisiä seikkoja. Kun kansallistunne ei meillä vielä tähän aikaan ilmennyt sanoisimmeko kielitunteena, kun enin osa maamme määräävissä asemissa olevista henkilöistä oli katsomukseltaan kosmopoliitteja, vastustushengen puutetta ei sovi ihmetellä, olletikin kun poliittinen tilanne oli johtamassa kriisiin, jossa sympatiat määräävällä taholla meidän maassamme olivat ehdottomasti sen valtakunnan puolella, jonka yhteyteen me silloin olimme joutuneet. Tiedetäänhän, miten valtakuntaa uhkaava vaara nostatti meillä eräänlaisena kunnianarvuuskysymyksenä ehdotuksen uuden kansallisen sotavoiman luomisesta, ja miten useat toimeliaat hallintomme johtomiehet tekivät parhaansa, jotta Suomen kansa tälläkin tavoin voisi osoittaa ansainneensa sen suojelemaan kohtelun, jota se oli uudelta hallitsijaltaan saanut osakseen. — Toisaalta tiedetään myös, että venäjänkielen taidon levittämiseen tai suosiollisuuteen tämän kielen opintoja kohtaan sisältyi myös kansallista laskelmointia, koska toivottiin, että valtakunnan kielen oppiminen avaisi kansalaisillemme tilaisuuden päästä virkoihin keisarikunnan virastoihin ja siten lisäisi heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa näin saavutetun aseman nojalla myös meidän maamme kohtaloihin valtakunnan yhteydessä.¹

Seurauksena tästä oli, että kesäkuussa 1812 annettiin asetus, jonka mukaan oli mahdollisimman pian asetettava tämän kielen opettajat eri oppilaitoksiin. Nämä opettajat saivat laskea hyväkseen koroitettut virkavuodet.² Venäjänkielen opintojen edistä-

¹ v. BONSDORFF, CARL, ed. m. t. s. 398 ja seur.

² Keis. kirje tuomiokapitulille kesäk. 6 p. 1812. SAMLING af placater I, s. 64—65. Siinä myönnettiin venäjänkielen opettajille ja muillekin, jotka pystyivät tätä kieltä opettamaan, kaksinkertaiset virkavuodet ynnä sen lisäksi kaksi virkavuotta.

miseksi lähetettiin J. Tengströmin toimesta E. G. Ehrström ja C. G. Ottelin Moskovaan opintomatkalle.¹ Silloin oli aloite tässä asiassa vielä Suomen viranomaisilla, mutta kun tämän kielen opinnot eivät saaneet vauhtia, aloite luisui Venäjän stipendiaattien lähettämiseen nähden kenraalikuvernööriin ja Venäjän sotilasviranomaisten käsiin, kuten tuonnempana nähdään.

Hallituskonseljin aikaisemmin mainitun alistuksen hallitsijalle esitellessään Kustaa Mauri Armfelt suoritti tehtävän sillä tavalla, että senaatti sai kehotuksen sellaisen asetuksen julkaisemiseen, jonka mukaan lähemmin määrättävästä päivästä lukien kaikkien Suomen julkisiin toimiin pyrkivien oli viiden vuoden sisällä suoritettava yliopistossa tutkinto venäjänkielessä.² Tämä säännös uudistettiin, kun marraskuun 3 p. 1817 annettiin asetus virkamiestutkinnoista.³ Keisarillisella kirjeellä helmik. 2 p:ltä 1824 konsistoreille oli papeiksi aikovat vapautettu venäjänkielen tutkinnosta. Soveltaessaan tätä asetusta Turun ja Porvoon tuomiokapitulit menettelivät eri tavoin. Turun tuomiokapituli tulkitsi asetuksen siten, että tulevat koulunopettajatkin oli vapautettu kielitutkinnosta, kun taas Porvoon tuomiokapituli vaati edelleen kymnaasien ja muiden koulujen opettajilta mainitun tutkinnon.

Sillä välin olivat venäjänkielen opinnot herättäneet myös kenraalikuvernööri Zakrevskin mielenkiinnon. Kun Zakrevski ei osannut muuta kuin venäjää, hänen innostuksensa asiaan on selitettävissä jo tältäkin kannalta. Koska vielä Zakrevskin tietämän mukaan Turun yliopistossa annettiin usein todistuksia venäjänkielen taidosta sellaisillekin ylioppilaille, jotka töin tuskin osasivat sisältä lukea venäjää, mutta jotka eivät laisinkaan ymmärtäneet sitä, Zakrevski esitellessään helmikuussa v. 1825 tämän seikan hallitsijalle sai aikaan sen, että hänet valtuutettiin huomauttamaan asiasta Rehbinderille asianmukaisiin toimen-

¹ JÄNTERE, KAARLO, m.t., s. 55. — Mitä sivistysvaikutteita nämä stipendiaatit saivat Venäjällä, on kysymys jonka käsittely on tässä sivuutettava.

² DANIELSON-KALMARI, J. R., Aleksanteri I:n aika II, 1, s. 505. SAMLING af placater II, s. 6—7. JÄNTERE, KAARLO, m.t. s. 58.

³ DANIELSON-KALMARI, J. R., Aleksanteri I:n aika VI, s. 378. SAMLING af placater III, s. 116—117.

piteisiin ryhtymistä varten. Lisäksi Zakrevski ilmoitti samassa tilaisuudessa hallitsijalle, että Turun yliopistossa tuskin oli olemassakaan venäjänkielen opettajaa, minkä tähden hän esitti, että kolme tai neljä sanotun yliopiston ylioppilasta lähetettäisiin Turun yliopiston kustannuksella ja Venäjän kansanvalistusministeriön suojeluksessa venäläisiin yliopistoihin valmistautumaan venäjänkielen lehtoreiksi, jolloin niitä ylioppilaita, jotka hyvin edistyisivät opinnoissaan, oli muistettava erikoisilla lahjapalkkioilla. Esittelyn johdosta hallitsija käski ilmoittamaan Rehbinderille, että ellei asian vuoksi vielä ollut ryhdytty mihinkään toimiin, niihin käytäessä hallitsijalle oli tehtävä ilmoitus, minkä ohessa Nikolai I oli sitä mieltä, että puheenaolevat ylioppilaat saatiin lähettää Moskovan yliopistoon.¹ Toimenpiteestä oli seurauksena, että Moskovan yliopistoon lähtivät venäjää opiskelemaan ylioppilaat Gabriel Geitlin, Fredrik Edvard Hake ja Jonas Lorenz Lagus, jotka Zakrevskin suosituskirja mukanaan saapuivat tammikuun 15 p. 1827 Moskovaan.²

Se seikka, että v:n 1824 asetus oli antanut aiheen erilaisiin tulkintoihin, aiheutti sitten sen, että senaatti alistuksessaan maaliskuun 7 p. 1831 esitti annettavaksi yleisen asetuksen siitä, ettei koulunopettajain enää tarvinnut suorittaa venäjänkielen tutkintoa virkaan pääsyn ehtona.³ Kun kenraalikuvernöörikin ei vastustanut ehdotusta, hallitsija suostui tähän alistukseen ja niin voitiin kirjeessä tuomiokapituleille toukokuun 30 p. 1831 asia järjestää uudelle kannalle.⁴ Ennenkuin siirrymme tarkastamaan niitä syitä, jotka aiheuttivat tämän *peräytymisen* venäjänkielen taitoa koskevissa vaatimuksissa, meidän on tarkastettava kenraalikuvernööri Zakrevskin niitä toimia, jotka kohdistuivat ylioppilaisiin ja yliopistoon silloin, kun Langenskiöld oli akateemisena kansalaisena.

Edellä on nähty, että Zakrevski sai aiheen puuttua yliopiston asioihin nimenomaan venäjänkielen opintojen edistämis-

¹ Zakrevski Rehbinderille helmik. 13/25 p. 1826 n:ot 545—546. Kkv. asiak. 1826 n:o 107.

² Moskovan yliopiston rehtori Zakrevskille tammik. 19 p. 1827. Kkv. asiak. 1826 n:o 107.

³ Vsv. asiak. 1831 Act. n:o 23.

⁴ SAMLING af bref II, s. 318.

asiassa. Zakrevskin asenteen selvittämiseksi yliopistoa kohtaan on syytä tässä yhteydessä huomauttaa eräistä muista ilmiöistä, jotka sattuivat Langenskiöldin ylioppilasvuosien aikana. Näinä vuosina tuli Adolf Ivar Arwidsson käymään kotimaassaan. Hänen kirjallinen toimintansa Ruotsissa oli herättänyt meillä hallituspiireissä epäilyksiä.¹ Näin ollen Zakrevski ryhtyi toimiin Arwidssonin maahanpääsyn estämiseksi, mutta Arwidsson ennättikin saada sitä ennen Venäjän Tukholman lähettiläältä matkaluvan ja saapui Turkuun, missä hän ei kuitenkaan saanut oleskella, jonka jälkeen hän lähti isänsä luo Laukaaseen. Koska Arwidsson oli aikaisemmin karkoitettu yliopistosta, Rehbinder käytti tätä seikkaa syynä ehdottaessaan Zakrevskille, että Arwidsson karkoitettaisiin maasta 8 päivän kuluessa, sentähden että hänen oleskelunsa millä paikkakunnalla tahansa oli vahingollista.² Ennen kuin Arwidsson ennätti saada karkoitusmääräyksen, hän oli jo ehtinyt poistua vapaaehtoisesti Suomesta.³ Arwidssonin maahan tulo antoi välittömän aiheen muihinkin toimiin Zakrevskin puolelta yliopistoa kohtaan. Hänen esittelyssään kesäkuun 6 p. 1827 hallitsija määräsi ilmoitettavaksi sijaiskanslerille, että kun vastedes joku Turun yliopistoon kuuluva henkilö karkoitettiin ainaiseksi yliopistosta »rikoksiensa tähden», kanslerin oli siitä tiedoitettava Suomen kenraalikuvernöörille, jotta maaherroille voitiin antaa määräys valvoa relegeerattujen käytöstä ja elämäntapoja. Samalla hallitsija suvaitsi huomauttaa, että jos näihin toimiin olisi kyllin ajoissa ryhdytty, »ei tunnettua Arwidssonia olisi laskettu Suomen rajojen sisäpuolelle».⁴ Näin yliopistosta karkoitettut joutuivat meillä saman silmälläpidon alaisiksi kuin valtiollisista syistä karkoitettut Venäjällä.

Tiedetään, että näihin aikoihin Zakrevskin suhtautumisavassa Suomen viranomaisiin tapahtui muutos, minkä seurauksena oli se, että hänen ja Suomen viranomaisten välit paranivat

¹ NURMIO, YRJÖ, Suomen sensuuriolot Venäjän vallan alkuaikoina vv. 1809—1829, s. 272.

² Rehbinder Zakrevskille toukok. 26 p. 1827 n:o 6. Kkv. salainen asiak. 1826 n:o 31.

³ NURMIO, YRJÖ, m.t. s. 272.

⁴ Zakrevski Turun yliopiston sijaiskanslerille kesäk. 7 p. 1827 n:o 7. Kkv. salainen asiak. 1827 n:o 33.

jossain määrin.¹ Syynä tähän muutokseen Zakrevskin suhtautumistavassa saattoi tuskin olla mikään muu seikka kuin se, että edellisenä vuonna (1826) Venäjän sisäasiainhallintoon oli muodostettu uusi voimatekijä, joka varsin pian joutui tiukkaan jännitystilaan sisäasiainhallinnon kanssa ja jolla ainakin toistaiseksi oli ennen aavistamattomassa määrässä hallitsijan luottamus. Keisarillisella ukaasilla heinäkuun 3 p. 1826 vl. Venäjän valtiollinen poliisi asetettiin hallitsijan oman kanslian III:n osaston johtoon. Osaston päälliköksi tuli kreivi A. v. Benckendorff, joka vähän aikaisemmin oli nimitetty santarmiston päälliköksi.² Varsin pian tämän kanslian osasto tunki vaikutusvaltansa hallinnon kaikille aloille.³ Kun näin oli, täytyi Zakrevskin tuntea asemansa uhatuksi ja hakea jo tästäkin syystä »linnarauhaa» Suomen viranomaisen kanssa. Tämän esityksen kannalta voidaan kiinnittää huomio vain muutokseen Zakrevskin suhtautumisessa yliopistoa ja eräitä sen piirissä esiintyneitä ilmiöitä kohtaan, joten on jätettävä syrjään se vaikutus, mikä III:lla osastolla saattoi olla maatumme koskeviin kysymyksiin yleensä.

Varsinainen myrskykausi Turun yliopiston elämässä oli tosin jo silloin ohi, kun Langenskiöld liittyi akateemisten kansalaisten joukkoon, vaikkakin tämän kauden jälkimaininkeja tuntui yliopiston viimeisinäkin Turussa viettäminä vuosina. Kun nämä tapaukset ovat jo saaneet kirjallisuudessa runsaasti huomiota osakseen, ne voidaan tässä sellaisinaan sivuuttaa, olletikin kun Langenskiöld ei ollut niihin mitenkään sotkeutunut. Sitävastoin on syytä huomata Zakrevskin asenteen ymmärtämiseksi, että kun III:n osaston päällikkö oli laajassa muistiossa⁴ huhtikuussa v. 1830 kiinnittänyt Zakrevskin huomion eräisiin Helsingin yliopiston ylioppilaiden moitittaviin tekoihin ja Helsingin kämnerioikeuden menettelyyn muutamassa erikoistapauksessa, Zakrevski suhtautui erittäin ivallisesti Helsingin poliisilaitoksen toi-

¹ DANIELSON-KALMARI, J. R., Tien varrelta kansalliseen ja valtiolliseen itsenäisyyteen III, s. 209.

² SEITKARI, OLAVI, Suomen rautatiesantarmiston perustamisvaiheita. Hist. Ark. XLIII: 8, s. 2.

³ Лемке, Мих., Николаевские жандармы и литература 1826—1855 годовъ, s. 34—35.

⁴ Benckendorff Zakrevskille huhtik. 26 p. 1830 n:o 1580. Kkv. salainen asiak. 1830 n:o 63.

mintaan ja asettui puolustamaan yliopiston autonomiaa, kun poliisilaitos oli Benckendorffin tukemana esittänyt vaatimuksia, joiden Zakrevski katsoi loukkaavan yliopiston hallintoviranomaisten toimivaltaa.¹ Se seikka, että Zakrevski halusi täten puolustaa yliopiston itsenäistä asemaa poliisin liian innokkaita toimia vastaan, johtui siitä, että hän oli, tultuaan v. 1828 Venäjän sisäasiainministeriksi, joutunut tässä ominaisuudessaan vastustuskannalle III:n osaston suhteen ja tietävästi tästä syystä koetti hillitä Helsingin poliisilaitoksen toimia, koska poliisilaitos haki tukea v. Benckendorffilta. Tässä yhteydessä on mainittava, että kenraalikuvernöörin kanslia asettui vielä Zakrevskin hallintokauden päätyttyäkin vastustamaan III:tta osastoa, sillä kun santarmieversti Wulfert yritti v. 1836 antaa maaherroille määräyksiä erään rikoksista epäillyn henkilön pidättämiseksi, vt. kenraalikuvernööri Thesleff vastusti näitä toimenpiteitä ja kenraalikuvernöörin kanslian silloinen päällikkö v. Weissenberg huomautti ruhtinas Menschikoville tekemässään selostuksessa santarmien asemasta ja toimivallasta Suomessa, »ettei asiakirjoista ilmennyt, että santarmistolla olisi Suomessa jokin erityinen toimivalta tai että sillä olisi täällä julkinen luonne».² Näiden ristiriitojen enempiä kuin santarmiston ja suomalaisten viranomaisten välisten suhteiden seuraaminen ei kuulu tämän esityksen piiriin, vaan voidaan niihin nähden tyytyä lyhyeen viittaukseen siitä, että III:n osaston onnistui saada aikaan määräys, jonka mukaan sen kansliaan oli toimitettava kappale kutakin valtakunnassa (ja siis myös Suomessa) ilmestyvää sanomalehteä ja aikakauskirjaa.³ Menschikov, joka asemansa vuoksi valtakunnallisena mahtimiehenä oli pakotettu ottamaan huomioon santarmiston aseman, käski edel-

¹ Zakrevskin Benckendorffille antama päiväämätön selostus. Kkv. salainen asiak. 1830 n:o 63. — Asiaa koskevat Kkv:n kanslian mietinnöt, jotka on allekirj. Witte, on päivätty toukok. 19/31 p. 1830, siis ennen heinäk. vallankumousta ja Puolan kapinaa, joten Zakrevskin asenteen muutosta ei tässä ole yhdistettävä näihin tapauksiin.

² Eversti Wulfertin raportti jouluk. 10/22 p. 1836 n:o 51 vt. kenraalikuvernööri Thesleffille. Kkv:n mietintö jouluk. 11/23 p. 1836, allekirj. v. Weissenberg. Fischerin kirjelmä kkv:lle jouluk. 21 p. 1836. Kkv. salainen asiak. 1836 n:o 127.

³ SAMLING af bref III, s. 319.

lämainitun selkkauksen johdosta kansliaansa aina ilmoittamaan hänelle, mihin toimiin Suomessa santarmiston vaatimusten johdosta ryhdyttiin, ilmeisesti pitääkseen silmällä III:n osaston toimia maassamme.¹

Ylempänä esitetyistä Zakrevskin toimenpiteistä selviää, että yliopisto oli joutunut kenraalikuvernöörin toimivallan vaikutuspiiriin jo vähän aikaisemmin, kuin Turun palo syksyllä v. 1827 teki sen toiminnan jatkumisen Turussa mahdottomaksi. Vedoten tähän tilanteeseen ja nojaten erääseen Aleksanteri Armfeltin ilmoitukseen on Bonsdorff Turun akatemian siirtoa Turusta Helsinkiin koskevista tutkimuksissaan asettanut sille kannalle, että kenraalikuvernööri Zakrevski on aiheuttanut sen manifestin syntymisen, jossa kysymyksessä oleva muutto määrättiin pantavaksi toimeen.² Nähdäksemme tähän toteamukseen ei ole täyttä syytä, sillä valtiosihteerinviraston virallisesta aineistosta³ selviää, että juuri Reh binder on lokakuun 9/21 p. 1827 esitellyt hallitsijalle yliopiston siirtoa Helsinkiin koskevan asian ja varmentanut siitä kenraalikuvernöörille samana päivänä annetun reskriptin. Reh binderin menettelytapa tässä asiassa on ymmärrettävissä, kun muistetaan, miten perin pohjin kyllästynyt hän oli jo monta vuotta ollut yliopistossa Turussa vallinneeseen »henkeen» ja niihin rettelöihin, joihin opiskelevan nuorison esiintyminen oli varsin usein saattanut hänet.⁴ Näin ollen hänellä ei voinut henkilökohtaisestikaan olla mitään sitä vastaan, että yliopisto siirrettäisiin uuteen ympäristöön. Kun periaatteellinen päätös muutosta oli valmis ja kun samalla oli asetettu komitea järjestämään päätöksen käytännöllistä suoritusta Reh binderin itsensä puheenjohdolla, Zakrevskilta oli tullut kaikki tiet, jos hän yrittäisi sekaantua asiaan. Epäilemättä

¹ Kkv. salainen asiak. 1836 n:o 127. — Lopulta III osasto sai yliotteen, sillä 1840 santarmisto oikeutettiin kuulustelemaan rikollisia Suomen vankiloissa. Tämän asian tarkempi selvitys ei kuulu tähän esitykseen.

² v. BONSDORFF, CARL, Muutto Turusta Helsinkiin. Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, s. 17; sama, Universitetets förflyttning till Helsingfors, s. 41 ja seur.

³ Vsv. asiak. 1827 Act. n:o 3.

⁴ HEINRICIUS, G., Skildringar från Åbo akademi, s. 58 ja seur.

Rehbinderin nopea toiminta tässä johtui myös siitä, että hänellä oli lähiaikoina sitä ennen ollut aihetta valittaa kenraalikuvernöörin puuttuvan yliopiston asioihin, kuten aikaisemmin on nähty tapahtuneen varsin oleellisissa seikoissa. Onkin havaittavissa, että Zakrevskin toimet yliopiston muuttoa koskevissa kysymyksissä supistuivat sivuseikkoihin, hän kun sai esitellyksi hallitsijalle vain asiat, jotka koskivat senaatin talosta ja divisionan päällikön rakennuksesta yliopistoa varten luovutettavia huoneistoja sekä yliopistorakennusta ja professorien asuntoja varten varattavia tontteja, minkä lisäksi hän kielsi matkustamasta Pietariin turkulaista lähetystä, jonka oli määrä lähteä hallitsijalta anomaan yliopiston pysyttämistä Turussa.¹ Zakrevskin osuus muodostui näin vähäiseksi suurten kysymysten ratkaisussa, hänen kun oli oleskeltava kauan Turussa huolehtimassa kaupungin palon aiheuttamien vaurioiden korjauttamisesta ja sikäläisten olojen järjestämisestä.

Eräässä toisessakin asiassa Rehbinder saavutti hyvän etumatkan päättävällä toiminnallaan. Kuten juuri on mainittu, asetettiin esittelyssä lokakuun 9/21 p. 1827 erikoinen komitea huolehtimaan yliopiston muutosta aiheutuvista toimenpiteistä. Komitea, johon Rehbinderin ohessa kuuluivat Walleen, senaatin finanssitoimituskunnan päällikkö A. H. Falck, yliopiston rehtori Hällström ja professori Fattenborg ja jolle annettiin tehtäväksi määrätä se ajankohta, jolloin yliopiston tuli alkaa toimintansa Helsingissä, oli saanut myös tehtäväkseen esityksen valmistamisen yliopiston erinäisten palkkausolojen uudelleen järjestämisestä.² Näin Rehbinderin oli onnistunut panna alkuun yliopistolainsäädäntöön kuuluvien merkityksellisten kysymysten käsittely komiteassa, jonka päätöksiin Zakrevskilla ei voinut olla mitään määräysvaltaa, ja näin hän sai askel askeleelta yliopistokysymykset jälleen suomalaisten viranomaisten vaikutuspiiriin ja onnistui pelastamaan niiden käsittelyn mahdollisten yllätysten vaaroilta.

1820-luvun alussa oli asetettu erikoinen komitea huolehtimaan yliopiston uusien statuuttien valmistamisesta.³ Komitea,

¹ Kkv:n alamaiset esittelyt vv. 1823—1830, n:ot 112, 126. Muut Zakrevskin esittelyt tänä ajankohtana eivät koskeneet yliopistokysymyksiä.

² v. BONDORFF, CARL, Muutto Turusta Helsinkiin, s. 21—22.

³ HARTMAN, TORSTEN, De tre gustavianerna, s. 366.

jonka työskentelyyn tässä esityksessä ei ole aihetta yksityiskohdaisesti puuttua, oli saanut työnsä sikäli suoritetuksi, että Reh binder ehdotti syksyllä v. 1826 hallitsijalle, että päätös komitean töiden johdosta tehtäisiin silloin, kun prokuraattori Wal leenin johdolla v:sta 1825 toimineen koulukomitean mietintö joutuisi harkittavaksi. Kun hallitsija kuitenkin alkoi kiirehtiä yliopiston statuutteja, Reh binderillä ei ollut muuta neuvoa kuin kiireesti kutsua Pietariin yliopiston silloinen rehtori Fattenborg valmistamaan kanssaan loppuraporttia suoritetusta työstä.¹ Ennen kuin yliopiston statuuutit lopullisesti julkaistiin, ne olivat Pietarissa erikoiskomitean käsiteltävinä. Komiteaan kuuluivat Reh binder, Fattenborg sekä Venäjän kansanvalistusministeriön kaksi virkamiestä ja toimi sen puheenjohtajana huhtikuussa v. 1828 kansanvalistusministeriksi nimitetty ruhtinas Karl Liewen.²

Kesken näitä yliopistomme aiheuttamia kiireitä oli ulko poliitiikassa jo kauan uhkaavana ollut tilanne purkautunut siten, että Venäjä julisti huhtikuun 8 p. 1828 sodan Turkkiä vastaan. Tästä oli seurauksena, että Nikolai I lähti yöllä toukokuun 7 ja 8 p:n välillä sotänäyttämölle. Valtakunnan hallintoa varten hallitsijan poissaolon ajaksi asetettiin erityinen neuvosto, jossa olivat kreivi Kotschubei, ruhtinas Aleksanteri Golitsyn ja kreivi Petter Alexandrovitsch Tolstoi. Suomen asiain esittely järjes tettiin hallitsijan poissaollessa Nikolai I:n suostumuksella siten, että Suomea koskevat esittelynotit oli tänä aikana jätettävä merkintöjä vaille, mutta kun kävi pakolliseksi saada eräitä asi oita lopullisesti ratkaistuiksi, sovittiin toisesta keinosta, joka sek in takasi sen, ettei mainittu neuvosto päässyt käsittelemään Suomen asioita. Sen mukaan esittelynotit lähetettiin hal litsijalle neuvoston välityksellä erikoisen luettelon seuraamina, minkä jälkeen Reh binderin oli määrä säilyttää luettelot salai sina. Tähän menettelyyn oli kyllin aihetta, sillä poikettiinhan tässä huomattavasti Suomen asiain esittelystä annetuista sään nöksistä, joiden mukaan valtiosihteerin tuli henkilökohtaisesti olla esittelyissä läsnä antaakseen tarpeen tullen välttämättö miksi käyviä suullisia selityksiä.³ — Yliopiston statuuttien lo

¹ DANIELSON-KALMARI, J. R., ed. m.t. III, s. 223—224.

² Vsv. asiak. 1828 Act. n:o 1. Liewenistä vrt. tuonnempana s. 81.

³ SCHIEMANN II, s. 238—240. — Reh binderin raportti hallitsi-

pullinen tarkastus suoritettiin toukokuun lopusta v. 1828 alkaen, jolloin Fattenborg sai matkaluvan tulla Pietariin ja tapahtui niiden viimeistely sitten Venäjän kansanvalistusministeriön välittömän valvonnan alaisena, jolloin mainittu komissio näyttää etusijassa muovanneen ehdotuksen muodollista puolta.¹ Kun Liewen oli liberaalinen mies, statuutit eivät itse asiassa tulleet sisällöltään niin ahtaiksi, kuin silloisissa oloissa epäilemättä muuten olisi voinut käydä.² — Zakrevski ei ollut päässyt vaikuttamaan yliopiston statuuttien sisältöön, vaikkakin hän aikalaistensa silmissä sai kantaa vastuun niistä. Statuuteista lausuivat aikalaiset toisistaan perin eriäviä mielipiteitä. Verrattuina Venäjän yliopistoja koskeviin säännöksiin v:n 1828 statuutit olivat melko vapaamieliset.³

Vuonna 1828 julkaistiin myös uudet tutkintovaatimukset yliopistoa varten. Nämä seikat eivät olleet ollenkaan Liewenin johtaman komission käsiteltävinä, joten Venäjän viranomaisilla ei ollut mitään osaa tutkintovaatimuksiin otettujen venäjänkielen taitoa koskevien säännösten syntyyn.

Edellä on nähty, miten yliopistomme onnistui säästyä pahemmilta vaurioilta niinkin ankarana aikana kuin Zakrevskin hallintovuosina. Myös on ilmennyt, että Rehbinderin oli pakko silloin tällöin ryhtyä toimiin, jotka eivät näennäisesti vastanneet sitä, mitä ehken voitiin pitää meidän etujemme mukaisena. Rehbinderin ankarat otteet mm. Arwidssonin karkoitussasiassa voidaan johtaa siitä, että hän ottaessaan itse aloitteen niissä, esti muita ryhtymästä ehken vieläkin jyrkempiin toimiin, jommoisesta menettelystä Zakrevski oli näihin aikoihin antanut selvät näytteet mm. professori Afzeliusta kohtaan suuntaamallaan toimenpiteillä. — Tietävästi yliopiston

jalle toukok. 8 p. 1828 n:o 284, sijoitettu samaan koteloon kuin Vsv:n esittelynootit v. 1828, mutta erityiseen kääreeseen, missä raporttiteitse hallitsijalle lähetetyt esittelynootitkin ovat.

¹ Vsv. asiak. 1828 Act. n:o 1. Uudet statuutit painettiin Pietarissa Venäjän kansanvalistusministeriön kirjapainossa, mikä sinänsä jo ilmaisee ministeriön osuuden niiden viimeistelyssä.

² Vrt. s. 81.

³ Vrt. DAHLBERG, RAGNAR, m.t. s. 190 ja Linsén Ilmonille maalisk. 30 p. 1829. HEINRICIUS ed. m.t. s. 180—181. Vrt. Venäjän yliopistoloista s. 80—81.

siirto Turusta Helsinkiin oli sellaisenaan vain ajan kysymys, joten Rehbindein toiminta siinäkin on helposti ymmärrettävissä. Niinkuin on selvitetty, Rehbindein oli onnistunut säilyttää itsellään johto tärkeissä yliopistoa koskevissa kysymyksissä, ja nopealla toiminnallaan saavuttaa se suuri tulos, että yliopistossamme säilyi näinäkin kohtalokkaina vuosina vapaus tieteellisen työn suorittamiseen ja että siinä opiskelleet ylioppilaspolvet saivat silloinkin tieteellisen kasvatuksen. Kuten tuonnempana osoitetaan, Venäjän yliopisto-olot poikkesivat juuri tässä oleellisessa suhteessa täydellisesti meillä vallinneista oloista¹.

Zakrevskin kenraalikuvernöörikausiksi oli antanut meillä valtiolämämme johtomiehille vakavan varoituksen Suomen vaaranalaisesta asemasta keisarikunnan yhteydessä.² Kun Zakrevskin toimet olivat kohdistuneet myös yliopistoon, oli senkin piireissä, jotka edustivat meidän koko silloista henkistä elämäämme, saatu vakuuttavasti tuntea ajan ankaruus. Kun valtiollinen painostus useasti on johtanut henkisen vireyden syntymiseen sen kohteeksi joutuneiden keskuudessa, erehtyy tuskin, jos tässäkin tilanteessa, johon on viitattu, näkee erään niistä syistä, jotka 1830-luvulla puristivat meillä ilmoille henkisen suuruudenaikamme. — Niinkuin heti nähdään, Venäjän poliittinen johto piti varsin pian välttämättömänä muuttaa menettelytapansa Suomea kohtaan pyrkiessään lähentämään näitä maita poliittisesti toisiinsa. Samalla lausuttiin ainakin välillisesti tuomio siitä politiikasta, joka oli päässyt vallalle Aleksanteri I:n ja Nikolai I:n hallintokausien vaihtumisvuosina.

Langenskiöld oli henkilökohtaisesti joutunut ylioppilasvuosinaan seuraamaan läheltä Zakrevskin ajan hallintotoimien vaihtuksia korkeissa asemissa olevia maamme virkamiehiä kohtaan. Olivathan hänen oma isänsä ja enonsa Sebastian Gripenberg joutuneet tämän hallitussuunnan toimien kohteiksi. Mitä hän näistä toimenpiteistä ajatteli, voidaan tosin arvata, vaikkei siitä olekaan säilynyt mitään todistuksia. Vaikka hän pian kandidaattitutkinnon suorittuaan lähti opintomatalle Venäjälle, tätä matkaa ei edellämainitun valossakaan voida johtaa halusta toimia venäjänkielen taidon levittäjänä maassamme.

¹ Vrt. s. 78—81. Siten Venäjän sivistyneistön kehitys jäi yksipuoliseksi.

² Tämän järkytyksen vaikutuksesta meillä vallinneisiin käsityksiin vrt. s. 149—150.

Aikaisemmin esitetystä on selvinnyt, että Zakrevskin hallintokauden lopussa oli tapahtunut merkittävä muutos hallituksen politiikassa nimenomaan venäjänkielen taidon suhteen asetettavissa vaatimuksissa. Syynä tähän järjestelmän muutokseen oli ilmeisesti se, että vuosi 1830 oli merkinnyt monessa suhteessa tärkeää taitekohtaa Venäjän hallituksen yleisessä poliittisessa asennoitumisessa. Tämä taas johtui lähinnä heinäkuun vallankumouksesta Ranskassa, Puolan kapinasta ja siitä, että toistaiseksi vapaamieliseksi kääntynyt Ranska liittoutui vapaamielisten valtaan päästyä liberaalien hallitseman Englannin kanssa.¹ Tämä käänne johti Venäjän ulkopoliitikassa järjestelmään, jonka tuli taata, että vapaamieliset aatteet pysyivät loitolla valtakunnasta, sillä Venäjä oli julistautunut monarkistisen aatteen tukipylvääksi Euroopassa.² Kun Ruotsi oli v. 1812 tehdyn ystävyysliiton nojalla suojellut Venäjän sivustaa tällä taholla, Suomelle ei ollut itse asiassa jäänyt mitään erityisemmin tärkeää tehtävää Venäjän poliittisessa järjestelmässä, vaan oli Venäjän hallituksen politiikka Aleksanteri I:n aikana vain pyrkinyt liittämään vasta valloitetun maan mahdollisimman lujilla myötätunnon siteillä uuteen valtiolliseen yhteyteensä. Nyt sitä vastoin tilanne oli perin pohjin muuttunut, sillä valtakuntaa oli pahoin järkyttänyt Puolan kapina ja hirmuisena rai-vonnut kolera, minkä ohessa entinen ystävä, Ruotsi, oli herättänyt epäilyksiä Venäjän poliittisessa johdossa, sillä se oli kieltäytynyt yhteistoiminnasta Venäjän kanssa viimeksimainitun yrittäessä saada Itämeren neutralisoiduksi estääkseen belgialais-hollantilaisten konfliktien (v. 1830) vaikutuksen ulottumasta aivan sen omien rajojen äärelle.³ Keskellä näitä mullistavia tapauksia oli Suomi, Menschikovin sanoja lainataksemme, »huolimatta sen läheisestä naapuruudesta sekä läheisistä sukulais- ja kauppasuhteista rauhattomaan Ruotsiin», pysynyt levollisena ja uskol-

¹ SEIGNOBOS, CH., Histoire politique de l'Europe contemporaine 1814—1896, s. 724.

² Vrt. Nesselroden marrask. 20 p. 1850 tekemää katsausta politiikan kulkuun viimeisen 25 vuoden kuluessa. Заюнчковский, А. М., Восточная война 1853—1856, Liitteet I, s. 117—121, eritt. s. 117.

³ PALMSTIERNÄ, s. 17.

lisena.¹ Tämä seikka sekä muuttunut ulkopoliittinen asema vaikutti sen, että Venäjän politiikan suhtautuminen Ruotsiin muuttui, sillä sitä oli pidettävä silmällä suhteessa jos toisesakin.² Suomenkin asema muuttuu Venäjän poliittisessa systeemissä, sillä, kuten myöhemmin nähdään,³ Suomi sai Ruotsin sisäisen kehityksen luisuessa yhä enemmän vasemmalle, suorittaa puskurivaltion tehtävät, mitkä aikaisemmin olivat kuuluneet Ruotsille. Luonnollisesti tällä seikalla oli varsin perustava merkitys sen politiikan luonteeseen, jota Venäjän oli noudatettava Suomea ja sen erikoisasemaa kohtaan. Kun erinäiset ilmiöt olivat Aleksanteri I:n aikana antaneet »ihmisille, jotka eivät suosineet uutta hallitusvaltaa», tilaisuuden uskotella, »ettei Suomen valtiollinen asema Venäjän yhteydessä ollut kestävä»,⁴ tästä oli Venäjän politiikan johdon tehtävä se huomio, että Venäjän hallinnon oli kaikessa varottava käyttämästä pakkokeinoja, pyrkiessään siihen päämäärään, että Suomi lähestyisi Venäjää poliittisesti. Onkin huomattavissa, että kysymys venäjänkielen taidon vaatimisesta ja keinoista sen levittämiseen meillä kytkeytyy pitkin 1830-lukua yhteen niiden järjestelyjen kanssa, joiden tarkoituksena oli, tarjoamalla erinäisiä etuja, houkutella suomalaisia ylioppilaita palvelemaan venäläisiin joukkoihin. Tässä suhteessa Zakrevski sai aikaan maaliskuun 13 p. 1831 päätöksen, jolla suomalaiset ylioppilaat saivat samat oikeudet kuin Venäjän yliopistojenkin ylioppilaat mennessään sotapalvelukseen linjapataljooniin, mikä merkitsi sitä, että suomalainen ylioppilas pääsi upseeriksi, palveltuaan sitä ennen kuusi kuukautta aliupseerina.⁵ Kuten tuonnempana nähdään, Haminan kadettikoulussa pantiin samoihin aikoihin toimeen muutoksia, jotka olivat omiaan helpoittamaan suomalaisten valmis-

¹ Menschikov sisäasiainministeri Bludoville, Pietari, jouluk. 21/tammik. 2 p. 1841/2. Kkv. salainen asiak. 1841 n:o 37.

² Vrt. s. 156 ja OSMONSALO, ERKKI K., Hallituksen politiikka herännäisliikkeitä kohtaan Aleksanteri I:n ja Nikolai I:n aikana, s. 25 ja Liite IV:5.

³ Vrt. s. 220 ja seur.

⁴ Menschikov sisäasiainministeri Bludoville, Pietari, jouluk. 21/tammik. 2 p. 1841/2. Kkv. salainen asiak. 1841 n:o 37.

⁵ Vsv. asiak. 1831 Act. n:o 39.

tumista sitä tietä upseereiksi. Syynä tähän suomalaisten suosimiseen oli se, että hallitsija itse tunnetusti piti suomalaisia erittäin hyvänä sotilasaineksena ja että myöntämällä suomalaisille tällaisia etuja hallitus toivoi liittävänsä Suomen poliittisesti lähemmin valtakuntaan. Suomen asema Venäjän poliittisessa systeemissä ynnä hallituksen pyrkimys saada maastamme poliittisesti luotettava suojamuuri johti sitten selvään ristiiriitaan Suomen kenraalikuvernöörin Menschikovin ja Venäjän sisäasiainministerin Bludovin välillä viimemainitun yleisvaltakunnallistamispyrkimysten vuoksi, jolloin Menschikov menestyksellä torjui Bludovin suunnitelmat, koska ne hänen käsityksensä mukaan oli hyljättävä, »ellei haluta horjuttaa viime aikoina saavuttamaamme luottamusta ja loitontaa Suomen siveellistä (s.o. poliittista) yhtenäistämistä Venäjään, johon se jo nyt on niin menestyksellisesti lähentynyt».¹ — Tuonnempana voidaan yksityiskohtaisesti osoittaa, miten Suomen politiikan johtomiehet eri tilanteissa käyttivät hyväkseen maamme poliittista arvoa ja asemaa Venäjän silloisessa valtiollisessa järjestelmässä. Selvästi on havaittavissa, että tällä poliittisella tilanteella oli meidän kannaltamme omat etunsa, mutta myös suuret vaaransa, sillä se kytki kehityksemme kulkemaan valtakunnan päämaan käyttämiä latuja aivan arveluttavassa määrässä.²

Langenskiöldin ylioppilasvuodet sattuivat siten voimakkaasti tuntuvaan murroskauteen maamme vaiheissa. Toisessa yhteydessä on jo esitetty, miten hänen opiskeluaikansa yliopistossa oli tietänyt merkittävää muutosta hänen vanhempiansa ja läheisimmän omaisten piirin ulkonaisissa elämänehdoissa. Vain tämän varteen ottaen on voitu selittää, että hän jo ennen kandidaattitutkintoaan oli erikoisella innolla suunnannut opintonsa myös venäjänkieleen, mistä sitten, niinkuin tuonnempana nähdään, tuli suorastaan ratkaiseva tekijä hänen elämänuransa muodostumiselle.

¹ Menschikov Bludoville, Pietari, jouluk. 21/tammik. 2 p. 1841/2. Kkv. salainen asiak. 1841 n:o 37. Enemmän todistusaineiston esittäminen ei ole tarpeen tässä esityksessä.

² Vrt. s. 222 ja seur.

3. Kasaanin matka.

1. Niinkuin on nähty, Langenskiöld oli valmistautunut monivuotisin opinnoin suorittamaan elämäntyönsä koulunopettajana, miltä alalta hän olisi hyvin voinut siirtyä sittemmin kaksinkertaisten virkavuosien avulla kirkolliselle alalle, jossa tähän aikaan oli mahdollista päästä taloudellisesti tyydyttävään asemaan juuri mainittua tietä käyttäen. Silloinhan asianomainen säästyi kulkemasta ns. »talonpoikaiskappalaistietä». Snellmanin ilmoitusta näistä Langenskiöldin suunnitelmista tukee vielä sekin, että Langenskiöld on itse myöhemmin maininnut olosuhteiden pakon vieneen hänet koulunopettajaksi, minkä uran hän valitsi, koska hänellä ei ollut selvää halua muullekaan alalle. Kun Langenskiöldin omaisten taloudellinen asema ei ollut parantunut silloin, kun hän suoritti kandidaattitutkintoaan, vasta valmistuvan kandidaatin oli näin ollen ponnisteltava omin voimin eteenpäin.¹

Venäjällä olivat puhtaasti sotilaalliset harrastukset tulleet etualalle, kun Nikolai I nousi valtaistuimelle. Siitä oli ollut seurauksena se, että oli kaikin tavoin koetettu saada viriämään innostusta soturinuraa kohtaan myöntämällä sotilashenkilöille useita etuoikeuksia siviilimiesten rinnalla. Näihin toimiin kuuluivat nekin edellä jo esitetyt säännökset, jotka Zakrevski oli saanut aikaan tarkoituksella houkutella suomalaisia, maan oman sotaväen ollessa hajalla, palvelemaan venäläisiin joukkoihin. Muun opetustoiminnan yhtäläistämisyörykimysten ohessa Venäjällä oli v. 1826 asetettu erikoiskomitea suunnittelemaan valtakunnan sotaoppilaitosten uudistamista yhtenäiselle pohjalle. Kun komitea alkoi käsitellä Haminan kadettikoulun järjestysmuotoa, päämajoituspäällikön van Suchtelenin toimesta päätettiin ryhtyä tärkeisiin muutoksiin, jotta suomalaisten olisi entistä helpommin mahdollista saada upseerikasvatus. Erityisesti oli huomattu jo kauan, etteivät Suomen »tilanomistajat» jaksaneet kouluuttaa omin varoin poikiaan kadettikoulussa, minkä vuoksi van Suchtelen yhtyi koulun johtajan kenraali Thesleffin ehdo-

¹ Vrt. edellä s. 30—37. SNELLMAN, J. V., Muistosanoja vapaaherra Fabian Langenskiöldistä. Kootut teokset X, s. 103. Samanlaisista tulevaisuuden suunnitelmista vrt. DAHLBERG, RAGNAR, m. t. s. 172.

tukseen siitä, että kadettikoulun kaikki kasvatit olisi vastedes julistettava valtion varoilla koulutettaviksi. Senaattikin asetui lausunnossaan sille kannalle, että tästä toimenpiteestä olisi hyötyä »koko maalle».¹ Syksyllä v. 1830 saatiin ilmoitus hallitsijan myönteisestä ratkaisusta ja samalla kertaa tuli valmiina venäjäksi painettu kadettikoulun uusi ohjesääntö. Näin oli yliopiston ohessa tämäkin tärkeä laitos saanut uudet statuutit Venäjän viranomaisten toimesta. Uusien säännösten mukaan kadettien lukumäärä oli korotettu entisestään. Eräitä aineita poistettiin nyt opetussuunnitelmasta ja tilalle määrättiin uusia, joista yleiseltä kannalta oli tärkein suomenkieli. Kenen toimesta suomenkieli joutui kadettikoulun opetusohjelmaan, ei ole käytettävissä olleiden lähteiden avulla yksityiskohtaisesti osoitettavissa, mutta päättäen siitä, että kaikkien kadettikoulujen korkein päällikkö vain muutamaa vuotta myöhemmin esikuntapäällikkönsä alotteesta erityisesti puolusti tämän aineen säilyttämistä opetusohjelmassa, toimenpide voitanev lukea korkeassa asemassa olleiden sotilashenkilöiden ansioksi.² Suurimman muutoksen kadettikoulun oloihin aiheutti kuitenkin se säännös, että vastedes ei saanut ehdottaa venäjänkieltä taitamatonta ylennettäväksi upseeriksi. Opetuksen tuli tästä alkaen tapahtua entistä enemmän venäjäksi.³

Venäjää kyllin taitavien opettajien hankkiminen kadettikouluun tuli siten ajankohtaiseksi kysymykseksi. Sen tärkeyttä

¹ Vsv. asiak. 1831 Act. n:o 17.

² GRIPENBERG, G. A., *Finska Kadettkåren och dess kamratskap*, s. 124. *FINSKA KADETTKÅREN 1812—1887*, s. 56 ja seur. Vsv. asiak. 1831 Act. n:o 17. — Suomenkieli oli aikaisemmin kuulunut kadettikoulun yhteydessä toimineen valmistuskoulun opetusohjelmaan. Mainittu koulu oli kuitenkin lakkautettu v. 1831. Nyt lisättiin kadettikouluun tätä koulua vastaava määrä uusia luokkia ja suomenkielen määrääminen kadettikoulun opetusohjelmaan tapahtui kokonaan venäläisten viranomaisten toimesta, samoin kuin kadettikoulun uuden ohjesäännönkin antaminen. Tästä ilmoitettiin vain senaatille tarpeellisiin toimenpiteisiin ryhtymistä varten. Vsv. asiak. 1831 Act. n:o 17. GRIPENBERG, G. A., m.t. s. 123. Suomenkielen opiskelun aiheuttamista toimista vrt. s. 103, muist. 2 tuonnempana.

³ Kadettikoulun ohjesääntö tammik. 26 p. 1831 §. 24. *SAMLING af placater VI*, s. 145. GRIPENBERG, G. A., m.t. s. 124.

tehosti vielä Venäjän suuren esikunnan päällikön, kenraaliluutnantti Neidhartin v. 1831 kadettikoulussa suorittamansa tarkastuksen johdosta tekemä huomautus siitä, että oli välttämätöntä ryhtyä toimiin sellaisten opettajien hankkimiseksi, jotka osasivat täydellisesti venäjää ja ruotsia. Kun pääesikunnan silloinen päällikkö, kenraaliadjutantti Tschernyshev esitteli näin herätetyn kysymyksen hallitsijalle, hän saikin Nikolai I:n määräämään, että Helsingin yliopistosta oli lähetettävä valtion kustannuksella muutamia lahjakkaita ylioppilaita perehtymään venäjänkieleen, jotta heistä saataisiin sitten opettajia kadettikouluun. Tästä järjestelystä arveltiin olevan hyötyä niin kadettikoululle kuin koko Suomellekin.¹

Näin olivat venäjänkielen taidon levittämistä tarkoittavat toimet taas tulleet esille, ja joskin ne käytännölliset tarkoitukset, joihin nyt lähinnä tähdättiin, suuntautuivat erityisesti kadettikoulun opettajiston kasvattamiseen, kysymys tämän taidon hankkimisesta, Helsingin yliopistoa välikappaleena käyttäen, oli antanut venäläisille viranomaisille tilaisuuden puuttua meidän olojemme järjestelyihin, valtakunnallistuttamalla kadettikoulumme ja asettamalla sen opettajiksi pyrkiville aivan erikoisia kielitaitoa koskevia vaatimuksia. Tässä asiassa ryhtyi kenraalikuvernöörinkin kanslia nyt toimenpiteisiin. Zakrevskihan oli aivan näihin aikoihin hankkinut erikoissäännökset niistä eduista, joita myönnettiin Venäjän sotapalvelukseen lähteville suomalaisille ylioppilaille. Kun kenraalikuvernöörin kansliassa ryhdyttiin joulukuussa v. 1831 ottamaan selvää voitaisiinko v. 1826 Moskovaan lähetettyjä stipendiaatteja käyttää nyt kysymyksessä olleeseen tarkoitukseen, havaittiin, että näin ei ollut asian laita.² Hallitsijan päätöksessä oli nimenomaan sanottu, ettei stipendiaatteja tullut lähettää Moskovan yliopistoon, vaan kauemmas Sisä-Venäjälle, etusijassa Kasaaniin, jotta stipendiaatit saavuttaisivat perusteellisen kielitaidon. Hallitsijan

¹ Kenraaliadjutantti Tschernyshev Kkv:lle jouluk. 6 p. 1831 n:o 97. Kkv. asiak. 1831 n:o 481.

² V. 1826 oli Moskovaan matkustanut Geitlin, Hake ja Lagus. Vrt. edellä s. 59. Näistä Geitlin oli venäjänkielen lehtori ja oli antautunut tieteellisiin töihin. Hake taas oli kuollut ja Lagus vihdoin oli venäjänkielen lehtorina Viipurin kymnaasissa. Kkv. asiak. 1831 n:o 481.

päätöksessä ilmenevä epäluulo Moskovan yliopistoa kohtaan saa selityksensä siitä, että v. 1827 juuri siellä oli saatu ilmi eräiden ylioppilaiden tekemä salaliitto, minkä johdosta syyllisiä oli tuomittu rangaistuksiin. Tämä liitto oli ilmaus Venäjän eri yliopistoissa silloin vallalle päässeestä tyytymättömyydestä.¹ Kuohuntaa oli jatkunut vielä senkin jälkeen, sillä Venäjän salaisen poliisin raportissa v:lta 1830 oli kerrottu, että molemmissa pääkaupungeissa, Pietarissa ja Moskovassa, oli muodostunut valtiosäännöstä uneksivien nuorten keskuudessa useitakin puolueita.² Kenraalikuvernöörin kansliassa tehtiin asiaa valmistettaessa se huomautus, että v. 1826 Moskovaan lähetetyt stipendiaatit olivat asuneet yhdessä, minkä vuoksi heidän edistymisensä venäjänkielessä ei ollut tapahtunut kyllin nopeasti.³ Kun Venäjän kansanvalistusministeriön kanssa oli käyty neuvotteluja, päädyttiin siihen, että stipendiaatit saivat valita, minne he matkustaisivat, vaikkakin matka oli etusijassa suunnattava Kasaaniin. Helsingin yliopiston kansleri antoi konsistorille helmikuun alussa v. 1832 tämän ohjeen ja konsistoria kehoitettiin ehdottamaan sopivia henkilöitä stipendiaateiksi. Erityisesti oli näitä valittaessa otettava huomioon, että he olivat opinnoissaan jo niin edistyneitä, että heidän matkastaan voitiin odottaa tarkoitettua tulosta. Samoin oli kiinnitettävä huomio heidän jo saavuttamaansa venäjänkielen taittoon.⁴ Jouduttaakseen asiaa, yliopiston rehtori oli heti kanslerin kirjelmän saatuaan julistanut apurahat haettaviksi, vaikkei

¹ Vrt. STÄHLIN, KARL, Geschichte Russlands von den Anfängen bis zur Gegenwart 3, s. 322.

² STÄHLIN, KARL, m.t. s. 323.

³ Kkv:n Докладная записка jouluk. 14/26 p. 1831. Kkv. asiak. 1831 n:o 481.

⁴ Kkv. Vsv:lle jouluk. 19 p. 1831 n:o 260. Журналъ исходящимъ бумагамъ 1831 года. Часнь IV. Kkv:n esittelynootti tammikuulta 1831. Tähän hallitsija merkitsi: »Hyväksyn, mutta minä en ole täysin tyytyväinen en Moskovan enkä tšekäläiseen (s.o. Pietarin) yliopistoon». Päätös annettiin tammik. 7/19 p. 1831. Kkv:n Журналъ Всеподданнѣйшимъ докладамъ съ. декабря 1831 по 1845 г. Ч.о 1—392. Генварь. Число 6. N:o 3. — Rehbinder Helsingin yliopiston konsistorille tammik. 22/helmik. 3 p. 1832 n:o 2. Kejsersliga och cancellers bref för år 1832, fol. 4. NYA.

niiden suuruudesta eikä muistakaan tarkemmista ehdoista ollut varmaa tietoa. Asia oli konsistorin käsiteltävänä jo helmik. 11 p. 1832 ja silloin ilmeni, että kaikkiaan 16 henkilöä oli ilmoitautunut hakijoiksi. Tätä lukumäärää on pidettävä melko suurena, sillä yliopistossa läsnäolleiden ylioppilaiden kokonaismäärä oli silloin vain 406. Hakijoissa oli maistereita ja ylioppilaita, muiden mukana myös Langenskiöld. Konsistorin istunnossa viikkoa myöhemmin päätettiin ehdottaa stipendiaateiksi maisterit J. E. Hongelin ja J. E. A. Wirzen sekä ylioppilaat J. A. Cajanus ja Fabian Langenskiöld.¹

Näin ollen Langenskiöldillä, hänen samana keväänä suorittaessaan kandidaattitutkintonsa ja osallistuessaan maisterinvihkiäisiin, oli melko hyvät toiveet saada edelleen harjoittaa opintoja. Vasta saman vuoden syyskuussa asia ratkaistiin lopullisesti Langenskiöldin toiveiden mukaisesti. Kaikki konsistorin ehdottamat henkilöt hyväksyttiin stipendiaateiksi.² Kukin sai, paitsi korvausta matkakuluista, 100 seteliruplaa kuukaudessa siltä ajalta, minkä hän opiskelisi Kasaanin yliopistossa. Kun kaikki käytännölliset seikat oli suoritettu, Langenskiöld lähti matkalle Kasaaniin marraskuun 4 p. 1832.³

Kielenoppimistarkoituksessa Venäjälle tehdyt opintomatkat eivät olleet vielä Langenskiöldin lähtiessä Kasaaniin joutuneet yleisön silmissä huonoon huutoon, kuten jo vähän myöhemmin oli asian laita. Päinvastoin niitä pidettiin silloin varsin luonnollisina pyrkimyksinä yhdistää »tiedon ja onnen» etsintä, kuten eräs aikalainen on kuvannut niitä, tosin paljon myöhem-

¹ Consistorii academici renskrifne protocoller för år 1832: ptk. helmik. 18 p. 1832 § 4. HYA. HELSINGIN YLIOPISTON PAINETTU LUETTELO v. 1832. — Asia herätti luonnollisesti hakijain tuttavapiirissä huomiota. Vrt. Lönnrot J. F. Elfvingille maalisk. 14 p. 1832. AF FORSELLES, JENNY, Elias Lönnrots svenska skrifter II, s. 100. — V. 1826 oli stipendinhakijoita ollut enemmän. JÄNTERE, KAARLO, m.t. s. 104.

² Reh binder Helsingin yliopiston konsistorille. Turku syysk. 3/15 p. 1832 n:o 79. Kejsarliga och cancellers bref för år 1832, fol. 54. HYA. Reh binder Kkv:lle syysk. 3/15 p. 1832 n:o 81. Kkv. asiak. 1831 n:o 481. Consistorii academici renskrifne protocoller för år 1832: ptk. syysk. 17 p. 1832 § 3, ja lokak. 20 p. 1832 § 19. HYA.

³ Logis Lista I, s. 144. HYA. Kadettikoulun kanslian asiak. 1840—1841 n:o 166a. SVA.

min kirjoittamissaan muistelmissa.¹ Muutos siinä tavassa, jolla venäjänkielen stipendeihin suhtauduttiin jo vähän myöhemmin, johtuikin ilmeisesti siitä seikasta, että se tarkoituserä, johon venäjänkielen taidon hankkimisella erityisesti lokakuun 19 p. 1844 annetun julistuksen mukaisin ehdoin stipendiaateiksi hakeutuvat näyttivät pyrkivän, ei voinut olla herättämättä vastustusta nimenomaan ylioppilasnuorisossa. Tunnetut ovat ne toimenpiteet, joihin 1840-luvulla ryhdyttiin August Engelbrekt Ahlqvistin suhteen, koska hän oli julkisesti moittinut niitä, jotka olivat lähteneet Venäjälle harjoittamaan kieliointoja.² Tämä vastustuskanta kuuluu kokonaan 1840-lukuun ja nojaa sinänsä Snellmanin herättämään kansallistuntoon, eikä se siten koskenut Langenskiöldin Kasaanin matkaa, kuten Snellmanin lausumastakin voidaan päätätä.³

Päin vastoin kuin useimmat tovereistaan Langenskiöld joutui näin tekemään ensimmäisen ulkomaisen opintomatkan itsään, Venäjälle. Näin hän sinä ikäkautena, joka on avoin uusille vaikutuksille, saavutti lähemmän Venäjän olojen tuntemuksen kuin mikä meillä silloin ja myöhemminkin oli tavallinen yksinpä valtioelämän johtomiestenkin parissa. Missä määrin Kasaani oli silloin todella sovelias opintomatkan päämaaliksi,

¹ SCHAUMAN, AUG., Kuuden vuosikymmenen ajoilta I. Helsinki 1901, s. 245, Jyväskylä 1924, s. 267. — Tämän aikakauden käsityksiä venäjänkielen opiskelun hyödyllisyydestä vrt. C. Mannerheim A. H. Falckille, Turku marrask. 20 p. 1930. Falckin kok. Carl August Rehbinder R. H. Rehbinderille, Helsinki toukok. 11 p. 1836. Rehbinderin kok. 1830—1836, fol. 359—360. SVA. MEURMAN, AGATON, Muistelmia I., s. 50—51.

² REIN, TH., m.t. I., s. 554. SIMELIUS, AUKUSTI, August Ahlqvist runoilijana, arvostelijana ja tyyliniekkana I, s. 34—35. — Myös Lauri Gabriel von Haartman oli tyytymätön puheenaoleviin myöhempiin stipendiaatteihin, vaikkakin tietysti toisista syistä kuin Ahlqvist. V. 1846 hän lausui näistä J. Grotille: »Millaisia ne ylioppilaat ovat, jotka palaavat Moskovasta, heidän taitoansa olisi tutkittava, näyttää siltä kuin he kaikki tulisivat sieltä juopottelijoina». Grot Pletnjoville helmik. 23 p. 1846. GROTT-PLETNJOVIN kirjeet II. s. 144. — Luettelon, vaikkakin epätäydellisen julkaisee näistä stipendiaateista TOPELIUS, GUY, Unga landsmän i Ryssland på 1840-talet, s. 163—164. NERVANDER, E., Strödda uppsatser II, s. 83.

³ SNELLMAN, J. V., m.t. s. 104.

selviää ainakin osaksi tuonnempana olevasta katsauksesta tämän yliopiston silloisiin oloihin. Kasaanin yliopistolla oli jo vuosikausia aikaisemmin ollut jonkinlaista kosketusta meidän yliopistomme kanssa, vaikeivät yhdyssiteet kuitenkin johtaneet mainittavampaan lähenemiseen kasaanilaisten ja suomalaisten oppineiden kesken.¹ — Näyttää siltä, ettei Kasaanin yliopisto vähän myöhemminkään ollut saavuttanut merkittävämpää asemaa Venäjän yliopistojen joukossa, ei ainakaan venäjänkielen perusteellisia opintoja pidettäessä silmällä, sillä sellainen Venäjän yliopisto-olojen tuntija kuin Pietarin yliopiston rehtori J. Pletnjov lausui ainoastaan muutamaa vuotta myöhemmin, ettei Kasaaniin kannattanut lähteä harjoittamaan kieliopintoja, vaan tuli hänen mielestään siinä suhteessa kysymykseen vain joko Moskovan tai Pietarin yliopistot, tai mahdollisesti Odessa elinkustannustensa halpuuden vuoksi.² Kun stipendiaattien matkan päämäärästä neuvoteltaessa asiaan olivat vaikuttaneet poliittiset syyt, saa Kasaanin yliopiston joutuminen matkan määräksi siten selityksensä.

2. Voidaksemme muodostaa käsityksen oloista, joihin Langenskiöld ja muut stipendiaatit joutuivat Kasaanin yliopistossa, on tarpeen lyhyesti kosketella sikäläisiä yliopisto-oloja puheena olevana aikana, olletikin, kun niillä oli tietty vaikutus siihen politiikkaan, jota valtakunnan hallinto koki noudattaa meidänkin yliopistoamme kohtaan.

Venäjän hallitusvallan suhtautuminen valtakunnan yliopistoihin muuttui viime vuosisadalla neljä kertaa, eli siis jokaisen hallitsijanvaihdoksen tapahduttua, aina sen mukaan, mitä vaatimuksia hallitus asetti näille laitoksille. Positiivisessa suhteessa muodostuivat tärkeimmiksi ne muutokset, jotka sat-

¹ Suomen yliopistopiirien ja Kasaanin yliopiston välisistä suhteista Venäjän vallan alussa vrt. v. BONSDORFF, CARL, Åbo akademi och dess män I, s. 384 ja seur., s. 651 ja seur. Myöskin Kasaanin yliopisto oli virallisen kehoituksen saatuaan lahjoittanut Turun palon jälkeen kirjoja yliopistomme kirjastolle. JÖRGENSEN, ARNE, Nikolai I ja yliopiston kirjasto. Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, s. 33.

² Pletnjov Grotille helmik. 13 p. 1841. GROT-PLETNJOVIN kirjeet I, s. 129—130.

tuivat Aleksanteri I:n ja Aleksanteri II:n hallituskausien alkuun.¹ Ensinmainitusta muutoksesta on merkittävä, että v. 1802 perustettiin erityinen kansanvalistusministeriö, jolle annettiin jo seuraavana vuonna yksityiskohtaiset ohjeet valtakunnan kaikkien varsinaisten opetuslaitosten perustamisesta ja ohjaamisesta. Valtakunnan jako kuuteen opetuslaitospieiriin toteutettiin silloin ja kunkin piirin johtoon asetettiin erityinen kuraattori, jonka tuli keskushallinnossa edustaa piirinsä intressejä. Oli tarkoitus perustaa jokaiseen piiriin yliopisto, mikäli niissä ennestään ei ollut tätä laitosta. Ministeriö, jonka johdossa oli eräs Aleksanteri I:n suosikki, ruhtinas A. N. Golitsyn, toimi aluksi tarmolla oikeaan suuntaan. Niinpä perustettiin jo v. 1804 Kasaanin ja Harkovin yliopistot, joihin kotimaisten voimien puutteessa kutsuttiin useita ulkomaalaisia tiedemiehiä professoreiksi. Myös perustettiin varsinaisia yleissivistäviä kouluja useimpiin kuvernementti- ja piirikuntakaupunkeihin, minkä ohessa luotiin uusmallisia oppilaitoksia, lyseoita, joissa oli yhdistetty yliopisto- ja kymnaasikurssi.²

Kasaanin yliopiston perustamiseen ei sikäläinen yhteiskunta ollut millään tavoin ottanut osaa, vaan oli yliopisto perustettu kokonaan hallituksen toimesta. Sen professoritkin olivat kirjavaa väkeä, sillä milteipä tietämättömien professorien ohessa siellä oli joukko venäläisiä ja ulkolaisia huomattuja yliopiston opettajia. Näiden asema yliopistossa muodostui erittäin vaikeaksi, sillä he joutuivat pitkällisiin riitoihin vaikutusvaltaisen yliopiston tärehtorin kanssa, mistä oli seurauksena, että moni heistä oli pakoitettu eroamaan. Näin ollen Kasaanin yliopisto ei päässyt voimistumaan edes silloin vallinneissa suhteellisen vapaissakaan oloissa.

V. 1817 kansanvalistusministeriölle uskottiin myöskin kirkollinen hallinto ja pian sen jälkeen suvaitsemattomuus kaikissa muodoissaan tuli määrääväksi niin kouluihin kuin yliopistoihinkin suhtauduttaessa. — Eräät valtakunnassa toimi-

¹ MILUKOW, PAUL, *Skizzen russischer Kulturgeschichte* II, s. 370 ja seur.

² PLATONOV, S. F., *Venäjäns historia*, s. 390, 406 ja seur. STÄHLIN, KARL, m.t. s. 75.

vista yliopistoista, kuten Tarton ja Vilnan yliopistot, pääsivät kaikesta huolimatta kehittymään terveeseen suuntaan. Myös Moskovan yliopisto, joka oli paljon joutunut kärsimään Napoleonin sotaretken aikana, nousi lyhyeen kukoistukseen, ja vaikkakin siellä jo Aleksanteri I:n hallituskauden lopussa tapahtui kehityksessä pysähdys, olosuhteet siellä kuitenkin säilyivät siedettävämpinä kuin äskettäin perustetuissa Harkovin, Pietarin ja Kasaanin yliopistoissa. V. 1818 annettu instruktio kansanvalistusministeriön »oppineelle komitealle» osoitti jo täysin selvästi, mihin oltiin menossa. Sen mukaan komitean tuli valvoa, että kansanopetuksessa saavutettiin yhteisymmärrys kristillisen mielen, valistuksen ja voimassaolevan valtiojärjestyksen välillä. Sentähden oli oppikirjat tarkastettava ja yleensäkin kaikki tieteet alistettava palvelemaan tätä tarkoitusta. Kun tämä instruktio sellaisenaan teki lopun jo periaatteen kannalta kaikesta varsinaisesta tieteestä yliopistoissa, jäi kuitenkin sen tarkoittaman tuloksen saavuttaminen paljon riippumaan siitä, millaisia ne viranomaiset olivat, jotka käytännössä sitä joutuivat sovelluttamaan. Mitä Golitsyniin itseensä tulee, hän oli henkilökohtaisesti humaninen mies. Sitävastoin eräät hänen alaisistaan virkamiehistä, kuten Pietarin opetuslaitospiirin kuraattori Runitsch, Harkovin kuraattori Karnejev ja Kasaanin kuraattori Magnitski, olivat kokonaan toisen hengen lapsia. Erityisesti viimeainittu oli sitä mieltä, että aikakauden valtiollisessa ristiaallokossa pahimpina vihollisina olivat yliopistot, filosofia ja vapaan tutkimuksen henki. Ne ne Magnitskin mielestä hävitivät »meidän isiemme yksinkertaisen uskon» ja kaivoivat valtiolta sen jumalalliset perustat. Tämä henki näytäkse filantropismin manttelin alla Josef II:n toiminnassa, sitä oli ollut myöskin Fredrik suurella, Voltairella, Rousseaulle ja ensyklopedisteilla vaarattoman ja säyseän filosofian nimisenä. Sama henki pyrki valtaamaan koko maailman pitäen käsissään filosofisia tutkimuksia ja perustuslakeja. Kirjapainotaito levitti yli Euroopan näitä kauhistuttavia oppeja. Onnellinen olisi Venäjä, jos se voisi eroittaa Euroopasta sillä tavoin, ettei yhtään ääntä ulkomailla sattuvista kauhistuttavista tapahtumista pääsisi tunkeutumaan Venäjälle. Kyllin kaukonäköinen sensuuri ja kansan kasvattaminen horjumattoman uskon pohjalla oli ainoa

keino, joka voi vastustaa kuiluja, jotka nielevät Euroopan ateismin ja rappeutumisen virtaan.¹

Seurauksena olikin, että Magnitski, saatuaan Golitsyniltä laajat valtuudet ryhtyi mielin määrin uudistamaan Kasaanin yliopistoa. Ankara, virkavaltainen, sotilaallinen ja samalla kertaa luostarimainen kuri pantiin yliopistossa voimaan: tarkastuksia pidettiin kaikkina vuorokauden aikoina tarkoituksella istuttaa ylioppilaihin järjestyksen henkeä. Joukko kirjoja poistettiin kirjastosta hengeltään vaarallisina, kuten suuri ensyklopedia, Voltairen, Rousseau'n ja Kantin teokset. Epäuskon vastustamiseksi lähetettiin hartauskirjallisuutta tilalle ja ylioppilaille jaettavaksi annettiin 10.000 kpl. Uutta Testamenttia.²

Mitä yliopiston professoreihin tulee, yleensä kaikki itsenäisesti ajattelevat eroitettiin virastaan. Magnitski eroitti kaikkiaan yhdeksän professoria, joukossa kolme Kantin filosofian kannattajaa, koskapa tätä filosofiaa pidettiin Venäjällä Aleksanteri I:n ja Nikolai I:n aikana luonteeltaan ateistisena.³ Näin Magnitski hävitti Kasaanin yliopistosta vapaan tutkimuksen hengen ja vaikkakin tämän jälkeen siinä säilyi eräitä tiedemiehinäkin huomattuja professoreja, eräät heistäkin sotkeutuivat ajatusmaailmassaan ja opetuksessaan oudoille laduille.⁴

Seurauksena mystikkojen ja heihin kuuluvien hurskastelijoiden valtaan pääsystä Aleksanteri I:n hallituskauden loppupuolella oli Kasaanin yliopistoon nähden siten se, että se vähäinkin tieteellinen henki, joka siellä oli syntynyt, hävisi ja yliopisto siten turmeltiin kokonaan.

Nikolai I:n noustua valtaistuimelle tapahtui täydellinen käänne siinä tavassa, jolla hallitus suhtautui hurskastelijoihin.

¹ SCHIEMANN I, s. 402—404, 422 ja seur. PLATONOV, S. F., m. t. s. 390. KOYRÉ, ALEXANDRE, m. t. s. 49. — Murhaavan kuvan Magnitskista antaa muistelmissaan myös Konstantin Fischer. Vrt. SENATOR FISCHERS Memoarer, s. 24—25.

² KOYRÉ, ALEXANDRE, m. t. s. 73.

³ KOYRÉ, ALEXANDRE, m. t. s. 48.

⁴ Niinpä anatomian ja terapian professori Fuchs selitti edustamiensa tieteiden tehtävät seuraavasti: Anatomia tutkii ihmisruumiin rakennetta ja fysiologia selittää ruumiin ja kuolemattoman sielun aikaansaamaa organien toimintaa. Anatomian tarkoitus on löytää ihmisruumiin rakenteesta Luojan viisaus. KOYRÉ, ALEXANDRE, m. t. s. 76.

Seurauksena olikin, että miehet sellaiset kuin Runitsch ja Magnitski pakosta joutuivat syrjään. Kasaanin opetuspiirissä pantiin toimeen tutkimuksia, mitkä veivät siihen, että Magnitski sai keväällä v. 1826 eronsa, karkotettiinpa hänet Kasaanista Tallinnaan, kun hän kaikesta huolimatta oli jäänyt Kasaaniin jatkamaan juonittelujaan. Kun myöskin Runitsch oli saanut eronsa, »loppui virallinen hurskastelu kokonaan».¹ Mutta vaikkakin Kasaanin yliopisto oli vapautettu Magnitskin tuhoisalta vaikutukselta, vapaammat olot eivät silti sinne palanneet. Nikolai I, jonka mielestä eräitten sotilaallisten muotojen ja sotilaallisten kurinpitotapojen käytäntöön ottaminen oli omansa helpoittamaan siviilioppilaitoksissakin kasvatustyötä, asetti uuden kansanvalistusministerin, entisen amiraali Schiskovin johdolla komitean tutkimaan yliopistojen opetussuunnitelmia, tarkastamaan oppikirjoja ja huolehtimaan siitä, että saavutettaisiin yhtäläisyys opetussuunnitelmassa ja opetusmenetelmissä sekä järjestyksessä. Ulkonainen järjestys, jolloin univormun käyttämisen arkioloissakin tuli kasvattaa hyvää henkeä, muodostui varsin pian erikoisen tärkeäksi puoleksi, muiden asianhaarojen jäädessä syrjemmälle. Yhdenmukaisuuden sijasta päädyttiin yksitoikkoisuuteen ja jouduttiin pintapuolisuuksiin ja vaillinaisuuksiin sivistyksessä.²

Schiskovin seuraajaksi tuli huhtikuussa v. 1828 ruhtinas Karl Liewen, joka, vaikkakin hän oli persoonallisesti uskonnollinen mies, ei kuitenkaan kuulunut mystikkoihin, vaan suhtautui edeltäjiään vapaammin yliopistokysymyksiin. Niinkuin aikaisemmin jo toisessa yhteydessä esitettiin, Liewen joutui kansanvalistusministerinä vaikuttamaan myöskin Suomen yliopistollisiin oloihin puheenjohtajana siinä komiteassa, jonka tehtävänä oli tarkastaa Helsingin yliopistolle annettavat statoot.³

Liewenin ensimmäisiä tehtäviä oli syrjäyttää Schiskovin aikaansaama, kesäkuun 10 p. 1826 vahvistettu uusi ankara sensuuriasetus, mistä olikin seurauksena, että vv. 1828—1830

¹ SCHIEMANN II, s. 92—93.

² SCHIEMANN II, s. 92.

³ STÄHLIN, KARL, m.t. s. 322, SCHIEMANN II, s. 96. Vrt. s. 65.

venäläinen sensuuri toimi suhteellisen vapaamielisesti, mahdollisesti senkin tähden, että hallitsija silloin halusi näin suhtaututtavan sivistyselämään.¹

Liewenin toiminta ei kuitenkaan tullut pitkäaikaiseksi, sillä maaliskuun 21 p. 1833 hänen tilalleen nimitettiin hänen siihenastinen apulaisensa kreivi Sergei Semenovitsch Uvarov, joka oli perusteellisesti sivistynyt mies, ollut läheisessä kosketuksessa vapaaherra von Steinin, Goethen ja Wilhelm von Humboldtin kanssa, oli lisäksi toiminut Pietarin Tiedeakatemian presidenttinä, mutta oli kaikesta huolimatta jäänyt sisimmältä olemukseltaan vain palvelijan tasolle. Kun hän kaikessa pyrki täyttämään hallitsijan tahdon, hänen vaikutuksensa muodostuikin sivistysolojen kehityksen kannalta suorastaan vahingolliseksi.²

Uvarovin vaikutuksen siitä puolesta, joka tuntuvimmin löi leimansa koko Nikolai I:n hallintoajan suuntaukseen, on otettu selvitys siihen kohtaan esitystämme, jossa on käsitelty³ Venäjän henkisiä liikkeitä näihin aikoihin.

Ne yliopisto-olot, joihin Langenskiöld tovereineen Kasaanissa joutui, eivät siten olleet puoleensa vetäviä. Sillä vaikkakin jo oli kulunut vuosikausia Magnitskin hallintokauden päättymisestä, yliopisto yhäti kärsi silloin saamistaan vaurioista. Yliopiston 28:sta professorinvirasta oli v. 1832 avoinna 13. Yliopistossa oli silloin viisi tiedekuntaa: lääketieteellinen, jumaluusopillinen, lainopillinen, historiallis-kielitieteellinen ja fyysis-matemaattinen. Lääketieteellisessä tiedekunnassa oli 4 oppituolia, jotka kaikki tosin jo v. 1832 olivat saaneet haltiansa. Sitävastoin oli muissa tiedekunnissa, niin kuin on viitattu, usea oppituoli yhä avoinna. Langenskiöldin harrastuspiiriä lähinnä olevassa fyysis-matemaattisessa tiedekunnassa oli 9 professorinvirkaa, joista vain kuudessa oli vakinainen haltia, niiden joukossa yliopiston silloinen rehtori, valtioneuvos Nikolai Ivanovitsch Lobatschevski, joka oli luonut oman geometrisen epä-

¹ SCHIEMANN II, s. 96—97.

² SCHIEMANN III, s. 224—225. Vrt. s. 116.

³ Vrt. s. 105 ja seur.

euklidisen järjestelmän ja oli paria vuotta ennen Langenskiöldin saapumista Kasaaniin julkaissut sitä koskevien tutkimustensa tulokset.¹

Ylioppilaita mainitaan v. 1832 Kasaanin yliopistossa olleen kaikkiaan 200, joista enemmistö opiskeli teologiaa. Paitsi tiedekuntajakoa oli yliopistossa käytännössä luokkajako: ylioppilaat siirrettiin vuosittain samaan aikaan toimeenpantujen kuu-
lustelujen perustuksella luokalta toiselle. Meidän yliopistosamme vallinneesta opintojen »akateemisesta vapaudesta» ei Kasaanissa näin ollen voinut olla puhettakaan, vaan opiskelu tapahtui tarkoin säännöstelltyjä latuja pitkin. Kun enin osa kasaanilaisista ylioppilaita sai valtiolta korvauksen opintokuluistaan, ylioppilaiden oli pakko sitoutua määrävuosien kuluessa suorittamaan tutkintonsa. Tämä taas johti siihen, että luvut suunnattiin kiinteästi vain sellaiseen, josta oli välittömästi käytännöllistä hyötyä, joten ylioppilailta oli elämäntehtävänsä valmistuessaan useimmiten vain varsin rajoitettu sivistys ja varsinaisissa opinnoissaan he useasti jäivät pintapuoliselle tasolle. Meikäläisten filosofian kandidaattien tasolla olevia miehiä ei stipendiaattiemme Kasaanissa oleskellessa yliopiston kirjoihin kuulunutkaan. Ominaista venäläiselle yliopisto- ja muul-
lekin opiskelulle oli näihin aikoihin se, että vanhemmat pitivät päämääränään sitä, että nuoriso nopeasti suoritti välttämättömimmät tutkintonsa ja antautui mahdollisimman pian valtion palvelukseen, joko siviilivirkamieheksi tai upseeriksi.²

Stipendiaattiemme ei tarvinnut asua yliopiston yhteydessä olevassa asuntolassa, jossa suurin osa varsinaisista kasaanilaisista ylioppilaita asui täysihoidossa. Suomalaiset vuokrasivat itselleen neljän huoneen ja keittiön käsittävän huoneiston kaupungin keskustasta, johon he järjestivät taloutensa palvelijoi-

¹ Lobatschevskista vrt. Iso TIETOSANAKIRJA VII, palsta 1337. — Wirzen Lönnrotille lokak. 28 p. 1833. Kirjeitä Elias Lönnrotille n. v. 1825—1833, I, fol. 605—608. Suomal. Kirj. Seuran arkisto.

² Wirzen Lönnrotille, kesäk. 13 p. 1833, syysk. 2 p. 1833, lokak. 28 p. 1833, helmik. 5 p. 1834, huhtik. 1 p. 1834, heinäk. 25 p. 1834, syysk. 26 p. 1834. Kirjeitä Elias Lönnrotille n. v. 1825—1833, I, fol. 491—494, 567—570, 605—608. Kirjeitä Elias Lönnrotille II, 1834—1835, fol. 35—38, 119—122, 171—174, 247—250. Suomal. Kirj. Seuran arkisto.

neen. Kun he saapuivat Kasaaniin talvella, jolloin sikäläinen seuraelämä rehoitti vilkkaana, hekin aluksi joutuivat sen pyörteisiin, mutta kun kesän tullen suuri osa kaupunkilaisia muutti maalle, loppuivat nämä huvittelut ja kukin keskittyi työhönsä. Näyttää siltä kuin he toden teolla olisivat ryhtyneet opinnoihin käsiksi, sillä esim. Wirzen teki sikäläisten botanistien kanssa retkiä aroille kaupungin ympäristöön, toiset taas tarttuivat kieliopintoihinsa ja harjoittivat niitä sellaisella menestyksellä, että Hongelin saattoi Kasaanista kotiuduttuaan ryhtyä valmistamaan venäjänkielen sanakirjaa. Myöskin Langenskiöld opiskeli innokkaasti venäjää, minkä lisäksi hän jatkoi Lobatshevskin johdolla matematiikan ja fysiikan opintojaan.¹ Tällä stipendimatallaan Langenskiöld laski tukevan pohjan venäjänkielen taidolleen, mikä sitten vaikutti ratkaisevasti hänen myöhemmän uransa muodostumiseen, niinkuin tuonnempana olevasta esityksestä selviää. Siitä, miten Langenskiöld silloin henkilökohtaisesti suhtautui Venäjällä tapaamiinsa yliopisto-oloihin, ei ole säilynyt mitään tietoa, joten siitä ei voida sanoa mitään varmuudella.

Stipendimatkaltaan Langenskiöld palasi kotiin kesällä v. 1835.²

¹ Wirzen Lönnrotille, Kasaani kesäk. 13 p. 1833. — Langenskiöldin opinnoista Kasaanin yliopiston rehtorin Lobatshevskin Kasaanissa elok. 14 p. 1835 vl. antama todistus, jäljennöksenä ja ruotsinnoksena AD. 240/77 v. 1842.

² Consistorii academici renskrifne protocoller för år 1835: ptk. lokak. 14 p. 1835 § 3. HYA.

Odotuksen vuosia.

1. Kotiuduttuaan Kasaanin matkalta Langenskiöld vietti kesän kotonaan Janakkalassa, jossa hänen isänsä omisti Hiiden kartanon. Kun Haminan kadettikoulussa ei silloin ollutkaan avoinna sellaista opettajanvirkaa, johon Langenskiöld olisi voinut hakea, hän lähti syyskuussa v. 1835 Helsinkiin, jossa hän pääsi opettajaksi silloiseen varsin huomattavaan ja uudenaikaiseen oppilaitokseen, tunnetun »Lauantaiseuran» piiriin toimesta jo v. 1831 perustettuun Helsingin Lyseoon. Se oli yksityinen oppikoulu ja varsinkin sen toiminnan alkuvuosina sangen moni huomattu mies oli siinä opettajana. Koulu pyrki humanistisesta sivistyksestä luomaan kasvateilleen sen pohjan, jota he elämänsä varrella tarvitsivat. Erikoista painoa pantiin lyseossa myös matematiikan ja uusien kielten opiskeluun, ja eri opetusaineiden sovittaminen opetussuunnitelmaan oli suoritettu tavalla, joka melkoista paremmin kuin silloisissa valtion oppilaitoksissa vastasi oppilaiden kehitystasetta eri ikäkausina. Kurinpitotapakin oli Lyseossa uudenaikaisempi kuin muissa silloisissa kouluissamme.¹

Siihen aikaan kun Langenskiöld tuli Lyseoon matematiikan opettajaksi, sen opettajakuntaan kuului joukko huomattuja miehiä, kuten Matthias Akiander, B. O. Lille, Runeberg, Snell-

¹ Logis Lista I, s. 144. HYA. PÄRSSINEN, JAAKKO, Kasvatusopilliset virtaukset ja koululaitoksen kehitys Suomessa vuosina 1801—1843, s. 353 ja seur. LÖNNBECK, GUSTAF F., Folkskoleidéns utveckling i Finland, s. 51. LEINBERG, K. G., Helsingfors Lyceum under de trettiofem första åren af dess verksamhet, s. 118—122, s. 12 ja seur. DAHLBERG, RAGNAR, Professor Adolf Mobergs autobiografi, s. 239. BLOMQVIST, A. R., Yksityiskoulut ja kasvatusaatteiden uudistus. Oma Maa II², s. 243—260.

man, useita muita tässä mainitsematta. Näistä oli esimerkiksi Snellman erikoisella innostuksella antautunut pedagogisiin tehtäviin, mikä muun ohessa ilmenee siitäkin, että hän julkaisi harjoituskirjan latinankielen opetuksessa käytettäväksi.¹ Myöskin Langenskiöld, jonka tiedämme jatkuvaisesti harjoittaneen varsinaisen pääaineensa, matematiikan, opintoja Kasaanissa, näyttää ottaneen vakavalta kannalta uuden työnsä. Näinä vuosina olivatkin nimenomaan kasvatus- ja opetusopilliset kysymykset meillä vilkkaan mielenkiinnon esineinä. Olihan jo Lyseon perustaminen sinänsä ollut ilmauksena siitä. Lisäksi sanomalehdistössä pohdittiin kasvatuksen alaan kuuluvia kysymyksiä. Myös virallisella taholla oli huomio niihin kiintynyt, sillä uuden, tosin vasta v. 1843 julkaistun koulujärjestyksen esityöt olivat parhaillaan käynnissä.² Mitä nimenomaan Langenskiöldiin tuli, on hänen pedagogista innostustaan pidettävä varsin luonnollisena, sillä olihan vasta päättynyt ulkomaanmatka hänelle antanut matematiikan opiskeluun uusia virikkeitä. Lisäksi oli hänen enonsa Odert Gripenberg syksyllä v. 1835 avannut Helsingissä uudenaikaisen tyttökoulun, vetäen siten taas huomiota puoleensa pedagogina ja kiinnittäen tällä yrityksellään yleisönkin mielenkiinnon kasvatuksellisiin seikkoihin. Tätä oli vielä omansa tehostamaan se, että Gripenberg oli v:n 1834 alussa anonut oikeutta saada julkaista erityistä kasvatustopillista aikakauskirjaa. Tämän lehden, nimeltä »Vecko-blad för Uppfostran och Undervisning», joka alallaan oli uranuurtaja maassamme, oli määrä ilmestyä puolen painoarkin kokoisina irrallisina vihkoina ja sisältää »ehdotuksia, periaatteita, sääntöjä, neuvoja, mietelmiä, tiedonantoja ym. julkisen ja kotoisen, yleisen ja erikoisen, kummankin sukupuolen ja kaikkien ikäkausien kasvatuksen ja opetuksen kohottamiseksi». Tässä tarkoituksessa aikakauskirjaan oli myös otettava huomautuksia soveliaista oppikirjoista ja selostuksia niistä, minkä

¹ SÖDERHJELM, WERNER, Johan Ludvig Runeberg I, s. 199 ja seur. REIN, TH., Juhana Vilhelm Snellmanin elämä I, s. 124 ja seur.

² PÄRSSINEN, JAAKKO, m.t. s. 597 ja seur. RAUHALA, K. W., Keisarillinen Suomen senaatti I, s. 210—211, 322 ja seur. —V. 1835 oli asetettu uusi koulukomissio, järjestyksessä jo kolmas. TAKOLANDER, ALFONS, Erik Gabriel Melartin I, s. 231, II, s. 160 ja seur.

ohessa tarkoituksena oli käsitellä muitakin kasvatus- ja opetusopillisia teoksia. Vielä piti aikakauskirjaan tulla pedagogiikan historiaa valaisevia kirjoituksia sekä muitakin yleissivistäviä esityksiä historian, luonnonopin, maantieteen ja muidenkin tiedonalojen piiristä. Ja vihdoin oli Gripenbergin tarkoitus luoda lehdestään myöskin erikoisesti sen edustaman alan ilmoitusväline, joten siihen oli otettava oppikouluja, avoimia opettajatoimia ja muitakin alaan kuuluvia ilmoituksia. Kun sensuuriylihallituksella ei ollut sinänsä mitään Gripenbergin anomusta vastaan, senaatti myönsi hänelle julkaisuluvan maaliskuun 11 p. 1834. Lehti alkoi ilmestyä jo seuraavan huhtikuun 14 p:nä ja julkaistiin sitä kaikkiaan 27 numeroa, minkä jälkeen se lakasi v:n 1835 alkupuolella ilmestymästä. Lehden lyhyt vaikutusaika oli siten jo päättynyt silloin, kun Langenskiöld kotiutui Kasaanista, mutta luonnollista on, että sen vaikutus vielä silloin tuntui, kun hän ryhtyi käytännölliseen opetustyöhön Helsingin Lyseossa.¹

Ettei Langenskiöldkään käsittänyt opettajatointaan Lyseossa vain ammatiksi, joka jotenkuten takasi hänelle toimeentulon, vaan että hänetkin uudistavan ja luovan työn henki kasvatuksellisella alalla oli vallannut mukaansa, ilmenee siitä, että hän hankittuaan kokemusta uudessa tehtävässään ryhtyi ennen pitkää kirjoittamaan uutta oppikirjaa matematiikan opetuksessa käytettäväksi nimenomaan Lyseossa. Tämä Langenskiöldin ensimmäinen teos, trigonometrian oppikirja, oli nimeltään *»Läran om logarither jemte elementerne af plan trigonometri för begynnare»*. Se valmistui kirjan esipuheesta päättäen syyskuussa v. 1838 ja ilmestyi vielä samana vuonna 60-sivuisena, piirroksilla varustettuna niteenä. Siitä otettiin myöhemmin vielä kaksi painosta, toinen v. 1858 ja kolmas v. 1864, viimeinen siis kirjan tekijän kuoleman jälkeen. Se oli näin ollen verraten

¹ Odert Gripenbergin anomus senaatille, jätetty helmik. 10 p. 1834, jonka mukana »Prospectus till Veckoblad för Uppfostran och Undervisning att utgifvas å half ark för hvarje nummer, men på obestämd tid, och innehållande —» Odert Gripenbergin allekirjoittama. Sensuuriylihallituksen lausunto maalisk. 15 p. 1834 n:o 13. AD. 75/38 v. 1834. Talouso. ptk. helmik. 11 ja maalisk. 11 p. 1834. PÄRSSINEN, JAAKKO, m.t. s. 251 ja seur. LÖNNBECK, GUSTAF F., m.t. s. 51.

kauan käytännössä ja voitaneekin sitä jo tästäkin syystä pitää silloisten käsitysten mukaan onnistuneena ja tarpeen vaatimana.¹

Paitsi opetustyötä Helsingin Lyseossa, Langenskiöld harjoitti sitä myös antamalla yksityisopetusta venäjänkielessä.²

Epäämätöntä on, että yhteistyö niin merkitsevien miesten kanssa kuin Langenskiöldin opettajatoverit olivat, oli omansa hänessä jatkuvaisestikin pitämään vireillä harrastusta henkisiin rientoihin. Nähtävästi nyt käytännöllisessä opetustyössä sekä yhteistoiminnassa sellaisen etevän pedagogin kuin Lyseon silloisen rehtorin Axel Adolf Laurellin kanssa hänessä myöskin vakiintui se kanta opetuslaitoksia ja yleensäkin kasvatusasioita koskevissa kysymyksissä, jonka hän säilytti, huolimatta ystävänsä Casimir von Kothenin vastaväitteistä. Ilmeisesti läheinen, päivittäinen, pitkäaikainen kosketus »Lauantaiseuran» piiriin kuuluvien miesten kanssa juurrutti häneen, hänen palattuuaan Venäjältä ja joutuessaan varsinaiseen toimintaan, sen isänmaallisen katsantokannan, joka niin selväpiirteisesti on Langenskiöldin opettajatoverien varsinaisessa elämäntyössä nähtävänä ja josta hänen omakin valtiomiesuransa on selvänä todistuksena. Jo ylioppilasvuosina solmitut siteet niihin miehiin, jotka elämäntyöllään loivat kokonaisen aikakauden, lujittuivat nyt ja saivat hänessä syntymään niin voimakkaan suuntautumisen, että se jaksoi säilyä elävänä niidenkin vuosien lävitse, jotka hän myöhemmin tuli viettäneeksi varsin erilaisessa henkisessä ilmapiiressä. Hänen jouduttuaan valtionvirkamiesuralle ja valtiomiestoimintaan, ne estivät häntä vajoamasta keskitasoiseksi virkamiestyypiksi. Elettiinhän nyt puheenaolevina vuosina aikakautta, jolloin isänmaallis-kansallinen herääminen vähitellen tapahtuu. Lönnrotin toiminta Kalevalan kokoonpanemiseksi kantoi juuri näinä vuosina hedelmänsä. Helsingfors Morgonblad oli Runebergin toimittamana saanut mielet useasakin suhteessa ravistetuiksi hereille. Ja mitä Snellmaniin tulee, sattuu hänen kirjailijatoimintansa ja yliopistollisen uransa alku juuri näihin vuosiin. Vanhasta piiristä vielä Fredrik Cygnaeuskin

¹ LANGENSKIÖLD, FAB., *Läran om logarithmer jemte elementerne af plan trigonometri för begynnare*, eri painokset.

² Langenskiöldin ansioluettelo huhtik. 3 p. 1842. AD. 240/77 v. 1842.

veti jossain määrin huomiota puoleensa kirjallisella toiminnallaan, joten Lyseon opettajakunnan keskuudessa ja lähellä sen piiriä elettiin voimakasta henkistä nousukautta.¹

2. Langenskiöldin yksityiselämästä näiltä vuosilta on säilynyt hyvin vähän tietoja. Kun hän oli vielä nuori, tapaamme hänet useasti Helsingissä ylioppilaidenkin seurasta, jolloin Langenskiöld samoinkuin useimmat sen ajan nuorista miehistä mielellään kulutti iltansa korttipelin ja virvoitusten ääressä. Kesälomat Langenskiöld vietti säännöllisesti kotonaan Hiiden kartanossa Janakkalassa tai matkoilla kauempanakin asuvien vanhojen ystävien luona. Niinpä L. I. Ahlstubbe, Langenskiöldin vanhoja tovereita hänkin, turhaan koettaa tavata kesällä v. 1836 ystäväänsä Janakkalasta. Matkastaan Ahlstubbe on antanut seikkaperäisen kuvauksen seuraavaan tapaan: »Muutamia päiviä maisterinvihkiäisten jälkeen — — — lähdin minä sisareni kera Janakkalaan. Me vietimme sangen hauskan ja miellyttävän viikon ja tämän pitäjän lukuisa, ylhäinen, sivistynyt ja kohtelias säätyläisluokka kohteli meitä erittäin hyvin. Alkuperäisen suunnitelmamme mukaan piti meidän sieltä matkustaa Tampereelle; mutta koska Fab. Langenskiöld ja hänen sisarensa olivat lähteneet Paasoon (Heinolan pitäjässä), haluni veti minua voimallisesti tuohon paikkaan. — — — Sisareni oli samaa mieltä; siispä ohjasimme kulkumme viimeainittuun seutuun. Lillenkäin tapasimme Paasossa, ja me elelimme siellä useita sanomattoman suloisia päiviä. Sanon niitä sanomattoman suloisiksi, sillä avoin, sydämellinen hyvyys, joka kaikkialla minua kohdasi, iloinen, miellyttävä, hyväntahtoinen seurustelu, jolloin keskustelu, ilman pakkoa huolekkaaseen ja ikävään keskustelunaiheiden valintaan, aina oli eloisaa ja virkistävää, jossa yhtä hyvin iloisia ja leikillisiä kuin syvällisiä ja vakaviakin kysymyksiä käsiteltiin samalla innolla ja kosketeltiin samalla luonnollisuudella ja totuudenrakkaudella, muutamalla sanalla sanoen, missä jokainen puhdas sävel sai yhteissointuvan kaiun — — — nämä seikat — — tekivät näistä päivistä herttaisimmat, joita moneen vuoteen olen elänyt.» Ja Ahlstubbe, joka on antanut

¹ Logis Lista I, s. 144. HYA. REIN, TH., m.t. I, s. 124 ja seur. NERVANDER, E., Fredrik Cygnacus, s. 135 ja seur.

edelläolevan kuvauksen tästä vierailusta Paason kartanossa, jossa isännyyttä piti Langenskiöldin etäisempi sukulainen, vanha luutnantti Georg Reinhold von Essen ja emännyydestä vastasi hänen puolisonsa, entinen hovineiti Maria Gustava Tandefelt ja jossa talon nuoret olivat vierailijoiden ikätovereita, innostui siinä määrin siellä saamistaan vaikutelmista, että hän taas Helsinkiin päästyään julkaisi Helsingfors Morgonblad-lehdessä »Fridssång»-nimisen runoelman elämyksistään.¹

3. Niinkuin ylempänä jo on viitattu, Langenskiöld seurusteli vielä näihin aikoihin useasti myös varsinaisten ylioppilaidenkin kanssa, ja Kasaanin matkansa jälkeen hän joutui, sanosimmeko virallisestikin, seuraamaan nuoren polven rientoja. Tähän hänelle tuli tilaisuus, kun lääketieteenkandidaatti Pietari Ulrik Florin, joka lukuvuoden 1834—35 oli ollut Härmäläis-Osakunnan kuraattorina, oli syksyllä v. 1835 saanut määräyksen maaseudulle virkaatoimittavaksi lääkäriksi, joten osakunnan kuraattorintoimi joutui avoimeksi. Silloin härmäläiset valitsivat osakuntansa kokouksessa lokakuun 8 p. 1835 Florinin tilalle kuraattorikseen Langenskiöldin, ja konsistori vahvisti vaalin saman kuun 14 p:nä. Näin Langenskiöldkin joutui, kuten hänen tovereistaan esim. Snellman, B. O. Lille ja J. E. A. Wirzen, sivutoimenaan hoitamaan ylioppilasosakunnan kuraattorin tehtäviä ja näin hänkin yritti tällaisilla toimilla valmistaa itselleen tilaisuutta jatkuvaan oleskeluun yliopistokaupungissa säilyäkseen joutumasta maaseudun syrjäisiin oloihin.²

¹ NYBERG, PAUL, Zacharias Topelius Dagböcker III, 1837—1838, s. 195, 204, 256, 266. LAGERBLAD, ELIS, Bref från dåvarande fil. magistern L. I. Ahlstubbe till fil. magistern Carl Backman, päivätty elok. 27 p. 1836, s. 329—338. ELGENSTIERNA II, s. 607, 612. Ahlstubben »Fridssång» ilmestyi HELSINGFORS MORGONBLADIN n:ossa 61, elok. 19 p. 1836.

² HELSINGIN YLIOPISTON PAINETTU LUETTELO sl. 1835, s. 16 ja seur., sama teos kl. v. 1836, s. 16 ja seur., sama teos sl. 1836, s. 17 ja seur., sama teos sl. 1837, s. 25. — CARPELAN—TUDEER II, s. 1096. REIN, TH., m.t. I, s. 110 ja seur. Album Tavastensium 1801—1852, s. 60. HYK. Consistorii academici renskrifne protocoller för år 1835: ptk. lokak. 14 p. § 10. LINDEQVIST, K. O., Tietoja härmäläisen ylioppilasosakunnan ja myöhemmän osakunnan entisyydestä. Kaikuja Härmästä V, s. 1—94, eritt. s. 55.

Hämäläis-Osakunta oli tähän aikaan koko yliopiston pienimpiä. Niinpä syyslukukaudella v. 1835 siihen kuului ainoastaan 46 ylioppilasta; yliopistollisia lukujaan jatkavia kandidaatteja osakunnan kirjoissa oli silloin vain yksi ainoa. Pienempiä kuin Hämäläis-Osakunta olivatkin vain Turkulainen ja Boreaalinen osakunta.¹ Osakunnan inspektorina oli vuosina 1833—1842 Langenskiöldin entinen opettaja Axel Gabriel Sjöström, joka aikaisemmin, vv. 1824—1829, oli ollut osakunnan kuraattorina. Langenskiöldin toiminnasta osakunnan kuraattorina ei ole säilynyt mitään erikoisempia muistoja, osakunta kun näyttää nähin aikoihin viettäneen yleensäkin hiljaista elämää, varsinkin verrattuna senaikaiseen vilkkaasti toimineeseen pohjalaiseen osakuntaan.²

Kuraattoritoimi Langenskiöldillä oli hallussaan syksystä v. 1835 kevätlukukauden alkuun v. 1837, jolloin hänen oli sairauden vuoksi oleskeltava kotonaan Janakkalassa koko kevätlukukauden ajan. Samasta syystä hänen opetustoimensakin Lyseossa oli keskeytynyt kevätlukukauden v. 1837, mutta toimi hän parannuttuaan Lyseossa vielä opettajana lukuvuoden 1837—1838, minkä jälkeen hän siirtyi jälleen toiseen toimeen. Hämäläisten kuraattoriksi hän sitävastoin ei enää sairautensa jälkeen joutunut.

4. Vaikkakin Langenskiöldin oli onnistunut hankkia jossain määrin jatkuvaisestikin tuloja, eivät ne kuitenkaan yllämainituista toimista olleet kovin runsaat. Niinpä hänen yhä vielä oli pakko silloin tällöin turvautua lainoihin raha-asioittensa järjestämiseksi — kohtalo, joka näinä aikoina näkyy aivan järjestään painaneen niitä kyvykkäitä nuoria miehiä, jotka kuuluivat Langenskiöldin läheisempään piiriin. Lisäksi hänen isänsäkään taloudellinen asema ei puheena olevina vuosina ollut tyydyttävä, sillä hän joutui uusiin taloudellisiin vaikeuksiin eräiden läheisten sukulaistensa vuoksi. Niinpä hän oli aikoinaan mennyt takauksiin vaimonsa sisaren, maaherratar von Schoultzin puolesta. Samoin oli hän osaksi yhdessä lankonsa

¹ HELSINGIN YLIOPISTON PAINETTU LUETTELO sl. 1835, s. 16 ja seur., sama teos kl. 1836, s. 16 ja seur.

² LINDEQVIST, K. O., m.t. s. 53.

Sebastian Gripenbergin, osaksi tämän ja vanhan ystävänsä kamarineuvos Nordensvanin kanssa taannut lankoaan laamanni Isak Sundwallia. Kun Sundwall kuoli v. 1836, jätti hän jälkeensä varsin sekavat asiat. Kuolinpesässä oli tosin melkoisesti varoja, siihen kun kuului kiinteistöjä Taivassalosta ja Kokemäeltä, mutta sitä rasitti myös joukko kiinnitettyjä ja kiinnittämättömiä velkoja. Seurauksena olikin, että Isak Sundwallin kuolinpesä oli luovutettava vararikkoon ja silloin menetettiin kuolinpesälle annetut lainat sekä jouduttiin vielä suorittamaan takauksiakin melkoisia määriä.¹

Nämä vastoinkäymiset Gustaf Langenskiöld vielä ilmeisesti olisi jaksanut kestää, sillä kysymyksessä ei ollut kuitenkaan varsin suuret summat, mutta pian tämän tappion jälkeen ilmestyi toisia, joissa vahingonvaara muodostui mittasuhteiltaan huomattavasti suuremmaksi.²

Jo aikaisemmin mainittujen taloudellisten vaikeuksien valossa on käsitettävissä, että Langenskiöld Helsingissä ollessaan kaikin tavoin pyrki hankkimaan itselleen jonkin vakinaisen toimen.

Tilaisuus tähän näyttikin avautuvan, kun edellisen viranhaltijan tultua nimitetyksi toiseen tehtävään, yliopiston venäjänkielen lehtorinvirka syksyllä v. 1835 tuli avoimeksi.

Yliopiston eri kielten lehtorinvirat olivat näihin aikoihin nuorien etevälahjaisten miesten hyvinkin haluamia virkoja, ja Langenskiöldin tovereista tai muista aikalaisista tiedämme varsin monen hakeneen niitä, tosin vaihtelevalla menestyksellä. Niinpä Fredrik Cygnaeus haki, kuitenkin onnistumatta, v. 1829 englanninkielen lehtorinvirkaa ja v. 1834 samaa virkaa saksankielessä. Myöskin Gabriel Rein, opinnoiltaan historioitsija, oli muutamia vuosia aikaisemmin hakenut sekä suomenkielen että saksankielen lehtorinvirkoja, saaden viimeksimainitun. Olipa muita vieläkin rohkeampia yliopistovirkojen hakijoita esiintynyt, kuten esimerkiksi Runeberg ja Kaarle Niklas Keckman, jotka ilman minkäänlaista valmistautumista olivat v. 1828

¹ Consistorii academici renskrifne protocolle för år 1836: ptk. toukok. 7 p. § 9. HYA. — Gustaf Langenskiöldin anomus kesäk. 23 p. 1835. Vsv. asiak. 1835 Act. n:o 120.

² Vrt. s. 20.

ilmoittautuneet konsistorille halukkaiksi saamaan vaativamman toimen, nimittäin roomalaisen kirjallisuuden apulaisen viran, muita esimerkkejä mainitsematta. Ei ole näin ollen odotamatonta, että Langenskiöld juuri kotiuduttuaan pitkältä ja menestykselliseltä opintomatkaltaan ja siis ainakin määrättyllä tavalla tehtävään valmistautuneena, tarttui nyt auenneeseen tilaisuuteen. Muitakin hakijoita ilmestyi, nimittäin Helsingin triviaalikoulun silloinen virkaatoimittava rehtori Matthias Akiander ja saman koulun kolleega H. S. Savenius. Konsistorin istunnossa joulukuun 12 p. 1835 annettiin hakijoille seuraavan vuoden toukokuun 1 p:ään asti aikaa ansioittensa täydentämiseen ja Akiander sai samassa istunnossa määräyksen hoitaa virkaa, kunnes se täytettäisiin vakinaisesti.¹

Nyt oli siis tullut tilaisuus osoittaa, vieläpä verraten vaativissa puitteissa, mitä hyötyä Kasaanin matkasta kieliopinnojen kannalta oli ollut. Langenskiöld näyttääkin ryhtyneen nuorekkaalla innolla valmistautumaan edessä olevaan kilpailuun, vaikkakin kilpahakijoista Akiander, joka tosin ei vielä ollut kandidaattitutkintoa suorittanut, kuitenkin oli jo silloin venäjänkielen opettajana sekä venäjänkielen oppikirjan julkaisijanakin ansioitunut. Osoittaakseen pätevyytensä hakemaansa virkaan Langenskiöld kirjoitti kevättalvella 1836 erikoisen kielitieteellisen tutkielman, lisäksi hän anoi konsistorilta tilaisuutta saada asianomaisten edessä suorittaa käännöskokeen ruotsista venäjäksi ja pyysi vihdoin oikeutta koeluennon pitämiseen yliopistossa.

Tässä tutkielmassaan, jonka Langenskiöld kielitaitoaan osoittaakseen oli kirjoittanut sekä venäjäksi että ruotsiksi, hän esitti huomautuksia Kalaidovitschin venäjänkielen synonyymisanakirjaa vastaan. Tutkielmasta sen tarkastaja, venäjänkielen professori Solovjev huomautti antamassaan lausunnossa, että tutkielman aihepiirin valinta jo sinänsä osoitti tekijän perehtyneen venäjänkieleen. Langenskiöld oli esittänyt tutkielmansa

¹ NERVANDER, E., m. t. s. 75 ja 123—124. CEDERBERG, A. R., Kaarle Niklas Keckman. Suomalaisuuden merkkimiehiä III, s. 54. REIN, TH., Gabriel Rein. Suomalaisuuden merkkimiehiä IV., s. 14. SÖDERHJELM, WERNER, Johan Ludvig Runeberg I, s. 225. — Consistorii academici renskrifne protocoller för år 1835: ptk. jouluk. 12 p. § 8. HYA.

johdannossa hyvin perusteellisesti Kalaidovitschin eräitä mielipiteitä synonyymeistä, mutta oli hän, ryhtyessään niitä kumoamaan, nojautunut tässä Solovjevin mielestä riittämättömiin perusteluihin. Langenskiöld oli sitä Kalaidovitschin pääväitettä vastaan, ettei missään kielessä ole olemassa täysin vastaavia synonyymejä, esittänyt Solovjevin mukaan »sangen heikkoja todistuksia», vieläpä hän oli tuonut esittämänsä, Kalaidovitschia vastaan tähtäämänsä väitteen tueksi esimerkkejä, joita tutkielman tarkastaja ei pitänyt aivan oikeina. Seurauksena olikin, että Kalaidovitschin väittäjä oli edelleenkin jäänyt kumoamatta. Sitävastoin Langenskiöldin oli onnistunut hyvillä perusteilla osoittaa, ettei Kalaidovitschin mielipide eräistä yksityisistä synonyymeistä sinänsä ollut oikea, minkä ohessa Langenskiöld oli tyydyttävällä tavalla täydentänyt Kalaidovitschin esitystä sekä selittänyt riidanalaisten synonyymien merkityksen. Vielä oli tarkastaja havainnut, että Langenskiöld oli onnistuneesti valitsemillaan esimerkeillä usean venäläisen klassillisen kirjailijan teoksista kyennyt osoittamaan eräät Kalaidovitschin selitykset virheellisiksi. Solovjevin mielestä tämä osoitti tekijän tuntevan hyvin venäläistä kirjallisuutta. Erikoisesti tarkastaja huomautti lausunnossaan siitäkin, että Langenskiöldin tutkielmassa käytetty venäjänkieli oli puhdasta ja säännönmukaista.

Langenskiöldin ilmeisesti suurella kiireellä tekemästä tutkielmasta saama arvostelu ei sinänsä ollut huono ja osoittaa se, mitä tarkastaja siitä lausui, hänen todella innolla opiskelleen Kasaanissa. Saman käsityksen hänestä saa senkin perustuksella, mitä hänen koeluennoistaan sanottiin, sillä siitäkin Solovjev antoi melkoisen hyvän arvostelun. Langenskiöld oli käsitellyt luennossaan erästä tunnetun venäläisen, romantikkoihin kuuluvan runoilijan Schukovskin ballaadia. Käännös, jonka hän siitä oli luennolla tehnyt, oli sangen uskollisesti seurannut alkuperäistä runoelmaa. Siihen kohdistamansa arvostelman Langenskiöld oli nojannut hyvällä maulla valittuihin lähteisiin, minkä lisäksi lauseopillinen analyysi oli osoittanut Langenskiöldin hallitsevan venäjänkieltä niin teoreettisesti kuin käytännöllisestikin. Näin ollen Solovjev selittikin lausunnossaan Langenskiöldin päteväksi yliopiston venäjänkielen lehtorinvirkaan.

Konsistorissa äänestettäessä ehdollepanosta virkaan — kolmas hakijoista, Savenius, ei ollut täydentänyt asianmukaisella tavalla ansioitaan, joten hän jäi huomiotta —, oltiin yksimielisiä siitä, että Akiander hakijoista vanhempana, kokoneempana miehenä, jolla oli melkoisia kirjallisia ansioita ja joka kaikkien tyydytykseksi oli hakemaansa virkaa jo hoitanut, oli asetettava ensimmäiselle ehdokassijalle ja Langenskiöld vasta toiselle. Konsistorissakin viimeainittu tunnustettiin päteväksi hakemaansa virkaan, mutta Akianderin ansiot olivat kieltämättä painavammat, joten viran sai Akiander.¹

Edellä on ollut aihetta perusteellisesti käsitellä Langenskiöldin viranhakua, huolimatta sen hänelle epäedulliseksi muodostuneesta tuloksesta. »Yritteliäisyys kuului hänen omaan luonteeseensa», on Snellman Langenskiöldistä lausunut, ja epäilemättä Langenskiöld tässäkin viranhakuasiassa osoitti hänen luonteenominaisuuksiinsa kuuluneen innokkaan pyrkimisen päämaaliin, milloin sellainen hänelle oli selvinnyt. Silloin eivät edessä näkyvät esteet häntä pidättäneet. Jo aikaisemmin esitetystä Kasaanin yliopiston rehtorin todistuksesta sekä Solovjevin nyt antamasta lausunnosta voidaan varmuudella päätätä, että Langenskiöld oli Kasaanissa todella vakavasti pyrkinyt siihen päämaaliin, jonka saavuttamiseksi hän oli opintomatkalle lähtenytkin. Muistosanoissaan Snellman huomauttaakin, että Langenskiöld oli käyttänyt »oleskeluaikansa Venäjän yliopistoissa, etupäässä Kasaanin yliopistossa, paremmin kuin tavallisesti on käynyt», ja se, mitä edellä on voitu muista lähteistä havaita, osoittaa Snellmanin arvioinnin osuneen oikeaan.² Ja että Langenskiöldin viran hakua hänen aikalaisensa eivät suinkaan pitäneet mitenkään harkitsemattomana tekona, ilmenee eräästä hänen toverinsa, edellä jo mainitun Ahlstubben kirjeestä näiltä ajoilta, josta käy päättelemisen, että monen mielestä Langenskiöldillä oli hyvät mahdollisuudet saada hakemansa virka.³

¹ Consistorii academici renskrifne protocoller för år 1836: ptk. huhtik. 9 p. § 11, kesäk. 1 p. § 5. HYA.

² SNELLMAN, J. V., Muistosanoja vapaaherra Fabian Langenskiöldistä. Kootut teokset X, s. 103.

³ LAGERBLAD, ELIS, Bref från dåvarande fil. magistern L. I. Ahlstubbe till fil. magistern Carl Backman, päivätty elok. 27 p. 1836, s. 329

Langenskiöldin esiintyminen tässä viranhaussa antaa selvän kuvan hänen eri suuntiin käyvistä lahjakkaisuudestaan. Toisaalta ei kuitenkaan käy kieltäminen, että kun hänen harrastuksensa näin kiintyivät kovin eri tahoille — toisaalta matematiikkaan, toisaalta kielitieteeseen — ilmeinen keskityksen puute esti häntä syventymästä varsinaisiin pääaineisiinsa, matematiikkaan ja fysiikkaan, joten tieteelliseltä kannalta jotain todella merkitsevät tulokset jäivät häneltä saavuttamatta. Hänessä ei ollut vielä ennättänyt muodostua selvää, hellittämätöntä pyrkimystä johonkin korkeammalla olevaan päämaaliin, vaan muodostui tieteellinenkin harrastus hänessä monitieteilyksi. Unohdettava ei ole kuitenkaan, että näihin aikoihin tämä oli varsin tavallista — veihän Helsingin yliopistossa suoritettu kandidaattitutkinto vaatimuksineen sinänsä perin kaukana toisistaan olevissa tieteenaloissa melkein väkisinkin juuri tähän —, minkä ohessa on muistettava, että siirtyminen tieteen alalta toiselle tutkimuksen silloisen tason vuoksi ei ollut harvinaisen ilmiö. Ja vihdoin on huomattava, että Langenskiöld oli silloin vielä siksi nuori, että jo tämäkin seikka tekee haparoinnin ymmärrettäväksi.

Yritys päästä Helsingin yliopiston opettajaksi oli näin ollen päättynyt onnettomasti, ja Langenskiöldin vanhojen toverien keskuudessa näkyy olleen sellainenkin käsitys vallalla, että hän soveltuisi itse asiassa paremmin siviilivirkamieheksi kuin varsinaiselle oppineelle uralle. Niinpä Ahlstubbe tietää kertoa, että Langenskiöld olisi aikonut pyrkiä kenraalikuvernöörin kansliaan, »jonne hän epäilemättä paraiten soveltuu ja jossa hän paraiten onnistuu».¹ Todennäköistä onkin, että tähän suuntaan käyviä suunnitelmia on tehty, vaikkakin ne jäivät toteutumatta. Kenraalikuvernöörin adjutanttina palveli silloin Casimir v. Kothen, ja on mahdollista, että hänen vaikutuksestaan Langenskiöldissä on herännyt tällainen suunnitelma, mitä sitäpaitsi voi pitää varsin luonnollisena, hänellä kun venäjänkielen taitoisena oli mahdollisuuksia päästä sanottuun virkakuntaan. Mitään varmoja todisteita hänen tähän suuntaan käyvistä suun-

—338. Akiandera pidettiin hyvänä venäjänkielen tuntijana. Vrt. GROT-PLETNJOVIN kirjeet I, s. 78.

¹ Vrt. ed. muist. mainittua Ahlstubben kirjettä Backmanille.

nitelmistaan ei ole kuitenkaan säilynyt. — Päätäten eräästä Langenskiöldin kirjeestä näiltä vuosilta Magnus Linderille, Langenskiöld ei katsonut voivansa pyrkiä siviilivirkamieheksi siitä syystä, että hänellä ei ollut riittävää yksityisomaisuutta. Tässä kirjeessään hän huomauttaa siitä, että oli yllin kyllin esimerkkejä, joista näkyi, että varattomien oli milloin milläkin tekosyillä puristettava itselleen valtiolta erikoispalkkioita, mikä taas saattoi heidät yleisen halveksunnan alaisiksi.¹ Samalla hän ilmoittaa valinneensa opettajan uran, koska hän mielestään saattoi sitä tietä saavuttaa tiedoillaan parhaan taloudellisen tuloksen.

¹ Langenskiöld Magnus Linderille, Helsinki marrask. 5 p.1837. Mustion arkisto: Vanha sarja n:o 148. SVA.

IV

Opettajana Haminan kadettikoulussa. Toinen opintomatka Venäjälle vv. 1838—1840. Tutkimus »Venäläisistä verbeistä.»

1. Kevättalvella v. 1838, jolloin Langenskiöld vielä oli opettajana Lyseossa, hänelle ilmestyi vihdoinkin tilaisuus saada virka Haminan kadettikoulussa, jota silmällä pitäen hän olikin tehnyt Kasanin matkansa.

Haminan kadettikoulussa oli juuri näihin aikoihin jälleen pantu toimeen eräitä muutoksia lukusuunnitelmaan. Niinpä v. 1836, jolloin kadettikoulu oli asetettu valtakunnan kaikkien kadettikoulujen yhteisen johdon, suuriruhtinas Mikael Pavlovitschin esikunnan alaiseksi, oli myöskin historian ja maantieteen tunteja koulussa lisätty, minkä ohessa v. 1837 oli annettu säännös siitä, että valtiotieteittenkin alaan kuuluvia opetusaineita (historia, maantiede ja tilastotiede) oli siitä lähtien luennoitava venäjäksi.¹ Lisäksi oli opettajistossakin tapahtunut muutoksia; niinpä Fredrik Cygnaeus, joka vuodesta 1833 asti oli ollut kadettikoulussa mm. historian opettajana, oli syyslukukauden lopussa v. 1837 jättänyt melkoisen päätäpahkaa toimensa ja saanut v:n 1838 alkutalvesta virkaeron.² Vielä oli kadetti-

¹ GRIPENBERG, G. A., Finska kadettkåren och dess kamratskap, s. 42 ja seur., s. 125. FINSKA KADETTKÅREN 1812—1887, s. 58—60. — Mikael Pavlovitschin esikunta Dittmarsille kesäk. 29 p. 1837 n:o 4786. Kadettikoulun kanslian asiak. 1837 Act. n:o 143.

² NORDENSTRENG, SIGURD, Gustaf Johan Mechelin, Finsk Tidskrift 1928, s. 195. NERVANDER, E., Fredrik Cygnaeus, s. 123 ja seur. C. Lilius Fr. Cygnaeukselle helmik. 8 p. 1835. Fr. Cygnaeuksen kok. HYK.

koulun opettajista venäjänkielen opettaja Georg Boldt eronnut, joten on selvää, että kadettikoulussa kipeästi tarvittiin uusia opettajia.¹ Virallisessa lehdessä maaliskuun 19 p. 1838 kadettikoulun johtaja Dittmars ilmoitti koulussa olevan avoinna venäjänkielen opettajan toimen, josta luontaisetujen ohessa maksettiin palkkaa 1200 ruplaa vuodessa.² Voimassaolleiden säännösten mukaan nimityksen toimitti edellämainittu esikunta koulun johtajan esityksestä. Kompetenssivaatimuksena oli, että virkaan pyrkijän tuli esittää suosittelevia todistuksia entisestä toimestaan, minkä lisäksi hakijan tuli joko venäläisestä yliopistosta tai Helsingin yliopiston venäjänkielen professorilta saamallaan todistuksella osoittaa perusteellisesti osaavansa venäjää. Ne opettajat jotka olivat suorittaneet tutkinnon Helsingin tai jossakin venäläisessä yliopistossa ja jotka vähintään neljä vuotta olivat palvelleet kadettikoulun opettajina, rinnastettiin Venäjän paashikoulun ja kadettikoulujen opettajien kanssa siten, että eri tieteitä edustavat opettajat luettiin IX:een arvoluokkaan.³ Kirkolliselle alalle siirryttäessä kadettikoulun opettajilla oli samat oikeudet kuin kenraalikuvernöörille osoitetussa reskriptissä kesäkuun 6 p. 1812 oli myönnetty venäjänkielen opettajille, joten he saivat lukea virkavuodet kaksinkertaisina ja vähintään neljä vuotta palveltuaan laskea hyväkseen lisäksi kaksi virkavuotta. Jotta opettajia estettäisiin kovin useasti vaihtumasta, oli myöskin säädetty, että kaikkien opettajien, jotka eivät kuuluneet hengelliseen säätyyn, tuli pysyä virassaan vähintäinkin 4 vuotta, ja oli heillä oikeus laskea virkavuosia siitä lähtien kuin heidät oli virkaan nimitetty. Opettajien palkkaus oli jätetty yksityiskohtaisesti koulun johtajan määrättäväksi kuhunkin opettajaan nähden erikseen. Samoin koulun johtaja sai määrätä, mitä aineita kunkin opettajan koulussa tuli opettaa. Näin ollen opettajat olivat varsin suuressa määrin koulun johtajasta riippuvaisia. Kun lisäksi

¹ FINSKA KADETTKÄREN 1812—1887, Liite II, s. 18. C. Lilius Fr. Cygnaeukselle lokak. 14 p. 1838. Fr. Cygnaeuksen kok. HYK.

² Kadettikoulun kanslian asiak. 1837 Act. n:o 153 a.

³ Tämän edun merkityksestä Langenskiöldille, vrt. tuonnempana, s. 167—168.

opetusaineille määrätty tuntimäärät vähän väliä muuttuivat, opettajien asema muodostui erittäin epävarmaksi.¹

Tämän ilmoituksen johdosta Langenskiöld tiedusteli keväällä v. 1838, olisiko hänellä mahdollisuuksia päästä opettajaksi kadettikouluun. Kesäkuun 3 p. 1838 kadettikoulussa palveleva everstiluutnantti Österblad ilmoitti kirjeellisesti Langenskiöldille, että kenraalimajuri Dittmars halusi nimittää Langenskiöldin poliittisten aineiden opettajaksi kadettikouluun, minkä johdosta Langenskiöld lähetti Dittmarsille muodollisen anomuksen asianmukaisine todistuksineen puheenaolevan viran saantia varten. Anomuksessa hän erikoisesti huomautti siitä, että kun kerran poliittisten aineitten opetus aloitettaisiin venäjäksi vasta seuraavan vuoden elokuussa, hän haluaisi yhä täydentää venäjänkielen taitoaan sekä tietojaan mainituissa aineissa kuuntelemalla venäjäksi pidettyjä luentoja, »vaan kun minulta puuttuu varoja näitten aikeitten toteuttamiseen, anon nöyrimmästi, että Teidän ylhäisyytenne suvaitsi hankkia minulle tätä tarkoitusta varten jotain avustusta». Hakemusta seuranneessa käsikirjeessä Dittmarsille Langenskiöld vielä tehostaa pyyntöään anoen päästä Moskovaan opiskelemaan yhdeksän kuukauden ajaksi v:n 1838 syyskuusta lukien. Samalla hän huomauttaa siitä, että hän on jo aikaisemmin ollut lähes kolme vuotta Venäjällä ja jo kuusi vuotta sitten suorittanut yliopistossa tutkintonsa, mihin vedoten hän pyysi, että hänet jo nyt määrättäisiin kysymyksessä olevaan virkaan, jotta se aika, jonka hän tulisi viettämään Venäjällä, laskettaisiin hänelle palvelusajaksi.²

Dittmars suostuikin Langenskiöldin tekemään esitykseen ja suositteli kesäkuun 16 p. vl. 1838 Mikael Pavlovitschin esikunnalle lähettämässään kirjelmässä Langenskiöldille myönnettäväksi samanlaisen matka-avustuksen kuin Langenskiöld oli saanut Kasaaniin lähtiessään.³ Asiaa harkittaessa Mikael Pavlo-

¹ FINSKA KADETTKÅREN 1812—1887, s. 114. NORDENSTRENG, SIGURD, m.t. s. 195.

² Langenskiöld Dittmarsille, Helsinki, kesäk. 5/17 p. 1838. Langenskiöldin anomus, Helsinki, kesäk. 5/17 p. 1838. Kadettikoulun kanslian asiak. 1837 Act. n:o 143.

³ Dittmars Mikael Pavlovitschin esikunnalle kesäk. 16 p. 1838 vl. n:o 739. Kadettikoulun kanslian asiak. 1837 Act. n:o 143.

vitschin esikunnassa kiinnitettiin huomio siihen, ettei Langenskiöld ollut pyrkinyt Pietarin yliopistoon, vaan että hän oli nimenomaan halunnut lähteä Moskovaan opiskelemaan. Tiedusteltaessa Langenskiöldiltä syytä tähän, hän ilmoitti haluavansa päästä Moskovaan, koska hänellä oli Pietarissa sukulaisia, jotka enimmäkseen puhuivat saksaa, ruotsia ja ranskaa, joten hän ei siellä voisi päästä pyrintöjensä perille niin hyvin kuin Moskovassa, »jossa minä kaukana kaikista huvituksista voin omistaa suurimman osan aikaani työskentelelle kirjallisuuden alalla ja olla muun ajan sellaisissa piireissä, joissa kuulee puhuttavan vain venäjää». Kun Pietarissa parhaillaan palveli upseerina muudan Langenskiöldin serkuista, eräs Odert Gripenbergin pojista ja kun viimeksimainitun sukulaisia yhä asui siellä, onkin ymmärrettävää, että hän voidakseen todella omistautua kieliopiintoihinsa pyrki sellaiselle paikkakunnalle, jossa hänen oli suoranaisesti pakko aina puhua venäjää. Kun hänen isänsä parhaillaan kävi ankaraa kamppailua pelastuakseen uhkaavasta taloudellisesta luhistumisesta ja kun hän laajassa mitassa tässä koetti käyttää ministerivaltiosihtööri Rehbinderiä apunaan, on selvää, että Langenskiöld pelkäsi näiden kysymysten vaikuttavan häiritsevästi hänen opintoihinsa. Kun hänen vanhempi veljensä Lars saattoi jo vakiintuneeseen yhteiskunnalliseen asemaan päässeenä olla vanhemmilleen tueksi paremmin kuin hän, Langenskiöldin pyrkimys päästä Moskovaan on varsin luonnollinen. On tuskin luultavaa, että Langenskiöldiä olisi vetänyt sinne mainitussa kaupungissa silloin vallinnut vireähenkinen elämä, joka oli saanut, kuten heti nähdään, melkoisesti toisen suunnan kuin se, mikä vallitsi Pietarissa. Ilmeisesti Langenskiöld ei vielä silloin näitä seikkoja tuntenutkaan. Näin ollen hänen virallisesti ilmoittamansa syyt näyttävät olleen todellisia.¹

¹ Mikael Pavlovitschin esikunta Dittmarsille heinäk. 15 p. 1838 n:o 5568. Dittmars Langenskiöldille heinäk. 17 p. 1838 n:o 826. Langenskiöld Dittmarsille elok. 9 p. 1838. Dittmars Mikael Pavlovitschin esikunnalle heinäk. 31 p. 1838 n:o 874. Kadettikoulun kanslian asiak. 1837 Act. n:o 143. — Gustaf Langenskiöldin ponnistelut lankonsa Sebastian Gripenbergin pelastamiseksi taloudellisesta luhistumisesta selviävät aikaisemmin s. 20, muist. 1 mainituista Langenskiöldin kirjeistä Rehbinderille.

Kun kadettikoulun uuden opettajan siten tuli päästä opintomatkalta, suuriruhtinas Mikael Pavlovitschin esikunnan oli ryhdyttävä neuvotteluihin Suomen viranomaisten kanssa matkapapurahan hankkimisesta. Nämä toimet johtivat siihen, että Langenskiöldille suostuttiin maksamaan kuukausittain 100 papaperiruplaa 9 kuukauden aikana sekä matkakulut Moskovaan.¹ Tästä päätöksestä samoin kuin siitäkin, että Langenskiöld oli nimitetty historian, maantieteen ja tilastotieteen opettajaksi Haminan kadettikouluun, suuriruhtinaan esikunta ilmoitti Dittmarsille syyskuun 24 p. vl. 1838 päivätyssä kirjelmässä.² Asian tultua näin onnekaasti järjestetyksi, mihin oleelliselta osalta oli vaikuttanut Rehbinderin myönteinen suhtautuminen suunnitelmaan, Dittmars lähetti marraskuun 7 p. 1838 Langenskiöldille käskyn lähteä heti paikalla Pietariin sekä sinne saavuttuaan mennä eversti Rostovtsovin luo saamaan ohjeita opiskelunsa järjestämisestä.³ Langenskiöld kiiruhtikin heti matkaan.³

Näin Langenskiöld joutui varsin läheiseen kosketukseen Venäjän uudemman historian erään huomatuimpiin valtiomiehiin luettavan henkilön kanssa. Langenskiöldin nyt puheena olevalta opintomatkalta saamien vaikutteiden ja hänen silloin solmimiensa suhteiden merkityksen ymmärtämiseksi on välttämättöntä lyhyesti tarkata, mikä asema silloisella eversti Rostovtsovilla jo kysymykseen tulevina vuosina oli Venäjällä ja mihin hänen toimintansa lähivuosina tämän jälkeen suuntautui. Ivan Julianovitsch Rostovtsov, joka oli syntynyt v. 1803 Pietarin kuvernementin koulujen tirehtöörin poikana, kävi paashikoulun sekä astui sotapalvelukseen kaartiin. Näihin aikoihin hänellä oli kirjallisia harrastuksia, jotka veivät hänet sellaisten miesten kuin Gogolin ja Schukovskin ystävyYTEEN, kirjoittipa hän itsekkin pari pienehköä teosta. Jo nuorena upseerina hän pääsi vaikuttamaan tapausten kulkuun Venäjällä, sillä joulukuun

¹ Mikael Pavlovitschin esikunta Vsv:lle elok. 17 p. 1838 n:o 503. Vsv. Mikael Pavlovitschin esikunnalle, Turku, syysk. 14/26 p. 1838 n:o 442. Vsv. asiak. 1838 Act. n:o 172.

² Mikael Pavlovitschin esikunta Dittmarsille syysk. 24 p. 1838 vl. n:o 7526. Kadettikoulun kanslian asiak. 1837 Act. n:o 143.

³ Dittmars Langenskiöldille marrask. 7 p. 1838 vl. n:o 1220. Kadettikoulun kanslian asiak. 1837 Act. n:o 143.

12 p. 1825 hän ilmaisi keisari Nikolai I:lle tietävänsä, että eräät liittoutuneet olivat suunnitelleet tiettyä toimintaa. Hän ei kuitenkaan ilmoittanut liittoutuneiden nimiä hallitsijalle, mutta hänen ilmoituksellaan oli kuitenkin se merkitys, että Nikolai osasi ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin tehdäkseen tyhjäksi kapinahankkeen.¹ Pian tämän jälkeen hänestä tuli suuriruhtinas Mikael Pavlovitschin adjutantti ja hän seurasi suuriruhtinasta Turkin sotaan v. 1828 ja Puolan sotaretkelle v. 1831, minkä jälkeen hän joutui palvelemaan suuriruhtinaan esikuntaan, joka samalla toimi valtakunnan (ja myöskin Suomen) kadettikoulujen johdossa. Näin hänelle esikuntapäällikkönä oli melkoinen vaikutusvalta kadettikoulumme kehitykseen ja suomalaisten upseerien kasvatukseen, ja niinkuin edellä on nähty, hän käytti vaikutusvaltaista asemaansa kohtuullisesti, osasipa hän, kuten hänen kantansa suomenkielen opetuskysymyksessä osoittaa², harkita meidän kehityksemme kannalta tärkeitä kysymyksiä suurpiirteisemmin kuin kadettikoulun takäläinen

¹ SCHIEMANN II, s. 33 ja 41.

² Kuten aikaisemmin on mainittu oli v. 1831 Suomen kadettikoulun opetusohjelmaan otettu myös suomenkieli. Vrt. s. 72. Kadettikoulun johtaja Dittmars piti tätä tarpeettomana ja saadakseen enemmän tunteja saksankieltä varten hän kääntyi toukok. 22 p. 1838 Mikael Pavlovitschin esikunnan puoleen perustellen suunnitelmaansa seuraavasti: »Tämän kielen (so. suomenkielen), jota täällä ainoastaan rahvas käyttää, opettaminen oppilaille oli kenties ennen välttämätöntä, jolloin koulu oli topografinen ja sen oppilaat suorittivat kartoitustöitä Suomessa ja jolloin vielä oli olemassa Suomen tarkk'ampujapataljoonia, joihin kadetit menivät palvelukseen. Mutta kun nykyisin koulun uudelleen järjestelyn vuoksi suomenkielen taito on aivan tarpeeton sotilasuralle valmistuville oppilaille sekä siihen nähden, ettei tätä kieltä opeteta missään maan oppilaitoksessa, pyydän nöyrimmästi, että Hänen Korkeutensa esikunta hankkisi minulle luvan lopettaa kokonaan suomenkielen opetuksen Suomen Kadettikoulussa ja että ne tunnit, jotka nyt on määrätty tämän aineen opetukseen, järjestettäisiin saksankielen tuntien lisäämiseen.» Vastauksessa, jonka on allekirjoittanut Rostovtsov, esikunta ilmoittaa Dittmarsille, että suuriruhtinas Mikael Pavlovitsch oli neuvoteltuaan hallitsijan kanssa määrännyt, »että suomenkielen opettamista on jatkettava entisiin perusteisiin». Dittmars Mikael Pavlovitschin esikunnalle toukok. 22 p. 1838 n:o 539. Mikael Pavlovitschin esikunta Dittmarsille lokak. 28 p. 1838 n:o 8296. Kadettikoulun kanslian asiak. 1838 Act. n:o 150.

johto. Rostovtsovilla oli jo silloin, kun hän oli sotakoululaitoksen kanssa tekemisissä, tieteellisiä harrastuksia ja erityisesti valtiotieteen alalla häntä pidettiin etevänä, tunnettiinpa tämä puoli hänen ansioistaan Suomessakin¹. Rostovtsovin varsinainen valtiomiesura kuuluu Aleksanteri II:n aikakauteen. Silloin hänellä oli vastuunalainen tehtävä maaorjien vapauttamista järjestävän suuren komitean puheenjohtajana.² Maaorjien vapauttamista tarkoittavien pyrkimysten esitaistelijana hänellä on ollut erittäin suuret ansiot.³ Tuonnempana meillä on tilaisuus osoittaa, miten ratkaiseva vaikutus hänellä tuli Langenskiöldin valtiomiestoiminnan aikana olemaan Suomen ja Venäjän välisten kauppasuhteitten järjestämisessä sille pohjalle, jolle ne v. 1859 saatettiin, ja jolloin luovuttiin aikaisemmin noudatetusta, Suomelle epäedullisesta tullipolitiikasta mainittuja kauppasuhteita järjestettäessä.

Rostovtsovin uudistuksia harrastavan suuntautumisen ymmärtämiseksi on huomattava, että hänen korkean esimiehensä, suuriruhtinas Mikael Pavlovitschin kotipiiri suosi jo 1840-luvulla maaorjuuden poistamista. Nimenomaan Mikael Pavlovitschin puoliso seurasi tarkoin kaikkia tämän ratkaisua koskevia toimia Venäjällä.⁴ Mikael Pavlovitschin kotiin keräytyivät kaikki ne, joilla oli vähänkin uudistusharrastuksia ja tämä piiri toimi Baltian maiden poliittisten intressien välittäjänä Pietarissa.⁵

2. Voidaksemme paremmin ymmärtää niitä vaikutuksia, jotka kohtasivat Langenskiöldiä hänen toisella Venäjälle tekevänsä matkalla, seuraavassa on luonnehdittava venäläisen

¹ C. Lilius Fr. Cygnaeukselle helmik. 15 p. 1840. Fr. Cygnaeuksen kok. НУК.

² Скалонъ, Д. А., Столѣтіе Военнаго Министерства 1802—1902. Главное Управление Военно-Учєвныхъ заведеній. X, s. 52 ja seur. Эфронъ-Брокгаусъ, Энциклопедическій словарь. XXVII, s. 132.

³ PLATONOV, S. F., Venäjän historia, s. 428. STUPPERICH, ROBERT, Die Anfänge der Bauernbefreiung in Russland, s. 164—174.

⁴ STUPPERICH, ROBERT, m. t., s. 121 ja seur.

⁵ v. TOBIEN, ALEXANDER, Die Livländische Ritterschaft I, s. 144 ja seur.

hengenheimän virtauksia puheenaolevina aikoina, etenkin kun niiden vaikutukset tuntuivat hyvin voimakkaina vielä silloinkin, kun Langenskiöld suoritti varsinaisen valtiollisen elämäntyönsä.

Langenskiöldin matkan päämaalin, Moskovan, henkisestä olemuksesta valtakunnan uuden pääkaupungin, Pietarin, rinnalla on sellainen Venäjän silloisten olojen tuntija ja tarkkaaja kuin Alexander Herzen antanut v. 1842 eräässä kirjoituksessaan havainnollisen kuvan.

Herzenin mukaan Moskovalle oli Pietarin rinnalla ominaista, että se, päinvastoin kuin Pietari, »jolla ei ole historiaa millään taholla», oli vankasti kiintynyt menneisyyteensä ja tunsii olevansa sen sitoma. Siellä vallitsi yhä vielä erikoinen, puoleksi raakalainen »maalaisisäntä-elämä», joka Pietarin vilkkaassa elämäntahdissa tasoittui. Moskovassa vietettiin Pietariin verraten hiljaiseloa: »ihmiset eivät tee järjestelmällisesti mitään, he vain elävät ja levähtävät työn edessä». Tästä johdettiin, että moskovalaisissa oli erittäin huomattavana piirteenä velttous ja saamattomuus. Niinpä Moskovassa sellaisetkin henkilöt, joilla oli varma vakaumus, pysyivät toimeettomina; moskovalaiset eivät kyenneet ylipäätänsä epämääräisten katsomustensa vuoksi määrittelemään sitä, mitä yleisissä oloissa olisi korjattavaa. Moskovassa kaikki muutokset tapahtuivat hitaasti, kun taas Pietarissa kaikki tehtiin hyvin nopeasti. Pietarissa ihmisten katsomuksetkin muuttuivat sukkelaan, olipa sitten kysymyksessä periaatteiden vaihtaminen entisiin nähden päinvastaisiksi tai mikä tahansa muu muutos. Koko kirjallinen toiminta oli keskittynyt Pietariin. Moskovassa oli kirjallisia seuroja, »jotka vaatimattomasti viettivät aikaansa todistellen joka päivä toisilleen jotakin hyödyllistä ajatusta, esim. että länsimaat lahoavat ja Vanha Venäjä kukoistaa».¹

Näin Herzen päätyy koskettelemaan niitä henkisiä suuntautumisia, jotka puheena olevina vuosina olivat päässeet hyvään vauhtiin nimenomaan Moskovassa. Slavofilismi, samoin

¹ HERZEN, ALEXANDER, Moskova ja Pietari. Suomennettu Herzenin kirjoitusten kokoelmaan Eurooppa ja Venäjä, s. 183—199. — Kuten seuraavasta nähdään, Herzenin kuvaus Moskovan henkisestä ilmapiiristä oli varsin yksipuolinen.

kuin sen vastakkainenkin venäläinen ajatussuunta, länsimaiden ihailu, olivat molemmat 1830-luvulla muodostuneet selväpiirteisiksi suunniksi, vaikkakin niiden *poliittinen* loisto aika tulee vasta myöhemmin.

Yksimielisesti on Venäjän henkistä kehitystä koskevissa esityksissä huomautettu siitä merkityksestä, mikä Napoleonin vastaan käydyillä suurilla sodilla oli uuden henkisen elämän muodostumiseen Venäjällä.¹ Se henkinen vireys, joka Venäjälläkin oli syntynyt 1700-luvun valistusfilosofian ja kosmopolitismien vaikutuksesta Katariina II:n hallituskautena, oli koskettanut vain yhteiskunnan kaikkein korkeimpia piirejä, ja vaikkakin eräät tämän aikakauden kirjailijoista, kuten Fonvisin näytelmässään, N. J. Novikov rohkeissa kirjoituksissa aikakauskirjassaan »Kuhnuri» (Трутень) ja A. N. Raditschev tunnetussa »Matkassaan Pietarista Moskovaan», ruoskivat olevia oloja ja kohdistivat satiirinsa venäläisiin tapoihin sekä koettivat herättää yhteiskunnallisten kysymysten ymmärtämistä ja harrastusta niihin², koko henkinen liike tuli loppujen lopuksi koskemaan vain sangen vähäistä yhteiskunnan osaa. Jo Katariina II:n aikana alkanut Lomonosovin ja Derschavinin suunnasta³ eroava virtaus, jonka valtakautta sattuvasti on sanottu »vastaanottavaisuuden ajaksi», tuli aluksi Aleksanteri I:n hallituskaudella vallitsevaksi, hallitsija itsekin kun oli kaunosielu, joka katsomuksiltaan oli lähellä tätä kirjallista suuntaa, jossa ensi kerran todellinen henkilöllisyys työntyy abstraktisen ihmissyyskäsitteen edelle. Tämä suuntaus merkitsi sinänsä ranskalaisen vaikutuksen syrjäytymistä saksalaisen ja englantilaisen vaikutuksen tieltä. Vaikutusvaltaisimies tässä suuntauksessa oli historioitsijana tunnetuksi tullut Karamsin⁴, jonka ansiot kirjailijana ulottuivat muun ohessa taiteellisen proosakielen luomiseen. Tämän aikakauden monipuolisesta, valtiovallan

¹ SACKE, GEORG, W. S. Solowjews Geschichtsphilosophie, s. 1—2, LUTHER, ARTHUR, Geschichte der russischen Literatur, s. 144. STEPUN, FEDOR, Deutsche Romantik und die Geschichtsphilosophie der Slawofilen. Logos Bd. XVI (1927), s. 47—48. PLATONOV, S. F., m.t. s. 391—392.

² LUTHER, ARTHUR, m.t. s. 107, 101, 104—105.

³ LUTHER, ARTHUR, m.t. s. 117—118.

⁴ LUTHER, ARTHUR, m.t. s. 118 ja seur.

harjoittamasta sivistyksellisestä toiminnasta on jo aikaisemmin ollut puhetta, joten tässä voidaan tyytyä viittaamaan siihen.¹ Karamsinin toimet uuden taiteellisen proosatyylin luomiseksi herättivät kuitenkin vastustusta Venäjällä ja hyökkäys, jonka v. 1803 vanhemman polven edustajista, aikaisemmin jo mainittu amiraali Schiskov teki aluksi tässä suhteessa Karamsinia vastaan, muodostui itse asiassa ankaraksi kannanilmaisuksi, jonka kärki kohdistui yleensä kaikkeen ulkomaalaisuuden jäljittelyyn ja siitä seurauksena hovipiireissä ja yhteiskunnan korkeimmissa kerroksissa myös vallalla ollutta venäjänkielen syrjäyttämistä vastaan², mutta kohdistui nyt väärään henkilöön, koska Karamsin läheisine kannattajineen oli yhtä isänmaallinen kuin Schiskov itsekkin.³ Muutamaa vuotta myöhemmin Moskovan tunnettu kenraalikuvernööri kreivi Rostopschin puuttui eräässä lentokirjassaan samaan kysymykseen lausuen vielä kovemmin katkeruutensa maalaisaateliston ylellisistä elintavoista ja puolustaen vanhoja tapoja. Vanha, pyhä Venäjä oli vaarassa.⁴ Kuitenkaan ei Rostopschinista tullut Venäjän kiihkokansallisuuden herättäjää, vaan sen syntymiseen on eniten vaikuttanut Ruski Vestnik-aikakauskirjassa julkaisemillaan kirjoituksilla Sergei Nikolajevitsch Glinka,⁵ vaikkakin vasta sitten kun Karamsinin Venäjän valtakunnan historia oli päässyt vaikuttamaan mieliin. Senjälkeen tämä uusi kansallisuuden tehostus muuttui taantumukselliseksi kansalliskiihkoksi.⁶ Karamsinin mukaanhan vanhastaan tunnettu vastakohta Venäjän ja länsimaiden välillä oli käsitettävä seuraavasti: Venäjä edusti vankkaa järjestystä, se oli yksinvaltainen monarkia, siellä oli kehitykseen vaikuttavana tekijänä kristinusko. Eurooppa taas oli epäjärjestystä ja vallankumousta, epävakaisuutta, uskonnottomuutta ja epäpyhyyttä. Siellä oli unohdettu vanhat oleelliset periaatteet, samoinkuin vanhat hyveetkin, uskollisuus ruhti-

¹ Vrt. s. 73.

² KOYRÉ, ALEXANDRE, *La philosophie et le problème national en Russie au début du XIXe siècle*, s. 11, not. 1.

³ LUTHER, ARTHUR, m.t. s. 121.

⁴ KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 18.

⁵ KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 18 ja seur.

⁶ KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 22, 24 ja seur.

nasta ja Jumalaa kohtaan, siellä oli uusien valistusfilosofian aatteiden hajoittavaa vaikutusta, riitaa luontaisoikeudesta, vapaudesta ja tasa-arvosta. Nämä seikat olivat saattaneet Euroopan eripuraisuuteen ja kaaosmaiseen tilaan. Venäjä oli säilynyt näiltä hävittäviltä voimilta: Jumalan armosta vanhat hyveet, kuten uskollisuus, alamaisuus ja nöyryys, olivat vielä elossa Venäjän kansan keskuudessa. Mutta vaara oli suuri ja vihollinen lähellä. Innostus länsimaiden aatteisiin, kotoisen halveksunta, vastakohtaisuus oman menneisyyden suhteen, jonka Pietari Suuren ajattelematon teko oli juurruttanut Venäjään, oli käynyt vaaralliseksi saman keisarikunnan olemassaololle. Kansallisuudestaan luopuneina ja länsimaistuneina venäläiset olivat muuttuneet maailmankansalaisiksi, he olivat käyneet välinpitämättömiksi isänmaan kutsuessa vaaran hetkellä. Voivatko he edes puolustaa maataan tulevassa sodassa? Venäjän suurenmoinen historia, jonka venäläiset kieltävät ja jota he halveksivat, mutta josta heidän tulisi olla ylpeitä, näytti hän se meille, että Venäjän historia on olemukseltaan vain kansan osoittamaa uskollisuutta ruhtinaitaan ja tsaarejaan kohtaan, joka on pelastanut maan pahemmista levottomuuksista. Venäjän historia oli sen hallitsijasukujen ja monarkistisen periaatteen historia.¹

Karamsinin historianäkäsityksen mukaisesti luennoi yliopistossamme 1840-luvulla J. Grot ystävänsä Pletnjovin kehoituksesta.²

Karamsin saavutti suuren vaikutusvallan varsinaisissa hallituspiireissä, paitsi mainitulla historiallaan, erikoisesti mietinnöllään vanhasta ja nykyisestä Venäjästä, jonka hän antoi

¹ Karamsin oli lainannut eräiltä aikaisemmilta tutkijoilta Venäjän historiallista kehitystä koskevan teoriansa, jossa Iivana III, yhtenäisen valtakunnan perustajana, oli kohotettu suhteettoman tärkeäksi historialliseksi henkilöksi. 1820-luvun sivistynyt nuoriso ei omaksunut Karamsinin käsityksiä, mikä ei suinkaan estänyt Karamsinin ajattelua pääsemästä vaikuttamaan suureen yleisöön, joka otti erinomaisella innostuksella vastaan hänen historiateoksensa. LUTHER, ARTHUR, m.t. s. 122—123. Karamsinin aatteista vrt. KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 22—26.

² Pletnjov Grotille lokak. 15 p. 1840 ja maalisk. 21 p. 1841, Grot Pletnjoville jouluk. 4 p. 1840, elok. 24 ja 27 p. sekä syysk. 19 p. 1841. GROT—PLETNJOVIN kirjeet I, s. 55, 157, 78, 211, 218 ja 226.

Aleksanteri I:lle maalisk. 18 p. 1811 ja joka, vaikkakin se jäi painamatta, kuitenkin sai tärkeän merkityksen. Siinä Karamsin, esitettyään samoja näkökohtia kuin vähäistä myöhemmin historiassaan, erikoisesti tehosti sitä ajatusta, että yksinvaltiuden säilyttäminen koskemattomana oli Venäjän menestymisen oleellinen ehto. Aatelisto avusti maaseudulla hallitsijaa järjestyksen ja rauhan ylläpitämisessä. Kun Karamsinin Venäjän valtakunnan historia, jonka alkuosa ilmestyi v. 1816, heti saavutti suuren menekin, Karamsinin katsantokannat levisivät laajoihin piireihin ja vaikuttivat niissä mielipiteiden muuttamiseen kansallisista kansallistaantumukselliseksi. Ylempänä mainittu Karamsinin mietintö tuli erääksi syyksi Speranskin kukistumiseen.¹

Näin ei kuitenkaan ajatellut se uusi sukupolvi, joka oli kasvanut Aleksanteri I:n hallituskauden alkupuolella vapaiden aatteiden ja saman Karamsinin ensimmäisten kirjoitusten vaikutuksen alaisena. Tämä sukupolvi, joka oli elänyt Napoleonin Venäjää vastaan käymien sotaretkien sekä niitä seuranneiden suurien sotien ajan, oli aluksi joutunut Saksassa, sitten Ranskassa läheiseen kosketukseen länsimaisten olosuhteiden kanssa.² Silloin se oli pakostakin tullut verranneeksi kotoisia ja länsimaisia oloja toisiinsa. Kun hallitsija sotien päätyttyä kokonaan kiinnitti huomionsa ulkopoliittikkaan, kun pyhän allianssin ajat alkoivat ja taantumus kaikin tavoin sai vallan Venäjällä, tämä sukupolvi tunsu pahoin pettyneensä odotuksissaan, koska se oli täydellä luottamuksella uskonut uudistuspauksiin, joita Aleksanteri oli antanut kansaa nostattaessaan.³ Tämä pettymys muodostui sitäkin syvemmäksi, kun kosketus ulkomaiden kanssa oli herättänyt uusia valtiollisen ja yhteiskunnallisen elä-

¹ KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 24. STÄHLIN, KARL, Geschichte Russlands von den Anfängen bis zur Gegenwart 3, s. 183 ja seur. — Saman teorian itsevaltiuden merkityksestä omaksui sittemmin myös K. P. Pobjedonostsev, joten sillä oli huomattava merkitys meihin kohdistettuun Venäjän hallituksen politiikkaan kautta koko 1800-luvun. STEINMANN, FRIEDRICH—HURWICZ, ELIAS, Konstantin Petrowitsch Pobjedonozew, s. 17—23.

² KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 27, 31.

³ KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 31—32.

män ynnä kansantalouden alaan kohdistuvia intressejä, joiden nostamat uudistuskysymykset nyt pyhän allianssin perustamisen jälkeen näyttivät perin toivottomilta. Näin syntyneitä syvää epätoivoa sivistyneen nuorison parhaimmiston keskuudessa, mikä siis johtui siitä, että luovat voimat oli sidottu juuri silloin, kun kunkin havaitsema todellisuus olisi kaikin tavoin vaatinut kansallisten voimien vapauttamista puutteita korjaamaan, kuvasivat tämän ajan suuret kirjailijat Puschkin, Lermontov ja Gribojedov teoksissaan luomillaan »tarpeettomilla ihmisillä», ja tästä henkisestä maaperästä nousivat sitten salaseuroissa jo Aleksanteri I:n aikana tehdyt suunnitelmat, joiden toteuttamiseksi dekabristit aikanaan esiintyivät.¹

Kun dekabristikapina oli kukistettu, uusi jakso alkoi Venäjän henkisessä kehityksessä. Tässä tuli omalla tavallaan vaikuttavaksi tekijäksi saksalainen idealistinen filosofia, jota Venäjällä oli opetettu jo 1800-luvun alkuvuosista lähtien yliopistoissa.²

Aleksanteri I:n aikana valtaan päässyt mystisismi oli ankarasti hyökännyt tätäkin filosofiaa vastaan, käydessään aluksi valistusfilosofian ja luontaisoikeuden kimppuun, mutta laajentaen hyökkäyksensä koskemaan yleensäkin kaikkea filosofiaa, jota sinänsä pidettiin vaarallisena. Äskettäin on huomautettu, ettei Saksan idealistisen filosofian vaikutusta Venäjällä ole pidettävä luonteeltaan tämän filosofian lainaamisena ainekseksi venäläiseen hengenelämään, vaan että kysymyksessä on pikemminkin kahden eri virtauksen kohtaaminen Venäjän maaperällä. Toisin sanoen, saksalaisen idealistisen filosofian yksityiskohdat eivät siinä määrin viehättäneet venäläisiä kuin tämän filosofian eri ilmiöiden *romanttinen* tarkkailu, arviointi ja omaksuminen, mikä helposti löysi vastakäiun venäläisessä mentaliteetissa.³

¹ NÖTZEL, KARL, Die soziale Bewegung in Russland, s. 157.

² KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 49.

³ STEPUN, FEDOR, m.t. s. 80 ja seur. SÄCKE, GEORG, m.t. s. 3—4. — Nimenomaan Stepun huomauttaa, että romantikkojen ajatuksista eivät saaneet mitkään yksityiskohdat kannatusta, vaan riippui tämän filosofian vaikutus venäläiseen mieleen siitä, että venäläiset omaksuivat romantikkojen yleisen ajatustavan.

Itse asiassa filosofiaa oli opetettu jo vuodesta 1755, Moskovan yliopiston perustamisesta alkaen, mutta sen edustajat olivat aluksi olleet tieteelliseltä pätevyydeltään varsin vaatimattomia. Jo 1700-luvun lopussa pari saksalaisperäistä Moskovan yliopiston professoria ilmoitti aikovansa luennoida Kantin järjestelmästä, vaikkakin Venäjän hengenelämän erikoispiirteeksi jäikin, ettei Kantin filosofialla, jota eräissä muissakin yliopistoissa oli harrastettu, kuten aikaisemmin jo on viitattu¹, tullut olemaan juuri mitään merkitystä sen kehitykseen, vaan venäläiset joutuivat suoraan tutustumaan Schellingin ja Hegelin järjestelmiin. Siten he jäivät vaille sitä kouluutusta kriittilliseen ajatteluun, jonka Kantin järjestelmä olisi voinut antaa heille. Kun tiukat sensuuriolot lisäksi estivät syntymästä vapaata mielipiteiden vaihtoa suurista kysymyksistä, käsitykset muodostuivat Venäjällä sen tähden yksipuolisiksi ja tavattoman jyrkiksi.

Schellingin järjestelmä sai Venäjän yliopistomiesten esittämänä melkoisesti uutta väriä. Näin kävi mm. Moskovassakin, missä sitä edustivat alempana mainittu Langenskiöldin opettaja Davydov ja M. Pavlov. Heidän edustamansa venäläisen schellingiläisyyden erikoispiirteisiin ei tämän tutkielman puitteissa ole kuitenkaan aihetta pysähtyä. Tutustuminen valistusfilosofian vastapainoksi nousseeseen saksalaiseen idealistiseen filosofiaan ja romantiikan taisteluun todellisen uskon puolesta deismiä vastaan johti yhdessä Napoleonin sotien antaman kovan herätyksen kanssa venäläisen ajattelun suoraan uskonnollis- ja historianfilosofisille aloille. Silloin kannan otto kysymyksiin sellaisiin kuin siihen, mikä koski Venäjän kansan asemaa ja tehtäviä maailman historiassa² sekä suhdetta oman ja kotoisen sekä vieraan ja länsimaisen sivistyksen välillä, oli eri suuntautumisille määräävä vielä siinä määrin, että ne henkiset virtaukset, jotka näistä ratkaisuista saivat alkunsa, loivat leimansa

¹ Vrt. s. 80. KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 46—49, 88 ja seur.

² SACKE, GEORG, m.t. s. 4—5. KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 113 ja seur. — Ratkaisua vaativiin kysymyksiin Koyré lukee vielä sivistyneistön ja varsinaisen kansanjoukon välistä suhdetta koskevan kysymyksen, johon kuuluvat ratkaisukokeet tässä yhteydessä voidaan sivuuttaa.

ei vain seuraavien vuosikymmenien henkiseen, vaan myös Venäjän valtiolliseen kehitykseen, jonka seuraukset tuntuivat Suomenkin asemassa Venäjän valtakunnan yhteydessä.

Nämä näin syntyneet pääsuunnat, joiden kannattajilla on vakiintuneet nimensä slavofiilit ja sapadnikit, esiintyivät aluksi sivistyksellisinä virtauksina, mutta kehittyivät jo niihin aikoihin, kun Langenskiöld suoritti valtiollisen elämäntyönsä, myös poliittiseksi ja yhteiskunnalliseksi liikkeiksi. Edellisen suunnan aloittajana on pidetty 1820-luvulla Moskovassa muodostuneen erään ryhmän johtajaksi tullutta Nikolai Vladimirovitsch Stankevitschia, jonka muodostamaan ryhmään lukeutui aluksi sellaisia myöhempiä venäläisiä kuuluisuuksia kuin Bakunin, Wissarion Belinski, Konstantin Aksakov, myöhemmin Nikolai Katkov ja historioitsija Granovski.¹ Tämä joukko alkoi ensin tutkia Schellingiä, siirtyäkseen ohimennen Kantin filosofian harrasteeluun, minkä ohessa Fichtekin joutui sen huomion kohteeksi. Lopuksi siirryttiin kuitenkin Hegelin historianfilosofian pariin, johon nojaten ryhmän jäsenistä eräät, jotka myöhemmin, kuten Belinski, päätyivät vastakkaiseen leiriin, vetivät ensin hyvinkin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Viimeksi on nyt puheena-olevista virtauksista tekemässään synteessä Sacke huomauttanut, miten pohdinta keskittyi kahden eri arvioinnin ympärille: oman historiallisesti perityn sivistyksen ja toisaalta vieraan sivistyksen välille. Erikoisesti venäläisille tämän kysymyksen ratkaiseminen muodostui vaikeaksi, sillä Venäjän kotoinen sivistys oli laadultaan köyhempää kuin ulkomainen sivistys. Kun sillä virtauksella, jota on sanottu slavofiiliseksi, oli perusajatuksena oman sivistyksen ehdoton arvo, sen kannattajat joutuivat erikoisen innokkaasti kaivamaan esille vieraan sivistyksen kielteisiä puolia. Slavofiilit kokivat selittää oman sivistyksen kielteisten puolien johtuneen Länsi-Euroopan vaikutuksesta, mikä heidän mukaansa täysin selitti asian. Keinona pahan poistamiseksi he suosittelivat ennen Pietari Suuren reformeja vallinneiden olojen palauttamista. Enimmäkseen slavofiilit korostivat venäläisen sivistyksen myönteisistä puolista Bysan-

¹ LUTHER, ARTHUR, m.t. s. 211 ja seur. SACKE, GEORG, m.t. s.14. v. HEDENSTRÖM, ALFRED, Venäjän historia 1878—1918, s. 88.

tista peräisin olevaa kreikkalais-katolista uskontoa, mikä vei slavofiilit teologisiin tutkimuksiin, jotka sinänsä eivät kuitenkaan muodostuneet muuksi kuin keinoksi oman teorian kehittämiseen. Huolimatta erikoisesta venäläiskansallisen sivistyksen merkityksen korostamisesta, slavofiilit myönsivät, että länsimaisen sivistyksen piirissä oli myönteisiäkin puolia, jolloin tavallisesti viitattiin Euroopan menneisyyteen, kun taas nykyisyydessä kaikki myönteinen oli lähtevä yksinomaan Venäjältä. Näin oli tie avattu sille erikoiselle kehityslinjalle, joka johti venäläiseen messianismiin. Slavofiilien vanhemman käsityksen mukaan Venäjän ja Euroopan sivistyksen välinen suhde oli ymmärrettävä siten, että ne olivat toisiinsa verraten peräkkäisiä ilmiöitä, kun taas myöhempi slavofilismi käsitti ne rinnakkaisilmiöiksi ja tuli siten Spenglerin myöhemmin esittämään käsitykseen. Slavofiilien opin käytännöllisenä seurauksena oli luonnollisesti politiikan alalla heidän konservatiivisuutensa ja pyrkimys päästä herättämään eloon vanhoja aitovenäläisiä laitoksia, milloin hekään eivät voineet kieltää reformien tarpeellisuutta. Tällaisia eloon herätettäviä laitoksia oli mm. vanha »Semski Sobor» ja lähtikin heidän taholtaan sen uudelleen voimaan saattamista koskeva vaatimus, mikä tietysti herätti hallituksessa epäilyjä koko suuntaa kohtaan. Myös yhteiskunnallisiin kysymyksiin he suhtautuivat melko vanhoillisesti, sillä joskin he jo 1830-luvulla yleensä kannattivat maaorjuuden poistamista, he käytännössä suhtautuivat mieskohtaisesti tähän hankkeeseen viileästi.¹

Slavofiilisen suunnan syntyminen saa selityksensä aikaisemmin mainitun ohessa myös toisaalta venäläisten yleisestä henkisestä rakenteesta, toisaalta niistä erikoisista yhteiskunnallisista oloista, jotka painoivat leimansa suunnan vanhimpiin edustajiin, jotka olivat peräisin vanhan moskovalaisen aatelin keskuudesta.

Toinen ryhmäkunta, sapadnikit, keskittyi Peter Jakovlevitsch Tschadajevin ympärille. Hän herätti tavatonta huomiota julkaistessaan v. 1836 Nadeshdinin »Teleskop»-nimisessä

¹ SCHIEMANN IV, s. 131. SÄCKE, GEORG, m.t. s. 11—16.

aikakauskirjassa erään kirjeen muotoon laaditun kirjoituksen, jossa koetettiin selittää kysymystä Venäjän historiallisesta tehtävästä. Siinä kirjoittaja lopuksi toteaa, ettei Venäjän kehityksessä ollut havaittavissa mitään päämäärää, se kun heiluen idän ja lännen välillä ei vielä silloin ollut löytänyt varmaa tietä. Tschadajev tahtoi nyt näyttää tämän tien. Hänen mielestään Venäjän ainoana pelastuksena oli aloittaa kehityksensä ja itsekasvatuksensa aivan alusta. Tähän voitiin päästä liittymällä läheisesti länsimaihin, jolloin Venäjän tuli kulkea samaa tietä kuin muu Eurooppa jo oli kulkenut. Ellei Venäjä pyrkinyt omaksumaan ainoaa olemassaolevaa sivistystä, sen vaiheilla ei ollut mitään merkitystä ihmiskunnan kehityksessä. Kun Venäjä tälle tielle lähtiessään voi seurata suurten länsimaisten kansojen esimerkkiä, se saattoi suorittaa sivistyskehityksensä nopeammin kuin ne, koska Venäjä silloin osasi välttää länsimaitten tekemät erehdykset ja mahdollisesti länsimaat kehityksessä sivuuttaakin. Näin ollen Venäjän tehtäväksi saattoi muodostua Euroopan pelastaminen sitä uhkaavasta yhteiskunnallisesta hajaannuksesta, kuten se keskiajalla oli pelastanut muut kansat mongoolien hyökkäykseltä.¹ — Itse asiassa tämä oppi sisälsi sen, että kehitys saattoi tapahtua hyppäyksittäin, mikä johti helposti käytännössä vallankumouksellisuuteen.

Se länsimaisuus, jota Tschadajev edusti, oli sisäiseltä olemukseltaan läheistä sukua slavofilismille, sillä uskoessaan Venäjän kansan suureen lähetys- ja pelastustehtävään, hän oli slavofiilien kanssa yhtä mieltä tässä suuressa kysymyksessä. Samoin oli hän lähellä slavofiilejä siinäkin suhteessa, että hän pani uskonnolle erittäin suuren painon, vaikkakin hänen mielestään todellista kristillisyyttä Euroopassa edusti roomalaiskatolinen kirkko.

Tässä erikoiskysymyksessä erottautui Alexander Herzen sapatnikeissa omaan ryhmäänsä. Herzen, joka pohjaltaan oli romantikko, tutustui nuoruudessaan Hegelin filosofiaan ja saavutti 1840-luvulla johtoaseman sapatnikkien joukossa, mutta hänen suoranainen toimintansa loppui Venäjällä jo 1847, jolloin hän lähti ulkomaille, mistä hän ei koskaan palannut kotimaa-

¹ LUTHER, ARTHUR, m.t. s. 212 ja seur.

hansa. Ulkomailta käsin hän vaikutti vielä valtavasti mieliin sanomalehtikirjailunsa kautta, jonka varsinainen loistoaika sattuu vasta 1850-lukuun, mutta josta tässä on mainittava, koska hänen voimakkaimpana vaikutusaikanaan Langenskiöld suoritti varsinaisen elämäntyönsä. Kun Herzen koko toiminnassaan nimenomaan korosti sitä, että venäläiset erikoisluontoisena kansana olivat saaneet sellaisen historian kuin heillä oli, muodostui sittemmin jo aikaisemmin mainitun Granovskin, Kavelinin ja myöhemmin Pypinin edustama erikoinen sapatnikkisuunta, jonka mukaan venäläisiä oli pidettävä samanlaisena kansana kuin muitakin Euroopan kansoja ja oli venäläisten kehitys heidän mielipiteensä mukaan noudattava samoja lakeja kuin muidenkin kehitys, vaikkakin se ulkonaisesti onnettomien seikkojen vuoksi oli estynyt kehityksessään. Tästä suunnasta muodostui sitten venäläinen liberaalinen suunta, joka ei vaikutuksessaan kuitenkaan päässyt Herzenin edustaman länsimaisuuden tasalle.¹

Kun Herzen oli lähtenyt ulkomaille, saavutti sapatnikkien keskuudessa 1840-luvulla johtoaseman Wissarion Grigorjevitsch Belinski, joka on venäläisen hengenelämän kehityksessä suorittanut suuriarvoisen työn kirjallisuusarvostelijana ja yhteiskunnallisten reformien vaatijana. Belinski oli, aluksi kuuluttuaan Stankevitschin ryhmään, aloittanut v. 1834 kirjallisen toimintansa laajalla katsauksella Venäjän kirjallisuuden vaiheisiin Tredjakovista ja Lomonosovista alkaen. Siinä hän tuli siihen tulokseen, ettei Venäjällä ollut mitään kirjallisuutta, koska siltä puuttui kansallinen olemus. Pietari Suuren ajoista asti olivat kansa ja sivistyneistö joutuneet toisistaan eroon ja vasta sitten, kun Venäjällä oli muodostuva selvästi kansallinen sivistyneistö, oli siellä syntyvä myös todellinen kirjallisuus.²

Näiden suuntien lisäksi oli 1830-luvulla kansanvalistusministeri Uvarovin toimesta hallituksenkin sivistysohjelma val-

¹ LUTHER, ARTHUR, m.t. s. 214—215.

² LUTHER, ARTHUR, m.t. s. 216 ja seur. von REINHOLD, ALEXANDER, Wissarion Belinski. Baltische Monatschrift 1883, s. 485 ja seur. — Vrt. Belinskin käsityksiin, mitä meillä Snellman vähän myöhemmin kirjoitti Suomen kansalliskirjallisuudesta ja sivistyneistön ja varsinaisen kansan vieraantumisesta toisistaan.

mistunut. Siinä oli aineksia vanhan moskovalaisuuden ihailusta, joka johti kansaisuuden tehostamiseen. Siinä oli Karamsinin historiakäsityksestä lainattu oppi itsevaltiuden välttämättömyydestä Venäjällä ja siihen oli vihdoin otettu slavofiilien eräältä ryhmältä käsitys oikeauskoisen kreikkalais-katolisen kirkon merkityksestä nimenomaan Venäjän henkisen elämän ja sen historian suurena voimatekijänä. Uvarov, joka oli itse saanut hyvän kasvatuksen, oli tarkoittanut ohjelmallaan luoda perustan uudelle omintakeiselle sivistykselle Venäjällä, mutta hänen hyvät tarkoituksensa jäivät saavuttamatta ja hänen kuuluisia tunnuslauselmiaan hallitus käytti ohjeena ahdistaan niin slavofiilejä kuin sapadnikkejäkin sensuurinsa avulla. Uvarovin käsityksistä tuli hallituksen virallisen natsionalismin pohja.¹ Tämä johti sitten hallituksen ja Venäjän sivistyneistön vieraantumiseen toisistaan.

Henkinen käymistila oli siten ollut varsin voimakas muutamana vuotena aikaisemmin kun Langenskiöld saapui Moskovan yliopistoon. Seuraavassa luomme lyhyen silmäyksen olosuhteisiin tässä yliopistossa nyt puheena olevina vuosina.

Moskovan yliopiston kuraattoriksi oli v. 1835 tullut kreivi Sergei Grigorjevitsch Stroganov ja hänen 12-vuotisena hallintokautenaan yliopisto eli tavattoman voimakasta nousukautta. Hän käsitti tehtävänsä vakavasti ja edisti innolla yliopiston menestystä. Hän oli saanut hyvän kasvatuksen ja kuului siihen Aleksanteri I:n aikana varttuneeseen polveen, joka paremman sivistyksensä puolesta erosi edukseen Nikolai I:n aikana etualalle päässeestä. Myöskin yliopiston opettajisto poikkesi hänen aikanaan suurella määrällä Pietarin korkeakoulun opettajakunnasta.² Olosuhteet vakavien opintojen kannalta olivat siten Moskovan yliopistossa niin otolliset kuin ne Venäjällä saattoivat olla Nikolai I:n hallituskautena, kun Langenskiöld sinne suuntasi matkansa. Vaikkei käytettävissä olleitten lähteitten nojalla olekaan yksityiskohtaisesti pääteltävissä, miten suuriruhtinas Mikaelin esikunta tahtoi suunnata hänen opin-

¹ KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 153 ja seur.

² SCHIEMANN IV, s. 129.

tonsa, kuitenkin on nähtävissä, että pääpaino pantiin aluksi puhtaasti kieliopintoihin. Opettajakseen venäjänkielessä ja Venäjän kirjallisuudessa Langenskiöld sai Moskovassa miehen, joka oli aikaisemmin, kuten heti nähdään, tehokkaasti osallistunut henkisen elämän uudistamiseen ja sivistyksellisiin rientoihin Moskovassa 1820-luvulla. Professori Ivan Ivanovitsch Davydov, joka ensin oli latinan ja filosofian professorina ja sen ohessa oli lyhyehkön ajan luennoinut yliopistossa myös algebraata, pääsi kuuluisan Mersljakovin kuoltua v. 1831 Venäjän kirjallisuuden oppituolin haltiaaksi. Yhdessä virkatoverinsa Pavlovin kanssa Davydov oli Venäjällä aivan ensimmäisiä Schellingin filosofian kannattajia ja julkaisikin Davydov 1820-luvulla filosofian alalta useita eri teoksia, joista varsinkin hänen virkaanastujais-esitelmänsä, joka nojasi Schellingin ajatteluun, sai aikanaan osakseen suurta huomiota.¹

Selvänä todistuksena siitä, minkä hengen lapsia Langenskiöldin opettaja Davydov oli, on epäilemättä se seikka, että Venäjän santarmistolle antamassaan muistiossa kirjailija Bulgarin syytti häntä yhdeksi niistä, jotka olivat syyvät siihen, että Venäjälle oli levinnyt länsimaisia aatteita.²

Tämän merkittävän humanistin johdolla Langenskiöld harasti venäjänkielen ja kirjallisuuden opintoja syksymyöhästä v. 1838 kesään v. 1839, jolloin hänellä oli valmiina kielitieteellinen tutkielma venäläisistä verbeistä, nimeltä «О русскихъ глаголахъ».³ Vuonna 1839 oli kuuluisan venäläisen sanomalehtimiehen Andrei Alexandrovitsch Krajevskin toimittamana alkanut ilmestyä myöhemmin suuren maineen saavuttanut aikakauskirja «Отечественныя записки». Tämän aikakauskirjan ensimmäisen vuosikerran V:ssä osassa Langenskiöld julkaisi mainitun tutkimuksensa, joutuen siten aikakauskirjan uuden toimittajan aivan ensimmäisten avustajien joukkoon, johon

¹ KOYRÉ, ALEXANDRE, m.t. s. 89, 113 ja seur. Биографическій словарь Императорскаго Московскаго Университета I, s. 276—286. Эфронъ-Брокгаузь, m.t. X, s. 23—24.

² Лемке, Мих, Николаевскіе жандармы и литература 1826—1855 годовъ, s. 301.

³ Лангеншелдъ, Федоръ, О русскихъ глаголахъ, Отечественныя записки 1839. V : II Науки, s. 1—26.

ennen pitkää kuului suuri määrä Venäjän kirjallisen maailman eturivin väkeä, kuten Lermontov, Alexander Herzen, ruhtinas Odojevski, kreivi Sollogub ja ennen muita Wissarion Grigorjevitsch Belinski, »Venäjän Lessing», jonka ansiosta aikakauskirja sittemmin sai syvän merkityksen venäläisen hengenelämän kehitykseen.

Näin ollen mainittujen »Isänmaallisten lehtien» siirtymisestä Krajevskin johtoon tuli Venäjän kirjallisuuden historiassa ja yleensäkin venäläisessä kulttuurikehityksessä vaikutukseltaan ensiarvoisen tärkeä tapaus, joka jo aikanaan herätti tavatonta huomiota ei yksin Venäjällä, vaan myös Suomessa. Meillä Fredrik Cygnaeus näyttää kallistuneen uuden aikakauskirjan puolelle niissä kiistoissa, joita sen esiintyminen varsin pian herätti.¹

Langenskiöldin edellämainittu artikkeli, jonka aikakauskirjan toimitus ilmoittaa julkaisevansa, koska se halusi esittää lukijoilleen »omalaatuisuudessaan varsin huomattavan katsantokannan Venäjän kieliopin erään eniten puutteellisen osan johdosta», ei tosin ollut mikään varsinainen laaja tutkimus. Se käsitti johdantoineen 26 tiheään painettua sivua. Esitys jakautui 43 §:ään ja väittämiä valaistiin lukuisin esimerkein. Langenskiöld kääntyy kirjoituksessaan arvostelevaan Nikolai Gretschin kieliopissa esiintyviä verbiopin eri kohtia ja esittää siten kantansa siitä mielipiteitten eroavaisuudesta, joka oli syntynyt Gretschin ja Vostokovin välillä. Pääasiassa Langenskiöld kirjoituksessaan pyrki entistä suurempaan yksinkertaisuuteen verbien taivutusopissa, olipa hän esityksensä laatinutkin sen vuoksi, että ulkomaalaisen oli tavattoman vaikea silloisten kielioppien sääntöjen mukaan oppia venäjää. Sentähden Langenskiöld kirjoituksessaan varsin monin paikoin kävi myös Vostokovin kimppuun. Oman järjestelmänsä Langenskiöld ilmoittaa rakentavansa Nikolskin järjestelmän varaan ja huomauttaa, että tätä järjestelmää Bornin parantamana ovat noudattaneet Tappe sekä Ehrström ja Ottelin kieliopissaan. Vih-

¹ LUTHER, ARTHUR, m.t. s. 218. ПЫПИНЪ, А. Н., БѢЛИНСКІЙ, ЕГО ЖИЗНЬ И ПЕРЕПИСКА I, s. 275 ja seur. — Grot Pletnjoville jouluk. 7 p. 1844. GROT—PLETNJOVIN kirjeet II, s. 91.

doin tekijä kiittää kirjoituksensa johdannossa aikaisemmin jo mainittua Davydovia, »joka varmalla kädellä on ohjannut tekijän venäjänkielen opintoja» ja joka tässäkin tapauksessa ei ollut kieltäytynyt antamasta neuvojaan, »milloin ulkomalaisen väärät edellytykset ja arvelut ovat vaatineet venäläisen oppineen tarkistusta.»¹

Itsestään herää kysymys, mitkä seikat johtivat Langenskiöldin julkaisemaan tutkielmansa juuri silloin toimituskunnaltaan uudistetussa aikakauskirjassa. Asia ei ole vailla mielenkiintoa Langenskiöldin venäläisten suhteitten kannalta, varsinkin kun muistetaan, että Krajevski asettui alusta alkaen vastustuskannalle muiden silloin huomattujen venäläisten aikakauskirjojen suhteen. Näistä Puschkinin aikanaan perustamalla ja sittemmin Pietarin yliopiston rehtorin, tässä tutkimuksessa useasti jo mainitun Pletnjovin parhaillaan toimittamalla »Sovremennik»-aikakauskirjalla oli jo silloin suhteita Suomeenkin, jotka 1840-luvulla yhä lujittuivat erikoisesti Helsingin yliopiston venäjänkielen professorin J. Grotin ansiosta. Kun Davydovia ei mainita Krajevskin ryhmäkunnan jäsenenä ja kun Langenskiöld Venäjällä ollessaan ei näy edes kirjeenvaihdon kauttakään olleen yhteydessä Fredrik Cygnaeuksen kanssa, ainoaksi todennäköiseksi selitykseksi jää, että eversti Rostovtsov, jolla itsellään² tiedämme olleen kirjallisia harrastuksia ja joka mieleltään oli uudistuksia suosiva mies, on välittänyt Langenskiöldin yhteyden tähän uudistushenkiseen ryhmään. Sekin mahdollisuus tosin vielä on, että Langenskiöld, jonka oleskellessa Moskovassa ylempänä jo mainittu Belinski myöskin asui siellä, olisi silloin joutunut yhteyteen Belinskin kanssa, jolloin tämä, joka syksyllä v. 1839 liittyi Krajevskin lehden toimitukseen olisi toiminut siten, että Langenskiöldin kirjoitus joutui juuri perustetun aikakauskirjan palstoille. Kun kaikki suoranaiset todistukset Langenskiöldin ja Belinskin läheisemmästä tuttavuussuhteesta kuitenkin puuttuvat, näyttääkin selvältä, että Langenskiöldin tutustuminen uuden aikakauskirjan toimittajakuntaan on tapahtunut Rostovtsovin välityksellä. Tähän aikaan

¹ Langenskiöldin ylempänä mainitun kirjoituksen esipuhe.

² Vrt. edellä s. 102—104.

Venäjän kirjallisessa maailmassa vallinneista oloista on tässä yhteydessä syytä huomauttaa siitä, että Krajevskin vastustus-kanta vei lopulta täysin avoimeen taisteluun hänen lehtensä ja eräiden venäläisten kirjailijain, Bulgarinin, Senkovskin, Gretschin ja heihin liittyneen Polevoïn muodostaman ryhmän välillä, minkä ohessa tietysti »Sovremennikin» ryhmä katsoi karsaasti uuteen tulokkaaseen. Bulgarinin ja hänen ystävänsä ryhmä, jonka arvovalta jo silloin tosin oli laskenut kehitty-neemmän yleisön silmissä, nautti edelleen valtiovallan suosiota, mikä erikoisesti ilmenee siitäkin, että aina 1850-luvulle asti kaikkia Bulgarinia vastaan suunnattuja hyökkäyksiä kohdel-tiin miltei pä valtorikoksina, minkä tähden lehdistöä tiukasti estettiin häntä arvostelemasta.¹ Seurauksena tästä taistelu-asenteesta oli, että viimeksimainitun ryhmäkunnan taholta teh-tiin hyökkäyksiä »Isänmaallisia lehtiä» vastaan, jolloin tilai-suuden sattuessa Krajevskin avustajatkin saivat niistä osansa. Kun Langenskiöldkin kuului aikakauskirjan ensimmäisiin avus-tajiin, hänkin joutui mainitun ryhmän hyökkäyksen kohteeksi. Langenskiöldin vielä oleskellessa Pietarissa jatkamassa valtio-tieteellisiä opintojaan, Gretschi oli ryhtynyt talvikaudella vv. 1839—1840 pitämään siellä julkisia luentoja Venäjän kieli-tieteestä, jolloin hän myöskin käsitteli erikoisesti Venäjän kieli-oppia. Tässä luentosarjassaan hän tammikuussa v. 1840 nimen-omaan huomautti, että verbiopista oli äskettäin eräässä sikäläi-sessä aikakauskirjassa »muudan nuori suomalainen, herra Lan-genskiöld», julkaissut huomattavan tutkielman, mutta että tämän aikakauskirjan usea lukija oli ihmetellyt sitä, että herra Lan-genskiöld, joka nojasi teoriassaan luennoitsijan aikaisemmin esittämiin ajatuksiin, ei ollut maininnut hänen nimeään muul-loin kuin silloin, kun tekijällä oli jotain muistuttamista Gretschiä vastaan. Tältä julkisesti tekemältään väitteeltä, että Langenskiöld olisi häntä käyttänyt lähteenään, sitä kuitenkin ilmoit-tamatta, Gretschi taittoi kärjen ainakin painettuina ilmesty-neissä luennoissaan selittämällä, että hänen on vapautettava Langenskiöld syytteestä, koska viimeksimainittu oli tutkielmansa johdannossa kiittäen maininnut hänenkin nimensä samoin kuin

¹ VON REINHOLD, ALEXANDER, m.t. s. 475, 491, 523 ja seur.

opettajansa Davydovin, vaikkakin »hyväntahtoiset toimittajat» olivat poistaneet kirjoituksen esipuheesta hänen nimensä.¹ Niissä vaikeissa oloissa, joissa Krajevskin aikakauskirjoineen oli luovittava eteenpäin, hän nähtävästi varovaisuussyistä vai-keni kokonaan Gretschin väitteen johdosta.

Riidat Gretschin kanssa olivatkin näihin aikoihin erittäin vaarallisia, sillä hänellä oli ystävänsä, ylempänä jo mainitun Bulgarinin, kautta läheiset suhteet santarmistoon, jonka kirjallisenä neuvonantajana Bulgarin toimi. Bulgarin järjesti oikean ajojahdin Krajevskia ja hänen aikakauskirjaansa vastaan, josta oli se seuraus, että vuosikerrat 1840—41 ja 1843 »Isänmaallisista lehdistä» julistettiin vaarallisiksi, määrättiin takavarikoitaviksi ja poistettaviksi julkisista kirjastoista. Tämä määräys ulotettiin myös Suomeen, mutta sitä ei nähtävästi noudatettu, sillä ainakin yliopiston venäläisessä kirjastossa on vieläkin tallella nämä vaarallisiksi katsotut vuosikerrat tätä suuren maineen saavutanutta aikakauskirjaa.²

3. Niinkuin edellä on kerrottu, oli v. 1838 saatu järjestetyksi Langenskiöldille varat talvikauden opiskeluun Venäjällä. Kun tämä aika oli kulunut umpeen, Rostovtsov ryhtyi toimiin saadakseen järjestetyksi Langenskiöldille vieläkin mahdollisuuden opiskeluun keisarikunnassa. Tällä kertaa Langenskiöldin tuli kiinnittää päähuomionsa valtiotieteisiin, joten hänen opiskelupaikakseen määrättiin nyt Pietari. Siellä tämän tieteen edustajana toimi Ivan Petrovitsch Schulgin, joka luennoi historiaa sikäläisessä yliopistossa ja Aleksanterin lyseossa, minkä lisäksi hän oli suuriruhtinasten Nikolai ja Mikael Nikolajevitschin opettaja. Myöhemmin, erottuaan yliopistosta v. 1843, hän työskenteli erikoisen tarmokkaasti sotaoppilaitosten historian opetuksen hyväksi. Hän oli julkaissut kuvauksia uudenajan historian luonteesta, käsikirjan yleisestä maantieteestä, tutkimuksen monarkistisen hallintotavan kehityksestä Euroopan valtioissa edellisellä vuosisadalla, tutkimuksen Pietarin yliopiston synnystä ja kehityksestä, erinäisiä muistelmia yms.³

¹ Гречъ, Н., Чтенія о русскомъ языкѣ I, s. 291, muist. 2.

² Лемке, Мих, m.t. s. 302 ja seur. Kkv. salainen asiak. 1852 n:o 305.

³ Эфронъ-Брокгаузъ m.t. XL, s. 5.

Näin ollen Langenskiöld asui Pietarissa talvikauden 1839—40 ja tarkoitus oli, että hän kirjoittaisi yhdessä Schulginin kanssa venäjäksi historian oppikirjan Haminan kadettikoulua varten. Kunnnes tämä oppikirja valmistuisi, historian opetuksen piti käydä Haminassa vanhaan tapaan ruotsiksi. Kirjasta oli Schulginin kirjoitettava uutta ja uusinta aikaa käsittävä osa, Langenskiöldin urakkana taas oli vanha- ja keskiaika.¹ Oli määrä, että Schulginin kirjoittama osa olisi painettu kesällä v. 1842 ja Langenskiöldin kirjoittamat osat seuraavan talven ja kevään kuluessa.² Mutta kun Schulgin ei eri syistä saanutkaan osaansa valmiiksi ja kun Langenskiöldin oli palattava elokuussa v. 1840 Haminaan hoitamaan virkaansa, hänen oli ilmoitettava silloin Dittmarsille, että hänkin katsoi parhaaksi lykätä oman osansa valmistamisen tuonnemaksi saadakseen käytännöllisessä opetustyössä kokemusta siitä, miten laajaksi osasto oli kirjoitettava.³ Kun Langenskiöld varsin pian siirtyi kadettikoulusta toiseen toimeen, kirja jäi valmistumatta.

Venäjällä näyttää Langenskiöldillä olleen aikomus hankkia itselleen jokin toimi sieltä, mutta kun hän pelkäsi, ettei hän voisi pysyväisesti viihtyä kotimaansa ulkopuolella, hän päätti kuitenkin palata Haminaan toivossa, että Kadettikoulussa avautuisi jotain mahdollisuuksia edistymiseen.⁴ Näin hän alkoi hoitaa opettajan tointaan elokuun 15 p. 1840, mutta kun koulussa nähtävästi ei ilmestynytäkään mitään mahdollisuuksia päästä kohoamaan, hän käytti varsin pian esiintyvää tilaisuutta ja haki Helsinkiin senaatin kielenkääntäjäksi ja onnistuikin tässä hakemuksessaan. Täten hän tuli todella toimineeksi opettajana kadettikoulussa vain noin puolitoista vuotta. Tästä ajanjaksoista, jonka hän vietti Haminassa ei ole hänen kehityksensä kannalta säilynyt mitään merkittävämpiä tietoja, eikä meillä siten ole aihetta enää käsitellä kadettikoulussa vallinneita oloja, vaan

¹ Langenskiöld M. Linderille elok. 30/syysk. 11 p. 1839. Mustion arkiston ns. Vanha sarja n:o 150. SVA.

² Langenskiöld M. Linderille s.d., mutta kaikesta päättäen v. 1840. Mustion arkiston: Vanha sarja n:o 153. SVA.

³ Langenskiöld Dittmarsille elok. 15/27 p. 1840 n:o 8. Kadettikoulun kanslian asiak. 1837 Act. n:o 143.

⁴ Langenskiöldin edellä muist. 2 mainittu kirje M. Linderille.

siirrymme seuraavassa tarkkaamaan hänen elämäänsä senaatin virkamiehenä. Tuonnempana nähdään, että Haminan kadettikoulun opettajana vietetyt vuodet auttoivat häntä eräässä ratkaisevassa käänteessä eteenpäin, nimenomaan koulun opettajille suotujen erikoisoikeuksien tähden kaksinkertaisten virkavuosien laskemiseen.¹

Vaikkakin Langenskiöld oli päässyt vv. 1832—1835 Kasaaniin tekemällään matkalla laajalti näkemään keisarikuntaa ja perehtymään venäläiseen elämään kaukana Sisä-Venäjällä, oleskelu syrjäisessä yliopistokaupungissa, joka oli loitolla Venäjän henkisen elämän keskuksista, Pietarista ja Moskovasta, ja joka sellaisenaan ei tarjonnut tilaisuutta tutustua Venäjän henkisen elämän huomattaviin henkilöihin, joita puheenaolleen aikana ei kuulunut Kasaanin yliopiston opettajistoon, ei tältäkkään kannalta voinut muodostua niin hedelmälliseksi kuin jos matka silloin olisi suunnattu edustavampiin yliopistokeskuksiin. Todennäköisintä onkin, että vaikka Langenskiöld Kasaanissa innolla opiskeli venäjää ja matematiikkaa, se varsinainen hyöty, mikä hänellä puheenaolleesta matkasta oli ollut, supistui venäjänkielen hyvän taidon ja matematiikan opiskelun antamien virikkeiden ohessa verraten vaatimattomaksi.

Sillä opintomatalla, jonka vaiheita edellä juuri on seurattu, on ilman epäilystä ollut suuri merkitys Langenskiöldin omalle kehitykselle, sillä tulihan hän oleskelleeksi yhtä mittaa pari vuotta sellaisissa paikoissa, joihin Venäjän silloinen henkinen käymistila keskittyi, minkä ohessa hänen joutumisensa kosketuksiin sellaisen tulevaisuuden miehen kuin Rostovtsovin kanssa epäämättä valaisi erään tärkeän puolen Venäjän silloisessa valtioelämässä: sen, että vaikkakin Nikolai I:n hallintotapa yleensä pyrki tukahduttamaan kaiken itsenäisen ajattelun ja toiminnan, tarmokkaalla ja lahjakkaalla henkilöllä oli siitä huolimatta liikkuma-alaa, vieläpä hän saattoi taitavasti menetellen hankkia tilaisuuksia henkiseen toimintaankin, kuten Rostovtsovin järjestämä opintosuunnitelma Langenskiöldiä varten oli osoittanut. Sitäpaitsi Langenskiöld oli Moskovassa ollessaan saanut tutustua sikäläiseen suurteollisuuteen ja hän oli nähtävästi venä-

¹ Vrt. s. 167.

läisten uudistusystävien vaikutuksesta kiinnittänyt jo näinä vuosina huomionsa niihin saavutuksiin, joihin Länsi-Euroopan, etusijassa Ranskan ja Englannin työväestö oli päässyt pyrkinessään tasa-arvoon.¹

¹ Langenskiöld Magnus Linderille, Moskova maalisk. 18/30 p. 1839. Mustion arkisto : Vanha sarja n:o 150. SVA.

Virkamiehenä senaatissa vv. 1842—1846. Fabian Langenskiöld ja J. J. Nordström.

1. Senaatin kielenkääntäjänä.

1. Senaatissa oli vuodesta 1810 alkaen ollut olemassa erityinen kielenkääntäjän virka venäjäksi valmistettavia läheteitä varten. Tämän viran perustaminen oli käynyt pakolliseksi, koska kenraalikuvernööri Barclay de Tolly oli selittänyt, että hänen ja hallituskonseljin välisen kirjeenvaihdon tuli käydä venäjäksi, sillä hän ei osannut ruotsia, joka oli hallituskonseljin kotimaisena käyttökielenä. Jo alusta alkaen oli kuitenkin ilmestynyt vaikeuksia soveliasta miestä etsittäessä tähän toimeen, ja virka olikin ensin voitu täyttää vain väliaikaisesti.¹ Sittenkin sitä oli parin vakinaisen viranhaltijan jälkeen kevättalvesta v. 1831 asti taas viransijaisena hoitanut kenraalikuvernöörin kanslian entinen tirehtööri, valtioneuvos Henrik Elfving, kunnes virka vihdoin kevättalvella v. 1842 julistettiin haettavaksi.² Säädetyn hakuajan kuluessa ilmoittautui hakijoita kaikkiaan kuusi, nimittäin kaartinpataljoonan auditööri Carl Fredrik Gylling, Viipurin läänin varalääninkamreeri Michael Tjeder, Hämeen läänin lääninhallituksessa palveleva kielenkääntäjä luutnantti H. F. Rotkirch, Turun ja Porin lääninhallituksen kielenkääntäjä, maisteri Chr. V. Segercrantz, Suomeen sijoitettujen sotavoimien esikunnan kielenkääntäjä varatuomari P. A.

¹ RAUHALA, K. W., Suomen keskushallinnon järjestämisestä vuosina 1808—1817 I, s. 365.

² BERGHOLM, AXEL, Keisarillisen Suomen Hallituskonseljin ja Senaatin puheenjohtajat, jäsenet ja virkamiehet 1809—1909, s. 123.

Kruskopf sekä vihdoin Langenskiöld.¹ Hakijoista toiset, niinkuin Gylling, Kruskopf ja Tjeder, olivat usealla tavalla ansioituneita miehiä; Gylling oli palvellut valtiota jo 15 vuotta, toiminut erinäisissä hallinnollisissa ja oikeudenhoidollisissa toimissa sekä ollut kenraalikuvernöörin kansliassa kielenkääntäjänä, minkä lisäksi hän oli ollut Suomen valtuutettuna järjestämässä Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementin rajaoloja.² Kruskopf oli palvellut lyhyemmän ajan Venäjällä suuriruhtinas Konstantin Pavlovitschin kansliassa ja viimeksi, v:sta 1831 Suomessa olevien sotavoimien esikunnassa kielenkääntäjänä. Hänellä oli taiteellisia taipumuksia ja oli hän v. 1830 tullut Helsingin yliopiston piirustuksen opettajaksi.³ Tjeder taas oli nuoruudessaan ollut eri kertoja venäjänkielen kääntäjänä kenraalikuvernöörin kansliassa ja senaatissakin lyhyemmän ajan; hän oli toimittanut erilaisia käännöstöitä venäjämästä ruotsiksi ja julkaissut v. 1826 lyhyehkön venäjänkielen oppikirjan. Vielä oli hän jossain määrin tullut tunnetuksi taloudellisena kirjailijana ja toiminut v:sta 1829 lääninkamreerina Viipurin läänissä.⁴ Rotkirch ja Segercrantz vihdoin olivat ensin saaneet kasvatuksensa Venäjällä kadettikoulussa, josta Rotkirch sitten oli sairauden vuoksi eronnut, mutta myöhemmin palvellut sotaväessä ja kohonnut aliluutnantiksi sekä päässyt kielenkääntäjäksi lääninhallitukseen Hämeen lääniin. Segercrantz oli, kadettikoulusta lähdet-

¹ Plen. ptk. huhtik. 21 p. 1842.

² Carl Fredrik Gyllingin hakemus ja ansioluettelo AD. 229/36 v. 1842. OSMONSALO, Rajankäynnit, s. 62—63.

³ Pehr Adolf Kruskopfin hakemus ja ansioluettelo AD. 236/65 v. 1842.

⁴ Michael Tjederin hakemus ja ansioluettelo AD. 191/139 v. 1842. Hänen merkittävin teoksensa oli 1826 ilmestynyt »Tankar om frihet i handel». Vrt. siitä ja T:n taloudellisista mielipiteistä HARMAJA, LEO, Tullikysymykset Suomen kansantaloudellisessa kirjallisuudessa ennen maan itsenäistymistä, s. 67—78. T. liitti yllämainittuun hakemukseensa myöskin tekemänsä kirjan »Rysk Språk-Lära af Michael Tjeder», pienen 48-sivuisen vihkon, joka oli painettu Turussa 1826 Christian Ludvig Hjeltin kirjapainossa. Siitä Tjeder ilmoittaa, että kirjan käsikirjoitus sekä kaikki painetut kappaleet, ansioluetteloon liitettyä lukuunottamatta, tuhoutuivat Turun palossa v. 1827. Tiedonanto pitäneeikin paikansa, sillä kun kirjaa ei ole Helsingin yliopiston kirjastossa, voidaan sitä joka tapauksessa pitää suurena harvinaisuutena.

tyään, tullut ylioppilaaksi ja promovoitu maisteriksi v. 1832, siis yhdessä Langenskiöldin kanssa.¹ Kanssahakijat eivät siis sinänsä olleet halveksittavia, mutta kun yksikään heistä ei ollut Langenskiöldin tavoin pitempää aikaa opiskellut venäjänkieltä Venäjän yliopistoissa eivätkä heidän julkaisunsakaan olleet käsittäneet varsinaisesti kielitiedettä, Langenskiöld oli siten itse asiassa hakijoista eniten ansioitunut.

Nimitys tapahtui huhtikuun 27 p. 1842.²

Tämän kielenkääntäjän viran lisäksi oli keväällä v. 1841 finanssitoimituskunnan päällikön avuksi määrätty asetettavaksi erityinen sihteeri venäjänkielistä kirjeenvaihtoa varten. Vaikka nämä toimet olivat täysin eri virkoja³, Langenskiöld näyttää ainakin ajoittain hoitaneen myöskin viime mainittua niistä. Siten hän pääsi varsin läheltä seuraamaan kuuluisan finanssipäällikön Lauri Gabriel von Haartmanin toimia ja yleensäkin tärkeitten valtioasiain käsittelyä hallituksessamme.

Snellman on Langenskiöldistä kirjoittamissaan muistosoissa huomauttanut, että Langenskiöldin nimityksen senaatin kielenkääntäjäksi aiheutti hänen erittäin varma kielitaitonsa, ja se seikka, että oli vaikea löytää soveliaista henkilöä sanottuun tehtävään.⁴ Tämä on ymmärrettävissä, kun otetaan huomioon, ettei näihin aikoihin kukaan senaatin virkamiehistä liene osannut kirjoittaa venäjää ja että yksinpä senaattoreistakin Lauri Gabriel von Haartman taisi olla ainoa, joka venäjäksi kykeni keskustelemaan silloisen kenraalikuvernöörin ruhtinas Menschikovin kanssa. Aikaisemmin vallinneisiin oloihin nähden venäjänkielen taito näyttää taantuneen, kuten puheenaolevana aikana asiantuntevalta taholta väitettiin.⁵ Langenskiöldin edeltäjä

¹ Hans Fredrik Rotkirchin hakemus ja ansioluettelo AD. 179/114 v. 1842. Christopher Victor Segercrantzin hakemus ja ansioluettelo AD. 230/124 v. 1842.

² Langenskiöldin hakemus ja ansioluettelo AD. 240/77 v. 1842. Plen. ptk. huhtik. 27 p. 1842.

³ RAUHALA, K. W., Keisarillinen Suomen senaatti I, s. 294.

⁴ SNELLMAN, J. V., Muistosoja vapaaherra Fabian Langenskiöldistä. Kootut teokset X, s. 102—103.

⁵ Grot Pletnjoille marrask. 28 p. 1845. GROT-PLETNJOVIN kirjeet II, s. 133, muist. 1. G. kertoo siinä P:lle tulokset eräästä hänen, L. G. von

virassa, valtioneuvos Elfving, oli tosin aikanaan saavuttanut kokemusta erinäisissä tehtävissä hallinnon alalla, mutta kun hänen opintonsa olivat keskeytyneet jo nuorella iällä eikä hän muutenkaan näy saaneen perusteellista ja järjestelmällistä pohjasivistystä, on ilmeistä että Langenskiöld jo tältäkin kannalta oli edeltäjäänsä korkeammalla tasolla.¹ Kun etenkin v. 1841 perustettuun toimeen otettava henkilö asemansa vuoksi oli useasti joutuva tuntemaan arkaluontoisiakin asioita, on luonnollista, että Lauri Gabriel von Haartmankin näki runsaasti henkilökohtaista vaivaa saadakseen toimeen soveliaan henkilön. Virkaa tarjottiin useaan kertaan jo syksyllä v. 1841 silloiselle Helsingin yliopiston venäjänkielen professorille J. Grotille, vieläpä erittäin edullisin ehdoin, mutta tämä hanke jäi sillensä. Myöskin yliopiston venäjänkielen lehtoria Matthias Akianderia tiedusteltiin toimeen.²

Vaikkakin Langenskiöld oli Venäjälle tekemillään opintomatkoilla saavuttanut hyvän venäjänkielen taidon, hän näyttää kuitenkin varmuuden vuoksi turvautuneen muidenkin apuun, milloin kysymyksessä oli jokin erityisen tärkeä käännöstyö, kuten valmiin asetuksen tai asetusehdotuksen venäjäksi kääntäminen. Niinpä yllämainittu professori Grot auttoi Langenskiöldiä joskus siten, että Langenskiöld luki hänelle käänöksensä, johon Grot sitten teki muistutuksensa. Näin Grot tarkasti Langenskiöldin pyynnöstä esim. v:n 1843 koulujärjestyksen venäjänkielisen tekstin. Päätäten Grotin juuri tätä käännöstyötä koskevasta lausunnosta Langenskiöld oli taitavampi venäläisen virkakielen käyttäjä kuin yliopiston silloinen venäjänkielen ylimääräinen professori Baranovski, joka Grotin mielestä oli suoranaisesti pilannut huomautuksillaan Langenskiöldin mainitusta asetuksesta tekemän käännöksen. Luonnollista on,

Haartmanin ja Casimir v. Kothenin kesken käydystä, venäjänkielen opintoja koskeneesta neuvottelusta. Tietysti ne näkökohdat, joita v. Haartman ja v. Kothen siinä esittivät syiksi venäjänkielen harrastusten laimeuteen maassamme, ilmaisivat vain heidän oman, vahvasti yksipuolisen käsityksensä tästä asiasta. Vrt. edellä s. 75—76.

¹ Elfvingin ansioluettelo Vsv. asiak. 1816 G. G. n:o 146.

² Grot Pletnjoville lokak. 22 p., marrask. 18 ja 27 p. 1841. GROT-PLETNJOVIN kirjeet I, s. 234, 244—246.

että Langenskiöld turvautui varsinkin Grotin apuun, Grot kun oli kielitaitonsa ohella kaikin puolin erikoislaatuinen kulttuurihenkilö tämän ajan Helsingissä ja tunnettu ei vain perinpohjaisista tiedoistaan ja sivistyksestään, vaan myöskin erikoisen lämpimästä suhtautumisestaan Suomea kohtaan.¹

Uudessa virassaan Langenskiöld tunsi ainakin aluksi elämänsä kaikin puolin viihtyisäksi. »Hänellä oli iloinen ja huoleton aikansa niinä vuosina, jolloin hän palveli kielenkääntäjänä senaatissa», Snellman kertoo Langenskiöldistä kirjoittamissaan, useasti mainituissa muistosanoissa, »—Tämä virka soi vapaa-aikaa seuraelämää varten; mutta vapaa-aikaa Langenskiöld käytti myöskin juridisiin opintoihin.»²

Epäämätöntä onkin, että Helsinki tarjosi niinä vuosina, jolloin Langenskiöld toimi senaatissa kielenkääntäjänä, entisiin, aikaisempiin oloihin verraten hyvinkin runsaasti tilaisuutta seuraelämään ja muuhunkin huvitteluun. Varsinkin kesäkausina, jolloin tunnettu Ullanlinnan kylpylaitos houkutteli kaupunkiin suuret joukot vieraita, etenkin venäläisiä, paikkakunnalla virisi hyvinkin vilkas seuraelämä. Julkiset ja yksityisluontoiset huvitilaisuudet seurasivat toistaan, uusia tuttavuuksia solmittiin ja ennenkuulumaton ylellisyys levitteleikse yli Suomen pienen pääkaupungin. On ymmärrettävissä, että opiskelut, kun niitä vielä oli harjoitettava virantoimituksen ohella, helposti jäivät syrjään siltä, joka viehättyi ottamaan osaa pääkaupungin silloin tarjoamiin elämännautintoihin. Myöskin talvikausina elämä kaupungin eri seurapiireissä oli varsin vilkasta, kuten on nähtävissä näitä aikoja kuvaavasta muistelmakirjallisuudestakin. Langenskiöld näyttää viettäneen päivänsä silloisille helsinkiläisille virkamiespiireille tavanomaisella tavalla, jolloin julkisten huvien ohessa erilaiset kutsutilaisuudet, juhlat ja toverien kesken harjoitettu seurustelu tuotti vaihtelua virkatoimien yksitoikkoisuuteen. Vaihtelua lisäsivät silloin tällöin vanhaan kotiin Janakkalaan tehdyt matkat ja käynnit

¹ Grot Pletnjoville maalisk. 9 p. 1843, huhtik. 13 p. ja toukok. 6 p. 1844. GROT-PLETNJOVIN kirjeet II, s. 9, 65, 70.

² SNELLMAN, J. V., Muistosanoja vapaaherra Fabian Langenskiöldistä. Kootut teokset X, s. 102 ja seur.

ystävien luona muualla maaseudulla sekä tuttavien vastavierailut Helsingissä. Kun Langenskiöld oli tulojen karttuessa hankkinut itselleen verraten tilavan asunnonkin, saattoi hän puolestaan osoittaa vieraanvaraisuutta. Ja varsin luonnollista on, ettei seurustelussa erotiikkakaan voinut jäädä syrjään.¹

2. Tämän ajan ja huomattavasti myöhäisempienkin vuosien virkamiesoloissa oli eri puolia, jotka ansaitsevat huomiota, ei vain niiden erikoisuuden vuoksi sinänsä, vaan ennen kaikkea sentähden, että niillä oli ja tuli olemaan olojemme kehitykseen erityinen merkitys aikakautena, joka, jos mikä, on tullut tunnetuksi siitä, että kaikki julkinen toiminta oli pääosaltaan maan virkamiehistöön varassa.

Siviilivirkamieskunnan valmistuksen suhteen oltiin jo viime vuosisadan puolivälissä vieläpä sitä ennenkin selvillä, ettei se ollut tyydyttävä. Sen perustana oleva akateeminen opiskelu oli jo sinänsä väärällä pohjalla. Niinpä Snellman v. 1840 Tukholmassa julkaisemassaan laajahkossa kirjoituksessa »Yliopistollisesta opiskelusta» esittää varsin painavia huomautuksia yleensä silloista yliopistollista opiskelua vastaan. »Pankaamme itsekukin käsi sydämellemme ja tunnustakaamme: *mitä on meidän yliopistollinen opiskelumme ollut?* Onko ketään, joka siihen voi antaa toisen kuin masentavan vastauksen: *läksynlukua?*» Tähän tilanteeseen jouduttiin Snellmanin mukaan sentähden, että vanhemmat ja opettajat kehoittivat ylioppilaita osoittamaan ahkeruutta suorittamalla nopeasti kulloinkin kysymyksessä olevan yliopistollisen kurssin. Tähän houkuttelivat lisäksi ne edut, joita aikainen virkamiesuralle antautuminen tarjosi. Snellman päätyykin kysymään uudestaan: »Mitä on silloin tämä *yliopistollinen kurssi?*» Ja tähän hän antaa sen suorasukaisen vastauksen, että se oli luonteeltaan »uusien läksyjä sekä vanhojen toistamisia». Hankittiin tietoja kurssiin kuuluvista tutkinnoista ja »saadaan tietää, mitä tiedon katkelmia kysellään jokaisessa tutkinnossa, mitä kompendioita tai mitä vuosikymmeniä vanhoja

¹ SCHAUMAN, AUG., Kuuden vuosikymmenen ajoilta I, s. 94. HEIKEL, AXEL O., Brunnsarkens historia 1834—1886, s. 22 ja seur., s. 30 ja seur., s. 99. MARMIER, XAVIER, Lettres sur la Russie I—II, s. 46 ja seur. Langenskiöld v. Kothenille, lokak. 11 p 1845. Kothenin kok.: 13, fol. 111—112. SVA.

luentovihkoja tavallisesti käytetään näiden erikoisten tiedon katkelmien päähänpönttämiseksi. Siten kunnostaudutaan opittaessa nopeasti ja tarkoin nämä kompendiot ja vihot». Mitä taas luentoihin tuli, kävi ylioppilas yleensä niitä kuulemassa päästäkseen «hyviin väleihin luennoitsijan, tulevan tutkijan kanssa» ja että »opittaisiin muutamia tämän tutkijan mielilauseita ja omaksuttaisiin hänen ilmaisutapansa». Syynä tähän alennustilaan oli Snellmanin mukaan vielä sekin, että yliopistolliset luennot olivat painuneet »kompendiokurssien asteelle, kursien, jotka on tarkoitettu sitä tai tätä tutkintoa varten». Yliopiston opettaja, joka koetti pitää todella tieteellisiä luentoja, näki ympärillään harvalukuisen joukon kuulijoita, sillä nuorisolla ei ollut halua perusteellisiin opintoihin, se kun huomasi, ettei sellaisia vaadittukaan tutkintoja varten, ja kun vielä oli ilmeistä, että suuri määrä virkamiehiä näytti varsin hyvin tulevan toimeen pinnallisinekin opintoineen. Seurauksena olikin, että vain varsin harvat lähtivät yliopistosta »tutkimukseen ja opiskeluun perustuvien vakaumuksin, jonka puolesta he ovat valmiit taistelemaan elämässä», eipä kovin monella ollut edes »vakaumuksen tarvetta ja pyrkimystä siihen».¹

Näin siis jo yliopisto-opinnoissa oli heikkoutensa, jotka eivät suinkaan kasvattaneet itsenäiseen ajatteluun tottuneita yksilöitä. Mitä sitten varsinaisesti virkamiesten valmistukseen yliopistoissa tulee, Snellman lausui siitä tosin useita vuosia yllämainitun kirjansa ilmestymisen jälkeen mietteitä, jotka ansaitsevat ajan olojen kannalta vakavaa huomiota. Korostaessaan erikoisesti yleisen humanisen sivistyksen suurta merkitystä myöskin valtion palvelukseen antautuville yksilöille jossakin erikoiskoulussa annetun erityisen virkamiessivistyksen rinnalla, vieläpä sen edelläkin, Snellman esittää joukon vertauskohtia tueksi esittämälleen väitteelle. Erikoisesti hän huomauttaa, että ne tutkintoluvut, jotka tarkoittavat vain jonkin virkamiestutkinnon suorittamista, eivät kykene herättämään harrastusta ja halua omin päin opiskeluun, joka kaikille virkamiehille, muit-

¹ SNELLMAN, J. V., »Yliopistollisesta opiskelusta». Teos ilmestyi Tukholmassa 1840. Painettu suomeksi, Kootut teokset I, s. 309 ja seur. Vrt. erityisesti s. 312—316.

ten ohella, kuitenkin oli tuiki tarpeellinen, mutta että kokemus sitävastoin osoitti, että tieteellinen opetus ja siihen liittyvä opiskelu jaksoi synnyttää jatkuvaa harrastusta.¹

Snellmanin ajatusjuoksu ei suinkaan ollut yksinäinen.² Eri tahoilla näytään kysymystä virkamiehistön valmistuksesta näihin aikoihin pohditun, myöskin varsinaisissa virkamiespiireissä, joissa olojen tuntemus ja etenkin virkamieskasvatusta haittaavat puutteet ilmeisesti varsin yleisesti tajuttiin, vaikkakaan niitä ei yleensä haluttu tunnustaa. Niinpä Victor Furu-hjelmin ja Casimir von Kothenin kirjeenvaihdossa, jossa varsin keskeisenä aiheena ovat yleensäkin virkamiehistöä koskevat seikat, lausutaan näistä kysymyksistä jo ennen Snellmanin viimeksimainittujen mietelmien julkaisemista muun ohessa: »Pääasia olisi, että meidän virkamiesaineksellemme annettaisiin perusteellinen teoreettinen ja humanistinen sivistys, jotta se astuttuaan virkoihin kykenisi ja haluaisi omin päin jatkaa opintojaan sen sijaan, että niinkuin nyt on asianlaita, he panevat ne syrjään ja heittäytyvät kortinpeluuseen ja muihin huvitteluihin.»

Joskin siten varsin eri tahoilla oltiin yksimielisiä siitä, että eräs pahan juurista oli siinä tavassa, jolla yliopistolliset opinnot suoritettiin sekä niiden opintojen laadussa, joihin yleensä ryhdyttiin, oli jo tänä aikana virkamiesten verraten suppeaan taitoon muitakin syitä. Se tosin myönnettiin, että varsinaisesti oikeudenhoidon palvelukseen joutuvat virkamiehet yleensäkin saivat hyvän kouluutuksen tullessaan käytännölliseen harjoitteluun etenkin alituomarien luokse maaseudulle.³ Mutta toisaalta oltiin myöskin selvillä, että tapa lähteä palvelemaan ylimääräisenä virkamiehenä hovioikeuksiin tai senaatin eri toimituskuntiin ei vastannut sitä tarkoitusta, mikä tällä harjoittelulla oli. Tämä virantoimitus sisälsi »pääasiassa puhtaaksi-kirjoitusta». Ken antautui hallinnolliselle alalle, oli vuosikausiksi

¹ SNELLMAN, J. V., Virkamiesten valmistus yliopistoissa, ilm. Litteraturbladissa 1856 n:o 6. Kootut teokset VI, s. 67 ja seur.

² Snellman viittaa mainitussa Litteraturbladissa olleessa kirjoituksessa nimenomaan Gelerin esittämiin mielipiteisiin.

³ Victor Furu-hjelm Casimir von Kothenille, Helsinki, kesäk. 24 p. 1851. Kothenin kok.: 8, fol. 110—111. SVA.

tuomittu vain puhtaaksikirjoittajan toimiin, vieläpä niinkin, että senaatin toimituskunnissa »ensimmäisessä vakinaisessakaan virassa harvoin lienee tilaisuutta mihinkään muuhun virkatoimeen». Olikin näin ollen luonnollista, että aloittelevalta virkamieheltä hävisi halu ja kyky todella edistyä omalla alallaan, saavuttaa tiettyjen muodollisten toimikykyjen rinnalla myöskin asiallista pätevyyttä, varsinkin, jos hänen opintonsa eivät olleet hänessä kyenneet herättämään tähän suuntaan käypää harastusta.¹ Ja kun oikeudenhoidon palvelukseen antautuvat nuoret lakimiehet saivat kutakuinkin hyvän kouluutuksen tulevaa elämäntehtäväänsä varten, tämä seikka oli olevinaan jonkinlaisena todistuksena siitä, että lakimiehet kelpasivat kaikille, vieläpä hallinnollisiksikin virkamiehiksi.²

Langenskiöld, joka nyt aloitti virkamiesuransa, ei siten voinut saada edellä kosketelluissa olosuhteissa mitään varsinaista kouluutusta tälle alalle. Sitäpaitsi hänen asemansa kielenkääntäjänä oli täysin toinen, kuin niiden, jotka muita tehtäviä varten silloin palvelivat nuorina virkamiehinä senaatissa.

Vielä ansaitsee tämän lisäksi tässä yhteydessä ottaa käsiteltäväksi eräitä muitakin puolia silloisissa virkamiesoloissamme, koska ne omalta osaltaan muodostivat aikakauden sellaiseksi, jona sen tunnemme, ja koska niillä oli Langenskiöldinkin elämänkulkuun tietty vaikutuksensa.

Venäjällä oli jo Pietari Suuren v. 1722 säätämästä arvoluokituksesta alkaen voimassa tarkka arvoluokkalaitos, joka alkuaan sisälsi 14 luokkaa. Sen mukaan tuli kullakin virkamiehellä olla samanarvoinen arvonimi kuin se virka oli, jonka haltijaksi hän pääsi.³ Tästä säännöstä tehtiin myöhemmin tosin useasti poikkeuksia. Arvonimien suhteen oli huomattava, että oli olemassa

¹ SNELLMAN, J. V., Virkamiesten valmistus yliopistoissa. Kootut teokset VI, s. 75—76. J. V. Snellman Aleksanteri Armfeltille, Vihti, heinäk. 2 p. 1856. KOOTUT TEOKSET XII, s. 20.

² Victor Furuhjelm Casimir von Kothenille, Helsinki, kesäk. 24 p. 1851. Kothenin kok.: 8, fol. 110—111. SVA.

³ Kun määrättiin edustajia erikoistehtäviin, kuten diplomaattisiin toimiin, pantiin asianomaisen arvonimiin paljon painoa. Esimerkkejä tästä, mitä Suomen edustukseen tulee, vrt. OSMONSALO, Rajapolitiikka I, s. 391, HARMAJA, LEO, Suomen tullipolitiikka Venäjän vallan aikana I, s. 721.

ero toisaalta ensimmäisen arvonimen ja toisaalta seuraavien arvonimien saannin välillä aina V:een luokkaan asti ynnä sellaisten arvonimien välillä, jotka myönnettiin kunnostautumisesta valtion palveluksessa. Näistä arvonimistä oli erikoista merkitystä IX:een luokkaan kuuluvalla sekä IV:n luokan arvonimellä, sillä ensinmainittua seurasi henkilökohtainen, viimemainittua perinnöllinen aatelisarvo. Muut taas olivat käytännölliseltä merkitykseltään vähemmän arvoisia. Puhtaasti kunniamerkkejä olivat laadultaan Venäjän runsaslukuiset ritarimerkit, vaikka eräitä niistä seurasikin henkilökohtainen aatelisarvo.¹ Oltiinpa 1830-luvulla jo joutumassa siihen, että Venäjällä voimassaolleet säännökset Annan ja Vladimirin ritariston merkeistä niiden kantajilleen tuottamine oikeuksineen, joihin kuului aatelisarvo tietyn korkean merkin saajalle, määrättiin pantaviksi voimaan myös Suomessa. Koska Suomen perustuslait sisälsivät aateloimisesta aivan erikoisia määräyksiä, olisi venäläisen ritarikuntia koskevien säännösten soveltaminen meidän oloihimme tietänyt maan perustuslakien syrjäyttämistä tässä kohden. Rehbinderin ansioksi on luettava, että tämä oikeudenloukkaus ajoissa saatiin torjutuksi ja että kysymyksessä olevat säännökset sitten määrättiinkin myös Suomessa sovellettaviksi, mikäli maan lainsäädäntö teki sen mahdolliseksi.²

Suomessa oli tullut voimaan v. 1826 uusi arvoluokitus, joka vakiinnutti sotilashenkilöille etusijan vastaavan arvoisten siviilivirkamiesten edelle.³ Meilläkin myönnettiin runsaasti arvonimiä ja ritarimerkkejä, joita jaettaessa noudatettiin niistä Venäjällä voimassa olleita säännöksiä.⁴ Selvänä kannusti-

¹ GRIBOWSKI, s. 127, s. 29. — Kun meillä ei tunnettu tarkoin näitä säännöksiä, kunniamerkkien saantiin suhtauduttiin juhlallisemmin kuin Venäjällä.

² Vsv. asiak. 1842 Act. n:o 27.

³ Arvojärjestys heinäk. 17 p. 1826, SAMLING af placater V, s. 125. — V. 1842 annettiin arvonimien jakamisperusteista erityinen asetus, joka Langenskiöldinkin kohdalta tuli tärkeäksi. SAMLING af placater X, s. 36—37. Vrt. alempana s. 167.

⁴ GRIBOWSKI, s. 128. Niinpä määrävuosien palveluksen jälkeen annettiin Annan tähdistön III lk. tai Vladimirin tähdistön IV lk. merkki, kun taas kaikki muut merkit annettiin erikoisesta kunnostautumisesta virassa.

mena ritarimerkkien ansaitsemiseen olivat näiden merkkien kantajilleen tuottamat aineelliset edut. Ritarimerkkejä seurasi, mikäli kysymyksessä oli korkeampi arvoaste, erityinen eläke ritarikunnan rahastosta. Ne määrät, joita oikeat onnen suosikit tällä tavoin saattoivat eläkkeinä nostaa vuosittain, eivät olleetkaan määrältään halveksittavia. Niinpä Jaakko Tengström, erään huomattavamman esimerkin mainitaksemme, sai omasta anomuksestaan nostaa ritarikuntaeläkkeenä 1500 hopearuplaa vuodessa vuosina 1826—1832.¹

Erityisesti oli siviilivirkamiehistöä omansa kiihoittamaan toimeliaisuuteen ja virkatehtävien kunnolliseen hoitamiseen v. 1830 annettu säännös erikoisesta merkistä, joka oli myönnettävä määrävuosien nuhteettoman palveluksen jälkeen.² Sitä koskeneen asetuksen soveltaminen käytäntöön ei kuitenkaan ollut maassamme terveellä pohjalla, niinkuin voidaan nähdä siitä, että sitä koskevat säännökset, jotka poikkesivat Venäjää ja Puolaa varten määrätyistä, tekivät mahdolliseksi sen, että tämän merkin, jonka tuottamiin etuihin kuului erityisen lahjapalkkion myöntäminen virkamiehen kuolinpesälle, saattoi, asetuksen sitä estämättä, saada virkamies, joka oli ollut syytteessä, ei vain huolimattomuudesta viranhoidossa, vaan raskaammistakin rikkomuksista, vieläpä suorastaan rikoksistakin.³ Näin ollen saattoi tapahtua, että tätä kuntoisuusmerkkiä *nuhteettomasta* palveluksesta kantoi henkilö, joka oli useita kertoja ollut syytteessä virkavirheestä, vieläpä sellainenkin, joka oli ollut vankilassa julkisten varojen kavaltamisesta. Koska tämä merkki aiheutti valtiolle melkoisia kulunkeja lahjapalkkioista, Rehbin-

¹ Jaakko Tengström Zakrevskille, Turku toukok. 3 p. 1826 sekä kesällä s. v. Kkv. asiak. 1826 n:o 219.

² Vsv. asiak. 1830 Act. n:o 65. SAMLING af placater VI, s. 116—121.

³ Edellisessä nootissa mainitun manifestin §. 4, mom. 2:n mukaan virkamieheltä, joka oli tuomittu jostakin rikoksesta tai rikkomuksesta, oli merkkejä jakavan komitean harkinnan mukaan vähennettävä virkavuosia, joten hän sai pienempää palveluskautta osoittavan merkin tällaisissa tapauksissa kuin silloin, jos hänen palveluskautensa todella oli kulunut nuhteettomasti. Käytännössä tätä menettelyä noudatettiinkin tekstissä jo ilmaistuin seurauksin. Vrt. Vsv. asiak. 1832 Act. n:o 30, jossa on Suomessa toimineen, merkkejä koskevia anomuksia käsitelleen komitean ensimmäinen pöytäkirja.

der olikin puolestaan sitä mieltä, että puheena olevaa merkkiä jaettaessa oli huolehdittava siitä, ettei se aiheuttaisi valtiolaitokselle lisämenoja sellaisissa tapauksissa, jolloin niitä hyvällä syyllä voitiin välttää.¹

Näitä virkamiehistön nauttimia etuja täydensi lahjapalkkiojärjestelmä ja se seikka, että itse kukin saattoi hädän tullen vedota hallitsijan avuliaisuuteen järjestettäessä melkoisiakin taloudellisia vaikeuksia. Useasti tässä käytettiin keinona lainoja, jotka saatiin onnellisissa tapauksissa anteeksi korkoineen.²

Siten virkamiehistöä sitoivat hallitusvaltaan monet varsin reaaliset edut, mitkä tekivät sen aseman perin usein epäitsenäiseksi. Tätä kehitystä tehosti sitten sen saaman kouluutuksen laatu, mikä kaikki muutti sen jäsenet epäitsenäisiksi valtiovallan välineiksi. Siitä muodostui sen saamien etuoikeuksien nojassa suljettu yhteiskunnan osa ominaisine käsityksineen ja pyrkimyksineen. Tätä kehitystä edisti silloin vielä hyvin hidas säätykierto.

Näissä oloissa täytyi yksilöllä, joka pyrki omintakeisesti muovaamaan käsityksensä, olla aimo annos tarmoa ja henkilökohtaista kykyä, jos mieli säästyä vajoamasta muiden kaltaiseksi virastomieheksi, sille ominaisine latteine pyrkimyksineen.

2. *Fabian Langenskiöld ja J. J. Nordström.*

Muutettuaan Haminasta Helsinkiin Langenskiöld tapasi kaupungin suuresti muuttuneena etenkin siinä suhteessa, että hänen vanha toveripiirinsä ylioppilasvuosilta ja Helsingin Lyseon ajoilta oli hajonnut. Snellman palasi tosin syksymyöhällä v. 1842 pitkältä ulkomaanmatkaltaan kotiin, mutta muutti jo seuraavana vuonna Kuopioon. Fredrik Cygnaeus taas lähti kesällä v. 1843 monta vuotta kestäneelle ulkomaanmatkalleen, josta hän kotiutui vasta sitten, kun Langenskiöld jo oli muutta-

¹ Carl Walleenin lausunto R. H. Rehbinderille, päiväämätön, mutta on v:lta 1833. Rehbinderin kok.: *Skrifvelser till R. H. Rehbinder 1830—1836.* SVA.

² PALMÉN, E. G., Suomen valtiovarojen hoidosta. *Valvoja* 1889, s. 19—27 ja 106.

nut Pietariin valtiosihteeristön virkamieheksi. Vanha piiri tuntui muutenkin olleen hajalla ja sen edustamat pyrkimykset lamassa. Tunnettua onkin, että henkinen turtuneisuus juuri näihin aikoihin oli saamassa maassamme vallan.¹

Aikaisemmasta, yliopistovuosilta peräisin olevasta piiristä, vanhan »Lauantaiseuran» jäsenistä oli Helsingissä nyt jäljellä kuitenkin B. O. Lille sekä J. J. Nervander ja J. J. Nordström, joista viimeainitut, Langenskiöldiä vanhempina lienevät siihen asti pysyneet hänelle suhteellisen vieraina. Varsinkin Nordströmin kanssa Langenskiöld näkyy nyt kuitenkin joutuneen läheiseen kosketukseen. Aiheena tähän olivat luonnollisesti Langenskiöldin lainopilliset opinnot, hän kun näinä vuosina »juoksi kolleegiumeissa», niinkuin J. Ph. Palmén melko tavalla myrkyllisesti vähän myöhemmin kirjoitti Langenskiöldin opinnoista. Tuttavuus Nordströmin ja Langenskiöldin, opettajan ja oppilaan välillä ei kuitenkaan pysähtynyt tavanmukaiseen asteeseen, vaan on Nordström osoittanut Langenskiöldiä kohtaan läheisempääkin ystävyyttä. Nordström oli vähän aikaisemmin, vv. 1839—1840 saanut valmiiksi tärkeän teoksensa »Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historia» ja oli v. 1842 alkamillaan, yliopistossa pitämillään luennoilla ryhtynyt käsittelemään Suomen valtio-oikeutta. Tämän ohessa hän oli useankin tärkeän valtioneuvoston jäsen ja varsinainen määräävä voima niiden töissä, joten hän terävänä ja lahjakkaana miehenä epäilemättä saattoi jättää ja onkin jättänyt ympäristöönsä merkittävät jäljet.²

Palmén on huomauttanut Nordströmistä ja erikoisesti hänen suhtautumisestaan yliopiston opettajana oppilaisiinsa, että Nordströmin itserakas luonne esti häntä vetämästä puoleensa

¹ REIN, TH., Juhana Vilhelm Snellmanin elämä I, s. 368 ja seur. NERVANDER, E., Fredrik Cygnaeus, s. 196 ja seur.

² PALMÉN, E. G., Till hundraårsminnet af Johan Philip Palmén II, s. 329—330. Siinä esitetty J. Ph. Palménin mielipide näyttää syntyneen kiivastumiskohtauksessa, joten se, mitä hän mainitussa yhteydessä lausuu Langenskiöldistä, onkin käsitettävä vain subjektiiviseksi tunteenpurkaukseksi. — WREDE, R. A., Juhana Jaakko Nordström. Kansallinen Elämäkerrasto IV, s. 221—225. WREDE, R. A., Lakitiede. Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, s. 237 ja seur.

niitä, joiden kanssa hän joutui välittömästi kosketuksiin. Niinpä aiheutti Nordströmin kuulustelutapa tenteissä tyytymättömyyttä häneen. Tapaukset, joihin Palmén tässä viittaa, eivät sinänsä oikeuta vetämään mitään yleisempää johtopäätöstä mainitussa suhteessa eikä edes Palménkaan sellaista halua tehdä. Mahdollista on, että huomautuksiin jossain määrin on ollut aihetta, muttei se seikka silti estä sitä, että jotkut hänen oppilaistaan pääsivät »nauttimaan Nordströmin läheisemmästä seurustelusta», kuten Langenskiöld omasta kohdastaan kirjeissään Casimir von Kothenille selittää käyneen.¹

Tärkeintä tämän esityksen kannalta ei Nordströmiin nähden olekaan se puoli, johon juuri viitattiin, vaan kysymys siitä, millaisia vaikutuksia Nordström puheena olevina vuosina saattoi jättää oppilaittensa yleisiin käsityksiin.

Mitä Nordströmin periaatteisiin tähän aikaan tulee, on Lagus niistä huomauttanut, että Nordströmin ennen maasta muuttoja suorittaman viimeisen työn, v:n 1845 kirkkolakiehdotuksen, puolueetonta arviointia varten on otettava huomioon, että hänen erikoisen voimakkaasti kehittynyt oikeushistoriallinen suuntautumisensa muodostui hänelle esteeksi lainlaatijana. Hänen syvä kunnioituksensa voimassaolevaa lakia kohtaan esti häntä huomaamasta sitä, mistä piti tulla laki.² Tähän huomautukseen on lisättävä, että koko se vanhempi lainopillinen historiallinen koulukunta³, johon Nordström kuului ja jonka etevimmät edustajat olivat olleet saksalaiset oikeushistorioitsijat Savigny ja Karl Friedrich Eichhorn, lainsäädäntökysymyksissä päätyi samanlaiseen kantaan kuin Nordström meillä. Tämä koulukuntahan selitti oikeuden olevan välttämättömässä, luonnollisessa yhteydessä historiallisten olosuhteitten kanssa ja väitti oikeuskehityksen tapahtuvan ikäänkuin huomaamatta. Kysy-

¹ PALMÉN, E. G., m.t. s. 80. Langenskiöld Casimir v. Kothenille toukok. 31 p. 1846. Kothenin kok.: 13, fol. 113—114. SVA.

² LAGUS, WILH., Minnesteckning af Johan Jakob Nordström, s. 29 ja seur., huomauttamatta silti mainitun koulukunnan yleensäkin kaikkialla havaittavasta taipumuksesta vanhoillisuuteen.

³ Ns. vanhemmasta historiallisesta lainopillisesta koulukunnasta vrt. ASCHEHOUG, T. H., Yhteiskuntataloustieteen historia, s. 90 ja seur. HAGERUP, FRANCIS, Oikeus ja kulttuuri XIX vuosisadalla, s. 43 ja seur. HAGERUP, FRANCIS, Retsencyclopaedi, s. 22.

myksessä olevana aikana koulukunta eli vielä nousukauttaan ja se oli, kuten jo on viitattu, yleensä kaikkialla johtanut lainsäädännössä vanhoillisuuteen. Ei ole näin ollen oudoksuttavaa, jos Nordströmissäkin näinä vuosina tapaamme samanlaisen peruskatsomuksen, ja siten on varsin hyvin ymmärrettävissä, että se ilmenee hänen ylempänä mainitussa ehdotuksessaan Suomen kirkkolaiksi, muihin seikkoihin tässä yhteydessä vielä puuttumatta.¹

Yhdenmukaisesti Nordströmin yleisten katsomusten kanssa hänen kantansa kielikysymyksessä, mitä tämän kysymyksen herättämiin käytännöllisiin johtopäätöksiin tuli, oli varsin varovainen. Niinpä Nordström ollessaan sitä mieltä, että suomenkielen taito oli otettava pakolliseksi ylioppilastutkintoon, kuitenkin tahtoi rajoittaa tämän vaatimuksen vain niihin ylioppilaisiin, jotka tulivat yliopistoon julkisista oppilaitoksista. Tämän hän perusteli siten, että kun kerran yliopistossa opiskeltiin toisaalta tarkoituksella valmistautua valtion palvelukseen, toisaalta taas tieteellisten opintojen, itse sivistyksen saavuttamisen vuoksi, niiltä, jotka viimeksimainitussa tarkoituksessa tulivat opintojaan jatkamaan, Nordströmin mukaan ei voitu vaatia opintojen jatkamisoikeuden ehtona suomenkielen taitoa.² Nordström tässä siis jätti huomiotta, mitä kansalle merkitsee se, että sen sivistyneistö sinänsä on kieleltään sama kuin kansan syvät rivit.

Myöskin Langenskiöld oli näihin aikoihin yleisiltä mielihiteiltään maltillis-vanhoillinen, siis lähinnä sitä, mitä edellä on havaittu Nordströmin olleen. Missä määrin tämä mielipiteitten yhdenmukaisuus on riippunut suoranaisesti Nordströmin vaikutuksesta, ei ole tietysti asiakirjallisesti todistettavissa. Lähellä on kuitenkin se ajatus, että Nordströmin yleinen katsomustapa on ainakin osaltaan ollut Langenskiöldin yleisiä katsomuksia vakiinnuttamassa, sillä Langenskiöldillä itsellään oli luonteenpiirteitä, jotka tekivät juuri tällaisten käsitysten muodostumisen varsin ymmärrettäväksi. Arvostellessaan myöhem-

¹ Vrt. vielä BLUNTSCHLI, J. C., *Geschichte der neueren Staatswissenschaft seit dem 16 Jh. bis zur Gegenwart*, s. 564 ja seur.

² LAGUS, WILH., *m.t.* s. 40.

min Langenskiöldin jo silloin päättynyttä elämäntyötä, Snellman sattuvasti huomauttaa, että »hänen matemaattinen sivistyksensä vaati lähtökohdaksi varmoja tosiasioita; ja hän tahtoi sen vuoksi omistaa sekä lujalle pohjalle perustuvan vakaumuksen uuden toimenpiteen tarpeellisuudesta että myöskin varman tiedon siitä, että yrityksen onnellisen suorittamisen ehdot olivat olemassa». Ja tarkastaessamme eräitä Langenskiöldin kannanilmaisuja nyt kysymyksessä olevilta vuosilta, huomaamme pian, että se peruskatsomus, jonka Snellman on hänessä havainnut hänen myöhemmän, valtiollisen elämäntyönsä nojalla ja henkilökohtaisen pitkäaikaisen ystävyuden valossa, ei suinkaan Langenskiöldissä ollut myöhäsyntyinen, vaan juonti juurensa jo nyt puheenaolevilta ajoilta, ainakin niiltä vuosilta, jolloin Nordströmin vaikutus häneen on saattanut olla voimakkain. Niinpä Langenskiöld, kuvaillessaan v. 1846 ystävälleen Casimir von Kothenille Oulun läänin silloista kuvernööriä Robert Wilhelm Lagerborgia ja tuodessaan julki ihailunsa tämän hallintomiehen kykyä ja taitoa kohtaan, sanoo ihastuksensa johtuvan ei vähintään siitä, että hän oli havainnut Lagerborgin kannattavan sitä käsitystä *»että maamme todellinen etu vaatii nykyisin välttämään kaikkia uutuuksia, kun sitävastoin vanhaa on korjattava parhaan taidon mukaan. Tämänlaatuinen vanhoillisuus»*, Langenskiöld jatkaa, *»on jo monta vuotta ollut minun sisin mielipiteeni»*.¹ Mutta että vanhan korjaamisessa oli ajan vaatimuksia otettava huomioon, oli käsitys, joka sisältyi oleellisena osana Langenskiöldin silloiseen *»vanhoillisuuteen»*. Langenskiöld saa aihetta huomauttaa niinikään Casimir von Kothenille juuri tästä seikasta muutamaa vuotta myöhemmin, kuin hän ylempänä esitetyn mielipiteensä ilmaisi. Hän selittää eräässä kirjeessä erikoisesti pitäneensä muutamasta silloin juuri kuolleesta senaattorista sentähden, että viimeainittu oli ollut ymmärtäväinen ja oikeudenmukainen mies *»ja mikä on tärkeintä, vastaanottavainen ajanmukaisten uudistusten vaatimuksille, ilman että hän sen vuoksi hylkäisi kaiken, jota hän itse ei ole ollut luomassa»*. Näissä

¹ SNELLMAN, J.V., Muistosanoja vapaaherra Fabian Langenskiöldistä. Kootut teokset X, s. 104. — Langenskiöld Casimir v. Kothenille toukok. 31 p. 1846. Kothenin kok.: 13, fol. 113—114. SVA.

lausunnoissa paljastuvat viimeiseltä Venäjän matkalta sikäläisiltä reformivaatijoilta saadut vaikutteet Nordströmin katso-
musten ja hänen oman luonteensa mukaisen käsitystavan lujit-
tamina.¹

Nordströmin toimiala oli yliopistonopettajana hyvin laaja. Hänen kansantaloudellisista mielipiteistään on huomautettu, että 1840-luvun alkupuoli muodostui hänen käsityksessään eräänlaiseksi murroskaudeksi. Nordström ei ole esittänyt kansantaloudellisia mielipiteitään johdonmukaisena järjestelmänä. Kuitenkin on voitu havaita, että hän tosin pyrki esiintymään hyvinkin vapaamielisenä, mutta että toisaalta kysymyksen ollessa »taloudellisen elämän yksityiskohdista, esiintyy hänen ajatuksissaan piirteitä, joita ei voida pitää liberalismiin mukaisina».² Koska Langenskiöldin kansantaloudellisista mielipiteistä nyt kysymykseen tulevilta vuosilta ei ole säilynyt mitään tietoja, ei ole pääteltävissä, mihin suuntaan hänen käsityksensä silloin kävivät tähän alaan kuuluvista seikoista. Sentähden on jätettävä tuonemmaksi sen kysymyksen käsittely, mistä lähteistä Langenskiöld ammensi kansantaloudelliset mielipiteensä, eli mistä hänen tämän alan kysymyksiin nähden ottamansa kanta valtiomiehenä on johdettava. Näin on soveliainta tehdä myöskin niinkin erikoisaloihin kuuluviin kannanottoihin, kuin metsälainsäädännön alaan kohdistuviin nähden, sillä vertailu toisaalta Langenskiöldin ja Nordströmin ja ennen kaikkea Snellmanin sekä L. G. von Haartmanin edustamien käsitysten välillä näistä seikoista tapahtuu parhaiten myöhemmin Langenskiöldin noudattamaa metsäpolitiikkaa koskevan esityksen yhteydessä.

Sitävastoin on esityksemme tässä kohdassa otettava tarkastettavaksi, mikä merkitys Nordströmin tieteellisellä toiminnalla on ollut Langenskiöldin vakaumuksen muodostumiseen valtioelämän alaan kuuluvissa kysymyksissä. Juuri tällaisista sei-

¹ Langenskiöld Casimir v. Kothenille huhtik. 27 p. 1852. Kothenin kok.: 13, fol. 134—135. SVA.

² JAHNSSON, YRJÖ, Tutkimuksia Suomen kansantaloustieteen historiasta vuosina 1810—1860, I, s. 201 ja seur. HANHO, J. T., Sahateollisuudesta ja sahan tuotteiden viennistä 1840- ja 1850-luvuilla, s. 37 ja seur.

koista Langenskiöldin säilynyt kirjeenvaihto antaa käsiteltävänä olevilta vuosilta merkittäviä tietoja.

Puheenaolevana aikana valtio-oikeuden alaan kuuluvien kysymyksiä käsittelemisen oli sinänsä maassamme varsin harvinaista. Porvoon valtiopäivistä oli jo kulunut yli kolme vuosikymmentä, mikä seikka ynnä maamme silloinen hallitustapa sekä ajan henki koko valtakunnassa oli ollut omansa pahasti heikentämään käsityksiä siitä, mikä Suomen valtiollinen asema Venäjän yhteydessä täsmällisesti sanottuna oli. Se miespolvi, joka valtiolaitostamme luotaessa oli ollut asioitten johdossa, oli jo poistunut tai suureksi osaksi syrjään vetäytynyt. Lisäksi on huomattava, miten hitaasti näiden valtiopäivien jälkeen oli opittu käsittämään, mitä johtopäätöksiä Porvoon valtiopäivillä suoritetusta valtioteosta oli vedettävä, ymmärtääksemme, että vajaat kaksi vuosikymmentä keisari Nikolai I:n hallituskautta sille ominaisine muotoineen ja ajatustapoineen todella oli riittänyt vaikuttamaan näissä asioissa mieliin hämmentävästi. Osaltaan käsityksiä oli vielä sekottanut sekin seikka, että Porvoon valtiopäivillä suoritettua Suomen autonomisen suuriruhtinaskunnan perustamista koskeva aineisto ja yksinpä maan perustuslaitkin oli etsittävä vaikeasti käsiin saatavista julkaisusarjoista, joten niitä ei tarkoin tunnettu. Lisäksi valtio-oikeuden ala oli jäänyt vuosisadan alussa vaikuttaneen Matthias Caloniuksen tieteellisen toiminnan ulkopuolelle. Myöskään Daniel Myreen, jonka virka v:sta 1828 alkaen oli käsittänyt myös valtio-oikeuden alan, ei tietävästi ollut luennoillaan enempää kuin muussakaan tieteellisessä toiminnassaan käsitellyt tätä oikeusjärjestyksen osaa.¹ Vielä on merkittävä, ettei Suomen vähäisessä sanomalehdistössäkään, aivan harvinaista poikkeusta lukuunottamatta, yleensä ollut ryhdytty käsittelemään maan perustuslakeja ja niiden merkitystä, olipa pidetty suorastaan tarpeettomana tämän alan kysymysten käsittelyä julkisuudessa. Näin ollen ei ole odottamatonta, että yksin lainoppinei-

¹ WREDE, R. A., Matthias Calonius, s. 393. WREDE, R. A., Mattias Calonius. Kansallinen Elämäkerrasto I, s. 370. WREDE, R. A., Lakitiede. Helsingin Yliopiston alkuajoilta, s. 223—230, 238—239. CHARPENTIER, AXEL, Johan Jakob Nordström. Oma Maa VI, s. 844.

denkin keskuudessa valtio-elämämme peruskysymyksiä tunnettiin vain vaillinaisesti.

Erikoisesti oli kuitenkin nyt puheenaolevaa ajankohtaa hie-
man aikaisemmin kysymys Suomen valtiollisesta asemasta jou-
tunut julkisuudessa käsiteltäväksi siinä kuuluisassa polemiikissa,
jota siitä Ruotsissa julkaisemissaan lentokirjoissa olivat käyneet
maassamme aikaisemmin toiminut professori Israel Hwasser ja
Ruotsiin siirtynyt maanmiehemme Adolf Ivar Arwidsson. Tässä
väittelyssä, jota viimemainittu oli käynyt salanimien »Pekka
Kuoharinen» ja »Olli Kekäläinen» varjossa ja jossa kysymystä
oli pohdittu myöskin kansainvälisten suhteitten, ennen kaikkea
Venäjän ja Ruotsin v. 1812 tekemän liiton valossa, oli tehostettu
sitä seikkaa, ettei Suomen asema Venäjän yhteydessä ollut tosi-
asiassa sellainen kuin sen olisi pitänyt olla, asiaa v:n 1809 tapaus-
ten valossa arvioitaessa. Olipa Arwidsson ensi kiihkossaan julis-
tanut Suomen tavalliseksi Venäjään liitetyksi maakunnaksi.¹
Tämä käsitys oli tietysti meidän kannaltamme mitä vaarallisin
väite ja sen vaarallisuus selvisi Arwidssonille itselleenkin ja sitä
hän sitten ottamansa uuden salanimen alla esiintyessään koki
tehdä tehottomaksi. Väittelyn kestäessä luultiin varsin yleisesti,
että ne mielipiteet, joita »Olli Kekäläinen» oli edustanut, olivat
Nordströmin esittämiä. Kuitenkin on merkittävä, että pian saa-
tiin kuulla Nordströmin itsensä mielipide esillä olleista kysy-
myksistä, sillä ne luennot julkisen oikeutemme alalta, joita Nord-
ström piti yliopistossa ja joille yleisöä yliopiston ulkopuoleltakin
virtasi, muodostuivat selväpiirteiseksi, ytimekkääksi vastalau-
seeksi niitä mielipiteitä vastaan, jotka olivat tahtoneet kieltää
Suomen autonomisen valtion olemassaolon. Ne selvittelyt,
joita Nordström antoi luennoissaan, olivat omansa valaisemaan
käsityksiä näistä kysymyksistä, ei vähiten maamme virkamie-
histön keskuudessa, sillä lakitieteen opiskelijat saivat nyt perus-
teellisen valmistuksen oikeustieteen tässäkin osassa. Ja huo-
mattava on, ettei Nordströmin vaikutus supistunut ainoastaan
tähän, vaan erikoisesti hänen ansionaan on pidetty², että

¹ SUOLAHTI, GUNNAR, Aadolf Iivar Arwidsson. Kansallinen Elämä-
kerrasto I, s. 155—162.

² Nordströmin luentojen vaikutuksesta Wreden ja Charpentierin esit-
tämien käsityksiin vrt. kuitenkin Snellmanin arvostelmaa kirjoituksessa

meillä opittiin pienimmissäkin seikoissa tarkoin ottamaan huomioon maan oikeusjärjestyksen säännökset niin asiain sisältöön kuin niiden käsittelyn muotoonkin nähden. Tässä suhteessa Nordströmin kanta tuli hänen omassa toiminnassaan täysin selvästi esille, mm. siinäkin, että ollessaan toisena ns. lakikodifioimiskomission työn tarkastuskomitean asiantuntijoista, jotka v. 1843 antoivat hylkäävän lausunnon mainitun komission töistä, nimenomaan Nordström oli kiinnittänyt huomionsa työn perustuslainvastaiseen puoleen, toisen tarkastajan, professori Laguksen kohdistaessa muistutuksensa muihin seikkoihin.

Aikaisemmin on jo huomautettu siitä, että Suomen tärkeä asema Venäjän silloin noudattamassa poliittisessa systeemissä oli v:n 1830 suuresta murroksesta alkaen aiheuttanut Venäjän hallituksen asennoitumiseen Suomeen nähden sen, että hallitus pyrki monin tavoin kiinnittämään Suomen eri kansankerrosten intressit Venäjään myöntämällä niille siellä eri tavoin etuja ja koettamalla välttää toimia, jotka olisivat osoittaneet, että

»Tie Senaattiin» KOOTUT TEOKSET, X, s. 370, mihin nähden kuitenkin on muistettava, että Snellmanin epäilevä kanta N:n luentojen vaikutuksesta varsin hyvin voi johtua hänen tunnetusti viileästä suhtautumisestaan N:iin myöhemmällä iällään, jolloin hän kirjoitti edellämainitut muistelmansa. Wreden ja Charpentierin käsitykseen vrt. SCHAUMAN, AUG. m.t. I, s. 51—52, joka mahdollisesti on ollut ensinmainittujen lähteenä. Vielä on Palmén huomauttanut siitä seikasta, että Nordström, vaikkakin hänellä olisi ollut edellytyksiä, ei kuitenkaan luoksepääsemättömän persoonallisuutensa ja esitystensä liiallisen teoreettisuuden vuoksi voinut saavuttaa edellytystensä mukaista vaikutusta opiskelemaan nuorisoon, näistä seikoista kun johtui, ettei ylioppilaiden enemmistö milloinkaan päässyt tunkeutumaan hänen esitystensä ytimeen. PALMÉN, E. G., m.t. II, s. 106. Vasta sitten kun saatiin kuulla hänen vastustuskannastaan, ja hänen traagillisen kohtalonsa vuoksi tämä tutkija tuli Palménin mukaan populääriksi. — Palménin väitteen subjektiivisuus on ilmeinen, mikäli voi päätellä Nordströmin kirjoitetuista luennoista. Myös on huomattava, että Langenskiöld kuunnelleensa Nordströmin luentoja oli iältään siksi varttunut, että hän jo tästäkin syystä on varsin hyvin voinut omaksua tämän opettajansa käsitykset. Esittämistämme eittämättömistä todistuksista nähdään, että ainakin Langenskiöld itse oli syvästi kiintynyt Nordströmiin, mutta miten yleistä tällainen kiintymys tuon ajan ylioppilaspolvissa oli, on kysymys, joka on jätettävä sillensä.

Venäjä pyrki selvästi sivuuttamaan suomalaisia ja siten vie-roittamaan heitä valtakunnallisesta yhteydestä. Tämän poliitiikan seurauksista on jo mainittu, että luovuttiin aikaisemmin noudatetusta menettelytavasta venäjänkielen taidon levittä-misessä. 1830-luvulla tätä tarkoitusta oli pyritty edistämään siten, että suomalaisia oli houkuteltu Venäjän palvelukseen, joko sotaväkeen tai siviilivirkamiehiksi Venäjälle, tai myöntä-mällä, kuten v. 1841, etusija viranhaussa niille, jotka osasivat venäjää. Ainakin teoreettisesti tässä ei loukattu juuri kenen-kään oikeuksia, sillä kun yliopistoon oli perustettu runsaasti stipendejä näitä kieliopintoja harjoittaville, hyvin moni saattoi sittemmin omistautua niihin. Tämän ohessa oli runsain käsin varattu vapaaoppilaspaiikkoja erinäisissä venäläisissä oppilai-toksissa ja pensionaateissa suomalaisten varalle.¹ Nämä toimet tietysti hyödyttivät vain maan korkeimpia yhteiskuntaluokkia, mutta nehän tähän aikaan yleensä vain tulivat kysymyksen yleisen mielipiteen edustajina.

Monin verroin tärkeämpi merkitys tällä Venäjän politiikan johdon uudella asennoitumisella ja sen aiheuttamalla uudella menettelyllä oli siinä, että sen vaikutuksesta ruhtinas Menschi-kov oli juuri niinä vuosina, kun Langenskiöld oli senaatin virka-miehenä, torjunut maatamme pahasti uhanneen vaaran, johon ylempänä myös viittasimme Nordströmin toiminnasta puhut-taessa. Tämä vaara oli jo vuosia vaaninut omintakeista oikeus-järjestystämme, kun meilläkin oli v. 1835 alkanut työnsä ns. lakikomissioni, jonka tehtävänä oli kodifioida Suomen oikeusjärjestys sen järjestelmän mukaiseksi, jota oli noudatettu Venäjällä suoritettussa suuressa lakien kodifioinnissa ja joka siellä hallitsijan nimenomaisen kiirehtimisen ansiosta oli juuri v. 1835 saatettu päätökseen. Silloin oli mm. Baltian maiden lain-säädäntö yleisvaltakunnallistettu täydellisesti², ja sama vaara

¹ Julistus toukok. 4 p. 1841. SAMLING af placater IX, s. 331. — Tietysti venäjänkielen taidon ottaminen erikoisansioksi viranhaku-asioissa oli seikka, jota perustuslakimme eivät tunteneet. Vrt. YVK: 4. — Tähän poliittiseen päämäärään tähtääviin Venäjän hallituksen muihin toimiin ei tässä yhteydessä voida puuttua. Kkv. asiak. 1831 n:o 125, 1842 n:o 6, 1838 n:o 225 ja 1843 n:o 165.

² Vrt v. TOBIEN, ALEXANDER, Die Livländische Ritterschaft, I, s. 91.

uhkasi myös meitä, tosin siinä muodossa, että kun yleinen lakimme ensin olisi saatettu ulkonaiselta järjestelyltään Venäjän uuden suuren lakikokoelman kaltaiseksi, venäläisen oikeusjärjestyksen määrääminen voimaan meillä olisi, kuten Venäjän sisäasiainministeri ja kodifioinnin silloinen johtaja Bludov selitti hallitsijalle, käynyt helposti. Mutta juuri tässä meille ensiarvoisessa kysymyksessä ruhtinas Menschikov teki maallemme arvaamattoman palveluksen, koska hänen jyrkkä vastustuksensa ja yhtymisensä Nordströmin ja Laguksen hylkäävään kantaan, aiheutti sen, että yrityksestä luovuttiin sillä kertaa.¹ Tämä Menschikovin osuus tuskin oli niin syvän salaisuuden verhoama, kuin on tahdottu väittää,² ja sen vuoksi Langenskiöldin jyrkkä puhe laillisten muotojen noudattamisen tärkeydestä, johon heti saamme tutustua, pohjautuu ilmeisesti juuri tämän kysymyksen aiheuttamaan järkyttävään herätykseen, mitä Nordströmin toiminta yliopiston opettajana sitten omalta taholtaan tehosti.

Nyt kysymyksessä olevat vuodet olivat siten Suomen ja Venäjän keskeisten valtiollisten suhteitten kannalta vaaranalaisia. Maamme valtiollisesti arkaluontoinen asema Venäjän yhteydessä joutui Nikolai I:n hallitusvuosina useasti jännitysasteeseen. Hallinnon asianmukaisen kulun ja perustuslakiemme loukkaamattomuuden kannalta syntyi vaarallisia tilanteita, kun esim. eräät kuvernöörit ryhtyivät oikoteitä myöten, lailliset muodot sivuuttaen ja senaatin syrjäyttäen, ajamaan milloin mitäkin kysymystä haluamaansa päätökseen. Juuri näinä vuosina sattui tällaisia tapauksia melko useasti. Niinpä Hämeen läänin kuvernööri Otto Reinhold Rehbinder, joka on jättänyt hallintomiehenä sinänsä hyvän muiston, oli saanut oikoteitse Hämeenlinnan kaupungin uuden asemakaavan vahvistetuksi. Vaasan läänin kuvernööri Jonas Ferdinand Bergen-

¹ Kkv. salainen asiak. 1841 n:o 37.

² PALMÉN, E. G., Lakikodifioimishankkeet Suomessa. Oma Maa IV², s. 201. — Senaatin kiitollisuus Menschikovia kohtaan ilmeni Anjalan kartanon ostamisessa kenraalikuvernööriille. Vrt. Kkv. asiak. 1843 n:o 191. — Palménin käsitys Menschikovin asenteesta tässä erittäin tärkeässä asiassa on vastakkainen sille, mikä on esitetty yllä ja on se siten täysin virheellinen.

heim taas yritti samoin hankkia Vaasan kaupunkia varten uuden järjestelyasemakaavan, hankkeessaan kuitenkin onnistumatta. Tällaisten, varsinkin senaatin piirissä suurta huomiota herättäneiden tapausten esiintyessä Langenskiöld, joka kielenkääntäjänä hyvin saattoi seurata eri kysymysten vaiheita, säännöllisesti ankarasti moitti näitä laillisia muotoja vähäksyviä toimia, vieläpä varsin suoraan Casimir von Kothenille, jolla itsellään oli kuvernöörin-virkaansa hoitaessaan taipumuksia tällaiseen menettelyyn.¹

Kun Fabian Langenskiöld valtiollisen elämäntyönsä loppuvaiheessa itse joutui ns. Tammikuun valiokuntaa koskevassa asiassa toiminnallaan aiheuttamaan tilanteen, joka nimenomaan laillisten muotojen syrjäyttämisen kannalta nostatti maamme yleisessä mielipiteessä tavattoman ankaran paheksumuksen tätä toimenpidettä vastaan, on tämänkin kysymyksen arvioinnin ja selittämisen kannalta mielenkiintoista havaita, miten Langenskiöld, joka parhaillaan oli läheisessä kosketuksessa J. J. Nordströmiin, eräässä senaatin sivuuttamista koskevassa tapauksessa selvin sanoin ilmaisee käsityksensä juuri laillisten muotojen noudattamisen välttämättömyydestä ja siten näyttää olevansa täysin perillä siitä, mikä merkitys lain kirjaimen noudattamisella kaikissa oloissa meillä oli oleva. Aiheen tähän silloista kantaansa perin juurin selventävään purkaukseen Langenskiöld sai, kun Casimir von Kothen oli sivuuttanut senaatin Viipurin läänin lääninsihteerin palkkausta koskevassa asiassa siten, ettei senaatilla ollut tilaisuutta kysymyksestä lausua mielipidettään, vaan se sai aivan odottamatta kenraalikuvernöörin kautta tiedon kysymyksen suhteen korkeimmassa paikassa tehdystä päätöksestä. Kun asia oli tullut tunnetuksi, Langenskiöld kääntyy ystävänsä von Kothenin puoleen kirjeellisesti seuraavin merkittävin sanoin: »*Eikö ole jo kylliksi siinä, että meidän hauras itsenäisyytemme on riippuvainen hallitsijan enemmän tai vähemmän humanisesta ajattelutavasta?* Onko jokaisen, joka on onnistunut saamaan itselleen vaikutusvaltaa kenraalikuvernööriin, saatava muuttaa mitä hän itse tahtoo,

¹ Langenskiöld Casimir v. Kothenille lokak. 11 p. 1845. Kothenin kok: 13, fol. 111—112. SVA.

ilman, että hallitsijalla edes on mahdollisuuttakaan saada kuulla mielipidettä siltä viranomaiselta, jolta kuitenkin voidaan odottaa suurinta kokemusta ja kaikkein lämpimintä harrastustaan hyväksi». Huomautettuaan tästä yleisluontoisesta seikasta Langenskiöld jatkaa ystävänsä ahdistelemista seuraavasti: »Ja ajattelepa, että olosuhteet voivat muuttua. Tulee aika, jolloin ruhtinas ei enää ole kenraalikuvernöörinä eikä Kothen enää hänen suosikkinaan. Kuinka vaarallista silloin onkaan, että tällaisia oikoteitä on aukaistu. *Sellaisessa maassa kuin meidän maamme on, ovat muodot tärkeämmät kuin muualla. Niin kauan kuin katsotaan olevan välttämätöntä niitä kunnioittaa, kunnioitetaan itse asiakin, — jos muotoon kajotaan, muovataan asiakin varsin pian toiseksi.* Sanopa itse, mihin tällainen saattaa viedä». Ja selitettään käsittävänsä, minkä tähden von Kothen oli moitittavaan menettelyynsä ryhtynyt Langenskiöld huomauttaa lopuksi: »Mutta minun käsitykseni mukaan olisi kaikkien näiden mietelmien tullut väistyä erään toisen ajatuksen edestä: *että senaatin merkityksen säilyminen on tulevaisuuteen nähden se ainoa heikko takuu, joka on olemassa meidän nykyisen valtiomuotomme jatkumisesta.*»¹

Niinkuin edellä jo on viitattu, ylempänä selostettu Langenskiöldin mielenilmaisuus on tärkeä ns. Tammikuun valiokuntaa koskeneen selkkauksen sekä Langenskiöldin eräiden muidenkin valtiomiestoimien arvostelemiseksi ja ymmärtämiseksi. Ei voine olla epäilystäkään siitä, että toisaalta senaatissa suoritettua virantoimituksen ja toisaalta Nordströmin vaikutus häneen tulee tässä esille. Vielä on huomattava, että kysymys laillisten muotojen noudattamisen tärkeydestä oli juuri silloin, kun Langenskiöld kirjoitti v. Kothenille edellä selostetun mielipiteen ilmaisunsa, meillä varsin keskeinen kysymys erityisesti siitä syystä, että ns. lakikomissionin työn tarkastuskomitea, jossa Nordström oli asiantuntijana, oli juuri suorittanut tehtävänsä.

Mutta muussakin suhteessa edellä esitetty mielipiteenilmaisuus

¹ Langenskiöld Casimir v. Kothenille tammik. 17 p. 1845. Kothenin kok.: 13, fol. 149—150. Kirjeeseen on viitannut aikaisemmin Hugo E. PIPPING Langenskiöldistä kirjoittamassaan elämäkerrassa. Kansallinen Elämäkerrasto III, s. 364 ja seur.

on mielenkiintoinen. Erikoisesti se on niissä kohdin, joissa Langenskiöld, täysin ymmärtäen Suomen valtio-oikeudellisen erikoisaseman Venäjän yhteydessä, viittaa siihen, että valtiollinen asemamme oli silloin mitä suurimmassa määrässä *tosiasiallisesti* hallitsijan hyväntahtoisuudesta riippuvainen. Tätä ajatustahan Arwidsson oli aikaisemmin jo puheenaolleissa kirjoitelmissaan kehitellyt, tosin tavalla, jota on pidettävä liioiteltuna. Joka tapauksessa tässä Langenskiöldin käsityksessä ilmenee hänelle ominainen realiteettitaju. Totta on, että samaa mieltä silloin niinkuin aikaisemminkin oli ollut usea muukin tämänlaisia asioita läheltä seuraamaan joutunut henkilö maassamme.¹ Itse asiassa on selviä todistuksia siitä, että myös J. J. Nordström ainakin tuttavallisessa seurustelussa asettui nyt puheenaolevalle kannalle asemamme *tosiasiallisesta* heikkoudesta, huolimatta siitä, että hän viran puolesta pitämissään luennoissa erikoisesti tähdentää sitä, että asemamme oli aivan selvä keisarikunnan yhteydessä. Ettei hän uskaltanut luottaa kovinkaan paljon asemamme kestävyYTEEN, ilmenee Snellmanin kirjeestä J. Ph. Palménille, jossa lausutaan seuraavasti: »Sillä paljon riippuu siitä pysyväisyydestä, jonka voimme saada näin ymmärretylle poliittiselle asemalle; ja voidaan yhdessä Nordströmin tavoin sanoa: kaikki riippuu yksipuolisista lupauksista ja vakuutuksista, jotka milloin hyvänsä voidaan peruuttaa.»²

Se seikka, että Suomen aseman kestävyYTEEN eivät miehet sellaiset, kuin Nordström ja Langenskiöld ehdottomasti luottaneet, saa selityksensä koko sen aikakauden luonteesta, jolloin heidän epäilevä käsityksensä ilmenee. Olihan varsinkin keisari Nikolai I:n hallituskausi omansa synnyttämään juuri tähän suuntaan käyviä mietteitä, ja kun Langenskiöld, todettuaan ne vaarat, jotka meitä milloin tahansa saattoivat uhata, kiinnitti

¹ Mikäli Grotin kirjeessä tammik. 24 p. 1847 Pletnjoville kerrottu L. G. v. Haartmanin käsitys *tosiasiallisesta* asemastamme on oikein esitetty, viimeainittukin oli sitä mieltä, että asemamme Venäjän yhteydessä riippui, ei suinkaan Porvoon valtiopäivillä suoritetusta valtioteosta ja hallitsijanvakuutuksista, vaan suomalaisten sivistyksestä ja siveellisestä voimasta. GROT-PLETNJOVIN kirjeet II, s. 207—208.

² J. V. Snellman J. Ph. Palménille 1859 t. 1860. KOOTUT TEOKSET XII, s. 243.

huomiota nimenomaan senaatin tärkeyteen erikoisasemamme tukena, hän arvioi silloisen tilanteen täysin oikein. Langenskiöldin käsityskannan oikeutus ilmenee, kun otetaan huomioon, että olojen kehitys toistakymmentä vuotta aikaisemmin, kenraalikuvernööri Zakrevskin hallintokaudella, oli juuri siitä syystä, että Zakrevski pyrki sivuuttamaan senaatin, ollut joutumassa täysin onnettomille urille. Kun Suomen asiain komiteakin oli lakkautettu, senaatin asema silloisen hallitussuunnan vallitessa oli muodostunut entistäkin tärkeämmäksi, sillä olivathan komitean tehtävät osaltaan siirtyneet senaatille.¹ Myös on tunnettua, että juuri se vastustus, joka kohtasi Zakrevskia senaatin taholta, vei siihen, että uhkaava vaara silloin saatiin torjutuksi.² Lisäksi kun valtiopäiviä ei pitkiin aikoihin ollut kutsuttu koolle, senaatti oli *tosiasiassa* ainoa kyllin pätevä valtioorgaani, joka saattoi valvoa maan etuja ja jonka joka tapauksessa tuli vastata maan kohtalosta. Näin ollen Langenskiöldin esittämä vaatimus siitä, ettei senaatin arvovaltaa saanut ryhtyä vähentämään, oli kaikin puolin oikea niin perustuslakiemme kuin silloin vallinneen valtiollisen tilanteenkin kannalta. Epä-mättömältä niinkään näyttää, että Langenskiöldin tapaan arvostella tilannetta myöskin vaikutti se Venäjän olojen tuntemus, jonka hän sinne tekemillään opintomatkoilla oli saavuttanut, ja tärkeää on nähdä, että hän oli muodostanut tosioloihin perustuvan katsomuksen valtiollisesta asemastamme jo ennen, kuin hän itse oli joutunut kantamaan vastuuta maamme kohtaloista. Nimenomaan tässä suhteessa hän siten oli jo nyt kypsyyntä vastuunalaiseenkin valtiolliseen toimintaan.

Niin läheiseksi kuin Langenskiöldin suhde Nordströmiin näyttääkin henkilökohtaisesti muodostuneen, Langenskiöld jäi kuitenkin eräässä suhteessa ulkopuolelle tämän merkkimiehemme vaikutuspiiriä, vieläpä sellaisella alalla, jossa juuri odotaisi Nordströmin häneen jättäneen pysyvimmät jäljet. Nord-

¹ Kun Suomen asiain komitean tehtävänä oli ollut valmistaa hallitsijalle esitettävät asiat, jäi tämä puoli komitean toimista senaatille, kun komitea oli lakkautettu. Tästä huomauttaa Nordström erityisesti valtio-oikeuden luennoissaan sl. 1842. NORDSTRÖM, J. J., Föreläsningar 1838—1844. HYK.

² RAUHALA, K. W., Keisarillinen Suomen senaatti I, s. 183 ja seur.

strömhän oli ennen kaikkea myöskin oikeushistorioitsija, tutkija, jonka koko tieteellisessä katsomuksessa tämän tieteen vaikutus on mitä selvimmin havaittavissa. Hänen aikaisemmin jo mainittu tutkimuksensa Ruotsin yhteiskuntajärjestyksen historiasta oli saanut osakseen meillä hyvin vähän huomiota. Mutta toisaalta, niinkuin eräs Nordströmin elämäntyön arvioitsija aivan oikein on huomauttanut, Nordströmin luennot Suomen julkisesta oikeudesta rakentautuivat nimenomaan historialliselle pohjalle.¹ Näin ollen näyttäisi luonnolliselta, että Langenskiöldillekin näinä vuosina olisi pitänyt muodostua selvä, oikeushistoriallisiin näkökohtiin pohjaava käsitys valtio- ja yksityisoikeuteemme liittyvistä peruskysymyksistä. Mutta niin epäamatöntä kuin aikaisemmin esitetyn nojassa onkin, että Langenskiöld on saanut Nordströmiltä vaikutuksia katsomustapoihinsa, yhtä selvänä on pidettävä, että syvällisempi, vankkoihin oikeushistoriallisiin tietoihin perustuva käsitys oikeusjärjestyksestämme häneltä kuitenkin jäi saavuttamatta. Suoranaisia todistuksia siitä, että Nordströmin tieteellisen toiminnan näin tärkeä puoli jäi Langenskiöldiltä huomiotta, esitetään myöhemmin, kun käsitellään erästä polemiikkiä, johon Langenskiöld aikanaan sekautui ja jolloin hän milteipä arveluttavalla tavalla tuli paljastaneeksi kouluutuksessaan sen ilmeisen aukon, joka johtui juuri tästä seikasta. Kun Langenskiöldin lainopilliset opinnot etusijassa olivat tähänneet ainoastaan verraten suppean virkatutkinnon (kameraalitutkinnon) saavuttamiseen, mikä sinänsä ei edellyttänytään perinpohjaisemman lainopillisen sivistyksen hankkimista, ja kun nämäkin opinnot olivat jääneet hajanaisiksi johtamatta mihinkään lopulliseen tulokseen, täytyi seurauksena siitä olla heikkous sellaisten kysymysten käsittelyssä, jotka olisivat edellyttäneet puheenaolleita tietoja.

Niinkuin on ollut havaittavissa, Langenskiöld oli kuitenkin runsain määrin saanut vaikutteita Nordströmiltä, ja ymmärrettävää onkin, että Nordströmin näihin aikoihin sattunut maastamuutto siihen liittyvine seikkoineen muodostui hänellekin henkilökohtaisesti raskaaksi. Langenskiöldin kirjeistä Casimir von Kothenille käy ilmi vilpitiön suru hänelle mieskohtaisesti läheisen

¹ Vrt. s. 138.

henkilön menetyksen johdosta.¹ Samoin näiltä ajoilta säilyneissä von Kothenille lähetetyissä kirjeissä arvioidaan se tappio, joka koko maatamme kohtasi Nordströmin muuttaessa Ruotsiin. Se arviointi, jonka Langenskiöld tässä suhteessa antaa Nordströmin menettämisestä, käy mitä läheisimmin yhteen sen käsityksen kanssa, jonka Snellman lausui vähän myöhemmin Saima-lehdessään.²

Vaikkakin Langenskiöldin varsinainen virkatoiminta senaatin kielenkääntäjänä oli merkitykseltään vaatimaton ja vaikkakin hänen lainopilliset opintonsa, joihin hän näinä vuosina oli ryhtynyt, jäivät kesken, on ilmeistä että nyt puheenaolevat vuodet Langenskiöldin elämässä ovat selvästi kypsymyskautta, joka edelsi ja jonka tulikin edeltää sitä ajanjaksoa hänen elämässään, jolloin hän astuu vastuunalaisempiin toimiin ja jolloin hänen valtiollinen elämäntyönsä alkaa.

Ennenkuin lähdemme seuraamaan niitä tapaussarjoja, jotka veivät hänet valtiomiehen uralle, on edellä haahmoitellun Langenskiöldin ajatusmaailman ja valtiollista asemaamme koskevien peruskatsomusten ja yleisten käsitystapojen lisäksi lyhyesti kuvattava hänen suhtautumistapaansa muunkin laatuisiin elämän ilmiöihin kuin ne, joista ylempänä on ollut puhetta.

Langenskiöldin Casimir von Kothenille näinä vuosina kirjoittamista kirjeistä päättäen herätti silloin eräs oikeudenkäynti, joka koski Sillbölen kaivoksen malmia, erikoista huomiota. Toisena riitapuolena oli muudan vapaaherra Fleetwood, vastapuolena jälleen entinen senaatin jäsen, silloinen laamanni Antti Henrik Falck sekä tunnetut teollisuusmiehet Lauri Maunu Björkenheim ja Juhana Jaakko von Julin. Riitajutussa Fleetwood voitti vuorioikeudessa, ja Langenskiöldin kertoman mukaan jutussa esitetyt todistukset ilmaisivat sangen valitettavia seikkoja yhtymän toimintatavoista. »Asiakirjat painetaan», Langenskiöld tiedoittaa von Kothenille, »todelliseksi häpeäksi Suomelle,

¹ Langenskiöld Casimir v. Kothenille helmik. 10 p. 1846. Kothenin kok.: 13, fol. 113—114. SVA.

² Langenskiöld Casimir v. Kothenille lokak. 11 p. 1845 ja helmik. 18 p. 1846. Kothenin kok.: 13, fol. 111—112, 115—116. SVA. — Snellmanin lausunto Nordströmistä vrt. REIN, TH., m.t. I, s. 464—465.

jonka rikkain tilanomistaja ja entinen hallintomies on tahtonut hyötyä muukalaisen köyhyyden nojalla, sillä onpa tullut selvite-tyksi sekin, että heidän asiamiehensä on lausunut: kyllä minun päämieheni tietävät, että hän (Fleetwood) on oikeassa, mutta hän ei jaksa kestää oikeudenkäyntiin liittyviä kustannuksia. Jälleen kaunis lehti Suomen päällikköjen muistolehtiin.» Mutta Langenskiöldin vastenmielisyys tällaisia ilmiöitä kohtaan ei suinkaan rajoittunut siihen, että hän hyvälle ystävälleen lausui niistä ajatuksensa. Hänellä oli uskallusta samasta asiasta ilmaista mielipiteensä asianomaisille itselleenkin. Tämä suora-sukaisuus, jota hän rohkeni osottaa täysin riippumatta siitä, että kysymyksessä saattoi olla yhteiskunnalliselta asemaltaan varsin huomattaviakin henkilöitä, todistaa hänellä olleen aimo annoksen siveellistä rohkeutta, jota hän valtiomiesurallaan eri tilanteissa joutui kaiken uhallakin osoittamaan, milloin katsoi olevansa oikeassa.¹

¹ Langenskiöld Casimir v. Kothenille lokak. 11 p. 1845. Kothenin kok.: 13, fol. 111—112. SVA.

Valtiollisen elämäntyön alku.

1. *Fabian Langenskiöld ja Casimir v. Kothen.*

Niinkuin vähän aikaisemmin on huomautettu, Langenskiöld oli senaatin virkamieheksi tultuaan alkanut seurustella pääkaupungin varsinaisissa virkamiespiireissä.¹ Näin hän joutui läheisesti kosketuksiin hallintomiehenä sittemmin perin ankarasti arvostellun Casimir von Kothenin kanssa. Iältään Langenskiöldiä kolme vuotta vanhempana Kothen oli nuoruudessaan opiskellut Turun akatemiassa ja suorittanut siellä kesällä v. 1826 sellaisen tutkinnon, joka vaadittiin Suomen asiain komiteaan virkamieheksi pyrkiviltä.² Virkamiesurasta ei kuitenkaan tullut mitään tätä kautta, sillä mainittu komiteahan lakkautettiin jo maaliskuun 17/29 p. 1826 annetulla manifestilla ja osa sen tehtävistä, nimittäin hallitsijalle menevien asiain varsinaisen valmistaminen, siirrettiin senaatin haltuun ja valtiosihteeristölle jäi vain alistusten saattaminen siihen muotoon, että ne voitiin esittää hallitsijalle.³ Näin ollen Kothen ei voinutkaan tutkintonsa suoritettuaan käyttää ensin aikomaansa tietä päästäkseen nopeasti edistymään virkamiesuralla, vaan lähti hän seuraamaan toista tietä, jota Venäjän vallan aikana samassa tarkoituksessa myöskin paljon käytettiin. Jo Aleksanteri I:n hallituskauden loppuvuosina ja etenkin Nikolai I:n aikana sotilashenkilöt saavuttivat Venäjällä myöskin siviilihallinnossa tärkeän aseman. He nauttivat yhteiskunnallisen ja hallinnollisen elämän

¹ Vrt. s. 129.†

² C. v. Kothenin ansioluettelo. Suomen siviilivirkamiesten ansioluettelokokoelma. SVA. SPÅRE, s. 154.

³ RAUHALA, K. W., Keisarillinen Suomen senaatti I, s. 199 ja seur.

kaikilla aloilla kerrassaan vertaansa vailla olevaa arvonantoa. Totutettuina jo aikaisin ankaraan sotilaalliseen kuriin ja jouduttuaan armeijassa sitä pitämään yllä, he siviiliviroissa toteuttivat sitten ehdottoman kuuliaisuuden vaatimuksia.¹ Tämän lisäksi oli jo Venäjän vallan alkupuolella annettu joukko säännöksiä tarkoituksella helpottaa suomalaisten siirtymistä palvelemaan venäläisiin sotaväenosastoihin. Tällaisia säännöksiä, joissa suomalaisille aatelismiehille taattiin melkoisen suuret edut, varsinkin jos he olivat suorittaneet yliopistossa jonkin tutkinnon, oli meillä annettu v. 1821. Niiden mukaan Suomen aatelismiehet ja aatelitonta sukuperää olevat henkilöt, jotka halusivat astua sotapalvelukseen Venäjällä, saivat nauttia samoja oikeuksia kuin syntyperäiset, vastaaviin luokkiin kuuluvat venäläiset. Niinpä oli vanhempien säännösten mukaan aatelismiehet etusijassa ehdotettava koroitettaviksi upseereiksi ja ne, jotka yliopistossa olivat suorittaneet loppututkinnon, olivat oikeutetut, palveltuaan kolme kuukautta sotamiehinä ja toiset kolme alivänrikkeinä, saamaan koroituksen upseeriksi.² Mitkä Kothenin vaikuttimet lienevät olleet, kun hän lähti Venäjälle, on kysymys, minkä selvittäminen ei kuulu tämän esityksen puitteisiin.³ Joka tapauksessa hän varsin pian käytti näitä asetuksen suomia etuja hyväkseen ja astui jo v:n 1826 kuluessa sotapalvelukseen. Hän joutui mukaan Turkkia vastaan tehtyyn sotaretkeen vv. 1828—1830, jolloin hän eri tilaisuuksissa osoitti henkilökohtaista urhoolisuutta. Kothen, joka oli sotaretkellä Moskovan kaartin nuorena upseerina, ei tietysti voinut saavuttaa mitenkään merkittävämpää asemaa. Tuskin Turkin sotarekti oli saatettu päätökseen, kun puhkesi Puolan kapina. Ajanjakso tarjosi siten runsaasti tilaisuuksia sotatoimiin, kunnostautumiseen niissä ja siten mahdollisuuksia nopeaan kohoamiseen. Kothenkin joutui osallistumaan kapinan kukistamiseen tähtääviin sotaliikkeisiin ja hän taisteli mm. Ostrolenkassa ja Varsovan valloituksen kuu-

¹ NIKITENKO, ALEXANDER IVANOVITSCH, Jugenderinnerungen, s. 122.

² Keis. julistus lokak. 25 p. 1821. SAMLING af bref II, s. 23—25.

³ On mahdollista, että Kotheniin vaikuttivat innostavasti edessä olevat sotaiset ajat, kuten niin moneen Turun ylioppilaaseen. Vrt. tästä ANTHONI, ERIC, Jacob Tengström och stiftsstyrelsen i Åbo stift 1808—1832, II, s. 86.

luvissa taisteluissa. Näiden sotaretkien jälkeen hän pääsi ruhtinas Menschikovin adjutantiksi, osasi saavuttaa tämän mahtimiehen suosion ja luottamuksen sekä myös säilyttää sen, sillä hän pystyi eri tilanteissa tekemään esimiehelleen mieluisia palveluksia. Näistä ansaitsee maininnan Kothenin matka Suomeen ja Ruotsiin v. 1835. Ruotsiin hän lähti siitä virallisesta syystä, että hänen sukulaisensa v. Haartman oli silloin siellä sairaana, mutta Kothen osasi muovata tästä tervehdyskäynnistä itselleen hyödyllisen retken. Mukanaan Menschikovin antama suosituskirje kreivi P. van Suchtelenille, jossa Menschikov kiitti hänen »hyviä ominaisuuksiaan», v. Kothen matkusti kesäkuussa v. 1835 Ruotsiin. Venäjän ja Ruotsin välit olivat näihin aikoihin virallisesti hyvin läheiset keskinäisen liittoystävyuden vuoksi, mutta tämä ystävyys ei kuitenkaan estänyt molempia naapureita pitämästä tarkoin toisiaan silmällä. Erityisesti Venäjä oli alkanut v:sta 1830 suhtautua syvällä epäilyllä naapuriinsa, kun Ruotsi ei ollut yhtynyt Venäjän suunnittelemaan Itämeren neutralisointiin yhteistoiminnassa Tanskan kanssa. Seurauksena tästä oli, että Venäjältä käsin koetettiin vilkkaasti vakoilla Ruotsissa.¹ Myös Kothenin matka oli itse asiassa tehty tässä tarkoituksessa, sillä hänen saapuessaan Tukholmaan kaupungin läheisyydessä oli parhaillaan suuri leirikokous. Silloin Kothen taitavana miehenä hankki erinäisiä Ruotsin silloista armeijaa koskevia tietoja, joiden nojalla hän kotimaahan palatuaan valmisti Turussa yksityiskohtaisen raportin Ruotsin sota-voimista, eri rykmenttien vahvuudesta, aseistuksesta, varusteista yms. ja lähetti raporttinsa ruhtinas Menschikoville. Kenraalikuvernööri piti tietoja siksi tärkeinä, että antoi kansliansa toimittaa ne sotaministerille. Palkkioksi tiedustelumatkastaan nuori kaartinluutnantti sai asemaansa nähden huomattavan korkean ritarimerkin.²

¹ PALMSTIERNAN, s. 17.

² Kothenin matkasta Ruotsiin Menschikov P. van Suchtelenille ja kenraali Bodiscolle kesäkuussa 1835. Kothenin raportti, johon sisältyy yksityiskohtaisia tietoja Ruotsin silloisesta armeijasta, päivätty Turussa heinäk. 1/13 p. 1835. Fischerin merkintä heinäk. 24 p. 1835. Menschikov Venäjän sotaministerille heinäk. 24 p. 1835 n:o 120. Kkv. salainen asiak. 1835 n:o 21. — SPÄRE, s. 155.

Kothen käytti hyväkseen suhdettaan Menschikoviin, kun hän v. 1840 antautui siviilivirkamiesuralle. Tässä hän aluksi joutui erikoistehtävään, mikä sitten takasi hänelle hyvän mahdollisuuden kohoamiseen uudella uralla. Hänet määrättiin yhdeksi niistä valtuutetuista, jotka Turun konferenssissa vv. 1839—1840 koettivat saada Norjan valtuutettujen kanssa sovituiksi Norjan ja Suomen muuttolappalaisten aiheuttamat riidat. Vielä v:n 1840 lopussa hän pääsi kenraalikuvernöörin kanslian vt. päälliköksi ja sai tämän toimen v. 1842 haltuunsa vakinaisestikin. Kun hänet seuraavana vuonna oli nimitetty Viipurin läänin vt. kuvernööriksi, hän saavutti entistä itsenäisemmän vaikutusalan maamme hallintoon.¹

Casimir v. Kothenin siirryttyä Viipuriin, ystävyys hänen ja Langenskiöldin kesken ei suinkaan loppunut, vaan pidettiin varsin läheiseksi kehittynyttä suhdetta jatkuvasti yllä ahkeran ja luottamuksellisen kirjeenvaihdon avulla ja innokkaasti seurustellen sekä maan oloja pohtien, milloin Kothen kävi pääkaupungissa tai Langenskiöld, jonka vanhempi veli Lars oli v:sta 1845 lääninsihteerinä Viipurin läänissä², pistäytyi Viipuriin.

Seuraavassa käymme tarkastamaan, mikä merkitys tällä ystävyysuhteella oli Langenskiöldin elämänuran muodostumiselle.

Jo aikaisemmin esitetyistä, Langenskiöldin ja Kothenin välisestä kirjeenvaihdosta poimituista otteista on käynyt selvästi ilmi, että Langenskiöld säilytti ystäväänsä nähden itsenäisenä oman kantansa periaatteellista laatua olevissa suurissa kysymyksissä, vieläpä hän suorin sanoin merkitsi mielipiteensä Kothenin toimista, milloin arveli siihen olevan aihetta.³ Niiden vuosien vierissä, joita nyt julkisuuteen laskettava osa Langenskiöldin elämäkertaa käsittää, tapahtuu oleellinen muutos ystävysten keskinäisissä suhteissa. Aluksi Langenskiöld nuorempana ja ollen suuressa määrin vaatimattomammassa yhteiskunnallisessa asemassa näyttää joutuneen pääasiassa neuvottavana olevan

¹ SPÄRE, s. 155.

² Vrt. s. 28.

³ Vrt. s. 147—148.

asemaan, mutta kun hän sitten varsin nopeasti kohosi asteesta toiseen ja sai laajemmalle ja syvemmälle asiain ytimeen tunkevan otteen valtioasioihimme, kirjeenvaihdon sävy muuttuu siinä suhteessa, että Langenskiöld ryhtyy puolestaan jakamaan Kothenille neuvojaan, viimemainitun edistymisen turvaamiseksi. Silti ei ole tehtävä sitä johtopäätöstä, ettei ystävyys Kothenin kanssa olisi jättänyt jälkiään Langenskiöldin ajatus-tapaan. Ne ilmenivät kuitenkin muissa kuin varsinaisten pääperiaatteiden alaan kuuluvissa suurissa ratkaisuisa.¹

Niinpä Langenskiöldin ja Kothenin välisessä kirjeenvaihdossa on käsitelty niinä vuosina, joihin jo aikaisemmin selostetut kirjeet kuuluvat, myös maamme koulukysymyksiä. Niissä asioissa Langenskiöld ilmaisee nimenomaan olevansa jo vanhastaan kokonaan toisella kannalla kuin ystävänsä.²

Tästä kirjeenvaihdosta voimme tehdä sen yleisen huomion, ettei Langenskiöld ilmaise kertaakaan paheksumistaan siitä, että Kothen oli hänen tietämänsä mukaan ruhtinas Menshikovin suosikki, vaikkakin hän, kuten on nähty, moitti Kothenia tämän aseman väärinkäyttämistä. Tästä voidaan tehdä se johtopäätös, että Langenskiöld oli puheena olevina vuosina sitä mieltä, että kenraalikuvernööri Menschikov oli meille hyödyllinen mies.³ Tähän viittaa sekin seikka, että hän itse vetosi juuri Menschikoviin, kun hän omasta kohdastaan teki aloitteen Suomen jäämerenpolitiikan ajamiseksi, kuten nähdään tuonnempana.

Langenskiöld ei ollut tähän asti, verraten nuori kun hän vielä oli, ja uhrattuaan vuosikautia opintoihinsa kandidaattitutkinnon jälkeenkin, erityisemmin ennättänyt huolehtia kohoamisestaan virkamiesuralla, vaan hän näyttää, kuten hänen opinnoistaankin on voitu päätellä, eri toimia hakiessaan enemmän seuranneen taipumuksiaan kuin ajatelleen tulevaisuuttaan varsinaisesti virkamiesuralla tapahtuvan kohoamisen kannalta. Ei ole kiellettävissä, että monessa suhteessa erikoislaatuisen ja tarmokkaan sekä vallanhimoisen Casimir von Kothenin vaikutus ilmenee

¹ Vrt. etenkin Langenskiöldin kirjeet v:lta 1852 Kothenille, Kothenin kok. 13, fol. 122—129. SVA.

² Vrt. Langenskiöld Kothenille s.d. Kothenin kok: 13, fol. 130—131.

³ Sama käsitys Menschikovista oli mm. Carl Walleenilla. Walleen Mellinille toukok. 7 p. 1839. Mellinin kok. SVA.

siinä muutoksessa, joka 1840-luvun puolivälissä, myöskin kypsyneemmän ikäkauden vaikutuksesta, tässä suhteessa tapahtuu Langenskiöldin mielessä. Suunnitelman aluksi opettajatoimissa saavutettujen virkavuosien avulla päästä myöhemmin siirtymään johonkin soveliaaseen kirkolliseen toimeen Langenskiöld nähtävästi oli sinänsäkin hylännyt jo silloin, kun hän Haminan kadettikoulun opettajatoimesta haki senaatin venäjänkielen kääntäjäksi, vaikkei tämä seikka millään erikoisen havaittavalla tavalla ollutkaan lisännyt hänen intoaan päästä siviilivirkamiesuralla nopeasti eteenpäin. Luonnollista on, että kun hän ryhtyi lainopillisiin opintoihin, hän tässä piti silmällä sitä, että jokin tämän alan tutkinto entisten tutkintojen ja ansioitten lisänä antaisi hänen tulevaisuuden toiveittensa toteutumiselle reaalisen pohjan, mutta kun hän ei näitä opintojaan saattanut lopputulokseen, näyttää siltä kuin hän ei oikein täydellä todella olisi pyrkinyt edistymismahdollisuuksien luomiseen tätä tietä. Siitä huolimatta von Kothen kuitenkin kirjeissään¹ vähän väliä palaa tähän kysymykseen tehden milloin minkinlaisia tulevaisuudensuunnitelmia ystäväänsä varten. Niinpä näyttää olleen esillä sekin mahdollisuus, että Langenskiöld, suuremman kameratealitutkinnon suorittuaan, pyrki senaatin kielenkääntäjän toimesta vastaavaan virantoimitukseen valtiosihteerinvirastoon Pietariin. Kothenin kirjettä, jossa tämä esitys on tehty, ei ole säilynyt, mutta Langenskiöldin vastauksesta syksyllä v. 1844 nähdään, että tällainenkin suunnitelma oli ollut. Mainituksessaan Langenskiöld myöntelee, että tutkinnon hän aina voinee suorittaa, sillä koskaan hän ei ollut pelännyt työtä. Lisäksi hän ilmaisee aikovansa vetäytyä syrjään seuraelämästä omistautuakseen kokonaan tutkintoluvuilleen. Mutta toisaalta suunnitelman toteuttaminen hänestä tuntuu mahdottomalta.² Langenskiöldin osoittamasta passiivisuudesta huolimatta suunnitelmien tekoa kuitenkin jatkuu. Kothen, joka, niinkuin jo on kerrottu, oli jo verraten nuorena miehenä saavuttanut virkamiehenä huomattavan aseman, toimi kaikesta huolimatta jatkuvasti

¹ Langenskiöld Kothenille toukok. 31 p. 1845. Kothenin kok.: 13, fol. 109—110. SVA.

² Langenskiöld Kothenille syysk. 10 p. 1844. Kothenin kok.: 13, fol. 106—107. SVA.

tikin ystävänsä hyväksi ja niinpä hän syksyllä v. 1845 ilmoittaa ministerivaltiosihteeri Armfeltin antamasta jostakin Langenskiöldiä koskevasta lupauksesta, johon viimeainittu ei kuitenkaan näy erikoista huomiota kiinnittäneen.¹ Joka tapauksessa v. Kothen oli siinä määrin käsitellyt ylenemistä koskevia seikkoja kirjeenvaihdossaan Langenskiöldin kanssa, että viimeainitun huomio oli sen johdosta erikoisesti kiintynyt juuri näihin seikkoihin, jotka silloisessa virkamiehistössämme yleensäkin herättivät voimakasta harrastusta.

Vaikkakaan senaatin nuoremmat virkamiehet eivät näihin aikoihin, niinkuin jo on huomautettu, eikä melkoista myöhemminkään joutuneet itsenäisesti työskentelemään asioita käsiteltäessä, Langenskiöldin erikoislaatuinen virka antoi kuitenkin hänelle tilaisuuden seurata läheltä ainakin tärkeimpien valtioasiain kulkua, sillä kenraalikuvernööriltä tulevat ja viimeainitulle menevät lähetteet käännettiin senaatissa ruotsiksi ja venäjäksi. Näin ollen Langenskiöldin oli mahdollista tehdä myöskin ystäväelleen Casimir von Kothenille pikku palveluksia tiedoittaessaan tälle asiain käsittelystä senaatissa. Kothenin toiminnallehan oli puheenaolevina vuosina ominaista pyrkimys päästä syrjästä käsin vaikuttamaan asiain ratkaisuihin, mihin hänen Pietaria lähellä sijaitseva asuinpaikkansa, hänen hyvät suhteensa ministerivaltiosihteeri Aleksanteri Armfeltiin ja hänen nauttimansa ruhtinas Menschikovin suosio ynnä ystävällinen suhde kenraalikuvernöörin uskottuun Konstantin Fischeriin antoi oivallisen tilaisuuden. Kun Langenskiöldin kirjeissä von Kothenille aivan vilisee tiedonantoja eri asiain kulusta senaatissa, tuli hän täten, aikalaistensa varsin yleistä kirjoitustapaa noudattaessaan antaneeksi Kothenille tilaisuuden seurata tärkeimpiä tapahtumia valtioelämän alalla.

2. *Norjan-vastaisen rajan käynti v. 1846.*

Edellä on nähty, että Casimir von Kothen innokkaasti koetti yllytellä Langenskiöldiä pyrkimään tarmokkaasti eteenpäin

¹ Langenskiöld Kothenille lokak. 11 p. 1845. Kothenin kok.: 13, fol. 111—112. SVA.

siviilivirkamiesuralla. Helppoa on havaita, miten Langenskiöldin mielenkiinto vähitellen herää tähänkin seikkaan, ja tarvittiin vain sopiva tilaisuus jonkin erikoislaatuisen toimen suorittamiseen, jotta valtioelämän johdossa olevien henkilöitten huomio kiintyisi häneenkin; silloinhan vastainen yleneminen virkamiesuralla olisi saatettu hyvään alkuun.

Puheenaolevana aikana vaati eräs kysymysryhmä maamme hallitukselta erittäin paljon huolta ja harkintaa. Toimenpiteet Suomen valtioalueen tarkkaa määräämistä varten muodostivat tärkeän osan siitä rakennustyöstä, johon hallituksemme sai ryhtyä uusissa olosuhteissa, heti Venäjän vallan alkuvaiheessa. Suomen erottaminen vanhasta yhteydestään Ruotsiin johti luonnollisesti uuden valtakunnan rajan ja samalla Suomen uuden länsirajan määräämiseen ei vain yleissuunnaltaan, vaan yksityiskohtaisestikin itse paikalla. Silloin oli pakko sopia eräiden rajojen edellyttämistä uusista säännöksistä. Nämä seikat saatiin tärkeimmiltä osiltaan järjestetyiksi jo Aleksanteri I:n hallituskautena, vaikkakin eräitä täydentäviä toimia vielä suoritettiin 1830-luvulla.¹ Mutta uuden valtiomme muutkin rajat kaipaivat täsmällistä määräämistä ja niihin liittyvät rajakysymykset uusia selvittelyjä, sillä valtioelämämme alkutaipaleelle lähdettäessä oli vanhastaan olemassa sopimuksia vain entisestä Ruotsin ja Norjan välisestä rajasta, joka nyt oli muuttunut Suomen pohjoisrajaksi, minkä lisäksi sikäläiset monimutkaiset rajaolot oli perusteiltaan määritelty Strömstadin v. 1751 tehdyssä sopimuksessa. Lisäksi oli itse paikalla suoritettu rajankäynti, joka oli ulottunut Kolmisoaivi-Maddakjetsan rajapaikkaan idässä, josta jakamatta jäänyt vanha Tanska-Norjan ja Venäjän yhteisalue jo alkoi. Maamme muista rajoista oli määritelty yksityiskohtaisesti vain ns. Vanhan Suomen ja muun Suomen välinen raja sekä sen välittömänä jatkona oleva vanha itäraja Kuopion läänin ja Olonetsin kuvernementtien kohdalta, kun taas itärajan jatko pohjoiseen Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementin välillä oli tosin pääsuunnaltaan periaatteessa sovittu, mutta tosiasiasa se oli jäänyt määräämättä yksityiskohdissaan. Näin ollen on selvää, että juuri rajanjärjestelyt muodostuivat

¹ OSMONSALO, Rajankäynnit, s. 6—26.

viime vuosisadan alkupuolella erittäin paljon aikaa ja tointa vaativaksi osaksi valtiomme hallinnossa. Siten onkin ymmärrettävissä, että 1800-luku ennätti kulua puoliväliin asti, ennenkuin Suomen suuriruhtinaskunnan rajat saatiin tarkoin merkityiksi ja uudet rajaolot järjestetyiksi. Siihen mennessä ennätettiin Viipurin läänin yhdistämisen aiheuttamat uudet valtiomme rajat myöskin saada järjestetyiksi.

Tuskin oli Suomen länsiraja Oulun läänin kohdalta saatu mannerosaltaan selvitettyksi, kun maan itäraja samoin Oulun läänin kohdalta jo vaati laajoja järjestelytoimia. Toimenpiteisiin viimeksimainitun rajanosan järjestämiseksi ryhdyttiin jo v. 1820 tehtyjen valitusten johdosta, vaikkakin valmistavat toimet sitten veivätkin aikaa niin paljon, että varsinainen rajankäynti voitiin alkaa vasta v. 1827. Tällä erää suoritettiin rajankäyntejä siten, että v. 1830 koko Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementin välinen raja saatiin käydyksi.¹ Ennenkuin vasta käytyä rajaa oli edes ennätetty virallisesti vahvistaa, uusia riitoja syntyi rajaseudulla. Niiden sovittamiseen kulutettiin taas vuodet 1832—1842 ilman, että silloinkaan päästiin kaikissa kohdin lopulliseen sovintoon, minkä tähden neuvotteluja oli yhäti jatkettava. Tässä tarkoituksessa kumpaisenkin puolen valtuutetut pitivät kesällä v. 1844 varsin sitkeäluontoisia konferensseja Kuusamossa Oulankajoen tienoilla, missä pahimmat riidan aiheet silloin olivat. Nämäkin hyvillä toiveilla aloitetut neuvottelut päättyivät kuitenkin johtamatta lopulliseen sovintoon.²

Kun näiden rajaneuvottelujen tulokset olivat senaatissa tarkastettavina marraskuun 18 ja 25 p. 1844, Langenskiöld, joka kielenkääntäjänä joutui venäjäksi kääntämään senaatin asiaa koskevan alistuksen viimeksimainitulta päivältä, kiinnitti silloin huomionsa näihin toimiin. Kun jatkuvan ja nopeasti edistyvän virkamiesuran edellytyksenä oli jonkin tehtävän suorittaminen, jossa oli tilaisuus näyttää, mihin kykeni, Langenskiöld päätti hankkia itselleen määräyksen Suomen valtuuteksi johonkin rajanjärjestelytoimitukseen. Ilmeistä on, että hänen huomionsa kiintyi juuri tällaisiin erikoistehtäviin, koska

¹ OSMONSALO, m.t. s. 48—61.

² OSMONSALO, m.t. s. 62—74.

niitä oli silloin tarjolla runsain määrin ja koska hän varsin hyvin tiesi, miten tärkeäksi osallistuminen juuri rajankäyntiin oli muodostunut hänen vanhan ystävänsä Jonas Edvard Bergenheimin kohoamiselle virka-asteesta toiseen, Bergenheim kun näet Suomen ja Olonetsin kuvernementin välistä rajaa käytäessä vv. 1839—1840 osoittamansa toimeliaisuuden nojalla oli pian sen jälkeen päässyt maanmittauslaitoksen päälliköksi ja sittemmin Vaasan läänin kuvernööriksi.¹

Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementin välisen rajan aiheuttamien toimien ohessa olivat näihin aikoihin myöskin eräät Norjan-vastaista rajaa koskevat kysymykset käyneet polttaviksi ja johtaneet kokonaiseen sarjaan eri paikoissa pidettyjä neuvotteluja. Ne alkoivat vaatimattomin muodoin itse rajalla, Polmakissa vv. 1830—1836 pidetyistä neuvotteluista, joissa Suomea oli edustanut Tornion kihlakunnan henkikirjuri Nils Ekström ja päättyivät Turussa vv. 1839—1840 ja Pietarissa v. 1841 pidettyihin kansainvälisiin konferensseihin, joista edellisessä Suomen etuja olivat valvoneet kuvernööri R. W. Lagerborg, henkikirjuri Ekström ja Casimir v. Kothen, jälkimmäisessä taas ministerivaltiosihteeri Aleksanteri Armfelt, Ekströmin toimiessa asiantuntijana hänen tukenaan. Mutta molemmat konferenssit päättyivät ilman, että sopimusta olisi voitu saada aikaan.² Voimatta tässä esityksessä käydä yksityiskohtaisesti seuraamaan yllämainittuja neuvotteluja, merkitsemme Langenskiöldin toimien selvittämiseksi, että Turun ja Pietarin konferensseissa meidän puoleltamme oli pyritty siihen, että vieraiden muuttolappalaisten oleskelu Suomessa saataisiin tarkoin rajoitetuksi ja entisestään supistetuksi niin hyvin oleskeluajan kuin laiduntamisalueenkin suhteen. Tämän ohessa valtuutettumme kokivat saada aikaan sellaista sopimusta, että jo vanhoina aikoina harjoitettu yhteinen kalastus Norjan vuonoissa, jota nor-

¹ RAUHALA, K. W., Maanmittauslaitoksen järjestely ja maanmittaus-hallinto Venäjänvallan aikana. Suomen Maanmittauksen historia II, 1, s. 60. OSMONSALO, m.t. s. 86—99.

² Vsv. asiak. 1841 Act. n:o 27—28 Liitteet. PALMSTIERNAN, s. 267, mainitsee neuvottelujen epäonnistumisen syyksi sen, että Norjan erikoisvaltuutetut olivat haluttomia sovinnollisiin järjestelyihin. P:n selitys tuntuu epäilyttävältä.

jalaiset v. 1830 julkaisemallaan uudella kalastuslailla olivat pahasti supistaneet ja siten tehneet Suomen lappalaisten itsenäisen kalastamisen vuonoissa ja meressä mahdottomaksi¹ kieltäessään heitä vetämästä aluksiaan rannikolle ja rakentamasta niihin vajoja pyydyksiä varten, uudestaan saataisiin vanhojen perusteiden mukaisesti vapaaksi. Seurauksena näistä norjalaisien toimeenpanemista rajoituksista oli ollut, että Pohjois-Suomen väestöä oli suurin joukoin muuttanut Finnmarkeniin, jossa se joutui yhteiskunnallisesti entistä huonompaan asemaan, sen kun oli pakko mennä norjalaisten palvelukseen ja se menetti näin itsenäisen asemansa. Muussakin suhteessa norjalaiset olivat häirinneet kalastusvapautta. Onnettomaksi seuraukseltaan muodostui se, että he vastoin kaikkia sopimuksia tukkivat Tenojoen väylän, joten kalat eivät päässeet nousemaan virtaan, minkä tähden Suomen väestön vanha tuottoisa kalastus mainitussa joessa menetti kaiken merkityksensä. Tämän ohessa he Strömstadin sopimuksen säännösten nojassa levittäytyivät tavattoman suuriksi paisuneine porolaumoineen yli Pohjois-Suomen aina Kittilään asti, mikä kuitenkin oli selvästi vastoin edellämainittua sopimusta, sillä se oli koskenut vain muinaisen Tornion Lapin olojen järjestämistä eikä sillä ollut mitään voimaa Kemin Lappiin nähden, jossa Kittilä sijaitsi ja joka oli ollut Ruotsin hallussa jo ennen Strömstadin sopimusta. Sitäpaitsi oli tämän sopimuksen jälkeen Pohjois-Suomeen vähitellen kehittynyt uutisasutusta, ja vaikkakin johtosääntö Lapinmaan kruununvoudeille elokuun 5 p:ltä 1760 oli antanut Lapin voudille hyvinkin laajat valtuudet järjestää lappalaisten ja uutisasukkaiden väliset suhteet ja nimenomaan velvoittanut (kohdassa 16) voutia huolehtimaan siitä, että Strömstadin rajasopimusta tarkoin noudatettiin², nämä säännökset eivät voineet estää epäkohtien syntymistä kovin laajassa kihlakunnassa, jossa lisäksi nimismiehiä ja kruununpalvelioita oli vähän. Seurauksena olikin, että Lapin uutisasukkaat useasti menettivät kaikki rehu-

¹ KOSKINEN, YRJÖ, Suomalaisten uutis-asutuksesta Jäämeren rannikolla. Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia II, s. 445.

² SAMLING af sådana lagbud och författningar, som angå Kronolämsmäns tjensteälliganden och hvad dermed sammanhängar, s. 99.

satonsa, kun Norjan lappalaisten porolaumat pääsivät niihin käsiksi ja tämä johti useimmiten taloudelliseen tuhoon lyhyessä ajassa. Sentähden myöskin Suomesta pohjoiseen muuttaneita uutisasukkaita työntyi rajan poikki Finnmarkeniin, jossa he yhdessä sinne siirtyneiden Suomen lappalaisten kanssa muodostivat sikäläisen köyhälistöluokan, jonka toimeentulo riippui kokonaan Norjan lappalaisista ja norjalaisista. Niinpä väkiluku Lapin kihlakunnassa, joka v. 1840 oli ollut 1245 henkeä, oli vähentynyt, ja se oli v. 1845 vain 881 henkeä,¹ joten vähennys oli 29,4 %.

Vielä oli pohjoisten seutujen talouselämä suuressa määrin riippuvainen kauppalojen järjestelystä. Tässä suhteessa oli v:n 1828 kauppasopimukseen otettu säännös, joka takasi Suomen väestölle oikeuden kaupantekoon Norjan vuonoihin saapuvien Arkangelin kauppiaiden kanssa, mutta tätä oikeutta ei ollut perustettu kyllin vankalle pohjalle, sillä eihän ollut mitään takeita siitä, että se jälleen vahvistettaisiin sopimuksen mentyä umpeen. Kun meillä voimassaolleiden säännösten mukaan maa-kauppa ei ollut vapaa, Lappi oli tässä suhteessa riippuvainen kokonaan yllä esitetystä kaupankäynnistä, sillä Tornion kauppiat olivat vähitellen jättäneet Lapin markkinat, koska Tornio oli v:n 1809 jälkeen surkastunut taloudellisesti useastakin syystä.²

Kun neuvotteluissa ei ollut päästy mihinkään tuloksiin Norjan lappalaisten useasti väkivaltaisen menettelyn estämiseksi, olosuhteet Pohjois-Suomessa yhä huononivat. Seurauksena oli toisaalta ollut se, että hallituksemme ryhtyi v. 1838 laajoihin toimiin paremman järjestyksen aikaansaamiseksi Lappiin,³ missä tarkoituksessa mainittuna vuonna oli julkaistu joukko säännöksiä, lisätty järjestysviranomaisten lukua siellä jne., mutteivät nämäkään toimet voineet poistaa pahan syytä, sillä

¹ REIN, G., Geographiska och statistiska notiser om Uleåborgs län. Suomi 1846, s. 317. Ilmiöön oli varsin monta syytä.

² HARMAJA, LEO, Suomen tullipolitiikka Venäjän vallan aikana I, s. 512, 574. KARSTEN, OSSIAN, Pohjois-Suomen kauppa-oloista, s. 70, 78—79.

³ Vsv. asiak. 1838 Act. n:o 7. — SAMLING af placater VII, s. 319—322.

nehän tähtäsivät vain seurausten rajoittamiseen mahdollisimman vähiin. Huolimatta edellämainituista toimista, valitusten sarja Lapista yhä jatkui ja sai heti Pietarin konferenssin päätyttyä tuloksettomasti uutta vauhtia jälleen sattuneiden väkivaltaisuuksien vuoksi, jolloin senaattikin jo taipui kannattamaan sitä ehdotusta, että enempien tuhojen välttämiseksi koko Norjan-vastainen raja oli suljettava. Tämän käsityksen *senaatti* lausui *ensimmäisen kerran* alistuksessaan kesäkuun 10/22 p:ltä 1843 ehdottaessaan, että Suomen ja Norjan väliseen rajaan sovellettaisiin sellaisia säännöksiä, kuin Venäjän ja Norjankin välisellä rajalla v. 1826 tehdyn konvention mukaan oli noudatettu, joten kaikki liikuskelu vieraan valtion alueilla lopetettaisiin.¹ Rohkeuden tämän askeleen ottamiseen senaatti sai siitä, että sille oli ilmoitettu, ettei Suomen lappalaisten välttämättä tarvinnut lähteä vuosittain Norjaan laiduntamaan porojaan, koska nyttemmin porolappalaiset jo olivat saaneet poronsa kesytetyiksi siten, että ne pysyivät kesilläkin Suomessa ja että Suomen lappalaiset kasvavassa määrässä olivat alkaneet luopua vaelluksistaan ja muuttuivat parhaillaan kiinteästi asuviksi. Tämä senaatin esitys ei kuitenkaan tullut hyväksytyksi, joten sen varsinainen merkitys jäi siihen, että ajatus Norjan-vastaisen rajamme täydellisestä sulkemisesta oli saanut hallituksessamme kannatusta, minkä ohessa oli uudestaan harkittu sitä, että elinkeinolainsäädäntöä olisi siten muutettava, että Lappiin saisi asettua varsinaisia kauppiaita. Senaatin alistuksista oli tosin ollut se seuraus, että Venäjän ja Ruotsin välillä oli käyty diplomaattisia neuvotteluja, jotka eivät kuitenkaan johtaneet mihinkään tulokseen itse pääasian suhteen.

Tilanteen yhä kiristyessä Lapissa tehtiin Ruotsin taholta ehdotus uuden rajankäynnin toimeenpanemisesta Norjan-vastaisella rajalla. Joulukuun 1 p. 1845 asia oli senaatissa käsiteltävänä, jolloin senaattikin piti ehdotettua toimitusta tarpeellisenä.² Tämänkin päätöksen Langenskiöld kielenkääntäjänä heti sai tietää, minkä lisäksi hän kääntäessään senaatin alistuk-

¹ Senaatin alistus kesäk. 10/22 p. 1843. Vsv. asiak. 1837 Act. n:o 1.

² OSMONSALO, m.t. s. 33.

sen venäjäksi tuli tarkoin perehtyneeksi kysymykseen sen silloisessa vaiheessa. Nyt heräsi hänessä voimakas halu päästä Suomen valtuutetuksi rajankäyntiin. Jotta mainitusta toimituksesta hänen virassaylenemisensä kannalta olisi jotain hyötyä, Langenskiöld oivalsi, että hänen oli päästävä rajankäyntiin nimenomaan maan komissaariksi ja ettei osallistuminen siihen pelkästään kielenkääntäjänä suinkaan ollut hänelle riittävän tärkeä asema. Näistä mietteistään hän kirjoitti kiireellisesti ystävälleen Casimir von Kothenille helmikuussa v. 1846 ja huomautti, että oli ryhdyttävä kaiken varalta toimiin, jotta hän saisi virka-arvonsa tunnustetuksi, jolloin hän mahdollisesti olisi rajalle lähetettävistä virka-arvoltaan vanhin ja saisi siten johtaa neuvotteluja. Näistä asioista oli käytävä Armfeltin ja Fischerin kanssa keskusteluihin.¹

Millaisia nämä neuvottelut olivat, ei ilmene lähteistä. Langenskiöld oli vuosien 1845 ja 1846 vaihteessa pistäytynyt Pietarissa »i affairer»², niinkuin hän Kothenille kirjoitti. Päätäten siitä, että hän Pietarista kotiuduttuaan otti ystävänsä kanssa asian virkavuosistaan esille ja ehdotti tämän kysymyksen järjestämistä, jolloin hän oli jo ennakolta kutakuinkin varma suunnitelman onnistumisesta, hänen on onnistunut Pietarissa tavalla tai toisella saada edellämainitut viranomaiset puolelleen, sillä seurauksena näistä ponnisteluista oli, että ministerivaltiosihteeri esitti hallitsijalle maaliskuussa 1846, että Langenskiöldille myönnettäisiin kollegiasessorin arvo. Esittelyn perustana oli kenraalikuvernöörin ehdotus, jossa oli viitattu Langenskiöldin osoittamaan erinomaiseen toimintaan virkamiehenä sekä siihen, että hän oli jo silloin ollut IX:n luokan virkamiehenä noin 8 vuotta ja lisäksi oli aatelismies, mitkä kaikki seikat helmikuun 2/14 p. 1842 annetun asetuksen 3 kohdan mukaan oikeuttivat tällaisen ehdotuksen tekemiseen.³

¹ Langenskiöld Kothenille helmik. 18 p. 1846. Kothenin kok.: 13, fol. 115—116. SVA.

² Langenskiöld Kothenille lokak. 11 p. 1845 ja helmik. 18 p. 1846. Kothenin kok.: 13, fol. 111—112, 115—116. Sebastian Gripenberg Uno Cygnaeukselle helmik. 25/maalisk. 9 p. 1845. Uno Cygnaeuksen ns. virallinen kok. SVA.

³ Vsv. asiak. 1846 Act. n:o 308. — Kun Langenskiöld ei ollut palvelut kadettikoulussa täysin sitä vähintä määrää, minkä sellaisten opetta-

Näin oli ensi askel otettu ja ennen pitkää selvisivät muutkin Langenskiöldin toivomukset hänen haluamallaan tavalla. Vaikkakin hänen huomionsa ensin oli kiintynyt Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementin väliseen rajankäyntiin, asiain kehitys vei siihen, että hän joutuikin vastaavaan toimeen Norjan-vastaiselle rajalle. Niinkuin edellä jo on mainittu, senaattikin oli pitänyt uutta rajankäyntiä juuri tällä rajalla tarpeellisena ja sentähden se oli alistuksessaan pyytännyt itselleen oikeutta saada määrätä Suomen edustajan sanottuun toimitukseen. Tähän hallitsija suostuikin ja kirjelmässään huhtikuun 23/toukokuun 5 p. 1846 ministerivaltiosihteeri ilmoitti kenraalikuvernöörille tästä hallitsijan päätöksestä.¹ Kun lisäksi L. G. von Haartman oli silloin taas vakavasti sairastellut, joten oltiin varmoja siitä, että hän v:n 1846 kesän kuluessa tuskin jaksaisi erikoisemmin työskennellä, Langenskiöldin virantoimitukseen senaatissa ei estänyt häntä pääsemästä haluamaansa tehtävään.² Edellämainitussa ministerivaltiosihteerin kirjelmässä oli ilmoitettu, että rajakomissaarien kokoontumispaikaksi oli määrätty Vuoremivuono, josta rajankäynnin, joka oli käsittävä myöskin Venäjän ja Norjan välisen lyhyehkön rajanosan Jäämeren rantamalla, oli määrä alkaa kesäkuun 3/15 p. 1846. Venäjän komissaariksi oli valtuutettu hovineuvos Bolshev. Senaatin tehtäväksi jäi Suomen komissaarin määrääminen, minkä lisäksi senaatin oli annettava komissaarille johtosääntö toimitusta varten. Tämän johdosta senaatti täysistunnossaan toukokuun 14 p. 1846 antoi Langenskiöldille valtuuden suorittaa yhdessä komissionimaanmittari Petter Malmgrenin kanssa rajankäynnin ja antoi samalla Langenskiöldin tehtäväksi neuvotella muiden komissaarien kanssa sopimuksen aikaansaamisesta siitä, miten pitkän väliajan jälkeen kysymyksessä oleva raja vastaisuudessa oli uudestaan käytävä. Muita ohjeita senaatti ei Langenskiöldille antanut.³

jien, jotka eivät olleet hengellisen säädyn jäseniä, koulussa oli palveltava, ovat neuvottelut kollegiasessorin arvon saamiseksi tarvittavien virkavuosien »tunnustamisesta» koskeneet nähtävästi juuri tätä seikkaa. Vrt. s. 99.

¹ KD. 179/19 v. 1846. OSMONSALO, m.t. s. 33.

² Langenskiöld Kothenille helmik. 10 ja 18 p. 1846. Kothenin kok.: 13, fol. 113—114, 115—116. SVA.

³ Plen. ptk. toukok. 14 p. 1846. KD. 214/22 v. 1846.

Langenskiöldin saama määräys koski rajankäyntiä koko Suomen ja Norjan välisellä rajalla ja oli siten ristiriidassa Arkangelin kuvernementtia edustamaan määrätyn komissaarin saaman johtosäännön kanssa, sillä tämä oli saanut käskyn toimia komissaarina koko v:n 1826 konventiossa määrätyn, yhteisalueen kohdalle vedetyn uuden rajan suhteen. Kun Suomen, Venäjän ja Norjan rajat nyttemmin, sitten kun Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementin välinen raja oli v. 1833 tullut vahvistetuksi, yhtyivät Mutkavaarassa, oli v. 1826 määrätystä uudesta rajasta Mutkavaaran ja Kolmisoaivi-Maddakjetsan välinen rajanosa Suomen ja Norjan välistä rajaa. Asiaan senaatti ei kuitenkaan ollut kiinnittänyt huomiota, se kun määräystä antaessaan ei tietänyt, millaiset ohjeet Bolscheville oli annettu. Niistä senaatti sai kuitenkin tiedon kenraalikuvernöörin kirjelmästä toukok. 13/25 p:ltä 1846. Venäjän rajanosan käymistä varten oli Bolschevin lisäksi määrätty päämajoitustemstarin esikuntaan kuuluva kapteeni Agthe. Jotta eri komissaarien yhteistyö rajankäynnissä kävisi helpommaksi, kreivi Nesselrode lähetti kirjelmässään toukokuun 6 p:ltä 1846 ministerivaltiosihteerille jäljennöksen Arkangelin kuvernementin komissaarin saamasta johtosäännöstä, minkä Armfelt toimitti yllämainitussa kirjjeessään kenraalikuvernöörin välityksellä senaatin tietoon. Siitä ilmeni, että mainittujen komissaarien tehtäväksi oli annettu rajankäynnin suorittaminen Kolmisoaiviin saakka. Sen muusta sisällöstä on erikoisesti huomattava, että ohjeissa viitattiin nimenomaan siihen läheiseen ystävyYTEEN ja hyvään naapuri-sopuun, joka jo pitkät ajat oli vallinnut Venäjän ja Ruotsin hovien kesken. Siitä syystä olikin näiden maiden välit pysyneet hyvinä. Yhdenmukaisesti heidän majesteettiensa Venäjän keisarin ja Ruotsin sekä Norjan kuninkaan tarkoitusten kanssa oli asianomaisten viranomaisten huolehdittava siitä, että näin onnekkaisesti aloitettuja suhteita edelleenkin viljeltiin, joten oli vältettävä kaikkea, joka saattoi häiritä hyvää yhteisymmärrystä. Tässä hengessä oli komissaarien kohdattava Norjan valtuutetut. Rajankäynnissä esiintulevien seikkojen perusteet oli vahvistettu jo kauan aikaisemmin, joten ne eivät enää voineet tulla keskustelujen alaisiksi. Ohjeet olivat senaatin täysistunnossa esillä kesäkuun 2 p. 1846, jolloin ilmoitus niistä päätettiin

lähettää Langenskiöldille tiedoksi ja samalla kehoittaa Oulun läänin kuvernööriä toimittamaan senaatin asiaa koskeva kirjelmä mahdollisimman nopeasti Langenskiöldille.¹

Langenskiöld oli jo tällä välin ennättänyt lähteä matkalle pohjoista kohti ja oli saapunut Ouluun toukokuun 27 p. Siellä hän tapasi läänin silloisen kuvernöörin R. W. Lagerborgin, joka useasti oli joutunut rajakysymyksiä käsittelemään ja joka, niinkuin alempana esitetään, innolla oli koettanut saada Suomelle omaa Jäämeren satamaa.² Hänen kanssaan neuvotellessa Langenskiöldkin pääsi perille pohjoisten rajaolojen monimutkaisuudesta sekä niistä epäkohdista, joihin Strömstadin sopimus eri säännöksineen oli johtanut. Näin ollen voidaan pitää täysin luonnollisena, että lähtiessään kohti rajaa maan pohjoisimpaan kärkeen, Langenskiöld hyvin tunsii ennakolta ne olot, joihin hän, olkoonpa epäpoliittisessakin tehtävässään, väkisinkin oli itse paikalla tutustuva. Lähtö tapahtui Oulusta jo kesäkuun 1 p. 1846.

Matka sujui aluksi hyvin, kun se voitiin suorittaa vaunuilla Oulusta Kemijoen suuhun. Sieltä se muuttui epämukavammaksi, sillä nyt oli turvauduttava tavalliseen majatalokyytiin Rovaniemelle asti, josta matkan tuli jatkua venheellä Kittilään. Tästä alkoi retken vaivaloisin taival, kun oli jalan kuljettava n. 15 pnk. soiden poikki ja tuntureitten ylitse Ivalojoelle, jonka suusta matka aiottiin Inarijärvellä suorittaa taas veneillä Paatsjoen niskaan. Sieltä oli jatkettava jalan 20 pnk. Varangin vuonon rannikolle.³

Vaikeudet, joita Langenskiöldin oli voitettava päästäkseen rajalle, aiheuttivat sen, ettei hän ennättänyt määräaikaan mennessä perille. Runsaasti viisi päivää myöhästyneenä Langenskiöld saapui kesäkuun 20 p. 1846 rajalle liki Paatsjokea ja kun hän rajalinjan laadusta näki, etteivät komissaarit, joiden oli pitänyt kohdata toisensa Vuoremivuonon rannalla jo kesäkuun 3/15 p.,

¹ Plen. ptk. kesäk. 2 p. 1846. KD. 214/22 v. 1846.

² Vrt. s. 124—125. — Langenskiöld ja Lagerborg oli etäisiä sukulaisia Gripenbergien kautta.

³ Langenskiöld Kothenille, Oulu, toukok. 31 p. 1846. Kothenin kok.: 13, fol. 117—118. SVA.

vielä olleet sivuuttaneet puheenaolevaa rajan kohtaa, Langenskiöld päätti jäädä heitä odottamaan rajalle ja lähetti siitä sanan Vuoremivuonolle. Sananviejä palasi kymmenen päivän kuluttua ja toi Norjan komissaareilta tiedon, ettei venäläisiä vielä heinäkuun 8 päivänäkään ollut saapunut, mutta että heidän odotettiin joka hetki tulevan. Langenskiöld jäi yhä leiripaikkaansa. Oleskeluaan siellä hän kuvasi kirjeessään von Kothenille seuraavasti: »Voit kuvitella, mitä minä näiden neljän viikon kuluessa sain kestää, jos johdat mieleesi, että sain kieltäytyä kaikista mukavuuksista, koska 16-peninkulmaisen jalkamatkan vuoksi kaikki, paitsi aivan välttämättömin, oli jätettävä Inariin. Lähimpään varsinaiseen asuinpaikkaan oli 12 pnk. Lisäksi useasti sadetta ja niiden välillä miljoonia hyttysiä. Vieläpä leivänkin puutetta, sillä kokonaiseen viikkoon minulla ei ollut palaakaan leipää, vaan elin puurolla ja kaloilla, joita itse ongin erästä lähellä olevasta järvestä. Kun kaiken tämän otat huomioon, on sinulla selvillä taulun aineellinen puoli. Varjosta sitä sitten sillä ikävyydellä, jota pettymystä täynnä oleva pitkäksi venynyt odotus aiheutti, muodostuen päivä päivältä yhä tuskallisemmaksi . . .» Kun komissaareja ei kuulunut, Langenskiöld päätti lähteä heinäkuun 26 p:nä heitä etsimään pitkin Paatsjoen vartta ja hän tapasikin valtuuskunnat Boris-Glebin kirkolta, mainitun joen suupuolelta. Valtuutettujen johtosäännöistä hän näki, ettei hänellä itse asiassa ollut rajankäynnissä mitään tehtävää ennenkuin Kolmisoaivi-Maddakjetsan rajapyykistä länteen päin, minkä vuoksi hän käytti loma-aikaansa pistäytyäkseen Vadsöössä.¹

Ollessaan matkalla Oulun kautta pohjoiseen, Langenskiöld oli kuvernööri Lagerborgilta saanut kuulla, miten rajapyykit muka olivat raunioituneet ja rajalinja umpeen kasvanut, joten rajaa oli vaikea havaita pitkillä taipaleilla. Nämä tiedot osoitautuivat kuitenkin liioitelluiksi. Mitä itse rajalinjaan tuli niissä kohdin, joissa se kulki metsän kautta, oli vanha linja vielä ollut nähtävissä, joten Norjan-vastaisella rajalla ei sittenkään ollut umpeen kasvaneita kohtia, jommoisia hän ennakkotietojen no-

¹ Langenskiöld Kothenille, Vadsöö, elok. 4 p. 1846. Kothenin kok.: 13, fol. 120—121. SVA.

jalla oli luullut tapaavansa. Kun Langenskiöld sai siitä syystä, että venäläisten komissaarien tuli käydä kokonaan v:n 1826 sopimukseen otettu raja Norjaa vastaan, vaikkakin osa siitä oli nimenomaan Suomen ja Norjan välistä rajaa, tyytyä syrjästäkatsojan osaan aina Kolmisoaivin rajapyykille tuloon asti, hän ei ole vastuussa siitä huolimattomuudesta, jonka seuraukset myöhemmissä rajankäynneissä jo olivat kyllin selvästi nähtävissä, ja jotka esiintyivät linjalla Paatsjoki-Kolmisoaivi, missä rajalinja näkyy nyt jääneen kunnollisesti avaamatta.¹

Rajankäynnin päätyttyä Kilpisjärvellä ns. Kolmen valtakunnan pyykkiin, valtuuskunnat matkustivat yhdessä Tornioon, jossa lokakuun 13 p. 1846 allekirjoitettiin pöytäkirja rajankäynnistä. Samalla valmistui myöskin pöytäkirjaan kuuluva liite, jossa komissaarit tekivät eräitä käytännöllisluontoisia ehdotuksia seuraavien rajankäyntien suorittamisen varalta esittäen sen mielipiteen, että se saataisiin nopeammin toimitetuksi, jos työ aloitettaisiin lännestä, eikä idästä, kuten tähän asti oli tapahtunut. Lisäksi liitteessä oli yksityiskohtainen suunnitelma avustusmiehistön kokoontumispaikoista, miehistön lukumäärästä ym. seikoista. Uusia rajakarttoja ei valmistettu. Kun rajalinja itse asiassa oli ollut melko hyvässä kunnossa, komissaarit päätyivät ehdottamaan hallituksilleen, että rajankäynti tämän jälkeen toimitettaisiin joka 25:s vuosi. Tämä ehdotus saikin asianomaisen hyväksymyksen, minkä johdosta Venäjän ulkoasiainhallinnon päällikkö kreivi Nesselrode ja Ruotsin-Norjan Pietarin lähettiläs Gustaf af Nordin antoivat Pietarissa toukokuun 20/kesäkuun 1 p. 1847 asiasta juhlamuotoisen julistuksen, joka esitettiin senaatille sen täysistunnossa elokuun 5 p. 1847.²

Langenskiöldin ja venäläisten komissaarien välinen suhde ei ollut rajan käynnissä täysin luottamuksellinen. Seurauksena siitä olikin, että venäläiset kieltäytyivät antamasta Langenskiöldille osaa pöytäkirjasta, jonka he yhdessä Norjan valtuutettujen kanssa tekivät neuvotteluistaan elokuun 5/17 p:nä ja jossa oli käsitelty kysymystä, miten useasti määräaikaisen rajan-

¹ OSMONSALO, m.t. s. 33—35, 109—110.

² OSMONSALO, m.t. s. 35—36.

käynnin Norjan-vastaisella rajalla piti vastaisuudessa tapahtua. Tästä seikasta Langenskiöld oli Venäjän komissaareille tehnyt huomautuksen ja seurauksena oli, että viimeainittujen siitä ilmoitettua Nesselrodelle jäljennös kysymyksessä olevasta pöytäkirjasta vihdoin saatiinkin. Sen lähetti kreivi Nesselrode valtiosihteeristöön kirjeessään lokakuun 4 p. 1846 vl., jossa välikohtauksen selitettiin johtuneen väärinkäsityksestä Arkan-
gelin kuvernementin komissaarien puolelta ja jossa myönnettiin, että Norjan, Venäjän ja Suomen rajat itse asiassa kohtasivatkin toisensa jo Mutkavaarassa, joka siis oli se kohta, josta Langenskiöldin toiminnan rajakomissaarina olisi tullut alkaa.¹ Sekä lähetettä seurannut pöytäkirja että Langenskiöldin senaatille jättämät rajankäyntiasiakirjat olivat senaatissa esillä täysistunnossa marraskuun 23 p. 1846, jolloin rajankäynti Suomen viranomaisten osalta siis oli saatettu lopulliseen päätökseen.²

3. *Langenskiöldin mietinnöt Norjan-vastaisella rajalla esiintyneiden riitakysymysten järjestämiseksi.*

Niinhyvin Venäjän kuin Suomenkin komissaarit olivat saaneet rajankäyntiä varten sen ohjeen, ettei heidän toimituksen yhteydessä tullut ollenkaan puuttua niihin perusteisiin, joihin rajaolojen järjestelyt nojasivat. Tämä ohje, jossa kuten on nähty, Venäjän uskoasiainhallinto erityisesti viittasi Venäjän ja Ruotsi-Norjan välisiin ystävällisiin suhteisiin, oli sinänsä jatkoa sille politiikalle, jota oli noudatettu Suomen ja läntisten naapurimaittemme välisiä suhteita järjestettäessä aikaisempinakin vuosina ja jolloin Suomi oli useassakin suhteessa joutunut kärsimään tästä ystävyydestä.

Ennenkuin käymme seuraamaan niitä Langenskiöldin toimia, joihin hän ryhtyi omasta aloitteestaan, rajankäynnin päätyttyä, pohjoisen rajamme aiheuttamien riitakysymysten suhteen, on luotava lyhyt silmäys ns. lappalaislaitosta säännösteleviin Strömstadin sopimuksen määräyksiin ja niihin toimiin, joihin

¹ KD. 384/40 v. 1846.

² Plen. ptk. marrask. 23 p. 1846.

oli ryhdytty Jäämeren sataman hankkimiseksi Suomelle ennen v:n 1846 rajankäyntiä.

On jo mainittu, että maamme pohjoisraja Norjaa vastaan oli tosin säännöstelty Strömstadissa v. 1751 tehdyllä sopimuksella, minkä jälkeen rajankäynti oli suoritettu itse paikalla. Venäjän vallan alkuvaiheessa johtavat valtiomiehemme olivat yksimielisiä siitä, että mainitun sopimuksen määräykset itse *rajalinjasta* aina Kolmisoaivi-Maddakjetsaan asti edelleenkin sitoivat Suomea.¹

Mutta mainittuun sopimukseen oli, rajalinjaa koskevien määräysten lisäksi, otettu säännöksiä ns. lappalaislaitoksesta tarkoituksella yksityiskohtaisesti osoittaa oikeudet ja velvollisuudet, joita mainitussa sopimuksessa kahden valtion, Ruotsin ja Tanskan, kesken jaetun lappalaisalueen väestöllä sen vastaisuudessaakin viettäessä yhteiselämää oli oleva. Nämä säännökset oli otettu sopimuksen ensimmäiseen codicilliin ja sisälsivät pääkohdissa seuraavaa: Kellään lappalaisella älköön vastedes olko oikeutta omistaa veromaata useammassa kuin yhdessä valtakunnassa, jotta alamaisten yhteisyys voitaisiin siten välttää (§. 2). Koska lappalaiset tarvitsivat molempien valtakuntien aluetta, heille pidätettiin nimenomaan oikeus muuttaa vanhaan tapaan syksyisin ja keväisin porolaumoineen rajan poikki toiseen valtakuntaan sekä oikeus vastedeskin käyttää vieraassa maassa »maata ja rantaa», alempana mainituin rajoituksin (§. 10). Norjalaisten yksinomaiseen käyttöön varattiin rauhoitetut hylkeenpyyntipaikat ja kohdat, joissa kerättiin lintujen untuvia ja joista Norjan alamaiset maksoivat vuotuista veroa. Näihin paikkoihin Ruotsin (ja siis nyttemmin Suomen) lappalaiset eivät laillisen edesvastuun uhalla saaneet mennä. Kaikkialla muualla Norjan puolella rajaa metsästys ja kalastus oli yhtä vapaata Ruotsin ja Norjan lappalaisille. Samat oikeudet oli pidätetty Norjan lappalaisille niiden oleskellessa rajan Ruotsin (Suomen) puolella (§. 12). Vielä oli codicilliin otettu säännökset vuokrasta, jota molemmiin puolin projen laiduntamisesta, kalastuksesta ja metsästyksestä oli maksettava oleskeltaessa vieraassa maassa

¹ C. Mannerheim R. H. Rehbinderille toukok. 29 p. 1823. Rehbinderin kok. SVA. OSMONSALO, Rajapolitiikka I, s. 10, muist. 2.

(§:t 13,14). Rajan poikki muuttavien lappalaisten etujen valvojiksi määrättiin erikoiset lappalaisnimismiehet lautamiehineen (§:t 15, 16 ja 17). Heidän tuli pitää yksityiskohtaisia luetteloja rajan poikki kulloinkin muuttavien lappalaisten ja näiden porojen lukumäärästä (§. 18). Vihdoin oli codicillissa säännös, joka takasi Utsjoen asukkaille (siis muillekin kuin sikäläisille lappalaisille) kaupanteko-oikeuden Norjassa (§. 28).¹

Kun Strömstadin sopimuksen jälkeen toimitettu rajankäynti oli päättynyt Kolmisoaivi-Maddakjetsan rajapaikkaan, koska siitä vanhan jakamatta jääneen norjalais-venäläisen yhteisalueen katsottiin alkavan, valtioalueemme päättyi siis täällä eräältä osaltaan varsin epämääräisesti. Eri valtioiden eroittautumista toisistaan vaikeutti vielä sekin seikka, että pohjoisten seutujen talouselämä noudatti Strömstadin sopimuksen jälkeenkin, ylempänä esitettyjen säännösten puitteissa, yhä vanhoja muotoja, jolloin muuttolappalaiset vielä jatkoivat ikivanhaa alkuperää olevia vuotuisia retkiään sisämaasta Jäämeren rannikolle poroineen ja harjoittivat kesäisin tuottoisaa rannikkokalastusta Norjan vuonoissa. He tulivat vuorostaan talveksi, niinhysin Suomen kuin Norjankin lappalaiset, tuntureitten poikki nykyiseen Pohjois-Suomeen. Tähän yhtämittaiseen liikehtimiseen perustui Suomen, Ruotsin ja Norjan alamaisiksi joutuneiden lappalaisten talouselämä, joka sinänsä oli luonnonsuhteitten sanelema ja jonka pohjana olivat muuttolappalaisten porojen elintavat.

Muutoksen pohjoisten seutujen talouselämään teki sitten ylempänä mainitun yhteisalueen lopullinen jako Norjan-Ruotsin ja Venäjän kesken toukokuun 2/14 p. 1826 tehdyllä erikoisella sopimuksella, joka kuitenkin järjesti vain tässä sopimuksessa määrätyn uuden rajan (nykyisen Petsamon alueen länsirajan) aiheuttamat kysymykset. Ne olosuhteet, jotka johtuivat ns. Kolmen valtakunnan pyykiltä Kolmisoaivin rajapyykkiin idässä kulkevasta rajasta, jäivät edelleenkin Strömstadin sopimukseen otettujen säännösten varaan. Vaikkakin rajalinjan yksityiskohdista oltiinkin yhtä mieltä, muuttui kysymys monimutkai-

¹ SVERGES TRAKTATER med främmande magter jemte andra dit hörande handlingar (1723—1771) VIII, s. 597—608.

semmäksi Strömstadin sopimuksen *muihin kuin rajalinjaan* kohdistuviin määräyksiin nähden. Asia ei ollut aivan yksinkertainen ns. valtiosuksessiokysymyksen kannalta, sillä puheenaolevien raja-alueitten hallinto oli sitten Strömstadin sopimuksen aikojen muuttunut perinpohjaisesti. Kun sopimus tehtiin, oli siinä sopimuskumppaneina Ruotsi ja Tanska, sillä Norja kuului puheenaolevana ajankohtana viimemainittuun valtakuntaan. Nyt sitävästoin sopimus määritteli ei suinkaan alkuperäisten, vaan täydelleen muuttuneitten valtioitten alamaisten etuja, sillä Strömstadin sopimusta tehtäessä oli nyttemmin Suomen alueeksi joutuneen väestön etuja valvonut Ruotsi, tehden niistä useasti jo mainitun sopimuksen, kun taas Ruotsi nyttemmin, saatuaan Norjan itselleen, edusti silloin vastapuolelle kuuluneen alueen kansalaisten etuja. Silloisen tietoisopin mukaan tällaisissa olosuhteissa Suomen hallitus ei ollut sinänsä velvollinen hyväksymään niitä Strömstadin sopimuksen säännöksiä, jotka koskivat juuri muuttolappalaisten olosuhteita. Tämä varsin teorettiselta tuntuva kysymys joutui kuitenkin ennen pitkää käytännöllisen poliittisen toiminnan kohteeksi ja tuli yhdessä muiden olosuhteissa 1800-luvulla tapahtuneiden muutosten kanssa johtamaan vuosikymmeniä kestäneeseen jännitystilaan Suomen ja Ruotsi-Norjan välillä.

Pian yhteisalueen jaon jälkeen toimitettiin rajankäynti itse paikalla. Erikoisista olosuhteista johtui, että tässä rajankäynnissä, joka tuli käsittämään niinhyvin v. 1826 sovitun vanhan yhteisalueen jakavan rajan kuin ennestäänkin käydyn Suomen ja Norjan välisen rajan merkitsemisen, suomalaiset rajankävijät joutuivat kokonaan syrjään ja pohjoisen rajamme määräsivät yksityiskohtaisesti Venäjän ja Norjan rajankäyntivaltuudet.¹

Yhteisalueen jaolla ja pian sen jälkeen päättyvällä Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementin välisen rajankäynnillä, jolloin Suomen itäraja yhdistettiin yhteisalueen jakaneeseen Norjan ja Venäjän väliseen rajaan, oli se vaikutus maamme pohjoisten osien talouselämään, että sikäläisten muuttolappalaisemme liikunta-ala yhäti supistui, kun se osa muuttolappalaisista joka aikaisemmin oli vaeltanut Inarista Kuollan niemimaalle,

¹ OSMONSALO, Rajankäynnit, s. 26—31.

estettiin näistä retkistään, mistä oli seurauksena, että osa inarilaisista muuttolappalaisista oli pakotettu lähtemään maasta pois Venäjän puolelle rajaa. Yhteisalueen jako taas aiheutti ensimmäisen yrityksen, tosin yksityisestä aloitteesta, erikoisen *suomalaisen Jäämeren politiikan* ajamiseen. Utsjoen ja Inarin silloinen kirkkoherra Jaakko Fellman näet koetti mietinnöllään saada ministerivaltiosihteeri Rehbinderiä innostumaan siihen ajatukseen, että Jäämeren rannalle perustettaisiin erikoinen satama Pohjois-Suomen kauppalojen parantamiseksi, minkä ohessa Fellman koetti saada aikaan toimenpiteitä merikalastusoikeuden turvaamiseksi Suomen lappalaisille. Mitä ensinmainittuun seikkaan läheisesti liittyvään kaupantekolupaukseen tulee, se saatiin Oulun läänin maaherran aloitteesta käsiteltäväksi niissä neuvotteluissa, joita käytiin v. 1828 Ruotsin-Norjan kanssa tehtyä kauppasopimusta varten. Tässä sopimuksessa Suomen lappalaisille taattiin erikoisoikeus harjoittaa vaihtokauppaa Arkan gelin venäläisten kauppiaitten kanssa Norjan vuonoissa ja tuli sanottu myönnytys myöhemminkin otetuksi Suomen ja Ruotsin välisiin kauppasopimuksiin.¹ Kysymys merikalastuksen harjoittamisesta muodostui riidanalaiseksi, minkä tähden, ja jotta kaupanteko vastaisuudessakin saataisiin täysin turvatuksi, Jäämeren rannalla hankittavaa satamaa koskeva ajatus ei päässyt kuolemaan. Ensimmäisen kerran tämä ajatus joutui *virallisesti* Suomessa käsiteltäväksi Lapin hallinnon uutta järjestelyä ja sen eräitä muita kysymyksiä koskevien Oulun läänin maaherran R. W. Lagerborgin antamien lausuntojen yhteydessä, mutta koska sataman paikaksi ajateltu alue kuului Norjaan, senaatti ei katsonut voivansa ryhtyä aloitetta kannattamaan ja seurauksena oli, että esittelyssä maaliskuun 15 p. 1838 hallitsijakin jätti aloitteen huomiotta, varsinkin koska par'aikaa Ruotsin kanssa käydyissä kauppasopimusneuvotteluissa oli jälleen esillä kysymys pohjoistenkin kauppalojen järjestämisestä, mikä siten aiheutti v:n 1838 kauppasopimukseen otetun määräyksen asiasta. Ratkaisuun vaikutti epäämättä myöskin Venäjän diplomaattien keskuudessa vallalla ollut käsitys Venäjän ja Ruotsin keskisten välien edelleenkin ystävällisinä säilyttämisen tär-

¹ OSMONSALO, m.t. s. 32—33. HARMAJA, LEO, m.t. s. 512 ja 574.

keydestä nimenomaan sentähden, että Venäjän suurpolitiikka, lähinnä sen suhteet Englantiin, sitä vaativat.¹ Pian tämän jälkeen tarjoutui tilaisuus ainaisten rajariitojen lopettamiseen, kun Ruotsista käsin tehtiin kesällä v. 1840 ehdotus Enontekiön erään osan luovuttamisesta Ruotsille Ruotsi-Norjan Moskovassa ja Konstantinopolissa omistamia erinäisiä kiinteistöjä vastaan.² Kun tämä ehdotus koski Suomen aluetta, Venäjän ulkoasiainhallinto pyysi sen johdosta Suomen viranomaisten lausunnon. Oulun läänin kuvernööri, edellä mainittu Lagerborg, käyttikin silloin sattuvaa tilaisuutta päästäkseen ajamaan uudestaan jo aikaisemmin tekemäänsä, mutta sillensä jäänyttä aloitetta merisataman hankkimisesta Suomelle Jäämeren ääreltä. Vastauksia asiaa koskeneeseen Armfeltin kirjelmään hän lähetti kaksikin, sisällöltään toisistaan suuresti poikkeavaa, käytettäviksi sen mukaan kuin Armfelt sopivimmaksi havaitsisi. Toisessa vastauksessa Lagerborg huomautti, että alue, jota Ruotsi oli pyytänyt saada omakseen, itse asiassa oli arvoton, siinä kun oli vain kaksi taloa, Hoppare ja Vasara, ynnä kaksi uutistaloa, Enontekiö ja Syväjärvi. Aluetta käytti osan vuotta poron laiduntamiseen Enontekiön yhdeksän taloutta käsittävä muuttolappalaisväestö kulkiessaan vuosittain Suomesta Norjaan ja takaisin. Näin ollen Lagerborg oli sitä mieltä, ettei Suomelle puheenaolevan alueen luovuttamisesta koituisi mainittavaa vahinkoa, kunhan vain edellämainituille muuttolappalaisille luovutuksen yhteydessä pidätettäisiin oikeus vanhaan tapaan saada käyttää aluetta muuttoretkillään porojen laiduntamiseen, kalastukseen ja metsästykseen, mihin Lagerborg arveli Ruotsin hallituksen suostuvan, koskapa mainitut lappalaiset par'aikaa olivat luopumassa kuljeskelevasta elämästään. Alueluovutuksesta Suomelle saatavan korvauksen suhteen Lagerborg arveli, että se parhaiten voitaisiin määrätä rahassa, mitkä rahat olisi käytettävä Lapinmaan kirkollisen rahaston kartuttamiseksi ja Lapin koululaitoksen parantamiseen. Jos luovutuksesta tulisi tosi, Lagerborg ehdotti, että luovutettavan alueen etelärajaksi tulisi se pieni joki, joka

¹ Vsv. asiak. 1838 Act. n:o 7. Vsv. esittelynootti maalisk. 15 p. 1838 n:o 57. OSMONSALO, m.t. s. 33. — HARMAJA, LEO, m.t. s. 574.

² PALMSTIERNÄ, s. 272 ja seur.

laski Könkäänjokeen Enojen alapuolella liki Enontekiön vanhaa kauppapaikkaa. Viikkoa myöhemmin Lagerborg lähetti asiasta uuden kirjelmän ministerivaltiosihteerille, jossa hän kiinnitti Rehbinderin huomion Utsjoen ja Inarin erityisiin tarpeisiin, mukavan kauppapaikan saantiin Jäämeren rannalta sekä rantakaistaleen hankkimiseen sieltä muuttolappalaisten porolaitumiksi osaa vuotta varten sekä kalastuspaikaksi. Syynä tähän uuteen esitykseen oli se seikka, että Lagerborg oli saanut tietää norjalaisten puheenaolevana vuonna kieltäneen Suomen lappalaisia kalastamasta meren vuonoissa, mutta kun hän ei uskonut, että Norja suostuisi uhraamaan aluettaan Ruotsin hyväksi, hän oli aikaisemmasta kirjelmästä jättänyt tämän korvausesityksen pois. Se alue, joka Suomelle oli saatava Enontekiön luovuttamisesta, olisi Lagerborgin mielestä vaadittava siitä entisen yhteisalueen osasta, joka v. 1826 oli joutunut alueen jaossa Norjalle, ja olisi raja silloin vedettävä Kolmisoaivin rajapyykistä Buggefjordiin. Ainakin olisi saatava sellainen alue, että Näätämön vuono joutuisi Suomelle. Tämä olisi suurin voitto, mikä voitaisiin Suomen Lapille hankkia, koska tämän vaihtokaupan jälkeen entinen rajan poikki tapahtuva yhteiselämä norjalaisten kanssa voitaisiin kokonaan lopettaa ilman että siitä johtuisi mitään haittaa Suomen lappalaisille. Lagerborgin mielestä oman alueen saanti Jäämeren rannalta olisi niin suuriarvoinen etu, että sen saavuttamiseksi kannattaisi luovuttaa Ruotsille vaikkapa Enontekiö kokonaisuudessaankin.¹ Rehbinder teki sitten suullisesti kreivi Nesselrodelle viimemainitun vaihtoehdon mukaisen ilmoituksen,² mutta kun Ruotsissa pelättiin tämän vaihtokaupan aiheuttavan rettelöitä Ruotsin ja Norjan välillä, asia raukesi.³

Niinkuin edelläolevasta on ilmennyt, Suomessa olivat viranomaisemme eri kerroilla tehneet aloitteita Jäämeren rantakaistaleen hankkimiseksi Suomelle, minkä ohessa erityisen kauppapaikan perustaminen pohjoisen meren äärelle oli sisältynyt suunnitelmiin, muttei sitävastoin minkäänlaisia sotilaallisia pyrkimyksiä.

Rinnan tämän Jäämeren politiikan alaan kuuluvan kehitys-

¹ Lagerborg Armfeltille syysk. 11 ja 18 p. 1840 sub secreto. Vsv. asiak. 1837 Act. n:o 1.

² Merkintä Vsv:n diarissa v:lta 1840 asianomaisessa paikassa.

³ PALMSTIERNA, s. 278.

linjan kanssa oli olosuhteitten pakosta syntynyt se toimintalinja, jonka pääkohdat on jo aikaisemmin esitetty.¹ Se seikka, ettei neuvotteluissa, joita rajakysymysten vuoksi oli käyty, ollut päästy sopimuksiin, saa parhaiten selityksensä siitä, että Kaarle XIV Juhanan vielä eläessä Venäjä oli koettanut pitää yllä vanhaa liittosuhdettaan Ruotsiin ja sentähden välttänyt kaikkea suoranaista pakotusta tätä maata kohtaan, minkä ohessa Venäjän politiikan päähuomio oli pitkät ajat tähdännyt ns. itämaisen kysymyksen selvittelyyn, jolloin sen oli pakko, täytyessään varoa Englantia, olla jännittämättä tilannetta Ruotsin kanssa.² Tällaisissa oloissa senaatin alistukset olivat hukku- neet kanslioihin aiheuttaen vain hyödytöntä kirjeenvaihtoa kenraalikuvernöörin kanslian, valtiosihteeristön ja Venäjän ulkoasiainministeriön välillä sekä tuloksettomia diplomaattisia neuvotteluja Venäjän ja Ruotsin kesken. Tähän kielteiseen tulokseen oli luonnollisesti vaikuttanut vielä sekin seikka, että neuvottelut, kuten Turussa vv. 1839—40 ja Pietarissa v. 1841 pidetyt, eivät olleet luonteeltaan varsinaisesti diplomaattisia, niissä kun neuvottelevina puolina olivat toisaalta Suomen ja toisaalta Norjan valtuutetut, mikä tietysti heikensi niiden merkitystä, varsinkaan kun Suomen viranomaisten ei ollut onnistunut saada Venäjän politiikan johtomiehiä antamaan tukea hankkeilleen. Näin ollen oli selvää jo vuosikymmenen kestäneitten neuvottelujen, kirjeenvaihdon ja senaatin tuloksettomiksi jääneiden alistusten saaman kohtalon valossa, että kaikki valitukset epäkohdista Lapissa olivat tuloksettomia, ellei meidän politiikkamme taakse voitu saada kyllin vaikutusvaltaisia venäläisiä valtiomiehiä. Tällainen pitkällinen jännittynyt tilanne oli ollut omansa herättämään rajaseudun väestössä myrtynyttä mielialaa erikoisesti norjalaisia kohtaan, minkä lisäksi pohjoisimman läänimme virkamiehistökin, kuvernööristä alkaen, suhtautui Ruotsi-Norjaan hyvinkin epäluuloisesti.³ Lisäksi pohjoisten olosuhteitten järjestäminen kaikkia tyydyttävällä tavalla

¹ Vrt. s. 161 ja seur.

² Brunnow, *Aperçu de la politique du cabinet de Russie sous le règne actuel*. Заюнчковский, А. М., *Восточная Война 1853—1856 гг. I. Приложения* s. 26—111, eritt. s. 104. OSMONSALO, m.t. s. 34.

³ Vsv. asiak. 1837 Act. n:o 1.

oli herättänyt maassamme laajemmaltikin huomiota. Niinpä eräät huomattavat tutkimusmatkailijat, kuten Matthias Aleksanteri Castrén ja Elias Lönnrot olivat matkoistaan julkaisemis- saan kertomuksissa käsitelleet puheenaolleita seikkoja, joskin päätyen kumpikin kohdaltaan eri tuloksiin siitä, mihin valtiomiestemme olisi ponnistuksensa suunnattava. Castrén asetui yliopiston 200-vuotisen riemujuhlan johdosta v. 1842 julkaistussa kirjoituksessaan sille kannalle, ettei viranomaistemme tulisi ajaa lappalaisia tuntureille eikä vuonoille, vaan että heidän tulisi kaikin tavoin koettaa edistää lappalaisissa synty-nyttä pyrkimystä kokonaan lopettaa vanha vaeltava elämä ja asettua pysyvästi asumaan maahan tai toiseen siirtymällä karjanhoitokannalle.¹ Lönnrot taas otti omikseen ne pyrkimykset, jotka olivat tarkoittaneet oman kauppasataman hankkimista Jäämeren rannalta Suomelle, pitäen tätä varten tarpeellisena Näätämön seudun saamista maamme haltuun. »Tämän seudun kautta Suomi mukavimmin pääsisi yhteyteen meren kanssa, ja jos niin olisi asian laita, syntyisi tähän helposti suomalais-lappalainen kauppala.»² Itse asiassa, vaikkakin Ruotsi-Suomi oli luopunut vanhasta Jäämeren politiikastaan aikaisemmin useasti mainitussa Strömstadin sopimuksessa, varsin pian tämän jälkeen oli eri tahoilta alkanut kuulua ääniä, jotka korostivat Jäämeren rannikon merkitystä valtakunnan pohjoisimmalle osalle. Niinpä Nils Marelus v. 1772 julkaisemassaan tutkimuksessa »Land- och Fjäll-ryggarne samt Riks Gränsen emellan Sverige och Norrige», huomauttaa, että kun vastaisuudessa viimeinen rajapiste määrätään, olisi mitä tähdellisintä, että Ruotsi voisi saada jonkinlaisen osuuden Varangin vuonosta tai Jäämerestä kalastuksen vuoksi, joka lappalaisille oli suorastaan välttämätön.³

¹ CASTRÉN, MATTHIAS, Några dagar i Lappland. CALENDER till minne af K. Alex. Universitetets andra secularfest, s. 205—232.

² LÖNNROTIN MATKAT I, s. 365. AF FORSELLES, JENNY, Elias Lönnrots Svenska skrifter II, s. 260. KANAVA, SANANSAATTAJA VIIPURISTA v. 1847 n:o 51, kirjoitus »Viisi päivää Venäjän Lapissa», julk. LÖNNROTIN MATKAT I, s. 378.

³ MARELIUS, NILS, Land-och Fjäll-ryggarne samt Riks Gränsen emellan Sverige och Norrige. Kongl. Svenska Vettenskaps Academiens Handlingar 1772, XXXIII, s. 11—16.

Venäjän vallan alkukautena oli erikoisesti Jaakko Fellman koettanut kiinnittää yleisönkin huomiota Utsjoen ja Inarin talouselämään. Näistä kysymyksistä hän julkaisi Turun Viikko-Sanomissa v. 1821 kirjoituksen, jossa esitetään kolme eri syytä, joista Lapinmaan köyhtyminen noina aikoina oli johtunut. Fellmanin mukaan syyt olivat maassa rehoittava paloviinan kauppa ja siitä johtunut juoppous, jota sen vastustamiseksi annettu asetus ei ollut voinut ehkäistä, laajat alueet kun tekivät virkamiesten toimenpiteet tehottomiksi. Toiseksi köyhdytti Lappia se, että petoeläimet tavattoman paljon hävittivät poroja. Vielä oli poroihin ilmestynyt tuhotauti. Jos, lausutaan kirjoituksessa, näitä kaikkia tuhoja ei saada ehkäistyksi, väestön oli muutettava »kerjäläiseksi Suomeen, taikka kalanpyytäjäksi Ruijaan, johon jo moni Utsjoelta, Inarista ja Sodankylästä viimeisinä vuosina on näljältä pakonsa alkanut». Kuitenkin voidaan puheenaolevissakin seuduissa tulla toimeen, sillä vaikkei ruis eikä ohra menesty, elinkeinoelämällä oli muita mahdollisuuksia. Jäämeren kalastus elättää tuhansia ihmisiä, edelleen oli runsaasti niitynpaikkoja ja heinämaita, joten karjanhoito kävi mahdolliseksi. Lisäksi Fellman viittaa niihin edellytyksiin, joita Utsjoen rannoilla kasvava metsä tarjosi tervanpolton harjoittamiseen.¹ Lapin talouselämää hän käsitteli myöskin v. 1826 ilmestyneessä Suomen Talousseuran Underrättelser-sarjan II osassa, minkä lisäksi hän oli eri lehtiin kirjoittamissaan artikkeleissa kosketellut sikäläisiä oloja.² Vielä oli hän v. 1844 julkaissut muistelmiaan Lapista erikoisena kirjana³ sekä käynyt huomattavan polemiikin A. J. Sjögreniä vastaan viimemainitun v. 1828 ilmestyneen teoksen »Anteckningar om Församlingarne i Kemi-Lappmark»-johdosta Suomi-aikakauskirjassa v. 1846.

Näin ollen olivat Lapin olosuhteet jo Fellmaninkin kirjallisen toiminnan kautta joutuneet yleisen huomion esineiksi, muusta Lappia koskeneesta matkamuistelmakirjallisuudesta tässä puhu-

¹ FELLMAN, JAAKKO, Kirjoitus Lapinmaalta. Turun Viikko-Sanomien n:o 14 ja 15 v. 1821, julk. FELLMAN IV, s. 203—206.

² TIDNINGAR ifrån Helsingfors v. 1830, 1831. WASA TIDNINGAR 1839 n:o 6 ja 52.

³ Anteckningar under min vistelse i Lappmarken, första och andra året. Porvoo 1844.

mattakaan. Erikoisesti oli pohjoista rajalinjaa käsitelty siinä maaherra S. F. von Bornin mietinnössä, jonka hän aikanaan oli ministerivaltiosihteerille lähettänyt ja joka julkaistiin Suomi-aikakauskirjassa v. 1843.¹

Tämän lisäksi oli lappalaisten oloihin kiintynyt huomio Ruotsissa ja Suomessa Pietari Laestadiusen kirjallisen toiminnan vuoksi, sillä hän oli v. 1833 julkaisemissaan päiväkirjoissa asiantuntemuksella käsitellyt lappalaisten oloja yleensäkin², olivatpa nämä kuvaukset saavuttaneet sellaisen menestyksen, että niitä oli julkaistu venäjäksiin eri kirjoina. Myöskin erinäisissä sanomalehdissämme oli Laestadius kuvannut Lapin oloja ja maan virallinen lehti oli jo v. 1840 kiinnittänyt yleisön huomion pohjoisten seurakuntien tilaan. Edelleen N. J. Ch. Stockflethin työskentely Finnmarkenissa asuvien suomalaisten keskuudessa oli täällä silloin hyvin tunnettu, mikä taas oli aiheuttanut Suomen papistolle vähemmän mairittelevia huomautuksia sen suhtautumisesta Lapin kielikysymykseen.³ Vihdoin oli Suomi-aikakauskirjan toimituskunta koettanut herättää harastusta rajakysymyksiin aikakauskirjassa v:sta 1843 alkaen julkaisemillaan asiakirjoilla.

Kun Langenskiöld siis rajankäynnin yhteydessä väkisinkin joutui läheltä näkemään Lapin oloja, ne muodostivat kysymysryhmän, johon meillä huomio oli ollut kiintynyt julkisuudessakin lähiäikoina ennen rajatoimituksia. Ei ole siten odottamatonta, jos Langenskiöld sanallisen tarkasti noudatettuaan niitä ohjeita, jotka olivat komissaareja kieltäneet rajankäynnissä ottamasta esille rajakysymyksiä ja siten laajentamasta tehtävää luonteel-

¹ SUOMI 1843, s. 291 ja seur.

² JOURNAL af Petrus Laestadius, för första året af hans tjenstgöring såsom missionaire i Lappmarken. Tukholma 1831. FORTSÄTTNING AF JOURNALEN öfver missions resor i Lappmarken, innefattande åren 1828—1832. Tukholma 1833.

³ Esim. WASA TIDNINGAR 1843 n:o 44 ja 47, 1844 n:o 25 ja HELSINGFORS MORGONBLAD 1838 n:o 90, 92, HELSINGFORS TIDNINGAR 1832 n:ot 14 ja 15. FINLANDS ALLMÄNNA TIDNING 1840 n:o 10. — Niinpä Lönnrot merkitsi päiväkirjaansa, että Suomi tahtoi nyt näyttää, miten se järjestäisi kielikysymyksen, jos sillä olisi valtaa, sillä sehän pakoitti kokonaiset seurakunnat opettelemaan suomea, kun papit eivät halunneet oppia lapinkieltä. LÖNNROTIN MATKAT II, s. 56.

taan neuvottelevaksi, rajankäynnin päätyttyä yksityishenkilönä ryhtyi omaltakin kohdaltaan ajamaan niitä pyrkimyksiä, joihin ylempänä on viitattu. Tässä tarkoituksessa hän kirjoitti kenraalikuvernöörille eikä senaatille, kuten Palmstierna väittää, pitemmän promemorian, joka on ollut valmis jo syysmyöhällä v. 1846, sillä Helsingissä joulukuun 14 p. 1846 päivätyssä kirjelmässä ruhtinas Menschikoville Langenskiöld ilmoittaessaan suorittaneensa rajan käynnin sanoo lähettävänsä kenraalikuvernöörille »selostuksen Suomen Lapin ja Norjan välisestä rajasuhteista» pyytäen, että Menschikov »vastaanottaisi tämän todistuksena hänen hartaimmasta halustaan olla isänmaalle hyödyksi». Tähän kirjelmään merkitsi Fischer helmikuun 3/15 p. 1847, että Menschikov oli käskenyt toimittaa selostuksen hänelle, kun sitä koskevat asiakirjat ovat saapuneet. Langenskiöld on kirjoittanut näihin aikoihin kaksikin sisällöstä päättäen kutakuinkin yhtäpitävää mietintöä, joista ensimmäinen on päivätty joulukuun 14 p. 1846, toinen taas lokakuun 15 p. 1847. Viimeksimainitun pääkohdat esitämme seuraavassa.¹

Mietinnössään Langenskiöld aluksi huomautti siitä, että pahimmat esteet Pohjois-Suomen ja Lapin hyvinvoinnille joutuivat seuraavista seikoista: 1) Norjan lappalaisten mielivaltaisuudesta muuttamisesta Suomeen ja heidän oleskelunsa aiheuttamasta laiturien ja talveksi korjatun rehun hävittämisestä. 2) Siitä sorrosta, jonka alaisiksi Suomen lappalaiset joutuivat harjoittaessaan vanhan tavan mukaista kalastusta ja metsästystä Norjan rannikolla. 3) Norjan alempien virkamiesten mielivaltaisuudesta menettelystä oikeudenkäynneissä sekä lopuksi edellään mainittujen epäkohtien aiheuttamasta ja yhä kasvavasta Suomen lappalaisten halusta muuttaa Norjaan.

Esittäessään keinoja näiden epäkohtien korjaamiseen Langenskiöld lähti siitä, ettei v:n 1751 sopimuksen sisältämiä säännöksiä sellaisinaan voitu enää pitää riittävinä ja kun hän ehdotti niitä tarkistettaviksi, hän epäilemättä oli sillä kannalla, etteivät ne sellaisinaan myöskään enää sitoneet Suomea. Langenskiöldin

¹ Langenskiöld Menschikoville, Helsinki jouluk. 14 p. 1846, johon merkitty Fischerin päätös helmik. 3/15 p. 1847. Kkv.asiak. 1843 n:o 2. PALMSTIERNAN, s. 295.

mielestä voitiin ne toimet, joihin pahan korjaamiseksi oli ryhdyttävä, keskittää kolmeen seikkaan. Oli määriteltävä ne kohdat, joissa rajan ylittäminen sallittiin vastaisuudessa. Suomen lappalaisille oli annettava täysi oikeus kalastuksen ja metsästyksen harjoittamiseen määrättyissä kohdissa Norjan rannikolla, heidän tuli saada kalastaa omilla venheillään ja pyydyksillään, minkä vuoksi heille oli Varangin vuonon rannalta annettava pienenkö alue, jonne he saisivat omista rakennustarpeistaan rakentaa katoksia veneitään ja pyydyksiään varten heidän keskuudestaan valitun oldermannin johdolla. Lopuksi oli välttämätöntä, että kummankin puolen alamaisten oikeudet ja velvollisuudet tarkoin määriteltiin oikeudelliselta kannalta. Jos näihin toimiin ryhdyttiin, loppuisi Suomen lappalaisten siirtyminen Norjaan itsestään.

Langenskiöld huomauttaa sitten, että hänen suosittelemiensa säännösten perusajatuksia oli lausuttu jo v:n 1751 sopimuksessa, vaikkei niitä siinä ollut kehitetty siten, kuin uudet olosuhteet ja uusi aika vaati. Silloin kun mainittu sopimus tehtiin, olosuhteet eivät olleet niin monimutkaisia kuin nyt. Koko väestö eli nomaadielämää, silloin oli kaikilla yllin kyllin tilaa hyvien laitumien hakemiseen, samoinkuin häiriytymättömään kalastukseen. Silloin kukin kalasti vain omiksi tarpeikseen ja koko Varangin vuonon rantaa pidettiin yhteismaana »yhteisalueena», ja patriarkaalista oloista johtui, ettei omistusoikeutta loukattu. Kun edellisen vuosisadan jälkipuoliskolla Suomen lappalaiset alkoivat asettua kiinteästi asumaan, jättivät he venheensä ja pyydyksensä Varangin vuonon rannalle ilman minkäänlaisia vartijoita, kuten nykyisin tehdään Muurmanin rannikolla. Nyt olivat olot sikäli muuttuneet, että suurin osa Suomen lappalaisista asui kiinteästi kotimaassaan, jossa sen oli vahdittava laitumia ja niittyjä asuntojensa liepeillä. Kalastus Norjan rannikolla ei ollut enää kotitarvepyyntiä, vaan siitä oli kehittynyt tärkeä elinkeinonhaara, suurkalastus kookkaine aluksineen ja palkattuine miehistöineen.

Vielä Langenskiöld käsitteli yksityiskohtaisesti tärkeimpiä v:n 1751 sopimuksen säännöksistä osoittaakseen, miten niissä lausutut periaatteet kaipasivat osaksi täydennystä, osaksi uutta korostamista. Oikeudenhoidon järjestämistä koskevien sopimuk-

sen säännösten suhteen Langenskiöld asettui aivan oikein sille kannalle, että nämä säännökset oli kokonaan muutettava, koska ne jo olivat ennättäneet täysin unohtua, vaikkakin vanhoissa säännöksissä hänen mielestään oli säilyttämisen arvoisia periaatteita.

Lopuksi hän huomautti siitä, että puheenaolleita seikkoja olisi uudestaan tutkittava, mutta yksityiskohtainen päättäminen järjestelyistä oli jätettävä sellaisten henkilöitten huoleksi, jotka tunsivat hyvin paikalliset olosuhteet ja joita tomissaan johti vain oikeamielisyys sekä halu lujittaa kaukaisen pohjolan väestön hyvinvointia.¹

Langenskiöldin promemoria, jonka pääkohdat edellä on esitetty, sai epäilemättä alkunsa hänessä hyvin voimakkaaksi kehittyneestä halusta ryhtyä toimiin havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi. Hänen esiintymisensä tässä asiassa erikoisen aloitteen tekijänä johtui myöskin siitä, että lappalaistemme silloinen asema oli kaikessa kurjuudessaan herättänyt yleistä huomiota, ei yksin hallintomiestemme keskuudessa, vaan, niinkuin on nähty, maamme sivistyneistön parhaimmiston parissa. Kun Langenskiöldillä oli kyky syventyä asioihin, joita hän ennestään ehken ei tarkoin tuntenutkaan², hänelle kävi mahdolliseksi rajankäyntimatallaan päästä epäkohtien oleellisimmista puolista selville. Kun senaatin alistukset juuri näistä kysymyksistä olivat toinen toisensa jälkeen jääneet hyödyttömiksi, kun aikaisemmin käydyissä konferensseissa ei ollut voitu päästä tuloksiin, valtakunnan ulkoasiainhallinnon välttäessä Venäjän ja Englannin keskisten suhteiden vuoksi jännityksen syntymistä Venäjän ja Ruotsin välille, Langenskiöld tuskin saattoi toivoakaan pääsevänsä mitään muuta tietä päämäärään, kuin kääntymällä kaikkivoivan Menschikovin puoleen, jonka myötätuntoisesta suhtautumisesta Suomen erikoisintresseihin vain vähäistä aikaisemmin oli saatu selvät todistukset, niinkuin ylempänä jo on

¹ Langenskiöldin promemoria, päivätty Pietarissa lokak. 15 p. 1847. Kkv. asiak. 1843 n:o 2.

² Kothen Armfeltille, mahdoll. huhtikuussa 1847, joka tapauksessa Kaarle Rosenkampffin syksyllä v. 1846 sattuneen kuoleman jälkeen: (Langenskiöld) »har förmåga att arbeta sig in i den sak han ej kanner». Armfeltin kok. IIa 20. SVA.

kerrottu, ja joka myös oli suopeasti suhtautunut hänen omiin pyrintöihinsä. Luonnollista on, että Casimir v. Kothenin tuki tässä yhä edelleen oli tärkeänä apukeinona, sillä hän saattoi vaikuttaa Fischeriin Langenskiöldin haluamalla tavalla. Näin ollen näyttääkin siltä, kuin olisi se kuva asiain kulusta, jonka Fischer antaa muistelmissaan pääkohdissaan oikea, kun huomiotta jätetään niissä esiintyvät ylen selvät virheellisyydet sivuseikoissa.¹

¹ SENATOR FISCHERS Memoarer, s. 112 ja seur.

Virkamiehenä valtiosihteeristössä.

1. Muutto Pietariin. Eri toimia valtiosihteeristössä.

1. Kun rajankäynti oli loppunut, Langenskiöld sai virkavapautta ja pääsi siten Pietariin, jossa hän innolla ryhtyi valmistamaan rajakysymyksistä mietintöä, johon ylempänä jo on tutustuttu. Hänen tätä tarkoitusta varten saamaansa virkavapautta Langenskiöldin pyynnöstä senaatti pitensi helmikuun 8 p. 1847, joten hän saattoi sen nojalla olla Pietarissa koko helmikuun ajan.

Työskennellessään näin valtiosihteeristössä Langenskiöld joutui luonnollisesti Armfeltin kanssa kosketuksiin. On nähtävissä, että hän teki ministerivaltiosihteerin erittäin edullisen vaikutuksen, mikä ilmenee siitä, että Armfelt eräässä kirjeessään näiltä ajoilta Casimir von Kothenille sanoo Langenskiöldiä henkilöksi, joka oli omansa meillä valtaamaan mitä korkeimman aseman.¹

Tänä aikana, jolloin Armfelt siten oli päässyt lähemmin tutustumaan Langenskiöldiin, oli valtiosihteerinvirastoon jo Rehbinderin aikana perustetun venäjänkielen kääntäjän virka tullut avoimeksi, sillä sen entinen haltija kolleegiasessori Fredrik Hildebrandt oli kuollut. Armfelt ottikin esittelyssä helmikuun 24 p. 1847 asian esille ehdottaen, että tarkoitusta varten aikaisemmin jo myönnetty määräraha edelleen saataisiin käyttöä

¹ Plen. ptk. helmik. 8 p. 1847. »C'est un individu fait pour occuper chez nous une place plus élevée.» Armfelt Kothenille maalisk. 6 p. 1847. Kothenin kok.: 6, fol. 116—117. SVA.

siihen ja että hän saisi luvan mainittuun toimeen siirtää Langenskiöldin senaatista.¹ Kun ilmoitus tästä määräyksestä tuli senaattiin, päätettiin siellä lisätä venäjänkielen kääntäjain lukumäärää.²

Näin oli Langenskiöldin siirtyminen valtiosihteeristöön tapahtunut tosiasia ja jäljellä oli vain muuton toteuttaminen. Saatuaan Norjan-vastaisen rajan käynnistä johtuneet työnsä lopullisesti valmiiksi, Langenskiöld matkusti kotimaahan. Viipuriin saavuttuaan hän kuitenkin kääntyi Armfeltin puoleen eräässä laadultaan arkaluontoisessa asiassa. Mahdollisesti neuvottelu v. Kothenin kanssa antoi hänelle rohkeuden kiinnittää Armfeltin huomion siihen, että rajatoimitusten päätyttyä tämä ei ollut puolestaan tehnyt mitään ehdotusta Langenskiöldin palkitsemiseksi jollakin näkyvällä tavalla tämän erikoisluontoisen työn suorittamisesta. Huomautettuaan siitä, että toimituksessa mukana olleet venäläiset komissaarit olivat ulkoasiainhallinnon suosituksesta saaneet hallitsijalta julkisen tunnustuksen suorittamastaan tehtävästä, hänen yksin jäätyä kaikesta tästä osattomaksi, Langenskiöld kiinnitti Armfeltin huomion siihenkin puoleen asiaa, että meidän oloissamme oli totuttu pitämään milteipä sääntönä sitä, että kun virkamies suoritti hallituksen tyydytykseksi jonkin tehtävän, joka ei kuulunut hänen varsinaisiin virkatoimiinsa, hän säännöllisesti sai jonkin huomionosoituksen. Näin ollen Langenskiöld pelkäsi, että sitä seikkaa, ettei hänelle nyt mitään huomionosoitusta ole myönnetty, vastaisuudessa voitaisiin pitää selvänä todistuksena hänen epäonnistumisestaan tehtävässä. Myös sentähden hänen sivuuttamisensa nyt oli sitäkin valitettavampaa hänelle henkilökohtaisesti, koska puheenaoleva tapaus mahdollisesti oli ainoa tilaisuus, jolloin hän saattoi saada tällaisen huomionosoituksen. Lopuksi Langenskiöld vetosi Armfeltin hänelle aina osoittamaan ystävällisyyteen ja luottamukseen.³ Seurauksena

¹ Vsv:n esittelynootti helmik. 12/24 p. 1847 n:o 78. Vsv. asiak. 1847 Act. n:o 68.

² RAUHALA, K. W., Keisarillinen Suomen senaatti I, s. 294.

³ Langenskiöld Armfeltille, Viipuri, maalisk. 21 p. 1847. Armfeltin kok: II a n:o 20. SVA.

tästä olikin, että Armfelt hankki Langenskiöldille vielä samana keväänä kysymyksessä olleen julkisen tunnustuksen.¹

2. Kun Langenskiöld nyt joutui moneksi vuodeksi palvelemaan virkamiehenä valtiosihteeristöön, on paikallaan lyhyesti esittää valtiosihteerinviraston silloinen järjestysmuoto, se kun muodostaa ne puitteet, joissa Langenskiöldin toiminta oli tapahtuva.

Kun Suomen asiain komitea lakkautettiin ja valtiosihteerinvirasto perustettiin, sitä koskevassa manifestissa maaliskuun 17/29 p:ltä 1826 ja valtiosihteerinviraston johtosäännössä samalta päivältä määrättiin tämän viraston järjestely- ja toiminta pääkohdissaan seuraavaksi: Uuden viraston päällikkönä oli valtios sihteeri, vierellään valtiosihteerinapulainen, jonka lähimmän johdon alaisena toimi hallitsijan kanslia Suomen asioita varten. Kansliassa oli kaksi osastoa, joista ensimmäinen huolehti venäjäksi käyvästä kirjeenvaihdosta ja toinen ruotsiksi tapahtuvasta asiakirjain valmistamisesta. Molemmissa osastoissa palveli ensimmäinen ja toinen toimistos sihteeri, kirjaaja ynnä kaksi kanslistia. Toimistosihteerit nimitti hallitsija valtiosihteerin esittelyssä, mutta muut valtiosihteeristön virkamiehistä sai valtios sihteeri itse määrätä. Valtiosihteerin apulaisen nimitti luonnollisesti myöskin hallitsija. Kaikkia edellämainittuja virkamiehiä sitoi virka-asioissa erityinen vaitiolonvelvollisuus.

Valtiosihteerin tuli, niinkuin yleensäkin Suomen virkamiehen, olla Suomen kansalainen. Hänen asuinpaikastaan oli säädetty, että hänen tuli asua siellä, missä hallitsijakin oli. Valtiosihteerin tehtävänä oli: a) Suomen asiain esittäminen hallitsijalle. Esiteltäviin kuuluivat kaikki Suomen yleistä siviilihallintoa koskevat asiat, jotka maan perustuslakien ja asetusten mukaan vaativat hallitsijan ratkaisun. Esittelyä varten tehtiin valtiosihteeristössä erikoinen esittelynootti, johon sisältyi lyhyt selostus asiasta sekä selvitys kenraalikuvernöörin ja senaatin lausunnoista ja eräissä tapauksissa täydellinen käännöskin

¹ Myöskin Ruotsin-Norjan hallitus toimitti hänelle tavanmukaisen huomionosoituksen. SPÅRE, s. 178.

niistä. b) Suuriruhtinaan päätöksen ilmoittaminen kenraalikuvernöörille ynnä sen toimituskirjan laatiminen, jolla tai jonka nojalla hallitsijan päätös toimitettiin asianomaisille tiedoksi. c) Kirjeenvaihto keisarikunnan ministeriöiden ja viranomaisien kanssa sellaisista toimenpiteistä, joihin keisarikunnassa ryhdyttiin ja jotka samalla koskivat myöskin Suomea. Ulkomaisiakin suhteita koskevissa asioissa valtiosihteeristö säännöllisesti joutui kirjeenvaihtoon Venäjän ulkoasiainhallinnon kanssa, jonka esiteltävinä ulkopolitiikan alaan kuuluvat, myöskin Suomea koskevat kysymykset olivat. Selvää on, että kanslian ensimmäinen osasto, joka hoiti venäjäksi käyvän kirjeenvaihdon, oli erittäin tärkeä, se kun joutui välittämään meidän suhteemme sekä Venäjään että ulkomaihin asianomaisten venäläisten viranomaisten kautta.

Valtiosihteerin ollessa estetty hoitamasta virkaansa, toimi hänen apulaisensa hänen tilallaan. Valtiosihteerin apulaisen ollessa estetty virkaansa hoitamasta tai oleskellessa hallitsijan luvalla paikkakunnalta poissa, vanhimman ensimmäisistä toimistosihteereistä tuli johtaa kansliaa. Valtiosihteerin vastuulla ja hänen hallitsijalle tekemäänsä tilitystä vastaan hoidettiin hallitsijan käytettäviksi menoarvioon otetut varat.

Valtiosihteerillä oli oikeus tarpeen tullen hankkia lisäselvityksiä asioihin, jotka hänen oli esiteltävä hallitsijalle. Ellei hallitsija hyväksynyt esittelynotin tai esittelyn alistuksen sisältöä kokonaisuudessaan, valtiosihteerin oli seuraavaan esittelyyn toimitettava uusi nootti näin tehdyistä muutoksista.¹ Valtiosihteerinviraston yhteydessä oli maaliskuun 13 p. 1819 perustettu Suomen passitoimisto, joka, toimien valtiosihteerin ylimmän valvonnan alaisena antoi passit Venäjällä oleskeleville työtä tekeviin luokkiin kuuluville Suomen kansalaisille. Passitoimistolla oli hallitsijan nimittämä päällikkö ja palveli siinä muina virkamiehinä ensimmäinen ja toinen sihteeri, apulaissihteeri, kasööri, kontrollööri, kirjaaja, kirjanpitäjä ja hänen apulaisensa, ja oli päällikkö lähinnä vastuussa niistä varoista, jotka kertyivät passimaksuista ja joilla passitoimiston palkat-

¹ Valtiosihteeristön johtosääntö maalisk. 17/29 p. 1826. SAMLING af placater V, s. 85—96.

kin maksettiin.¹ Vielä olivat valtiosihteerin valvonnan alaisina eri satamiin asetetut Suomen kauppaa-asiamiehet.

Valtiosihteeristön johto oli puheenaolevina vuosina ministeri-valtiosihteerin Aleksanteri Armfeltin tottuneissa käsissä. Hän oli jo silloin pitkän virkamiesuransa aikana ennättänyt eläytyä vastuunalaiseen virkaansa, johon kuuluvia tehtäviä hän oli hoitanut jo v:sta 1841 alkaen, Rehbindein kuoleman jälkeen. Hän tunsu laitoksen sekä työskentelyn siinä kaikissa yksityiskohdissaan, sillä hän oli palvellut valtiosihteeristössä, ennen sen johtoon nousuaan, aina v:sta 1832 ja hän oli ollut ministerivaltiosihteerin apulaisen vastuunalaisessa tehtävässä v:sta 1834. Jo ennen valtiosihteeristöön joutumistaan Armfelt, joka oli kasvatettu siviilivirkamieheksi ja sitä silmällä pitäen myöskin suorittanut yliopistossa lainopillisen tutkinnon, oli antautunut välillä kaiketi sotaisten aikain vaikutuksesta sotilasuralle, joka lopuksi vei hänet kenraalikuvernöörin adjutantiksi. Siihen hänen palveluksensa sotilasuralla oli loppunut v. 1827. Sen jälkeen hän oli Suomen pankin tšrehtöörinä, kunnes v. 1832 siirtyi valtiosihteeristöön. Paitsi varsinaista virantoimitusta valtiosihteeristössä, hänelle uskottiin erinäisiä vastuunalaisia valtiomiestoimiakin. Niinpä oli hän Suomen etujen valvojana kauppasopimusneuvotteluissa Ruotsin kanssa v. 1838, samoin kuin varsinaisena valtuutettuna v. 1841 Pietarissa pidetyssä, Norjan rajatöloja koskeneissa neuvotteluissa, joten hänellä oli erittäin hyvät edellytykset arvostella Langenskiöldin juuri näistä asioista tekemien eri mietintöjen arvoa. Varsinkin näihin viimeainittuihin ansioihin katsoen tuskin voidaan pitää oikeutettuna sitä arviointia, jonka mukaan Armfeltin valtiollinen kyky ja valmennus tärkeään tehtäväänsä olisi ollut »jossain määrin puutteellinen».² Epäilemättä siinä oli aukkoja, kuten yleensä kaikkienkin suomalaisten valtiomiesvalmennuksessa, sillä meidän pienet olomme antoivat ylen harvoin tilaisuuden päästä nuoremalla iällä käytännöllisiin valtiomiestehtäviin tuskin muualla kuin juuri valtiosihteeristössä, johon maan kaikki tärkeimmät ratkaisut keskittyivät ja joka organisaationsa puolesta soi hyvän

¹ RAUHALA, K. W., m. t. I, s. 119.

² GROTFELT, KUSTAVI, Aleksanteri Armfelt. Kansallinen Elämäkerrasto I, s. 143—146.

tilaisuuden harjaantumiseen etenkin venäläisten eri viranomais-
ten kanssa käytäviin neuvotteluihin ja ulkoasiainhallinnon väli-
tyksellä varsinaisiin diplomaattisiin tehtäviin. Armfeltin
luonteenpiirteisiin kuulunut varovaisuus esti häntä eräissä
tilanteissa osoittamasta lujutta, milloin tällaiseen menettelyyn
saattoi liittyä ilmeisiä vaaroja. Joskus, niinkuin alempana
eräässä tosin vähäpätöisessä asiassa nähdään, hänellä oli taipu-
musta lykätä ratkaisuja mahdollisimman pitkäksi ajaksi eteen-
päin, jolloin hänen saattamiseensa liikkeelle tarvittiin melkoi-
nen annos vakuuttelukykä.

Muihin valtiosihteeristössä näinä aikoina palvelleisiin viran-
omaisiin meillä on myöhemmin vielä tilaisuus palata.

3. Tultuaan virantoimitukseen valtiosihteeristöön, Langen-
skiöld joutui miltei ensi töikseen tilintarkastajaksi.

Passiviraston rahastonhoitajan Parfeneekin tileihin oli tavalla
tai toisella syntynyt vajaus, josta Armfelt sai täyden varmuu-
den tilintarkastuksessa toukokuun 3 p. 1847. Samassa inven-
toinnissa havaittiin myöskin, että passiosaston tileissä ja diaa-
reissa oli jo pitkäkhön ajan kuluessa päässyt vallalle melkoinen
sekasorto, olivatpa laskelmat niinkin sekaisin, että toimiston
tilit olivat siihen asti osoittaneet käteisvaroja ns. piletikas-
sassa, minkä määrä, mikäli juuri oli todettu, oli koko ajan ollut
tosiasiassa pienempi kuin sen olisi tullut olla. Syynä siihen, että
tällainen arveluttava tilanne oli päässyt syntymään, oli se,
ettei ns. kontrollikirjaa ollut viety, kuten olisi pitänyt, yhtä-
pitävästi lähtevien asiakirjain diaarin kanssa ja että raha-
lähetykset vain harvoin oli kuitattu toimiston postikirjaan
ja silloinkin, kun kuittaus oli olemassa, sitä ei ollut tehty sa-
mana päivänä kuin kontrollikirjan vastaavaa merkintää. Näin
ollen oli kyllin tehokas kontrolli käynyt mahdottomaksi, ja jos
sitä olikin ollut, se oli ollut laadultaan mitä pintapuolisinta.
Tämän johdosta Armfelt antoi memoriaalissa toukokuun 19/
31 p. 1847 passitoimiston silloiselle päällikölle, ensimmäiselle
toimistosihteerille Wilhelm Stewenille tiukan käskyn huolehtia
yhteisvastuullisesti kasöörin ja kontrollöörin kanssa siitä, että
kantokirjaa ja kontrollikirjaa pidettiin ehdottoman tarkasti ja
että kaikki rahalähetykset todistettiin asianmukaisin merkin-

nöin postikirjaan. Lisäksi tähdennettiin toimiston päällikön ja sihteerin yhteistä vastuuta diaarien ynnä muiden toimistossa pidettävien kirjojen kunnossapidosta. Samalla huomautettiin myöskin siitä, että vast'edes oli toimiston kannoista vastuussa kasöörin ohessa myöskin se virkamies, joka kulloinkin oli toimiston johdossa. Vastaisten väärinkäytösten välttämiseksi velvoitettiin asianomaiset kunkin kuun ensimmäisen viikon kuluessa näyttämään kontrollöörille täydellisillä tilitodisteilla vahvistetun laskelman toimiston kantamista varoista, sen menoista ja maksusuorituksista sekä käteiskassasta, jotta täydellinen inventointi voitiin suorittaa, milloin ministerivaltiosihtööri vain halusi. Tarkastuksessa havaitut puutteellisuudet diaareissa ja muissa asiakirjoissa määrättiin korjattaviksi.¹

Kun kasööri Parfeneck laiminlöi kiireesti täyttää tilivajauksensa, Armfelt antoi kesäkuun lopussa uuden huomautuksen siitä, että vajaus oli heti täytettävä, samalla ilmoittaen passitoimistolle, että Langenskiöldille oli annettu määräys hänen puolestaan v:n 1847 kesäkuukausina tarkastaa passitoimiston tilit ja kassa sekä siitä tekemään hänelle ilmoituksen.² Tarkastuksissa, joita Langenskiöld saamansa määräyksen nojalla suoritti, hän havaitsi, ettei aikaisemmassa, Armfeltin itsensä toimittamassa tarkastuksessa havaittuja puutteellisuuksia ollut ennätetty korjata kuin hyvin vähän edellisten vuosien diaareihin. Sitävastoin oli kulumassa olleen vuoden toukokuun ja kesäkuun kohdalla kaikki asiakirjat kunnossa, samoin kuin kassalaskelma osoittautui kopeekalleen yhtäpitäväksi kassan kanssa.³

Mutta väärinkäytökset passiosastossa eivät supistuneet yksin edellämainittuihin huolimattomuuksiin ja vajauksiin raha-

¹ Armfeltin memoriaali passitoimistolle toukok. 19/31 p. 1847. Vsv. asiak. 1847 Act. n:o 69, fol. 17—20.

² Armfeltin memoriaali Langenskiöldille kesäk. 17/29 p. 1847 n:o 452. Vsv. asiak. 1847 Act. n:o 69, fol. 39.

³ Kun passitoimiston päällikköjä kesän kuluessa useasti vaihdettiin, Langenskiöld ei voinut suorittaa tarkastuksia, kuten oli ollut tarkoitus. Langenskiöld Armfeltille heinäk. 23/elok. 4 p. 1847. Armfeltin kok:IIa n:o 20. SVA. Ensimmäisen raporttinsa Langenskiöld antoi syysk. 20 p. 1847. Vsv. asiak. 1847 Act. n:o 69, fol. 45 ja 49—50. Parfeneckin vajaus oli 1041 r. 80 kop. hopearahaa.

varoissa, vaan pian kävi ilmi, että samainen Parfeneck oli jo ennen Armfeltin tuloa ministerivaltiosihteeriksi, antanut eräälle passitoimistossa aikoinaan palvelleelle henkilölle toistensa kanssa ristiriidassa olleita todistuksia sanotusta virantoimituksesta. Tämä seikka tuli ilmi syksyllä v. 1847 ja Armfelt määräsi Langenskiöldin kuulustelemaan todistusten allekirjoittajaa Parfeneckiä.¹

Niinkuin on nähty, passitoimistossa oli aikojen kuluessa päässyt syntymään valitettavia epäkohtia, ja selvältä näyttää, että passitoimiston silloisessa organisaatiossa oli ainakin osaksi tähän syytä. Sentähden Armfelt ryhtyikin kiireesti panemaan toimeen sen järjestelyyn uudistuksia, jolloin hän sai lakkautetuksi toimiston yhdistetyn sihteerin ja rahastonhoitajan viran, päästen siten irti mukavalla tavalla Parfeneckista, joka eri määräysten nojalla oli hoitanut niitä ja joka näkyy varsin kylmäverisesti suhtautuneen kavalluksensa ilmituloon, jättäen kerta toisensa jälkeen käyttämättä hyväkseen hänelle myönnetyn tilaisuuden selityksen antamiseen puheenaolleesta asiasta, puhumattakaan siitä, että hän olisi täyttänyt vajuustaan. Samalla pantiin toimeen passiosaston virkamiehistössä muitakin muutoksia ja seurauksena tästä oli, että Armfelt määräsi Langenskiöldin hoitamaan sanotun osaston ensimmäisen sihteerin tointa, kunnes se ennätettiin vakinaisesti täyttää.² Näitten valtiosihteeristössä tapahtuneiden virkamiesten siirtojen ja nimitysten seurauksena oli Langenskiöldiin nähden vielä sekin, että hänet, kollegineuvos Wilhelm Stewenin tultua helmikuun 20/maaliskuun 3 p. 1848 nimitetyksi passitoimiston päälliköksi, määrättiin Stewenin jälkeen valtiosihteeristön toiseksi toimistosihteeriksi.³

Mainittiin jo, ettei Parfeneck ollenkaan välittänyt järjestää aiheuttamansa häväistysjutun seurauksia valtiosihteeristössä. Asia muuttui Langenskiöldille, ainakin hänen omasta mieles-

¹ Armfeltin memoriaali Langenskiöldille syysk. 27/lokak. 9 p. 1847 n:o 602. Vsv. asiak. 1847 Act. n:o 69, fol. 54.

² Armfeltin memoriaalit tammik. 27 ja helmik. 7 p. 1848 n:ot 87, 91, 92. Vsv. asiak. 1848 Act. n:o 72, fol. 13—15.

³ Armfelt Kkv:lle helmik. 20/maalisk. 3 p. 1848. Vsv. asiak. 1848 Act. n:o 72, fol. 1—2.

tään, kiusalliseksi, koska Parfeneekin poika alkoi Suomessa levitellä sellaista kulkupuhetta, ettei hänen isänsä itse asiassa ollutkaan syyllinen mihinkään väärinkäytöksiin, vaan että koko näytös oli pantu toimeen, jotta hänet saataisiin syrjäytetyksi toisten tieltä ja että Langenskiöld olisi tässä tapauksessa antautunut välikappaleeksi juonitteluun. Tämän johdosta Langenskiöld katsoi asiakseen kääntyä henkilökohtaisesti Armfeltin puoleen saadakseen valtiosihteerin ryhtymään tosi toimiin tämän »todella ruman asian järjestämiseksi». Tässä tarkoituksessa hän pyysi Armfeltia antamaan käskyn itselleen tai ensimmäiselle toimistosihteerille Nordenheimille siitä, että heidän tuli vaatia Parfeneekilta selvitykset erinäisistä postimaksurahoista ja että heidät määrättäisiin lähettämään Armfeltille kaikki Parfeneekin asiaa koskevat asiakirjat viimemainitun asettamiseksi syytteeseen lain määräämässä järjestyksessä.¹ Syyte määrättiin Parfeneekia vastaan nostettavaksi, mutta kun asiaa ryhdyttiin virallisesti ajamaan, ilmenikin, ettei Suomen revisionioikeus, jonka puoleen Armfelt määräsi käännettäväksi, ottanutkaan asiaa tutkiakseen, sillä se ei pitänyt itseään siihen kompetenttina. Seurauksena tästä taas oli, että senaatti antoi v. 1850 siitä ohjeen, joten Parfeneekin asia vihdoinkin joutui oikeudellisen käsittelyn alaiseksi.²

Langenskiöld oli näin päässyt kiinteään asemaan valtiosihteeristössä ja kun hän selvästi nautti Armfeltin erikoista luottamusta, hänen osakseen tuli joukko erikoistehtäviä, kuten siihen aikaan valtiosihteeristön nuoremmille virkamiehille useasti annettiin. Näihin erikoistehtäviin on luettava Pietariin perustetun suomalaisen maalaistavarain varastointipaikan johtajan toimi, jonka Langenskiöld sai v:n 1848 alussa toimistosihteeriksi Hedenbergin jälkeen, joka valtiosihteeristössä suoritettujen muutosten yhteydessä oli saanut sellaisen viran, ettei hän enää ennättänyt hoitamaan ensinmainittua tointa. Varastointipaikka oli perustettu keväällä v. 1843 ja sitä varten oli ostettu tontti ja talo n:o 20 Gutscharnaja kadun varrelta, mihin kesällä

¹ Langenskiöld Armfeltille toukok. 25/kesäk. 6 ja heinäk. 5/17 p. 1848. Armfeltin kok.: II a n:o 20. SVA.

² Plen. ptk. toukok. 13 p. 1850. SAMLING af bref V, s. 327.

v. 1843 rakennettiin tarkoitusta varten erikoiset myynti-, vaakitus-, asuin-, ja varastorakennukset. Tarkoitus oli, että laitos alkaisi toimintansa lokakuun 1 p. 1843. Se toimi senaatin finanssitoimituskunnan valvonnan alaisena ja vahvistettiin sille keväällä viimemainittuna vuonna ohjesääntö ja tariffit, joiden mukaan laitoksen käyttäjien tuli valtiolle suorittaa erinäisiä maksuja.¹

Merkitykseltään laajakantoisempi kuin ylempänä mainitut erinäiset toimet oli eräs tehtävä, johon Langenskiöld valtuutettiin jo Pietarissa olonsa ensimmäisenä vuonna ja jota alempana heti käymme tarkastamaan.

2. Kompromissaarina Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementin välistä rajaa määrättäessä ja sikäläisiä rajaoloja lopullisesti järjestettäessä.

Edellä on jo lyhyesti viitattu siihen, että 1800-luvun alkupuolella kysymykset Suomen suuriruhtinaskunnan rajojen määrittämisestä ja rajaolojen järjestämisestä olivat muodostaneet suuritoisen tehtävän maan hallitukselle uuden kehityskauden perusteita luotaessa. Samoin on huomautettu, että varsinkin ne rajankäynnit, joihin eri kertoja Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementtien välisen rajan suhteen suoritettiin, eri syistä eivät voineet johtaa sellaiseen tulokseen, että olojen jatkuva, rauhallinen kehitys olisi ollut niiden nojalla taattu.²

Kun neuvottelut olivat v. 1844 päättyneet tuloksettomasti, Oulun läänin kuvernööri, joka paraikaa oli saanut ahkerasti toimia Suomen ja Norjan välisten rajaselkkausten vuoksi, yhtyi erityisessä senaatille antamassaan lausunnossa niihin näkökohtiin, joita Suomen kompromissaaritkin olivat noudattaneet pyrkimyksissään ja jolloin erikoisesti oli pidetty silmällä niitä vaurioita, jotka kohtaisivat suomalaisia rajaseudun taloja, jos niiden hallussa jo kauan olleet niityt nyt riistettäisiin niiltä. Myös olivat kompromissaarit huomauttaneet siitä, että uusi

¹ Vsv. asiak. 1843 Act. n:o 8. SAMLING af bref V, s. 18—27.

² Vrt. edellä s. 162.

raja olisi vedettävä siten, että omistusoikeudelliset seikat jäisivät koskemattomiksi. Tähän yhtyen senaattikin pyysi kenraalikuvernööriä hankkimaan hallitsijan vahvistuksen sille koelinjalle, jonka suomalaiset olivat vetäneet uutta rajaa varten, tai toimimaan siten, että Venäjän kompromissaarit veloitettaisiin täyttämään hallitsijan jo aikaisemmin antama määräys ja siinä tarkoituksessa uudestaan kokoontumaan Suomen valtuuskunnan kanssa rajalle.¹

Kun senaatin alustus oli tullut kenraalikuvernöörinvirastoon, ryhdyttiin siellä heti neuvotteluihin Venäjän viranomaisten kanssa. Kun Arkangelin kuvernementin viranomaisten selitykset olivat saapuneet, asiakirjat toimitettiin valtiosihteerinvirastoon. Niitä seurasi ehdotus erityisen komitean asettamisesta Pietariin käsittelemään yhäti avoinna olevia kysymyksiä. Komiteassa piti olla Suomen hallituksen, Venäjän sisäasiainministeriön ja valtakunnan domeenihallituksen edustaja. Kenraalikuvernööri Menschikovin esittelyssä määrättiin silloin Langenskiöld edustamaan Suomea. Komitean muut jäsenet olivat kollegiasessori Nikolai Obreskov Venäjän sisäasiainministeriöstä ja valtakunnan domeenihallinnon puolesta kollegiasessori Wladimir Islavin.²

Komitean työskentely kävi hitaasti, sillä muun ohessa Langenskiöld ei voinut aina tulla sen kokouksiin muitten toimiensa vuoksi, minkä tähden jo esitettiin toisen henkilön määräämistä hänen tilalleen. Suunnilleen kahden vuoden kuluttua komitea sai mietintönsä valmiiksi. Komitea asettui sille kannalle, että rajalle oli vielä kerran lähetettävä valtuutettuja lopullisesti järjestämään sikäläiset olot. Esittelyssä kesäkuun 28 p. 1849 hallitsija hyväksyi ehdotuksen. Valtuuskunnan tulivat muodostamaan edellämämainitun komitean jäsenet. Johtosääntö, joka myöskin oli komitean lausunnon mukaisena samalla kertaa tullut Venäjän sisäasiainministerin esittelyssä hyväksytyksi, oli luonteeltaan varsin yksityiskohtainen. Kun viimeksi rajalle olleiden valtuuskuntien työtä oli haitannut sekin, että eri puolien valtuutettujen oli ollut mahdotonta sopia yhteisestä työ-

¹ OSMONSALO, Rajankäynnit, s. 74—77. Vsv. Langenskiöldille joulu-
luk. 2/14 p. 1847 n:o 768. Vsv. asiak. 1844 Act. n:o 33a.

² OSMONSALO, m. t. s. 77.

järjestyksestä, johtosäännössä oli nyt tarkoin osoitettu, missä järjestyksessä työskentely oli tapahtuva. Niinpä määrättiin, että komission oli, rajalle tultuaan, jakauduttava kahteen osastoon, ryhtyessään tutkimaan tilusten omistussuhteita. Huomio oli kiinnitettävä niittyomistusten ohessa myöskin kalavesiin ja muunkinkaltaisiin omistuksiin, joita venäläisillä talonpojilla heidän väittämänsä mukaan oli riidanalaisissa paikoissa. Näin ollen rajalle lähtevän komission työ käsitti laajemman ohjelman kuin aikaisemmin, sillä vasta nyt määrättiin nimenomaan muutkin omistukset kuin niityt otettaviksi huomioon järjestelytoimissa. Kun todistuskeinona oli erityisesti määrätty käytettäväksi saantokirjoja ja valalla kuultujen todistajain lausuntoja, komissio tuli saamaan tuomioistuimen oikeudet, sillä sen tutkittua omistusoikeutta koskevat seikat, sen antama lausunto oli kaikkia asiallisia lopullisesti sitova. Utta rajalinjaa vedettäessä oli nimenomaan otettava huomioon, että sen suunnan saivat määrätä vain ne tilukset, joiden saannot olivat vuotta 1829 vanhemmat, kun sitävastoin sitä nuorempien valtausten suhteen oli annettu se ohje, että niitä oli käsiteltävä viljelemättöminä tiluksina, joten ne oli jätettävä huomioonottamatta. Rajalinjan määrittämisestä annettuihin ohjeisiin nähden huomattakoon vielä erikoisesti, ettei nyt, kuten aikaisemmin toimineille valtuuskunnille oli nimenomaan määrätty, annettu käskyä vetää rajalinjaa mahdollisimman vähin mutkin, sillä viimeksimainitun ohjeen noudattaminen oli käytännössä viera siihen, että Suomen alueeseen määrättyjen niittyjen mukana seurasi verraten laajat alueet muunlaatuistakin maata. Nyt komissio sai oikeuden viedä rajalinjan mahdollisimman tarkoin niittyomistusten rajojen mukaan välittämättä ollenkaan siitä, että raja näin vedettynä muodostui mutkikkaaksi. Tähän määräykseen olikin erikoisesti syytä, sillä olihan nyt koetettava välttää Venäjän alamaisten kalavesien ja muiden nautintojen liittämistä Suomen alueeseen. Säännökset, joita tiluskysymysten järjestämisestä nyt annettiin, perusteltiin ohjeissa nimenomaan viittaamalla siihen seikkaan, että jos v:n 1829 rajankäynnissä olisi menetelty siten, kuin nyt rajakomissiota osoitettiin toimimaan, pitkälliset rajariidat olisi voitu kokonaan välttää. Kun aikaisemmissa raja-

toimissa, kuten v. 1844, kyllin yksityiskohtaisten ohjeiden puute oli jättänyt tilaisuuden erilaisten vastaväitteiden tekemiseen, johtosäännön yksityiskohtaisuus epäilemättä oli nyt omansa estämään tarpeettomat väitteet. Kun uuden komission toimivaltaa oli, ennen toimineiden valtuuksiin verrattuna, laajennettu myöntämällä sille oikeus nojata ratkaisunsa myöskin valalla kuultujen todistajien lausuntoihin, tämän periaatteen hyväksyminen saa toisaalta selityksensä siitä, että Venäjän sisäasiainministeriössä, jossa jo aikaisemmin oli oltu selvillä rajariitojen aiheesta ja siitä, että ne voitiin saada loppumaan ainoastaan poistamalla perin pohjin niihin johtaneet syyt, nyt tahdottiin jo aikaisemmin lausuttu periaate kohtuullisuuden noudattamisen välttämättömyydestä esittää sellaisella selvyydellä, ettei rajanjärjestelyä toimitettaessa nyt enää voisi syntyä epäilyksiä siitä, miten pitkälle mainittua puolta ohjeista saatiin käytännössä toteuttaa.

Kun senaattiin oli tullut ilmoitus kysymyksen saamasta ratkaisusta, asiaa käsiteltiin senaatissa elokuun 1 p. 1849. Langenskiöldille annettiin silloin valtuuskirja ja johtosääntö, joka kokonaan nojasi ylempänä esitettyihin ohjeisiin. Lisäksi määrättiin, että toimitukseen oli komennettava kaksi komissioinimaanmittaria Oulun läänistä.¹

Niinkuin on nähty, oli kesä kulunut loppuun, ennenkuin komission lähettämistä ja sen ohjeita koskevat seikat oli saatu käsitellyiksi. Suomen edustajat saapuivat rajalle Paanajärven kylään elokuun 17/29 p. 1849, mutta komission venäläiset jäsenet eivät vielä silloin olleet saapuneet. Voittaakseen aikaa, komissio päätti yllämainittuna päivänä ryhtyä valmistaviin töihin, koska vuodenaika oli myöhäinen. Ohjeiden mukaisesti komissio jakautui kahteen osastoon, joista toinen työskenteli

¹ KD. 2/485 v. 1850, yhdist. Raja-asiak. I, 3) a, n:o 4. a. I, 3) a, n:o 5. k. II, 3) a, n:o 2. c./C. 4 ja C. b.) — Suomalaiset maanmittarit Petter Malmgren ja Carl Emil Barck, jotka nyt komennettiin rajalle, olivat useasti jo aikaisemmin olleet rajatoimissa, joten Langenskiöld sai heistä tuekseen tottuneita apulaisia, mikä epäilemättä auttoi häntä pääsemään onnelliseen lopputulokseen. Myös Venäjältä komennettiin toimitukseen kaksi maanmittaria.

Paanajärven pohjoispuolella, toinen taas sen eteläpuolella olevissa seuduissa. Jotta tarkastuksissa päästäisiin mahdollisimman täsmällisiin tuloksiin, kutsuttiin rajaseudun väestötoimituksiin mukaan. Komission molemmat osastot palasivat Paanajärven kylään elokuun lopussa suorittamaan kysymyksessä olleen tarkastuksen ja valmistettuaan kartat riidanalaisista maista. Tällä välin olivat Paanajärvelle saapuneet myös venäläiset maanmittarit, minkä vuoksi komissio lähetti heidät tarkistamaan suomalaisten maanmittareitten karttoja. Välittömästi tämän jälkeen ryhdyttiin tarkastamaan Kuusamosta ja Kuolajärveltä koolle kutsutun väestön läsnäollessa sen esittämiä tilusvaatimuksia, jotka sen tuli nyt todentaa. Mainittuja seikkoja käsiteltiin aina syyskuun 21 p:ään asti. Ne asiat, jotka komission tarkastettaviksi annettiin, koskivat vähän yli 200 niittyä. Näiden niittyjen omistussuhteista väestö esitti äsiakirjoja ja todistajien lausuntoja, joiden mukaan melkein kaikkien niittyjen havaittiin olleen suomalaisten hallussa ennen vuotta 1829. Vain 10:stä niitystä esitettiin sellaisia tietoja, joista kävi ilmi, että ne olivat Venäjän alamaisten omistamia tai että suomalaiset niiden suhteen eivät voineet sitovasti osoittaa omistusoikeuttaan. Näin saatujen tietojen nojalla komissio sitten ratkaisi yksityiskohtaisesti, mitkä niityt oli katsottava kunkin puolen omiksi. Kun venäläiset maanmittarit olivat suorittamissaan tutkimuksissa tulleet samoihin tuloksiin kuin suomalaisetkin maanmittarit, saattoi komissio ryhtyä jakamaan riidanalaisia niittyjä ohjeissa määrättyihin ryhmiin. Sen jälkeen komissio määräsi pääpiirteissään sen suunnan, mikä oli annettava uudelle rajalle. Kun rajalinja näin oli saatu pääkohdiltaan määrättyksi, komissio päätti syysk. 24 p., että rajalinjan avaaminen oli aloitettava pohjoisesta, jossa vaikeimmat esteet oli voitettavina ja jossa talventulo aikaisemmin saattoi haitata toimitusta. Työ ei kuitenkaan ollut ennättänyt edistyä kuin muutaman päivän, kun satoi lunta niin paljon, ettei voitu ajatella muunlaisten pyykkien rakentamista, kuin sellaisten, jollaisia Venäjällä käytettiin: siellä näet rajan jokaiseen käännekohtaan lyöty puupatsas sai riittävä rajan osoittimeksi. Komissio avautti kuitenkin toistaiseksi rajan tavalliseen leveyteen, mutta kun aasvuttiin rajan uudelle pyykille n:o 8 Helvetinvaara, oli lunta

tullut jo niin paljon lisää ja pakkaneen siinä määrin kiristynyt, että komissio harkitsi viisaimmaksi lokakuun alussa avauttaa rajan mainitusta pyykistä alkaen vain puoleen leveyteen Lunastunturiin asti.

Näin rajankäynti jatkui lokakuun 23 p:ään, jolloin päästiin niin pitkälle, että uusi raja saatiin yhdistetyksi 1842 rakennettuun pyykkiin n:o 13 Ruomaanlehto. Kun varsinaiset kenttätyöt nyt oli saatu valmiiksi, komissio päätti soveliaitten asuntojen puutteessa ja peläten jäävänsä kelirikon taakse kiireesti matkustaa Ouluun, jossa kartat, rajakirjat ja pöytäkirjat valmistettiin lopullisesti marraskuun 26 p:nä 1849.¹

Edellä kerrotusta voidaan jo havaita, että puheena oleva rajatoimitus pani komission jäsenten fyysillisen kunnon kovalle koetukselle. Langenskiöld on itse maininnut jo toimitusten alkuvaiheissa, ennen varsinaisen rajankäynnin alkua kulkeneensa jalan n. 240 virstaa ja saavansa rajankäynnissä vielä vaeltaa ainakin 300 virstaa seuduissa, joissa ei ollut minkäänlaisia teitä ja jossa oli oikaistava soitten ja erämaitten halki. Pari kuu-kautta hän sai asua teltassa, jossa toimituksen loppupuolella oli niin kylmä, että vesi jäättyi. Mutta kaikista retken vaikeuksista huolimatta Langenskiöld tunsii iloa onnistuttuaan tehtävässään paremmin kuin rajalle lähtiessään oli uskaltanut olettaakaan, sillä kaikki suomalaiset olivat ilmaisseet tyytyväisyytensä komission päätöksiin. »Oli todellinen ilo nähdä, millaisella riemulla suomalaiset työmiehet ensimmäistä linjaa avattaessa kävivät työhönsä. He kävivät puiden kimppuun kuin vihollisten, jotka vuosikymmeniä olivat estäneet heitä nauttimasta heidän laillisia oikeuksiaan.»²

Alue, jonka komissio oli erottanut Kuollan piirikunnasta, oli suuruudeltaan noin 422 neliövirstaa. Se käsitti suurimmaksi osaksi vuoria ja soita. Komission oli ollut pakko vetää raja kauempaa Venäjän alueen kautta kuin mikä etelämpänä suoritetuissa toimituksissa aikaisemmin oli käynyt välttämättömäksi, sentähden, että Venäjän alamailla oli ainoastaan perin

¹ Langenskiöld Armfeltille, Paanajärvi syysk. 11/23 p. 1849. Armfeltin kok: II a n:o 20. SVA.

² Langenskiöld Armfeltille, Helsinki, jouluk. 8 p. 1849. Armfeltin kok: II a n:o 20. SVA.

harvoissa tapauksissa ollut tiluksiaan niin lähellä vanhaa rajaa, että niitä voitiin vaihtaa suomalaisten rajasta kauempana sijaitseviin tiluksiin. Rajalinja oli vedetty edellä kerrotulla tavalla myöskin sentähden, että komission jäsenet yksimielisesti harkitsivat että kysymyksessä oleva alue voitiin liittää Suomeen, uusi raja kun joka tapauksessa tuli olemaan lähempänä suomalaisia kuin arkangelilaisia kyliä. Verrattuna v. 1844 vedettyyn suomalaisten koelinjaan, jonka sisäpuolelle oli jäänyt noin 740 neliövirtaa maata, kulki nyt määrätty raja melkoista lähempänä entistä rajaa. Vaikka kumpaisessakin toimituksessa oli kysymyksessä samojen niittyomistusten järjestäminen, oli näin erilaisiin tuloksiin jouduttu myöskin siitä syystä, että v:n 1844 komissio oli saanut määräyksen vetää rajalinjan mahdollisimman suorissa linjoissa, kun sitävastoin nyt toimessa ollut komissio oli saanut tehtäväkseen merkitä uuden rajan siten, että raja mahdollisimman lyhintä tietä, vaikkakin kulkien monimutkaisten polvekkeiden kautta, kiersi ne niityt, jotka voitiin katsoa suomalaisten omiksi.¹

Tammikuun 5 p:nä 1850 Langenskiöld jätti senaattiin rajanjärjestelyä koskevat asiakirjat vahvistettaviksi. Langenskiöld ehdotti samalla, että Suomesta käsin määrättäisiin joku maanmittari pyykittämään ja aukaisemaan rajan niiltä kohdin, joissa se nyt oli jäänyt suorittamatta. Edelleen Langenskiöld ehdotti, että uuden rajalinjan vahvistamisesta annettaisiin julistus, koska hän oli ohjeittensa mukaan rajalla ollessaan ilmoittanut väestölle, ettei toimitusta saatu katsoa lopullisesti sitovaksi, ennenkuin se oli saanut asianmukaisen vahvistuksensa. Senaatti käsittelikin asian jo tammikuun 21 p:nä ja lähetti asiakirjat hallitsijalle vahvistettaviksi. Heinäkuun 25 p:nä 1850 pitämässään istunnossa senaatti käsitteli asiaa jälleen saatuaan tietää, että hallitsija oli Venäjän sisäasiainministerin esittelystä kesäkuun 16 p:nä 1850 vl. vahvistanut v. 1849 suoritettun rajanmuutoksen. Rajan aukaiseminen toimitettiin v. 1850. Kun raja näin oli tullut vahvistetuksi, annettiin siitä asianomaisille virallinen tieto.²

¹ OSMONSALO, m. t. s. 81.

² OSMONSALO, m. t. s. 82—83. SAMLING af bref V, s. 330—331.

Kun Arkangelin kuvernementin ja Oulun läänin välinen raja nyt vihdoinkin oli saatu määrätyksi suunnaltaan sellaiseksi, jommoisena se säilyi koko Venäjän vallan ajan, oli kolmenakymmenenä vuotena, mikä siihen oli kulunut ensimmäisten sitä koskevien rajariitojen jouduttua viranomaisten käsiteltäviksi, kaikki Suomen viranomaiset saaneet tämän tästä olla kysymyksiä selvittämässä. Muihin Suomen rajoihin verrattuna mainittu raja epäilemättä tarjosi eniten yllätyksiä, kun rajan määrääminen itse paikalla joutui suoritettavaksi. Muutoinhan ei voinutkaan olla, sillä nojasihan se rajankäynteihin ryhdyttäessä selvittämättömiin nautintoihin ja niiden mukaan muodostuneeseen rajaan, joka useassa kohdassa oli täysin näkymätön, eri puolien niittypalstat, kalavedet ja metsästysalueet kun olivat keskenään kokonaan sekaisin. Olosuhteitten epämääräisyyttä oli vielä lisännyt epätietoisuus nautintojen oikeudellisesta perusteesta sekä se seikka, että raja koko sen ajan, jolloin sen ensimmäiseen määräämiseen valmistauduttiin, oli yhtämittäisessä liiketilassa, suomalaisten tunkeutumista kun yhä jatkui itään. Kun rajalinja vihdoin oli saatu 1827—1830 tarkoin osoitetuksi, voitiin sitä käytännöllisesti katsoen jo silloin pitää vanhentuneena, sillä sitä merkittäessä ei ollut toisaalta otettu huomioon tarpeellisessa määrässä rajaa käytäessä voimassa olleita nautintasuhteita, toisaalta se ei muodostunut minkäänlaiseksi esteeksi itää kohti jatkuvalle muuttoliikkeelle kaikkine sen aiheuttamine selkkauksineen. Laajat asumattomat alueet sekä erilaisuus talouselämässä rajan eri puolilla teki tämän ilmiön mahdolliseksi. Muuttoliike ei suinkaan kokonaan tyrehtynyt v. 1850 annettuun rajan vahvistukseenkaan, mutta tämän jälkeen sillä ei enää tullut olemaan itäiseen rajaan nähden sitä merkitystä, mikä sillä edellisinä vuosisatoina oli ollut.

Rajankäyntimatkaltaan Langenskiöld pääsi kotiutumaan vasta joulukuussa v. 1849.¹ Hallituksen tyytyväisyys hänen toimintaansa näytäkse siinä, että hänelle nyt toimitusten päätyttyä annettiin kanslianeuvoksen arvonimi.²

¹ Langenskiöld Armfeltille, Helsinki, jouluk. 8 p. 1849. Armfeltin kok: II a n:o 20. SVA.

² Vsv. asiak. 1850 Act. n:o 345.

Kun hän oli saapunut hyvin päätetyn työn jälkeen Helsinkiin, Langenskiöldin toimeliaisuus, joka nyt näkyy saaneen uutta vauhtia, pukeutui uuden toimialan suunnitteluun. Helsingissä hän sai tietää, että jo aikaisemmin avoimeksi joutuneen Suomen tullilaitoksen johtajan virkaan ei ollut vielä ketään nimitetty. Samoin hän sai kuulla, että Lauri Gabriel von Haartman oli antanut tietää, että hän puolestaan pitäisi Langenskiöldiä toimeen soveliaana. Mutta kun Langenskiöld von Haartmanin luona käydessään ei saanut tältä kuulla mitään siihen viittaavaa, hän päätti kääntyä kirjeellisesti Aleksanteri Armfeltin ja ministerivaltiosihteerin apulaisen Fredrik Stewenin puoleen tiedustellakseen näiden mielipidettä siitä, oliko hänen ilmoittauduttava hakijaksi tähän virkaan.¹ Armfeltin ja Stewenin käsityksestä tässä kysymyksessä ei lähdeaineiston puutteellisuuden vuoksi ole mahdollista saada selvää, mutta asia oli jo silloin kehittynyt pitemmälle kuin Langenskiöld aavistikaan, sillä vain paria viikkoa myöhemmin, kuin hän kirjoitti suunnitelmastaan Armfeltille, silloinen senaatin oikeusosaston esittelijäsihteerin Frans Olof af Brunér nimitettiin mainittuun virkaan.²

3. *Fabian Langenskiöld ja Varangin kysymys.*

Langenskiöldin vielä toimiessa Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementin välisen rajan lopullisissa järjestelytoissa, Norjan rajaa koskeneet viimeisimmät esittämämme toimet olivat jo siinä määrin edistyneet, että nekin vaativat Suomen viranomaisten taholta taas uutta huomiota. Aikaisemmin esitetyn perustalla tiedämme, että Langenskiöld oli syksyllä v. 1847 antanut kenraalikuvernöörin käytettäväksi mietinnön niistä keinoista, joilla Lapissa vallalle päässeet epäkohdat voitaisiin korjata. Asiain kehitystä olivat kiirehtineet eräät toisetkin seikat.

Rajankäynnin vielä parhaillaan kestäessä, inarilaiset olivat,

¹ Langenskiöld Armfeltille, Helsinki, jouluk. 8 p. 1849. Armfeltin kok.: II a n:o 20. SVA.

² Brunérin nimitys tapahtui jo jouluk. 15/27 p. 1849. SPÄRE, s. 162—163.

kiusautuneina Norjan lappalaisten porolaumojen aiheuttamista vahingoista, kappeliseurakuntansa pitäjänkokouksessa elokuussa v. 1846 päättäneet asettaa 20 hopearuplan suuruisen uhkasakon, siltä varalta että muut kuin varsinaiset matkustajat syötättivät porojaan suuremmissa laumoissa yleisten teiden varsilla tai yksityisten tiluksilla. Tarkoituksena oli saada aikaan sellainen menettely, että viranomainen, joka tällaisen sakon tuomitsi, saisi heti ulosmitata sen vieraan maan kansalaiselta. Vaikka tämä kohta inarilaisten päätöksessä nojasikin Svean hovioikeuden kiertokirjeeseen toukok. 6 p. 1752 ja siten Strömstadin sopimukseen, kuvernööri ei kuitenkaan katsonut voitavansa vahvistaa päätöstä kokonaisuudessaan, koska Strömstadin sopimukselle sellaisenaan ei voitu enää myöntää sitovaa voimaa meillä. Inarilaisten päätös oli kuvernöörin mielestä muussa suhteessa asiallinen, koska valtaan päässyt porojen laiduntaminen yleisten teiden varsilla pilasi laitumet niin pahoin, etteivät matkustajat voineet kulkea teitä pitkin, mikä taas vei siihen, että tiet oli vähä väliä siirrettävä. Siten ne toimet, joihin oli ryhdytty matkustajain mukavuudeksi Lapissa rakentamalla yömajoja, kävivät tehottomiksi ja matkustus tässä maakunnassa milteipä mahdottomaksi. Useista käytännöllisistä syistä kuvernöörin mielestä ei voitu ajatella tavallisen oikeudenkäyntimenettelyn noudattamista vieraan maan alamaisten suhteen. Näin ollen kuvernööri esitti toukokuussa v. 1847 senaattille uuden menettelytavan otettavaksi käytäntöön edellämäinitun uhkasakkopäätöksen aiheuttamissa oikeudellisissa toimissa.¹

Senaatti pohti asiaa kesäkuun 7 p. 1847 ja päätti lähettää kuvernööri Lagerborgin alistuksen hallitsijan ratkaistavaksi. Senaatti pyysi samalla, että nyt todella ryhdyttäisiin *voimakeinoin* epäkohtien vuoksi, ja kenraalikuvernööri, joka puolestaan yhtyi näihin vaatimuksiin, lähetti kreivi Nesselrodelle erään Langenskiöldin mietinnön Lapin kysymyksestä, joka pääkohdissaan oli samanlainen kuin se, johon aikaisemmin on jo tutustuttu. Nämä toimenpiteet aiheuttivatkin noottien vaihdon Venäjän ja Ruotsin hallitusten kesken, mutta mihinkään tositoimiin ne eivät olleet ennättäneet viedä, kun vallankumous-

¹ Vsv. asiak. 1837 Act. n:o 1.

vuosi 1848 antoi siinä määrin tekemistä näiden maiden hallituksille, että nämä kysymykset joutuivat kokonaan syrjään.¹ Mainittuna vuonna Ruotsi takertui siihen uhkaavaan ristiriitaan, joka silloin aiheutui Schlesvig-Holsteinin kysymyksestä, minkä lisäksi Ruotsissa esiintyi levottomuuksia.² Myöskin Venäjällä oli paljon tekemistä edellämainitun ristiriidan vuoksi³, minkä ohessa se osallistui Unkarin kapinan kukistamiseen v. 1849. Näissä oloissa ne toimenpiteet, joihin Ruotsin ulkoasiainhallinto oli Venäjän vaatimuksesta luvannut ryhtyä, myöhästyivät pahasti. Lisäksi on muistettava, etteivät Lapissa silloin vallinneesta tilanteesta suinkaan kärsineet norjalaiset, vaan Suomen väestö, joten entisten olojen säilyttäminen kuului meidän vastapuolemme etuihin. Sentähden senaatti sai ylempanä mainittuun alistukseensa vastauksen vasta kenraalikuvernöörin kirjelmässä helmikuun 23/maaliskuun 7 p. 1850. Menschikovin edellämainitun kirjelmän pohjana olleessa kreivi Nesselroden tiedoituksessa huomautettiin, että Ruotsin hallitus ei ollut tahtonut tunnustaa, että syy epäkohtiin pohjoisrajalla olisi yksinomaan norjalaisissa. Venäjän tekemään viittaukseen siitä, että rajansulkemus saattoi olla seurauksena, ellei kysymystä selvitetäisi. Ruotsin hallitus puolestaan oli huomauttanut, että Norjan viranomaiset tulisivat tällaiseen toimenpiteeseen vastaamaan samanlaisella, josta seurauksena olisi lappalaisten varma tuho. Ruotsin ulkoasiainhallinto, jonka mielestä v:n 1751 sopimus edelleenkin oli oleva voimassa, oli kuitenkin ilmoittanut haluavansa jatkaa v. 1841 katkenneita neuvotteluja. Niiden pohjaksi olisi asetettava ne ehdot, joista molempien puolien edustajat aikanaan olivat päässeet yksimielisyyteen. Neuvotteluja oli nyt jatkettava *diplomaattista* tietä Tukholmassa ja tuli valtuutetuilla olla niissä apunaan asiantuntijoita.⁴

Asia joutui käsiteltäväksi senaatissa huhtikuun 8, 15, 22 ja

¹ PALMSTIERNA, s. 299 ja seur.

² HILDEBRAND-STAVENOW XII, s. 99 ja seur., s. 49 ja seur.

³ STÄHLIN, KARL, Geschichte Russlands von den Anfängen bis zur Gegenwart 3, s. 479 ja seur.

⁴ Nesselrode Kkv:lle helmik. 8 p. 1850 n:o 1272, jälj. KD. 115/12 v. 1850.

toukokuun 4 p. 1850. Merkittävimmän lausunnon antoi täysistunnossa toukokuun 4 p. 1850 Lauri Gabriel von Haartman, joka asettui jyrkästi sille kannalle, ettei neuvotteluja kannattanut uudestaan aloittaa vanhoilla perusteilla. Sentähden hän, korostaakseen kantaansa esitti, että hallituksemme, ennenkuin se ryhtyy uusiin neuvotteluihin, tuli selvästi ilmoittaa, ettei v:n 1751 sopimus voinut olla esteenä rajaoloja järjestetäessä muuttuneiden olojen vaatimalle kannalle. Tässä suhteessa Haartman viittasi taloudellisissa oloissa tosiasiansa viimeksi kuluneen sadan vuoden aikana tapahtuneisiin suuriin muutoksiin sekä kansainvälisen oikeuden kantaan, jonka mukaan v:n 1751 sopimuksen *muut kuin rajalinjaa koskeneet säännökset* eivät sitoneet Suomen hallitusta. Edellämainitun sopimuksen codicillin määräyksiä ei saanut pitää yhtä järkkymättöminä kuin »rajapyykkejä», jotka pysyvät paikoillaan, kunnes ne sodan ja vainon jälkeen siirretään. Haartman oli niin varma kannastaan, että hän huomautti lausunnossaan, että ellei lähdetä neuvotteluihin uudelta pohjalta, senaatille ei jäänyt muuta keinoa kuin tehdä kuten v. 1843 oli tehty ja siis vaatia raja suljettavaksi. Jos Ruotsi taas suostuisi uusiin sopimuksiin, tulisi niissä olla määräykset siitä, että molemmin puolin luovuttiin kaikista kalastuksesta, metsästyksestä ja poronlaiduntamisesta suoritetuista vuokramaksuista, edelleenkin piti Norjan lappalaisten oleskelu Suomessa rajoittaa 8:ksi kuukaudeksi Utsjoen pitäjässä ja Enontekiössä erikoisesti määrättävien rajojen sisälle. Yllämainittujen pitäjien lappalaisväestön tuli saada neljänä kuukautena kalastaa ns. yhteisalueeseen kuuluneissa vuonoissa. Vielä oli norjalaisia kielletävä tukkeamasta Tenojoen suuta ja v:n 1751 sopimuksessa taattu kaupantekooikeus oli vahvistettava.¹

¹ Plen. ptk. huhtik. 8, 15, 22 ja toukok. 4 p. 1850. SARVA, GUNNAR, Suomen ja Norjan välisen rajan sulkeminen v. 1852. Hist. aikak. 1920, s. 20. — Haartmanin kannan selittämiseksi vrt. alempana s. 220 ja seur. Tässä kohden Palmstiernan esitys on täysin sekava. Palmstierna, joka viittaa Sarvan esitykseen, tulkitsee sen siten, että ne diplomaattiset toimet, joihin Venäjän ulkoasiainhallinto v. 1847 ryhtyi, kokonaan johtuivat Langenskiöldin mietinnöstä, mikä, niinkuin on nähty, ei pidä paikkaansa, vaan on asia siten, kuin Sarva aikaisemmin on esittänyt ja niin-

Haartmanin lausunnosta henkivä jyrkkä mieliala Ruotsia kohtaan saa parhaiten selityksensä siitä, että hän oli pitkät ajat jo aikaisemmin nähnyt neuvottelun toisensa jälkeen menevän myttyyn Ruotsi-Norjan vastustuksen vuoksi. Tämän ohessa on muistettava, että hänellä juuri näihin aikoihin oli ollut erikoinen halu katkaista yhteydet Ruotsiin mahdollisimman tarkoin, niinkuin myöhemmin esitettävästä käy ilmi¹, joten se linja, jota Haartman rajapolitiikassa halusi seurata, oli hänen tähän aikaan noudattamansa yleisen politiikan tulos eikä johtunut yksinomaan niistä pettymyksistä, joita rajaneuvotteluissa kahdenkymmenen vuoden ajalla oli saatu kokea.

Tässä esityksessä ei ole mitään syytä yksityiskohtaisesti selostaa niitä diplomaattisia neuvotteluja Ruotsin ja Venäjän välillä, jotka senaatin lausunnon jälkeen seurasivat. Riittää kun merkitsemme, että näiden hallintojen kesken päästiin yksimielisyyteen siitä, että konferenssi oli pidettävä Tukholmassa keväällä v. 1851.

Langenskiöld oli parahiksi vapautunut Oulun läänin ja Arkangelin kuvernementin välisen rajan järjestelytoimista, kun häntä jälleen tarvittiin rajakysymysten selvittelyissä.

Voidakseen määritellä ne päämäärät, joihin Tukholman neuvotteluissa oli pyrittävä ja saadakseen toimintansa pohjaksi tarvitsemansa selvitykset maamme pohjoisten osien tilasta, Venäjän ulkoasiainhallinto oli vaatinut marraskuun 1 p. 1850 lähettämässään kirjelmässä Menschikovilta lausunnon. Tähän tiedusteluun vastatessaan Menschikov tammikuun 18/30 p. 1851 lähetti »tarkan selostuksen Suomen Lapin uudelleen järjestämisestä koskevien kysymysten käsittelystä, mistä selostuksesta ilmenee, että Suomen viranomaiset ovat aina asettuneet sille

kuin edellä on selitetty, että uudet neuvottelut saivat lähtökohdan senaatin alistuksesta. Palmstiernan erehdys tässä johtunee siitä, ettei hän kieltä taitamattomana ole voinutkaan seurata Sarvan esitystä, joka kaikissa kohdissa sisältää saman kuin se selitys, joka on tässä esityksessä ylempänä. Palmstiernalla on sekä senaatin alistuksessa että Langenskiöldin mietinnössä esitetyt perin erilaiset asiat sotkettu muka Langenskiöldin esittämiksi.

¹ Vrt. s. 220 ja seur.

kannalle, ettei v:n 1751 konventio ole sitova ja että tuskin lie-nee epäedullista olla sitomatta neuvotteluja niihin, jotka aikai-
semmin on lopetettu tuloksettomina». Omasta puolestaan
Menschikov arveli hyvin hyödylliseksi, jos neuvottelut saatai-
siin loppumaan jo syksyyn mennessä, jotta, jos liikenne rajan
poikki tulisi keskeytettäväksi, ensi seuraukset tästä toimen-
piteestä tuntuisivat norjalaisten elinehdoissa, sillä nämä lappa-
laisethan tarvitsivat meidän laituriamme kahdeksana talvi-
kuukautena, kun taas suomalaiset tarvitsivat meren rantaa
neljänä kesäkuukautena. Jos neuvottelut johtaisivat viime-
mainittuun äärimmäisyyteen ja meille siten aukenisi tie esittä-
täydelleen uusia ehtoja, näyttää parhaalta aikanaan vaatia mei-
dän lappalaistemme alueen suurentamista, ei kuitenkaan Ten-
ojoen suusta, vaan Varangin vuonon varrelta, niinhyvin asian-
tuntijain vahvistamien tarpeitten kuin senkin tähden, että näin
meidän lappalaisemme saisivat pysyväisen oikeuden kaupan-
käyntiin niillä mailla, jommoinen oikeus heillä nyt oli v:n 1838
kauppasopimuksen perustuksella. Voidakseen tyydyttävästi
vastata Senjavinin asettamiin muihin kysymyksiin Menschi-
kovin mielestä oli välttämätöntä hankkia eräitä tietoja itse
paikalta, minkä vuoksi hän ilmoittaa aikoneensa lähettää Lan-
genskiöldin tässä tarkoituksessa matkalle. Ennenkuin Menschi-
kov kuitenkaan ryhtyi mihinkään toimiin, hän pyysi Senja-
vinilta ilmoitusta, vastustiko ulkoasiainministeriö sitä, jos Lan-
genskiöld oli poissa paikkakunnalta. Menschikov arveli, että jos
Langenskiöld lähtee maaliskuun alussa, saattoi hän olla palan-
nut Pietariin huhtikuun alkuun ja silloinhan neuvottelut voitai-
siin aloittaa toukokuussa. Vielä mainitsi Menschikov saaneensa
kuulla sellaisen huhun, että Ruotsin hallituksella olisi jo nyt
aikomuksena lykätä neuvottelut syksyyn tai seuraavaan tal-
veen, mutta aikaisemmin esitetyn perustuksella Menschiko-
vin mielestä oli välttämätöntä vaatia neuvottelut aloitetta-
viksi niin aikaisin, että lopputulos oli saavutettavissa elokuun
lopussa. Tämän vuoksi hänen mielestään oli tarpeellista, että
lähetykselle Tukholmassa, samoin kuin komissaareillekin annet-
tavissa ohjeissa, mainitaan, että heidän tuli vaatia lopullista
ratkaisua mainitussa ajassa ja oli hätätilassa ruotsalaisille seli-
tettävä, odottamatta elokuuta myöhemmäksi, että vastak-

kaisessa tapauksessa hallituksemme oli sulkeva rajan norjalaisilta.

Menschikovin kirjelmää seurasi pitkä katsaus rajaneuvotteluihin v:sta 1829 alkaen, jossa erikoisesti korostettiin sitä seikkaa, että suomalaisella taholla aina oli johdonmukaisesti asetettu sille kannalle, ettei v:n 1751 konventio ollut sitova muussa kuin rajalinjaa koskevissa osissaan, ja jossa laajasti kehiteltiin niitä ajatuksia, joihin yllä on tutustuttu Menschikovin kirjeestä Senjavinille. Tämä promemoria on allekirjoittamaton, mutta kaikesta päättäen Konstantin Fischerin tekemä.¹

Tiedon siitä, että hänen tuli lähteä Tornioon tärkeissä valtionasioissa, Langenskiöld sai maaliskuun alkupäivinä v. 1851 Armfeltin kirjelmässä, jossa hänelle myös ilmoitettiin, että hänet oli määrätty avustamaan Lappia koskevissa neuvotteluissa. Langenskiöldin tuli viipymättä lähteä matkalle, josta hänen piti ennen huhtikuun puoliväliä palata Pietariin.² Langenskiöldille oli vt. ulkoasiainministeri nimittäin esittelyssään elokuun 15 p. 1850 hankkinut hallitsijalta tämän määräyksen. Tästä seikasta valtiosihteerinvirasto ilmoitti kenraalikuvernöörille kirjeessään marraskuun 8/20 p. 1850, minkä johdosta senaatti täysistunnonaan joulukuun 9 p. 1850 antoi Langenskiöldille valtuutuksen toimia edessä olevissa neuvotteluissa *erikoisesti Suomen etujen valvojana*.³

Palattuaan matkaltaan Tornioon, Langenskiöld valmisti erikoisen poliittisen mietinnön niistä päämääristä, joihin edessä olevissa neuvotteluissa oli pyrittävä. Langenskiöldin mietinnön, joka on päiväämätön, kenraalikuvernööri lähetti siihen tehdyn merkinnän mukaan Venäjän ulkoasiainhallinnolle kirjelmässään huhtikuun 26/toukokuun 8 p. 1851.

¹ Menschikov Senjavinille tammik. 18/30 p. 1851 n:o 1293. Kkv. salainen asiak. 1851—1852 n:o 297, I—II, osasto II. SENATOR FISCHERS Memoarer, s. 113.

² Vsv. Langenskiöldille maalisk. 9/21 p. 1851 n:o 201. Vsv. kirjekirja v. 1850. Kkv. Oulun läänin kuvernöörille huhtik. 28/toukok. 10 p. 1851. Kkv. asiak. 1851 n:o 162.

³ Vsv. Kkv:lle marrask. 8/20 p. 1850 n:o 758. Kkv. senaatille marrask. 13/25 p. 1850 n:o 2692. KD. 461/50 v. 1850. Plen. ptk. jouluk. 9 p. 1850.

Koska tällä mietinnöllä tuli olemaan suorastaan ratkaiseva merkitys Venäjän ulkopolitiikan pyrkimyksiin nyt puheena olevissa asioissa, sen tärkeimmät kohdat on otettava puheeksi tässä esityksessä. Mietintö jakautui 42:een kohtaan, minkä ohessa siinä oli jako pääosastoihin, joista ensimmäinen käsitteli säännöksiä valtakunnan rajasta, toinen oikeutta käyttää laitumia poroja varten vieraassa valtiossa, kolmas koski kalastusta ja metsästystä, neljäs kauppaoloja, viides oikeudenkäynnin järjestelyä, kuudes vihdoin yleisiä säännöksiä, joista mainittakoon erikoisesti se, että nyt tehtävä sopimus oli oleva voimassa vain 20 vuotta, minkä kuluttua uusiin neuvotteluihin oli käytävä sen voimassaolon jatkamisesta ja siihen tehtävistä muutoksista.

Itse rajalinja oli pysyvä muuttumattomana ja jäävä edelleen v:n 1751 ja 1826 konventioiden varaan. Linja oli aukkaistava joka 25:s vuosi kumpaiseltakin puolelta lähetettyjen komissaarien toimesta, minkä lisäksi Oulun läänin kuvernöörin ja asianomaisen Norjan amtmanin käskystä rajaseudun nimismiesten tuli yhdessä kulkea joka 5:s vuosi pitkin rajalinjaa ja korjata kaikki sortuneet rajapyykit sekä saattaa niiden särkijät lailliseen edesvastaukseen (kohdat 1—3).

Tärkeämpiä kuin edellämainitut uuden konvention perusteista olivat ne, joissa Langenskiöld pyrki rajoittamaan porojen laiduntamisoikeutta vieraassa maassa. Tässä suhteessa hän asetti uudelle konventiolle seuraavat vaatimukset. Molempien puolien lappalaisten vanha oikeus laiduntamiseen toisen valtion alueella oli säilytettävä, kuitenkin eräin rajoituksin niin hyvin laiduntamisaikaan kuin laiduntamisalueeseenkin nähden. Viimemainittua tarkoitusta varten oli Suomessa vedettävä erikoinen raja, joka lähti Kolmisoaivi-Maddakjetsan pyykistä lounaaseen mutkitellen mietinnössä lähemmin ilmoitetulla tavalla aina Muonionniskan, Kittilän ja Enontekiön pitäjänrajojen solmukohtaan, mistä sen tuli seurata Muonionniskan ja Enontekiön välistä rajaa Ruotsin rajalle saakka. Norjassakin oli laiduntaminen supistettava tarkoin määrätylelle alueelle. Sen rajaksi Langenskiöld suunnitteli linjan, jonka tuli lähteä samasta rajapyykistä kuin Suomeenkin markeerattava linja ja joka kaikissa yksityiskohdissaan oli Norjan komissaarin määrättävä. Näin muodostetulla suomalais-norjalaisella lappalaisten reser-

vatiolla oli porojen laiduntaminen sallittava eräin varauksin. Niinpä oli Tenojoen rannat kokonaan rauhoitettava 7 virstan leveydeltä joen kumpaisellakin puolella, minkä ohessa tärkeimmät Suomen Lapissa kulkevat tiet vieruksineen oli 5 virstan leveydeltä kokonaan vapautettava laiduntamisesta. Tällaisina teinä Langenskiöld luetteli Utsjoen, Inarin, Kittilän ja Muonionniskan kirkkojen välillä olevat tiet, lisäksi Utsjoelta ja Enontekiöstä Kautokeinin poikki Buggefjordiin vievät tiet, minkä lisäksi Norjassa rauhoitettavat tiet oli jätettävä sikäläisten komissaarien määrättäviksi. Vielä oli Langenskiöldin mietinnön mukaan uudessa konventiossa säädettävä, että kaikkien kiinteitten asuinpaikkojen lähistöt oli rauhoitettava laiduntamiselta. Näin oli meneteltävä 5 virstan laajuudelta Jäämeren rannikolla ja 7 virstan leveydeltä Inarin järven rantamilla. Yleisten teitten samoin kuin Tenojoen varsille muodostettavan suoja-alueen lävitse piti muuttolappalaisten saada kulkea poroineen pysähtymättä niihin, mutta sitävastoin ne eivät saisi ollenkaan lähestyä kiinteitä asutuksia poroineen (kohdat 4—8).

Edellämainittujen laiduntamisaluetta koskevien säännösten ohessa oli konventioon otettava uudet määräykset siitä ajasta, jolloin oleskelu vieraassa valtiossa oli oleva sallittu. Langenskiöld tahtoi varata Suomen lappalaisille oikeuden oleskella Norjassa maaliskuun puolivälistä lokakuun alkuun ja Norjan lappalaisille oikeuden olla Suomessa elokuun puolivälistä toukuun alkuun. (Kohta 5.)

Kalastusta ja metsästystä koskeviksi säännöksiksi Langenskiöldin mukaan oli otettava seuraavat määräykset. Oleskellessaan vieraassa maassa poroineen tuli lappalaisten saada kalastaa ja metsästää samoin oikeuksin kuin oleskelumaan asukkaat, tosin vain niillä alueilla, jotka oli osoitettu porojen laiduntamiseen. Kalastus oli oleva sallittua meressä ja sen lähissä, niihin laskevissa joissa sekä sisäjärvissä. Poikkeuksen yleisistä säännöistä piti tehdä Tenojoen kalastusta koskevien määräysten. Samoin oli ne järvet, joiden rantamilla oli kiinteää asutusta, asetettava erikoisasemaan. Langenskiöld vaati Inarin ja Utsjoen väestölle (siis muillekin kuin lappalaisille) oikeutta merikalastukseen omilla veneillä ja pyydyksillä, jolloin heidän kuitenkin oli vältettävä menemästä sellaisiin paikkoi-

hin, joissa oli privilegioituja hylkeenpyyntipaikkoja tai joissa sijaitisi muita etuoikeutettuja elinkeinonharjoitusalueita. Myöskään ei meren rannikolla olevia taloja saisi lähestyä kahta ja puolta virstaa lähemmäksi. Suomen alamaisille oli taattava oikeus nousta maihin yleensä kaikkialla, missä sitä sopimuksessa ei ollut erikoisesti kielletty. Suomalaisten harjoittaman merikalastuksen tukikohdaksi tuli Norjan hallituksen määrätä Varangin vuonon rannalta 2 1/2 virstaa pitkä ja virstan levyinen alue, jonka tarkka osoittaminen oli annettava Norjan komissaarien huoleksi. Tälle alueelle oli suomalaisten saatava rakentaa itselleen asuntoja sekä vajoja veneitä ja pyydyksiä varten ja siellä saattaisi jokunen suomalainen perhekunta talvehtia pitämässä huolta sinne sijoitetusta omaisuudesta. (Kohdat 17—19.)

Tenojoen kalastusta säännösteleviin ehdotuksiin ei tässä esityksessä ole syytä lähemmin puuttua.

Metsästyksen nähden Langenskiöld ehdotti sellaisia määräyksiä hyväksyttäväksi, että lappalaisilla olisi oikeus vieraassa maassa ollessaan metsästää vain petoeläimiä. (Kohta 23.)

Kolmannen ryhmän muodostivat kaupan säännöstelyä koskevat ehdotukset. Tässä suhteessa Langenskiöld vaati Utsjoen, Inarin ja Enontekiön asukkaille oikeutta heidän oleskellessaan Norjassa käydä kauppaa venäläisten ja suomalaisten kauppiaiden ja kalastajien kanssa Varangin vuonossa Buggössä, Näätämössä, Paatsjoella ja muissa pohjoisissa vuonoissa. Myös oli Suomen alamaisten sallittava sisämaasta kuljettaa siihen kohtaan, jonka Norjan hallitus oli määräävä heidän tukikohdakseen, kalastusta varten mietinnössä erikoisesti lueteltuja tuotteita, käyttäen tässä kuljetuksessa yleisiä teitä Inarista ja Utsjoelta, kun taas muu tavara-in kuljetus oli oleva kussakin maassa voimassaolevien säännösten alasta. (Kohdat 24—25.)

Vihdoin oli Langenskiöldin mietintöön otettu laajahko suunnitelma oikeudenkäynnin järjestämisestä pohjoisella rajaseudulla sekä ehdotus säännöksiksi valtiosta toiseen muutettaessa. (Kohdat 26—40.)¹

Seurauksena Langenskiöldin selvittelyistä oli, että Venäjän

¹ Kkv. salainen asiak. 1851—1852 n:o 297, I—II, osasto II. — Langenskiöldin suunnittelemaa markeerauslinjaa koskevan kartan julkaisee PALMSTIERNAN esityksensä s. 306.

ulkoasiainhallinto antoi Tukholman lähettiläälleen v. Krüdennerille ohjeet, joissa kokonaan oli asetettu Suomen hallituksen ja siis myöskin Langenskiöldin ehdottamalle kannalle. Neuvottelujen pohjaksi oli asetettava se suunnitelma, jonka Langenskiöld oli konferensia varten tehnyt, vieläpä niin, että v. Krüdennerin oli koetettava saada ajetuiksi lävitse kaikki säännökset, joista ylempänä on ollut puhe. Erikoisesti korostettiin sitä, mitä Langenskiöld oli mietintönsä kohdissa 7, 8, 18 ja 19 lausunut, siis säännöksiä laiduntamisalueen rajoittamisesta, kalastuksesta ja metsästyksestä, joihin sisältyi *vaatimus Varangin rannalta luovutettavasta tukikohta-alueesta*. Jos neuvotteluissa kohdattaisiin vastustusta, Krüdennerin oli heti ilmoitettava siitä Pietariin, jolloin hallitsija ottaisi päättääkseen, oliko rajansulkemus kenties jo silloin toteutettava. Koska Norjan lappalaiset tavallisesti alkoivat muuttaa Suomeen jo elokuussa, tuli Krüdennerin siltä varalta, että rajansulkemus kävisi välttämättömäksi, ajoissa tiedoittaa ruotsalaisten mielipiteistä. Erikoisesti tehostettiin ohjeissa sitä seikkaa, *ettei v:n 1751 sopimus sitonut Venäjän hallitusta*. Näin ollen olikin Krüdennerin vaadittava uuden sopimuksen tekemistä.¹

Venäjän ulkoasiainhallinnon halu kannattaa tällä kertaa Suomen rajapolitiikan päämääriä, saa toisaalta selityksensä siitä, että Venäjän diplomaatit katsoivat silloin maansa ulkopoliittisen aseman lujemmaksi kuin minä se v:n 1814 jälkeen kertaakaan oli ollut. Olihan valtakunnan onnistunut säilyä koskemattomana v:n 1848 järkytyksiltä, vieläpä se oli saavuttanut edullisen aseman muiden valtioiden keskuudessa edustaessaan päätäväisesti monarkistisia periaatteita keskellä vapausliikkeitä. Tämä käy ilmi täydellä selvyydellä kreivi Nesselroden tekemästä katsauksesta v:n 1850 lopussa Nikolai I:n 25-vuotiseen hallituskautteen. Vaikkakin tilanne oli varsin pian muuttuva uhkaavaksi, voimakkuuden tunne oli Venäjän johtavissa miehissä tänä aikana erittäin suuri. Niinkuin on nähty, Suomenkin senaatin varsinainen johtaja L. G. v. Haartman oli osoittanut erinomaista jänteveyttä politiikassaan.²

¹ PALMSTIERNÄ, s. 314 ja seur.

² OSMONSALO, Rajankäynnit, s. 38.

Torniosta kotiuduttuaan Langenskiöld, neuvoteltuaan Venäjän ulkoasiain johdon kanssa, lähti toukokuussa v. 1851 Tukholmaan, jonne hän saapui kesäkuun 1 p. 1851. Neuvottelijat olivat jo silloin siellä koossa. Ruotsin-Norjan puolelta toimivat sellaisina mainitun valtakunnan ulkoasiainministeri Stierneld ja Norjan valtioministeri F. Due sekä meidän puoleltamme Venäjän sikäläinen lähettiläs v. Krüdener ynnä Langenskiöld. Ensimmäisessä istunnossa, joka pidettiin vasta kesäkuun 26 p., Krüdener esitti ohjeittensa mukaisesti uuden konvention perustat ja pyysi, että ne hyväksyttäisiin, jolloin norjalaiset Due ja hänen avustajansa Harris pidättivät itselleen miettimisaikaa, antaen vasta heinäkuun 3 p. vastauksensa. Siinä asetuttiin jyrkästi vastustamaan Krüdenerin tekemiä esityksiä, nimenomaan sitä, että kalastusoikeus olisi annettava Utsjoen, Inarin ja Enontekiön *kaikille* asukkaille, sillä Varangin vuonon kalarikkaat paikat riittivät hädin tuskin maan omille kansalaisille, minkä ohessa huomautettiin siitakin, että tällainen vaatimus asetti neuvottelut kokonaan uudelle pohjalle. Sen vuoksi norjalaiset halusivat pyytää valtioneuvostoltaan uusia ohjeita. Tämä norjalaisten vastaus aiheutti sen, että Krüdenerkin otti miettimisaikaa saadakseen hallitukseltaan ohjeita tilanteeseen. Venäjän ulkoasiainhallinto kääntyi Menschikovin puoleen, joka omasta kohdastaan suositteli pakkokeinoihin ryhtymistä sulkemalla rajan. Venäjän ulkoasiainhallinto taas antaessaan Krüdenerille ohjeet neuvoi luopumaan vaatimuksesta, että Varangin rannikolta oli saatava vakituinen tukikohta kalastusta varten. Tämän sijasta oli vain vaadittava oikeutta pitää aluksia ja pyydyksiä rannikolla. Ellei näihin lievennettyihin ehtoihin norjalaisia saatu tyytymään, Krüdenerin tuli heti ilmoittaa, että Venäjän hallitus aikoi vain valvoa omia etujaan sulkemalla rajan. Ellei tämäkään uhkaus auttanut, Krüdenerin oli pidättäydyttävä tekemästä sopimusta ja rajoituttava neuvotteluissa käsittelemään syrjään jätettyjä sivukysymyksiä, kuten oikeudenkäynnin järjestämistä rajaseudulla. Kunnes nämä seikat oli saatu selvitettyiksi, oli vanhat olot jätettävä voimaan, joten rajansulkemuksesta ei aivan heti tulisi mitään.

Elokuun 20 p. esitti Krüdener nämä uudet vaatimukset,

joihin norjalaiset pitkän miettimisen jälkeen vastasivat vasta lokakuun 18 p. Kun vastaus silloinkin oli kielteinen, Krüdener selitti, että raja tulisi suljettavaksi syyskuun 15 p. 1852 ja suostuttaisiin tähänkin lykkäykseen vain siinä tapauksessa, että Suomen lappalaiset saisivat keväällä v. 1852 käyttää Norjan aluetta laiduntamiseen ja kalastamiseen¹.

Näin ollen neuvottelut olivat päättyneet tuloksettomina. Siitäkin huolimatta niillä sekä niihin tähtäävillä Langenskiöldin pyrkimyksillä oli oma merkityksensä Suomen tulevan Jäämeren politiikan kannalta. Olihan nyt jälleen erikoisella painokkuudella tehostettu, miten tärkeää meille oli jonkinlaisen Jäämeren rannikon alueen saaminen, vaikkakin olosuhteista johtui, että Langenskiöldin suunnittelema toimintalinja ei voinutkaan johdattaa tarkoitettuun tulokseen.

On huomautettu siitä, että norjalaisten vastustukseen vaikutti se, että he epäilivät Varangin rannikolle suuntautuvaan pyrkimiseen sisältyvän muutakin kuin kalastustukikohdan hankkiminen lappalaisille. Näissä epäluuloissa norjalaisia vahvisti Englannin diplomatia, joka mitä selvemmin kielsi luovuttamasta mitään aluetta Varangin varrelta Venäjälle.² Lopputuloksena tästä oli, että Ruotsi ja länsivallat tekivät ns. Marraskuun sopimuksen v. 1855, mikä tarkoitti taata Finnmarkenin alueellisen koskemattomuuden. Siten Suomen Jäämerenpolitiikan ensi vaihe päättyi tappioon. Kuitenkaan se ei jäänyt merkityksettömäksi, sillä myöhemmin sama ajatus heräsi uusissa oloissa uudestaan. Snellmanin onnistuikin saada aikaan ainakin periaatteellinen päätös siitä, että jokin osa entistä yhteisaluetta oli luovutettava Suomelle korvauksena Sies-tarjoen asetetaan alueen Venäjään liittamisestä aiheutuneesta aluemenetyksestä. Tiettyä on, että tämä jo autonomian ajalla saatu lupaus täytettiin vasta Tarton rauhansopimuksessa.³

¹ Kkv. salainen asiak. 1851—1852 n:o 297, I—II.

² PALMSTIERNAN, s. 348 ja seur.

³ OSMONSALO, m.t. s. 38.

4. Ajanjakson poliittinen luonne.

Aivan niihin aikoihin, kun Langenskiöld joutui virkamieheksi valtiosihteerinvirastoon, Venäjällä oli tapahtunut hallituksen politiikassa käänne kohti entistä jyrkempää itsevaltiutta. Ukrainassa oli saatu ilmi eräs salaliitto v:n 1845 lopussa. Tämä »P. Kirillin ja Metodiuksen» liitto edusti panslavistisia pyrkimyksiä, sillä se oli tähdännyt kaikkien slaavien henkiseen ja valtiolliseen yhdistämiseen. Suunnitelma käsitti etelä- ja pohjoisvenäläiset, valkovenäläiset, puolalaiset, tshekit ym. sekä eräitä Balkanin slaavilaisia heimoja. Kunkin niistä piti saada ajatellussa yhteisössä oma kansallishallitus ja täysin itsenäinen asema ja tuli kaikkien heimojen edustajain kokoontua yleisslaavilaisille valtiopäiville.¹

Näitä perusajatuksia Nikolai I piti ranskalaisperäisinä ja niiden levenemistä käytiin vastustamaan erinäisillä toimenpiteillä Kievin opetuslaitospirissä. Käsky tästä annettiin huhtikuussa v. 1847, vaikkakin III:n osaston silloinen päällikkö Orlov oli pitänyt seuran suunnitelmia vain oppineena hahatteluna.² Seurauksena yhdistyksen ilmitulosta oli, että ulkomaalaisiin suhtauduttiin entistä suuremmalla epäluulolla. Pitääkseen ulkomaalaisia valtakunnasta loitolla, Nikolai antoi v. 1847 määräyksen, jonka mukaan näiden maahantulolupien saantia tiukennettiin. Tämä taas johti vuotta myöhemmin Suomessakin vastaaviin toimenpiteisiin. Meillä olikin ulkomaalaisten kisällien ja käsityöläisten maahanpääsy, josta nyt oli lähinnä kysymys, ollut itse asiassa hyvinkin vapaalla pohjalla, sillä kirjeessä maaliskuun 17 p. 1829 oli säädetty, että ulkomaalaisten käsityöläisten maahan pääsyn ehtona oli, että heillä oli ns. vaeluskirjat.³ Nyt sitävastoin kovennettiin kontrollia ulkomaalaisten suhteen toukokuun 15 p. 1848 annetulla julistuksella, jonka mukaan ulkomaalaisten kisällien, työläisten ja yleensäkin alempiin yhteiskunnan kerroksiin kuuluvien henkilöiden pääsy Suomeen jäi riippumaan siitä, että kukin teollisuudenharjoittaja, joka aikoi hankkia palvelukseensa puheenaolevia henkilöitä,

¹ SCHIEMANN IV, s. 120 ja seur.

² SCHIEMANN IV, s. 124.

³ SCHIEMANN IV, s. 136. — SAMLING af bref III, s. 260.

oli anonut siihen lupaa asianomaisilta poliisiviranomaisilta. Ehtona siihen, että poliisiviranomainen antoi tarvittavan todistuksen, oli, että ulkomaalaista maahan pyytävä tehtailija tai käsityöläinen meni *kirjalliseen takaukseen puheenaolevan vieraan henkilön ajattelutavasta* ja käytöksestä.¹ Nämä säännökset koskivat kaikkia mainittuihin ryhmiin kuuluvia ulkomaalaisia, paitsi synnynnäisiä englantilaisia, minkä ohessa ruotsalaistenkin oli edelleen sallittava tulla maahan v. 1835 määrättyjen ehtojen mukaisesti.² Kun kenraalikuvernööri oli ilmoittanut Venäjällä voimaan saatetuista määräyksistä senaatille huhtikuun 24/toukokuun 6 p. 1848, senaatti päätti salaisessa istunnossaan heinäkuun 22 p. 1848 antaa maan kaikille kuvernööreille salaisen ohjeen, että todistuksia maahan pyrkiviä ulkomaalaisia varten oli »nykyisissä oloissa» annettava vain hallituksen hyvin tuntemien kauppahuoneiden ja tehtailijain pyynnöstä.³

Niinkuin on nähty, ne toimet, joihin Venäjällä oli ryhdytty ja joihin meilläkin käytiin valtakunnan varjelemiseksi ulkomaiden aatteiden tartunnalta, veivät siihen, että säädettiin monimutkainen menettely, jos tiettyihin kansanluokkiin kuuluvat henkilöt pyrkivät maahamme. Olipa ajatuksen vapauskin poistettu, sillä nythän vaadittiin taatusti hyväksyttäviä mielipiteitä siltä, joka aikoi tulla maahan. Tämä oli vain eräs rengas siinä toimenpiteiden sarjassa, joka tähtäsi siihen, että yleisten ajatustapojen tuli vastata hallituksen tarkotusperiä. Nämä toimet koskivat luonnollisesti julkisuudessa esitettäviä mielipiteitä, joiden valvonta oli sensuurilainsäädännössä tarkoin määrätty, mutta ne ulottuivat varsin pian muillekin aloille, kuten alempana osoitetaan.

Utta vauhtia nämä varovaisuustoimet saivat siitä, että yleinen valtiollinen kehitys oli läntisessä naapurimaassamme kautta 1840-luvun kulkenut yhä enemmän vasemmalle.⁴ Lisäksi Ruotsin asema oli muuttunut myöskin siinä suhteessa,

¹ SAMLING af placater XII, s. 96—97.

² Ruotsalaisiin nähden tehtiin poikkeus, koska heitä tarvittiin Saimaan kanavan rakennustöissä erikoismestareina.

³ Senaatin kanslian ja oikeustoimituskunnan salainen asiakirja v. 1848 n:o 10.

⁴ HILDEBRAND-STAVENOW XII, s. 49.

että sen oli onnistunut, osallistuttuaan Schlesvig-Holsteinin kysymyksen järjestämiseen, saavuttaa jälleen sananvaltaa Euroopan valtojen neuvospöydässä.¹

Sulkeutuminen ulkomaiden suhteen ei tullut esille vain edellä selostetuissa säännöksissä, jotka olivat koskeneet käsityöläisten maahan tuloa, vaan annettiin tässä suhteessa v. 1850 muitakin erikoisohjeita tarkoituksella entistä tehokkaammin estää vasemmistolaismielipiteiden leviäminen maahamme. Salaisessa kirjelmässä toukokuun 8 p. 1850 tullilaitoksen silloiselle pääjohtajalle F. O. af Brunérille L. G. von Haartman huomautti siitä, että oli aihetta epäillä, että se »demokraattis-socialistinen» liike, joka oli näyttäytynyt myös naapurimaassa, oli koettava levittäytyä meidänkin maahamme kiihoittaakseen ja johtaakseen harhaan mieliä. Koska tämä liike tarkoitti häiritä ja vähentää rakkautta hallitsijaa ja voimassaolevaa yhteiskuntajärjestystä kohtaan, joka muodosti Haartmanin mukaan pääpiirteen Suomen kansan luonteessa, kävi tästä syystä entistä tärkeämmäksi, että tullilaitoksenkin taholta valppaasti valvottiin, ettei yleiselle ajattelutavalle vahingollisia teoksia ja painetuja tutkimuksia saatu tuoda maahan. Myötävaikuttaakseen tämän hyvän tarkoituksensa onnistumiseen, Haartman kehoitti korkeimmasta paikasta saamansa määräyksen mukaan Bruneria toimimaan siten, että tullijohtokunta »sattuneesta syystä» ja ilmoittamatta mitään saamastaan käskystä määräisi tullikamareita mahdollisimman tarkoin noudattamaan, mitä tullilaitosta, sensuuria ja kirjakauppaa koskevat säännökset sisälsivät maahan tuotavasta kirjallisuudesta. Tämän lisäksi Haartmanin mielestä oli välttämätöntä järjestää sellaisiin paikkoihin, joiden kautta tuli eniten maahan ruotsalaisia painetuja teoksia, erikoinen vartiointi tällä kielellä ilmestyneen, maahan tuotavan kirjallisuuden suhteen. Erityisesti oli pidettävä silmällä sellaista kirjallisuutta, joka oli sisällöltään *socialistista, tasavaltalaista ja anarkistista*, kuten esimerkiksi käännös Eugen Suen teoksesta »Kansan mysterior» ynnä sanomalehdet »Folkets Röst» ja »Reformen». Valvonta edellytti entistä ankarampaa laivojen miehistön ja matkustajain matkatavaroiden tar-

¹ HILDEBRAND-STAVENOW XII, s. 101.

kastusta. Tämän toiminnan tuli siis muodostua mainituissa paikoissa erikoisten henkilöiden erityiseksi tehtäväksi ja siihen oli valittava miehiä, joilla oli kyllin intelligenssiä, kyllin mallillisuutta yhtyneenä herkeämättömään tarkkaavaisuuteen ja kykyyn suorittaa tehtävä mahdollisimman vaiteliaasti. Brunér sai valita tehtävään henkilön, joka hänen johdollaan ja valvonnassaan suoritti silmälläpidon Helsingissä. Samassa tarkoituksessa Brunér sai kehoituksen selittämällä tullivalvonnan välttämättä vaativan yksityiskohtaisempaa tarkkailua määrätä alkavaksi purjehduskaudeksi Vaasaan kanslisti Matheizenin ja Turkuun kanneviskaali, varatuomari Vaenerbergin, joista viime mainitun tuli Eckerön ja Degerbyn tullikamareissa tarkastaa tulliselityksen antavat maalaisten alukset. Näille tarkkaajille maksettiin erikoispalkkiot. Brunérin ei tullut antaa heille muita tehtäviä salaisen valvonnan lisäksi, jotta se saataisiin kyllin tehokkaaksi. Kaikki lentolehdet ja painotuotteet, jotka kysymyksessä olevassa suhteessa osoittautuivat epäilyttäviksi, oli otettava pois ja niiden maahantuojan nimi merkittävä muistiin. Takavarikoidut painotuotteet oli kiireellisesti lähetettävä Haartmanille enempiä toimenpiteitä varten. Vihdoin Haartman lupasi ilmoittaa, mikäli hänen tietoonsa Ruotsista tulisi, siellä ilmestyviä vaarallisia painotuotteita. Jo kolmea päivää myöhemmin Brunér antoi Matheizenille ja Vaenerbergille asiaan kuuluvat määräykset.¹ Millaisia käytännöllisiä tuloksia tämä valvonta tuotti, on kysymys, jonka selvitys ei kuulu tämän esityksen puitteisiin.

Mikä se korkeampi paikka oli, josta Haartman sanoo saaneensa toimintaohjeen, on helposti havaittavissa. Aivan samoina päivinä, kun Haartman suoritti edellä kerrotut järjestelyt, kenraalikuvernööri Menschikov oli ryhtynyt toistakin tietä varovaisuustoimiin. Jo Venäjän vallan alkuvaiheessa oli Suomen kenraalikuvernöörille annetuissa salaisissa toimintaohjeissa erityisesti tehostettu sitä poliittista merkitystä, mikä maan papis-tolla oli sen kansan keskuudessa nauttiman arvovalan vuoksi.

¹ L. G. v. Haartman F. O. af Brunérille toukok. 8 p. 1850, sub secreto, alkup. Brunér Matheizenille ja Vaenerbergille toukok. 11 p. 1850, sub secreto, kons. F.O. af Brunérin kok: 10) Tullfrågor. SVA. — Ruotsin lehdistä vrt. HILDEBRAND-STAVENÖW XII, s. 206.

Yhdenmukaisesti tämän kanssa hallitus oli kaikin tavoin ahdistanut niitä, joiden toiminta vaaransi kirkon vakinaisen papiston arvovaltaa. Siten hallitus saattoi nyt vaaran uhatessa turvautua kirkon apuun taistelussaan vallankumouksellisten oppien levittäjiä vastaan. Tässä tarkoituksessa Menschikov vetosikin arkkipiispa Bergenheimiin salaisessa, huhtikuun 14/26 p. 1850 päivätyssä kirjelmässä ja pyysi arkkipiispaa osoittamaan alaiselleen papistolle »sen suunnan, mitä sen tulee noudattaa kansan pelastamiseksi näiden turmiollisten oppien vaikutukselta».¹

Edelläolevasta on selvinnyt, miten Haartmanin huolenpito siitä, etteivät sosialistiset opit pääsisi tunkeutumaan maahamme, veivät salaisen valvonnan järjestämiseen tullilaitoksen avulla. Liittyminen Ruotsin vaikutusta vastustavaan yleiseen politiikkaan ja Nikolai I:n prinsippipolitiikan kannattaminen oli luonnollinen seikka valtiomiehelle, joka oli vain muutamaa vuotta aikaisemmin havainnut, että Menschikov poliittisista syistä, pitääkseen Suomen mielialan rauhallisena, oli torjunut maamme oikeusjärjestystä pahasti uhanneen vaaran.² Silloinhan Venäjän yleisten poliittisten päämäärien omaksuminen ja liittyminen Venäjän poliittiseen systeemiin, joka tehosti maamme merkitystä koko valtakunnalle, oli meidän kannaltamme ainakin sen ajankohdan määräämä luonnollinen asenne. Toiselta puolen on juuri näiltä ajoilta, v:n 1850 lopusta, selviä todistuksia siitä, että Haartman käsitti Suomen aseman nimenomaan *puskurivaltioksi*, jonka tuli suojata valtakuntaa Ruotsista käsin tulevilta kumousopeilta. Tiedetään, että juuri silloin Haartman kävi erään kaikkein taitavimmin hoitamansa kamppailun Suomen erikoisaseman puolustamiseksi Venäjän rinnalla. Tämä taistelu koski Suomen ja Venäjän välisen tullirajan poistamista tarkoittavien pyrkimysten estämistä ja oli Langenskiöldilläkin silloin tilaisuus tehdä maallemme eräitä palveluksia. Lausunnossa, jonka Haartman asian johdosta kirjoitti marraskuun 2 p. 1850 Menschikoville, hän puolusti tullirajan säilyttämistä huomauttamalla siitä, että sen hävittäminen oli kehittävä rannikoillemme

¹ OSMONSALO, ERKKI K., Hallituksen politiikka herännäisliikkeitä kohtaan Aleksanteri I:n ja Nikolai I:n aikana, s. 37 ja Liite VI: 4.

² Vrt. s. 146.

vilkkaan salakuljetuksen. Tässä hän sitten erityisesti tehosti Ruotsista käsin harjoitetun kiihoituksen mahdollisuutta ja jatkoi: »Sen maan läheisyys, jonka valtaan tuonnoin kuuluimme, vielä lisää aseman vaikeuksia; kovin mielellään tuo maa on käytävä hyväkseen sellaista asiain tilaa vahingoittaakseen peloitettavaa vastustajaansa ja kylvääkseen sekaannuksen ja tyytymättömyyden siemeniä kostoksi siitä, että Suomi nykyisen vaurastumisen aikana on kylläkin selvästi osoittanut unohtaneensa vanhan yhteyden ja olevansa siitä väliä pitämätön».¹ Edellä esitetyn valossa on varsin todennäköistä, että huhtikuun 8 p. 1850 julkaistu rajoitus suomeksi ilmestyvän kirjallisuuden suhteen, on laadultaan tilapäisluontoinen säännös, joka ajallisesti ja sisällöllisesti kuuluu oleellisena osana puheena olleisiin varovaisuustoimenpiteisiin. Missään tapauksessa se ei ole tähdätty suomenkieltä ja suomenkielen oikeuksia vastaan sinänsä, mikä nähdään siitäkin, että jo seuraavana vuonna erityisesti tehostettiin sitä, että määrättäessä väliaikaisia tuomareita istumaan käräjiä suomalaiselle maaseudulle oli pidettävä huolta siitä, että he todistettavasti osasivat suomea.²

Tätä mielialaa vastaan tarkastettaessa Haartmanin aikaisemmin esitetty jyrkkäsanainen lausunto senaatissa keväällä v. 1850 Tukholman neuvottelujen johdosta, on täysin ymmärrettävissä, sillä siinä ilmenevä selvä vihamielisyys Ruotsia kohtaan pohjautui, paitsi Norjan-vastaisella rajalla Suomen alamaisten osaksi pitemmän ajan kuluessa tulleitten kärsimysten aiheuttamaan suuttumukseen, myös siihen käsitykseen, että Ruotsista meille saattoi tunkeutua sosialistis-demokraattisia aatteita, joten tätä maata oli politiikassa kaikin tavoin vastustettava.

Tämä käsitys johti sitten sarjaan uudistussuunnitelmia, joiden tuli tapahtua Haartmanin itsensä ylimmän valvonnan alla.

¹ Vrt. Haartmanin tämän lausunnon, julk. DANIELSON-KALMARI, J. R., Muuan lehti L. G. v. Haartmanista Suomen autonomian puolestajana, s. 95—102, eritt. s. 100. — Samaan aikaan poistettiin tulliraja Venäjän ja Puolan väliltä, jolloin Puola menetti tässä suhteessa erikoisasemansa. WITTSCHESKY, s. 74—75.

² Vrt. Turun ja Vaasan hovioikeuksien kiertok. maalisk. 6 p. 1851. SAMLING af placater XIV, s. 26.

Osaksi nämä tähtäsivät kansan sivistyksellisen ja siveellisen tason kohottamiseen, osaksi niillä pyrittiin ulottamaan mahdollisimman tehokas poliisivalvonta myös maaseudulle. Vaikkakin Langenskiöld henkilökohtaisesti pysyi tälle ajatus-tavalle vieraana, näihin mainitun ajatussuunnan ilmiöihin on tässä pysähdyttävä, koska tämä reformitoiminta, johon 1840- ja 1850-lukujen taitteessa meillä aiottiin ryhtyä, oleellisesti poik-kesi siitä reformityöstä, johon Langenskiöld myöhemmin, koti-maahan jälleen siirryttyään, *muuttuneissa* olosuhteissa innolla osallistui ja jossa hän, kuten aikanaan voidaan osoittaa, edusti suuresti toisia käsityksiä siitä, mikä kansamme edistymisen kan-nalta oli oleva parasta. Vaikkakin alkusysäys puheenaolevia uudistuksia suunnittelemaan asetettujen komiteain järjestämi-seen lähtikin ruhtinas Menschikovista, hän kuitenkin jätti komi-teat, jotka olivat luonteeltaan salaisia, toimimaan Haartmanin johdolla ja, mikäli on havaittavissa, täysin itsenäisesti.

Kautta 1840-luvun oli meillä innolla pohdittu koululai-toksen uudistamista. Aikaisemmin esitetyn perustuksella tie-dämme, että Langenskiöld oli asettunut hyvinkin jyrkästi ystä-väänsä Casimir v. Kotheniin nähden vastustuskannalle näissä kysymyksissä.¹ Tämän ohessa oli varsinaisen kansanopetuksen järjestämistä käsittelevä keskustelu ollut julkisessakin sanassa hyvin vilkasta, joten hyvällä syyllä voidaan sanoa, että tämä-kin asia näihin aikoihin oli jo tunnustettu kansamme erääksi elinkysymykseksi.² Vuosisadan puolivälin taitteessa se lakkaa-kin olemasta vain yksityishenkilöiden tai kirkonmiesten har-rastama sivistyskysymys, sillä valtiovallan taholta sitä ryhdy-tään käsittelemään tärkeänä, ankarana ajan vaatimana varo-vaistuomenpiteenä nimenomaan »nykyisin Euroopassa val-lalle päässeän ajatustapojen sekaannuksen» vuoksi. Luonteel-taan nämä toimet kuuluivat poliisitoiminnan alaan, sillä Men-schikovin kirjelmässä ministerivaltiosihteerille joulukuun 5/17 p. 1851, jossa ilmoitettiin erikoisen komitean asettamisesta, vedottiin samalla siihen, että sen tuli keksiä keinot järjestyk-sen edistämiseksi ja yleisen köyhäinhoidon järjestämiseksi,

¹ Vrt. s. 158.

² LÖNNBECK, GUSTAF F., *Folkskoleidéns utveckling i Finland*, s. 50 ja seur.

joten ohjelma oli mitä laajin ja monipuolisin. Kun komitea, johon Haartmanin ohessa oli määrätty Suomen arkkipiispa ja muut piispat, hovioikeuden presidentit Richter ja Mannerheim sekä Viipurin läänin kuvernööri Casimir v. Kothen, Haartmanin toimiessa puheenjohtajana, oli kokoonpanoltaan tällainen, on havaittavissa, mihin sen asettamisella pyrittiin. Komitea piti kokouksiaan vv. 1852 ja 1853. Alun perin oli määrätty, että sen mietintö oli lähetettävä hallitsijalle suoraan kenraalikuvernöörin kautta, joten se olisi pysynyt salaisena myöskin senaatille ja ministerivaltiosihteerille. Komitean tarkoituksena oli siten keksiä keinot, miten kansan sivistyksen välityksellä voitaisiin vastustaa muuttuneiden olojen aiheuttamia vastuksia ja vaaroja sekä ennen muuta ulkomailla kiehuvia uusia aatteita. Komitean mietinnössä suositeltiin lukkarinkoulujen kehittämistä maassamme. Tämän koulun tarkoituksena oli välittää uskonnollisen opetuksen siirtymistä vanhemmilta kirkolle ja olikin näillä kouluilla oleva tuskin muuta varsinaista tehtävää kuin sisäluvun opettaminen. Komitea halusi muovata lukkareista kansakoulunopettajia, minkä vuoksi näiden kasvatuksessa vastaisuudessa tämä seikka oli otettava huomioon. Papiston ja lukkarien piti yhäti kasvavassa määrässä osallistua järjestyksen ylläpitämiseen etenkin alempien kansankerrosten keskuudessa.¹ Näin ollen komitea tehosti puolestaan sitä, että papit ja lukkarit saattoivat toiminnallaan tehdä hallitukselle melkoisia palveluksia. Ja että komitean ajatukset kulkivat yleisen kehityksen edellyttämään suuntaan, nähdään siitäkin, että tämän uuden koululaitoksen ylin valvonta oli kussakin läänissä alistettava kuvernöörin käsiin.

Kun komitea sai mietintönsä valmiiksi vasta v. 1853, jolloin oltiin itämaisen sodan kynnyksellä ja jolloin ruhtinas Menschikov oli kokonaan joutunut kiinnittämään huomionsa ulkopolitiikan alaan kuuluviin asioihin, komitean mietinnöstä ei näin ollen tullut mitään käytännöllisiä seurauksia. Sillä onkin arvoa vain todistuskappaleena hallituksen silloisesta suunnasta maassamme.

Läheisessä yhteydessä edellä selostettujen suunnitelmien kanssa olivat ne, joita käsitteli eräs toinen niinikään Haart-

¹ LÖNNBECK, m. t. s. 69. Vsv. asiak. 1851 Act. n:o 31.

manin puheenjohtajalla asetettu komitea, jonka jäseniä mm. oli eräs Langenskiöldin nuoruudenystävä, Harald Victor Vilhelm Furuhjelm ja jonka mietintö tähtäsi pääasiassa maaseudun poliisivalvonnan tehostamiseen. Tämä komitea suunnitteli vanhan, alkuperältään tosin kansan itsehallinnollisista tarpeista syntyneen laitoksen, kyläoikeuden, muodostamista uutta tarkoitustaan vastaavaksi. Siitä olisi komitean mietinnön mukaan tullut puhtaasti valtiohallinnollinen laitos, joka, samalla kuin se olisi valvonut maaseudun järjestystä, olisi harjoittanut hallinto-oikeudellista lainkäyttöä eräissä vähäisemmissä taloudellisen lainsäädännön alaan kuuluvissa asioissa. Senkin ylin valvonta oli tarkoitettu annettavaksi kussakin läänissä kuvernöörille ja sen valtiohallinnollista luonnetta tehosti vielä se, että suunnitelman mukaan kruununvoutien tuli kunkin kihlakunnassaan toimia sen esimiehenä, olisipa puheenjohtajiksi tähän poliisioikeuteen voitu hätätilassa määrätä myöskin nimismiehet. Tämänkin komitean mietinnön piti olla erittäin salainen, sillä oli määrätty, että se oli lähetettävä kenraalikuvernöörin kautta hallitsijalle ilman senaatin lausuntoa, vaikkakin tästä suunnitelmasta sitten luovuttiin ja asia joutui koko laajuudessaan senaatin käsiteltäväksi salaisissa istunnoissa helmikuun 3 ja 11 p. 1853.¹ Myös tämä mietintö sai saman kohtalon kuin ylempänä selostettu toisen komitean mietintö ja samoista syistä kuin sekin. Tämän komitean suunnitelmien senaatissa saamaan ankaraan arvosteluun ei tässä yhteydessä ole aihetta käydä yksityiskohtaisesti.

Kuten edellä esitetyistä seikoista on ilmennyt, kehitys oli Suomessa käymässä hyvää vauhtia kohti mitä täydellisintä poliisivaltiota. Syynä tähän oli tietysti vastaava kehitys Venäjän sisäisissä oloissa, vaikkakin on erityistä aihetta huomauttaa vielä tässä siitä kerrassaan ratkaisevasta merkityksestä, mikä Ruotsin sisäisten olojen kehityksellä oli meidän oloihimme ja muuttuneeseen asemaamme Venäjän poliittisen systeemin palveluksessa. Ruotsissa tapahtunut voimakas luisuminen vasemmalle päin merkitsi silloin Venäjän kannalta ilmeisen

¹ Senaatin kanslian ja oikeustoimituskunnan salainen asiakirja v. 1853 n:o 11.

vaaran läheisyyttä aivan valtakunnan rajan takana ja tämä aiheutti sitten meillä sarjan toimenpiteitä ja suunnitelmia, joiden varsinaisena tarkoituksena oli noiden vaarallisten aatteiden vaikutuksen pysähdyttäminen Suomen rajalle. Silloin Suomella oli tällä Euroopan kolkalla samat tehtävät kuin Nikolai I:n poliittinen systeemi määräsi Keski-Euroopassa Preussille ja Itävallalle lännestä leviävien vallankumouksellisten oppien torjumistyössä.

Valaisevana hallituksen silloisille pyrkimyksille päästä ohjaamaan haluamaansa suuntaan yleistä mielipidettä olivat aikaisemmin annettujen lisäksi entisestään kovennettujen sensuurimääräysten ohessa ne toimet, joihin viime vuosisadan puolivälin taitteessa ryhdyttiin *Finlands Allmänna Tidning*-lehden suhteen. Tämä maamme virallinen lehti oli perustettu jo v. 1820 ja sen toimitustyöstä oli vuodesta 1825 alkaen vastannut professori Alex. Blomqvist. Paitsi erinäisiä kuulutuksia, siihen oli otettu lyhyitä tietoja senaatin työluetteloista, ja v. 1826 sitä oli laajennettu niin, että siinä julkaistiin maaherrojen kertomuksia läänien tilasta, asetuksia yms. Kaikesta tästä johtui, että sillä aikanaan oli ollut melkoinen merkitys sivistysoloissamme, varsinkin kun sanomalehdistömme silloin oli vähäinen ja kehittymätön.¹

Tämän orgaanin käyttämistä hallituksen politiikan välineenä tarkoitti Menschikovin kirje huhtikuun 23/toukokuun 5 p. 1849 valtiosihteerinvirastolle. Kirjeen mukaan lehti oli seuraavan vuoden alusta alkaen järjestettävä uudestaan, jotta se täydellisempänä voisi entistä paremmin tyydyttää lukevan yleisön vaatimuksia. Tämä suunnitelma lehden uudelleen järjestämiseksi oli saanut jo kenraalikuvernöörin esittelyssä ratkaisunsa, vaikkakin Menschikov kirjoittaessaan asiasta ministerivaltiosihteerille pyysi tätä ottamaan kysymyksen esille josakin esittelyssä. Tämän pyynnön Armfelt täyttikin toukokuun 3/15 p. 1849, siis varsin pian Menschikovin kehoituksen saatuaan. Esittelyssä hallitsija päätti, että lehden julkaiseminen oli tapahtuva julkisilla varoilla ja että lehden toimitus ja

¹ RAUHALA, K. W., Keisarillinen Suomen senaatti I, s. 139—140.

sen sensurointi oli asetettava Suomen kenraalikuvernöörin valvontaan, joka sai ottaa ja erottaa puheenaolevat toimihenkilöt. Sentähden oli siihen asti Helsingissä ilmestynyt *Finlands Allmänna Tidning* lakkaava v:n 1850 alusta ja sen toimittajiksi vain toistaiseksi otetut henkilöt vapautettava tehtävistään. Tämä uudistus johti erikoisen osaston perustamiseen Suomen kenraalikuvernöörin kansliaan, josta ministerivaltiosihteerin kirjelmä marraskuun 9/21 p. 1849 toi kenraalikuvernöörille ilmoituksen. Kanslian uuteen osastoon tuli osastopäällikkö, lehden toimittaja, sensori ynnä konttoritehtävien hoitaja. Uuden lehden kirjeenvaihtajille luvattiin vapaakirjeoikeus, joten se pääsi muiden epävirallisten lehtien rinnalla melkoisen etuoikeutettuun asemaan.¹

Uudistettavaksi määrätyn lehden ohjelmasta tehtiin kenraalikuvernöörin apulaisen Rokassovskin johdolla suunnitelma. Jottei yleisössä heräisi liian suuria toiveita ja vaatimuksia lehden suhteen, sitä oli aluksi julkaistava suppeahkon suunnitelman mukaisesti, mikä sellaisenaan kuitenkin tiesi lehden koon melkoista laajennusta sen aikaisempaan kokoon verrattuna.

Lehden ohjelmasta mainitsemme, että sen kotimaisessa osastossa oli julkaistava tiedot huomattavimmista tapahtumista sekä »niinikään muista tapahtumista maassa». Vielä oli kotimaan osastossa julkaistava tietoja oppilaitosten, hyväntekeväisyyslaitosten, maanviljelyksen, tehtaiden ja kaupan tilasta. Ulkomaan osasto oli tarkoitettu varsinaiseksi poliittiseksi osastoksi, ja siinä oli julkaistava »juoksevat uutiset, tosiseikat ja nykytapahtumat poliittisessa maailmassa». Vielä kuului tähän osastoon »huomattavat valtiolliset aktit, traktaatit, sopimukset, diplomaattiset nootit, parlamenteissa pidetyt puheet ja niissä esiintyvät keskustelut yms». Niinkuin nähdään, lehden tuli ohjelmansa mukaan, valtiollisista kysymyksistä puheen ollen, johtaa lukijapiirin huomio ulkomaille, jotta kotoinen politiikka jäisi syrjään. Tässä olikin lehden toiminnan pääpaino, sillä ulkomaanosaston toimittaminen oli oleva lehden päätoimittajan varsinaisena tehtävänä. Tämän lisäksi tuli virallisen lehtemme virallisessa osastossa olla esitettyinä hallituksen

¹ Vsv. asiak. 1852 Act. n:o 28. Kkv. salainen asiak. 1849 n:o 267.

toimenpiteet, armolliset julistukset, asetukset ja käskykirjeet sekä tiedot virkamiesten ja kaikkien laitosten virkailijoiden nimityksistä, siirroista, erosta ja palkitsemisesta. Vielä kuuluivat viralliseen osastoon ilmoitukset avoimna olevista viroista, niihin asetetuista ehdokkaista yms. siviili- ja kirkollishallinnon alalla. Puolivirallinen osasto taas oli sisältävä testamentit ja haasteet oikeuteen jne., minkä painattaminen virallisessa lehdessä oli joko sallittua tai jonkin viraston määräämää. Vielä kuului tähän tiedoksiannot yhtiöiden lakkauttamisesta ynnä muista samantapaisista asioista, joiden kuuluttamisella tässä lehdessä tuli olemaan lain voima.

Epävirallisen osaston oli esitettävä tieteet ja taiteet, jolloin oli otettava huomioon tieteen uudet saavutukset ja huomattavimmat uudet keksinnöt ynnä tiedot koti- ja ulkomaisten tieteellisten seurojen toiminnasta. Vielä oli tähän osastoon otettava erinäisiä kuulutuksia, tiedoitukset eri rahakursseista, ilmoitukset kadotetuista eri luottolaitosten seteleistä yms.¹

Tämä suunnitelma, johon liittyi tarkat laskelmat lehden kannattavuudesta, oli kuitenkin Menschikovin mielestä liian vaatimaton. Kun kerran tätä asiaa oli ryhdytty perin pohjin järjestelemään, »joka välttämättömästi tulee aiheuttamaan paljon huhuja», Menschikovin mielestä oli parempi, että tarkoitettulla toimenpiteellä tuli olemaan toivottu menestys ja että lehti tyydytti yleisöä jo heti ilmestyessään. Näin voitiin ehken esiintyvät eri mielipiteet vaimentaa. Tässä suhteessa Menschikov rauhoitti Rokassovskia selittäen, että poliittisen tarkoituksen saavuttamiseksi keisari varmaan ei kieltäydy myöntämästä lehden julkaisemiseen tarvittavia varoja, vaikka lehti ei kannattaisikaan.²

Niinkuin on nähtävissä, tällä etuoikeutettuun asemaan tarkotetulla lehdellä oli tehtävänä muovata mielipiteet eten-

¹ Kkv. salainen asiak. 1849 n:o 267.

² Kun Rokassovskin lähettämässä suunnitelmassa oli varattu ulkomaisten lehtien tilaamiseen 250 rpl., erä oli Menschikovin mielestä riittämätön, »sillä kansliassa tulee välttämättä olla myös ne ranskalaiset ja saksalaiset lehdet, joita luettiin varsinkin keisarikunnassa, jotta Pietarin poliittisen sensuurin toiminta voisi olla ohjeena poliittisten kirjoitusten valinnassa».

kin ulkomaan politiikassa sellaisiksi, että hallitus saattoi ne hyväksyä.

Ennestään on tunnettua, miten Langenskiöld, nähtävästi aivan omasta aloitteestaan, ryhtyi toimiin saadakseen Snellmanin tämän lehden päätoimittajaksi. Toimenpide, joka herätti hänen vanhoissa ystävissään varsin sekavia tunteita, saa selitystään tuskin muusta kuin suoranaisesta ajattelemattomuudesta tai lehden perustamispuuhiin kuuluvien perimmäisten tarkoitusten yksityiskohtaisesta tuntemattomuudesta ja halusta hankkia Snellmanille vakinainen toimeentulo. Kuitenkin on lähellä sekä mahdollisuus, että Langenskiöld arveli silloisissa oloissa tekevänsä maalleen palveluksen pyytäessään Snellmania lehden päätoimittajaksi. Langenskiöldhän osoittautui valtiollisessa toiminnassaan poliittisissa kysymyksissä monarkisen periaatteen kannattajaksi. Vaikka hän taloudellisissa kysymyksissä oli vapaan suunnan mies, se ei estänyt häntä pitämästä taistelua kumouksellisia oppeja vastaan niin tärkeänä, että hänkin tahtoi hälyyttää maan kaikki voimat hallituksen tueksi. Tämä johti siten helposti siihen, että aikalaiset saattoivat pitää häntä Venäjän hallituksen ystävänä.¹ Tuonnempana nähdään, että Langenskiöld haaveili juuri näihin aikoihin uudistusohjelman toteuttamista nimenomaan »ylhäältä» saatavan avun ja kannatuksen turvin.² Hänen käsityksensä Suomen aseman tosiasiallisesta heikkoudesta, josta aikaisemmin on ollut puhe³, johti hänet varsin luontevasti tukemaan sitä valtakunnan elintä, hallitsijaa, joka saattoi antaa tarvittavaa pontta uudistuspyrkimyksille ja joka kykeni nujertamaan sen vastustuksen, mikä Venäjällä ehken saattoi nousta reformisuunnitelmiamme vastaan. Kun lisäksi kenraalikuvernööri Menschikov oli käytännössä osoittautunut Suomen erikoisaseman tukijaksi, liittyminen tämän valtiomiehen

¹ Fridolf Linderin (salanimellä Kilpi) kirjoittama kirjeen tai sanomalehtiartikkelin konsepti ilmeisesti v:lta 1860, sillä se on kirjoitettu v. 1859 tehdyn Suomen ja Venäjän välisen tullijärjestelyn jälkeen ja ennen ns. Tammikuun valiokunnan asiaa. Kirjoitelmassa mainitaan ensinmainittu, mutta vaietaan jälkimmäisestä. Mustion arkisto: Vanha sarja n:o 102. SVA.

² Vrt. s. 232.

³ Vrt. s. 147—148.

johtamaan politiikkaan ei Langenskiöldinkään kannalta ole odottamatonta. Erikoisesti Fredrik Cygnaeus purki tästä aloitteesta mieltään Langenskiöldille, ja antavat hänen sanoilleen oikeutuksen heidän keskinen vanha ystävyytensä sekä se seikka, että Langenskiöld Snellmaniin vedotessaan oli ilmeisesti ryhtynyt harkitsemattomaan tekoon.¹ Hanke raukesikin.

Virallisesta lehdestä puheen ollen on lyhyesti viitattava siihen polemiikkiin, johon Langenskiöld joutui v. 1850 lehden palstoilla tunnetun lakimiehen J. Ph. Palménin kanssa. Palmén oli saatuaan kehoituksen kirjoittanut lehteen arvokkaan kirjoituksen »Om sytning och dess betydelse inom Finlands gällande kreditlagstiftning», joka ilmestyi lehden numeroissa 40—42 mainittuna vuonna. Tässä artikkelissa Palmén esitti sen mielipiteen, että luoton väärinkäytökset, joihin sopimukset eläkkeestä saattoivat antaa aiheen, johtuivat pohjaltaan oikeushistoriallisia seikkoja tuntemattoman lainkäyttelyn aiheuttamista virheistä eikä niitä ollut johdettava puutteellisesta lainsäädännöstä. Tämän artikkelin johdosta Langenskiöld julkaisi samassa lehdessä eräitä huomautuksia ja pyrki esittämiensä esimerkkien valossa suosittelemaan erinäisiä keinoja keinottelun estämiseksi. Polemiikki sujui julkisuudessa hyvinkin rauhalliseen sävyyn, mutta se näyttää sitä enemmän katkeroitaneen Palménia, jolle asia antoi aiheen yksityiskirjeenvaihdossa purkaa vihaansa Langenskiöldiä kohtaan.² Palménin artikkelisarjaa on myöhemmin tietoisopissa pidetty tärkeänä ja se on saanut runsaasti tunnustusta osakseen.³ Kuten aikaisemmin on huomautettu, Langenskiöld paljasti tässä polemiikissa nimenomaan oikeushistoriallisten seikkojen tuntemattomuutensa, sillä hän käsitteli koko kysymystä, niinkuin hänen vastineestaan ilmenee, matemaattisesti ratkaistavana asiana.

Kun ne toimet, joihin ylempänä on viitattu, osaksi jo oli toteutettu, osaksi olivat vasta pohdinnan alaisina, Venäjän ulkopoliittisessa tilanteessa oli tapahtunut suuri muutos. Oli alka-

¹ REIN, TH., Juhana Vilhelm Snellmanin elämä I, s. 593—595.

² PALMÉN, E. G., Till hundraårsminnet af J. Ph. Palmén II, s. 329 ja seur.

³ CHARPENTIER, AXEL, Om sytning, s. 79, muist. 2, s. 134, muist. 1.

nut keräytyä myrskypilviä, jotka purkautuivat pian koko silloista Eurooppaa järkyttävällä tavalla ja jotka sittemmin tulivat muodostamaan taitekohdan Suomenkin historiassa.

Langenskiöld oli nyt kosketellun ajanjakson kuluessa ennätännyt kohota nopeasti asemasta toiseen. Edellä on nähty, että se perustui usean vuoden ahkeraan työhön valtiollisen, osaksi diplomaattisenkin toiminnan alalla.¹ Tästä vakiintuneesta yhteiskunnallisesta asemasta hänen oli suhteellisen helppo jatkaa alkaemaansa uraa. Siihen sisältyvät toimen vuodet ovat tämän kuvauksen seuraavien osastojen kohteena.

Millainen Langenskiöldin henkinen kehitys oli ollut sinä ajanjaksona, jonka nyt käsillä oleva tutkimuksemme esittää, nähdään aikaisemmin tehtyjen viitteiden ohessa erittäin valaisevasti hänen eräästä kirjeestään Casimir v. Kothenille, jossa hän sanoo, että pääasiallinen ero hänen ja v. Kothenin välillä oli siinä, että Kothen havaitessaan epäkohtia, tyytyi vain toteamaan ne, kun Langenskiöldissä epäkohtien huomaaminen synnytti *voimakkaan halun päästä korjaamaan niitä*. Samassa kirjeessään hän on ilmaissut v. Kothenille, minkälaisen valtiomiehen tuli olla luonteeltaan, sattuvasti huomauttaessaan prinssi Louis-Napoleonin Bordeauxissa lokakuun 9 p. 1852 pitämän puheen johdosta: »Kas siinä mies, joka ei väisty taaksepäin, kun asiat ovat kysymyksessä». Ja huomautettuaan siitä, että Napoleonilla oli paljon voimaa käytettävissään, Langenskiöld jatkaa: »Mutta meilläkin sillä on tukea, joka ryhtyy järjelliseen eikä liian väkivaltaiseen reformiin, sillä, että tätä tarvitaan, tunnustaa jo itse kukin, ja selvää on, että sen toimeenpano on helpompaa sille, joka itse saa apua ylhäältä päin».²

*

Palvellessaan toista vuotta valtiosihteeristössä, Langenskiöld solmi avioliiton lokakuun 18 p. 1848 *Maria Magdalena Björksténin* kanssa.³ Hänen puolisonsa vanhemmat olivat senaatin

¹ Tämän valossa on se arviointi, jonka Palmén langettaa Langenskiöldin kohoamisesta, varsin yksipuolinen. Vrt. PALMÉN, E. G., m. t. II, s. 329.

² Langenskiöld Casimir v. Kothenille lokak. 11/23 p. 1852. Kothenin kok: 13, fol. 128—129.

³ SPÅRE, s. 180.

jäsen, valtioneuvos Bror Ulrik Björkstén, aateloitu 1853 nimellä af Björkstén ja Gustava Ulrika Kuhlberg, joka äitinsä kautta polveutui tunnetusta helsinkiläisestä kauppiaasta Petter Heidenstrauchista. Isä taas oli peräisin suvusta, joka oli jo pitkähkön ajan ollut kotiutunut Hollolaan, jossa eräs suvun jäsenistä Jaakko Juhana Björkstén oli ollut kirkkoherrana kuolemaansa asti v. 1833.¹ Hänen tyttärensä Hildur Heloise Amanda oli Fabian Langenskiöldin veljen Larsin puoliso. Jaakko Juhana Björksténin veljiä olivat edellämainittu Bror Ulrik Björkstén, joten Fabian Langenskiöldin puoliso oli hänen vanhemman veljensä puolison serkku.²

Langenskiöldin appi, joka oli syntynyt v. 1795 oli yliopistossa valmistunut lakimieheksi, palvellut sitten eri asteissa senaatissa ja tullut v. 1832 esittelijäsihteeriksi finanssitoimituskuntaan. Hän joutui jäseneksi Lauri Gabriel von Haartmanin johdolla maaliskuun 28 p. 1838 asetettuun komiteaan, jonka tehtävänä oli esittää keinoja Suomen valtion tulojen lisäämiseksi. Osallistuminen tämän komitean työskentelyyn vei Björksténin kahta vuotta myöhemmin jäseneksi senaattiin perustetun, raharealisaatiota toimeen panemaan asetetun väliaikaisen osaston jäseneksi.³ V. 1840 hän tuli sotilastoimituskunnan päälliköksi, mutta kun tämä toimituskunta yhdistettiin finanssitoimituskuntaan, Björkstén tuli kamaritoimituskunnan päälliköksi. Hänellä oli siten jo silloin, kun Langenskiöld meni avioliittoon hänen tyttärensä kanssa, runsas kokemus tärkeiden valtioasiain ratkaisussa, mutta mikä asema hänellä yllämainitussa tärkeässä komiteassa oli ollut, on kysymys, jonka yksityiskohtainen selvittely ei kuulu tämän osan puitteisiin. Hänen kuolemansa syyskuun 14 p. 1856 johtui hänen omistamallaan maatilalla sattuneesta tapaturmasta.⁴

¹ DURCHMANN, OSMO, Björkstén-suku. Kansallinen Elämäkerrasto I, s. 257.

² SUKUKIRJA I, s. 146—150.

³ SPÅRE, s. 135—136. NEVANLINNA, E., Suomen raha-asiat vuosina 1863—1904, s. 17—18.

⁴ SPÅRE, s. 136.

Referat.

Dozent, Dr. Phil. Erkki K. Osmonsalo, Fabian Langenskiöld. Das politische Lebenswerk I.

Die Familie Langenskiöld stammt von einer nichtadligen Kriegerfamilie namens Lang ab, deren Mitglieder seit dem Anfang des 17. Jahrhunderts in unserem Lande in Uusimaa und Südost-Häme gelebt haben. Als einer der Vorfahren Fabian Langenskiölds am Staatsstreich Gustavs III vom Jahre 1772 teilgenommen hatte, wurde er, wie viele andere Anhänger des Königs, zur Belohnung dafür geadelt. Durch ihre Ehen gelangten die Mitglieder der Familie zu einem gewissen Wohlstand, weshalb sie höhere Akkordzahlungen als früher leisten und somit zu angeseheneren Stellungen in der Armee gelangen konnten. Als die Zeit der Macht Schwedens zu Ende ging, war das Haupt der Familie Gustav Langenskiöld, der im Kriege 1808—09 zum Major befördert wurde und als Oberstleutnant seinen Abschied aus schwedischen Diensten erhielt. Er wurde darauf zu Anfang der Zeit der Autonomie Landeshauptmann (Landshöfding) der Provinz Kyminkartano, und da er in Heinola wohnte, wurde diese kleine Residenz die Heimat der Kindheit und frühen Jugend seines Sohnes Fabian Langenskiöld. Da die Umgegend eine rein finnische Gegend war, erlernte Fabian Langenskiöld schon von klein auf die finnische Sprache. Langenskiöld, der 1810 geboren war, wurde 1825 Student und begann, Mathematik zu studieren. Seine Mutter gehörte zu der bei uns bekannten Familie Gripenberg, und die Brüder seiner Mutter waren die in unserem kulturellen Leben sehr bekannten Brüder Sebastian und Odert Gripenberg. Auch sonst gehörten durch die Mutter seines Vaters eine Menge Persönlichkeiten zu den Verwandten der Langenskiölds, die eine für unser Land bedeutungsvolle Lebensarbeit im 19. Jahrhundert verrichteten.

Langenskiölds Studienkameraden waren Snellman, Runeberg, Lönnrot, Fredrik Cygnaeus, also die Männer, die jeder auf seinem Gebiet uns das ganze Jahrhundert gestaltet und überhaupt den Grund zu unserer nationalen Bildung gelegt haben. An diese Arbeit schloss sich dann um die Mitte des letzten Jahrhunderts Langenskiölds Werk als des Chefs der finnischen Finanzen, des Erneuerers des Geld- und Zollwesens und des Schöpfers eines freieren Erwerbslebens an. Die

geistigen Einflüsse, die Langenskiöld auf der Universität Turku erhielt, stammten aus der Welt der deutschen idealistischen Philosophie, einer Geistesrichtung, die damals ihren Einzug in unser Land hielt. Langenskiöld studierte allerdings Mathematik, für die er eine natürliche Neigung hatte, und die in ihm einen besonders starken Sinn für Realität weckte. Langenskiölds Studienzeit war für unser Land infolge der Wirksamkeit des Generalgouverneurs Zakrevski eine schwere Zeit. Auf Zakrevskis Betreiben wurde Langenskiölds Vater seines Amtes entsetzt, und da die Familie auch sonst in wirtschaftlicher Hinsicht von Unglück betroffen wurde, war Langenskiöld aus pekuniären Gründen gezwungen, um ein Stipendium zur Erlernung der russischen Sprache nachzusuchen. In der Absicht, sich zum Lehrer an der Kadettenschule von Hamina auszubilden, studierte Langenskiöld 1832—35 an der Universität Kasan Russisch und wurde nach der Rückkehr in die Heimat Lehrer am Lyceum von Helsinki, das damals die modernste Schule von ganz Finnland war. Langenskiöld lebte also in Helsinki und gab für den Gebrauch am Lyceum ein Lehrbuch der Trigonometrie heraus. Neben seiner Lehrtätigkeit versah er das Amt des Kurators der Nation von Häme. Ein Versuch, Lektor der russischen Sprache an der Universität zu werden, misslang, denn obgleich Langenskiöld für kompetent erklärt wurde, erhielt sein Mitbewerber Matthias Akiander, der eine längere Lehrtätigkeit aufzuweisen hatte, die Stelle.

Bald darauf wurden zwei Stellen an der Kadettenschule frei, und Langenskiöld erhielt die eine davon, trat aber auf Staatskosten eine neue Studienreise nach Russland an, diesmal nach Moskau und St. Petersburg. Diese Reise brachte ihn in Berührung mit dem damaligen Obersten Rostowtsew, der Chef des gemeinsamen stabes der Kadettenschulen war und einen bekannten Namen in den Kreisen derjenigen hatte, die für die Befreiung der Leibeigenen in Russland arbeiteten. In Russland kam Langenskiöld auch in Berührung mit Krajevski, dem Herausgeber der liberalen Zeitschrift »Vaterländische Blätter«. Langenskiöld veröffentlichte in dieser Zeitschrift einen umfangreichen Aufsatz über die russischen Verben, wurde aber aus diesem Anlass von dem bekannten Schriftsteller und Gelehrten Gretsch angegriffen. Gretsch war nämlich darüber erzürnt, dass die Schriftleitung der Zeitschrift seinen Namen an denjenigen Stellen der Einleitung des Aufsatzes gestrichen hatte, an denen Langenskiöld Gretschs Theorien mit dem Ausdruck der Dankbarkeit erwähnt hatte. Aber zu einer eigentlichen Polemik kam es nicht, denn Gretsch war ein Handlanger der Gendarmerie (der ein Gehalt von der dritten Abteilung bezog), so dass niemand wagte, ihm öffentlich zu widersprechen und die Zensur anscheinend solche Aufsätze nicht an die Öffentlichkeit gelangen liess. Möglicherweise beabsichtigte Langenskiöld, ein Lehrbuch der Geschichte und Statistik für den Gebrauch an den Kadettenschulen zu schreiben, aber dieser Plan scheint nicht verwirklicht worden zu sein. Nachdem Langen-

skiöld so von 1838—1842 im ganzen $3\frac{1}{2}$ Jahre in Russland zugebracht hatte, hatte er sich eine gute Kenntnis der russischen Sprache erworben und die damaligen geistigen Bewegungen in Russland in ihrem Anfangsstadium studiert.

Langenskiöld war offiziell die ganze Zeit Lehrer an der Kadettenschule gewesen, obgleich er beinahe während dieser ganzen Zeit nach Russland abkommandiert gewesen war. Jetzt bot sich ihm die Möglichkeit, als Übersetzer an den Senat zu kommen, und in dieser Stellung konnte er die Entwicklung der öffentlichen Angelegenheiten eingehend verfolgen. Neben seinem Amt als Übersetzer versuchte Langenskiöld auch noch Studien zu treiben, diesmal juristische, aber diese blieben wegen seiner beruflichen Tätigkeit und der Zerstreuungen in Helsinki unvollendet.

In diesen Jahren kam Langenskiöld in nähere Berührung mit dem berühmten Juristen J. J. Nordström. Unser Land befand sich damals in einer gefährlichen politischen Krise, da die feste selbstsändige Rechtsordnung, die in erster Linie auf dem Gesetz von 1734 beruhte, durch die sog. Gesetzeskodifizierungsbestrebungen in Gefahr geraten war. Zur Abwendung dieser Gefahr leisteten Nordström und der Professor der Rechtswissenschaft Lagus eine bedeutende Arbeit, denn als die Gesetzesvorschläge der Gesetzeskommission, die zum Zwecke der Kodifizierung eingesetzt worden war, in einem besonderen Revisionskomitee geprüft wurden, wählte dieses Komitee zu seinen Sachverständigen die genannten Professoren der Universität, die ein vernichtendes Gutachten über den ganzen Gesetzesvorschlag abgaben. Da sich der Generalgouverneur Menschikov der von Nordström und Lagus vertretenen Auffassung angeschlossen hatte, liess Nikolai I. die Angelegenheit fallen, und so wurde diese sehr ernste Gefahr abgewehrt, während zur selben Zeit z.B. in den baltischen Ländern die russische Rechtsordnung grade mit Hilfe der Gesetzeskodifizierung in Kraft gesetzt wurde. Es lässt sich leicht feststellen, dass grade Nordström Langenskiöld eine starke Achtung vor der gesetzlichen Ordnung einflösste. Auch sonst tritt bei ihm in dieser Zeit an verschiedenen Äusserungen ein stark entwickeltes Rechtsgefühl hervor, das sich gegen manche Schwächen der Epoche wandte.

Zu Langenskiölds alten Bekannten gehörte auch Casimir von Kothen, der damals, als Langenskiöld als Übersetzer an den Senat kam, Kanzleichef der Kanzlei des Generalgouverneurs war, sehr bald allerdings Gouverneur in Viipuri wurde. Kothen war trotz seiner Jugend sehr schnell auf der Beamtenlaufbahn emporgestiegen, und er ermahnte auch Langenskiöld, aus seiner verhältnismässig anspruchslosen Stellung emporzustreben. Das Ergebnis dieser Ermahnungen und der Überlegungen des reifer gewordenen Langenskiöld war auch, dass er sich um die Stelle eines Kommissars bei der Grenzregulierung von Reich an der norwegischen Grenze im Jahre 1846 bewarb. Diese Tätigkeit wurde entscheidend für Langenskiölds ganze fernere Laufbahn, denn

jetzt zog er die Aufmerksamkeit der damaligen leitenden Männer unseres Landes, des Ministerstaatssekretärs Armfelt und des Generalgouverneurs Menschikov, auf sich. Vom Standpunkt der Allgemeinheit war es wichtig, dass einige Denkschriften Langenskiölds, die sich auf die sog. warangische Frage bezogen, Menschikovs lebhaftes Interesse erregten, und dass auf diese Weise die politische Leitung Russlands veranlasst wurde, diejenigen Bestrebungen zu unterstützen, die man von finnischer Seite in Grenzberatungen mit den Vertretern Schwedens und Norwegens seit Jahrzehnten vergeblich durchzusetzen versucht hatte.

Als die Grenzregulierung an der Grenze nach Norwegen zu im Jahre 1846 beendet war, wurde Langenskiöld vom Senat weg- und als Übersetzer an das Staatssekretariat nach St. Petersburg versetzt. Sehr bald erhielt er den Auftrag, bei einer anderen Grenzfrage Finnlands Interessen zu vertreten. Das geschah an der Grenze zwischen Finnland und dem Gouvernement Archangel im Jahre 1849. Es gelang Langenskiöld auch hier, einen Streit zu beenden, der Jahrzehnte gedauert hatte, und zu dem Ergebnis zu kommen, dass die Grenze im Jahre 1850 so festgesetzt werden konnte, wie sie während der ganzen Zeit der russischen Herrschaft erhalten blieb.

Inzwischen hatten sich die Zustände an der norwegischen Grenze für Finnland sehr ungünstig gestaltet, denn die Wanderlappen aus Norwegen, die jedes Jahr nach Finnland kamen, richteten im finnischen Lappland grossen Schaden an. Der Zustand war für unser Land schon seit der Mitte der zwanziger Jahre des 19. Jahrhunderts sehr nachteilig gewesen, und es hatte seit dieser Zeit immer reichlich Streitfälle gegeben, aber jetzt hatten die Misstände so zugenommen, dass der wirtschaftliche Ruin der Lappen Finnlands drohte, wenn es nicht gelang eine schnelle Änderung in den dort bestehenden Verhältnissen zustande zu bringen. Schon früher hatte man versucht eine Lösung dadurch zu erreichen, dass man verschiedene Male vorgeschlagen hatte, die Küste des Eismeereres als Stützpunkt für die Lappen Finnlands bei ihrer Meerfischerei zu erwerben, aber da die Staatsregierung aus Gründen der hohen Politik diese Bestrebungen, die bei uns u. a. von dem Pfarrer in Utsjoki J. Fellman und dem Gouverneur der Gouvernement Oulu R. V. Lagerborg vertreten wurden, nicht unterstützt hatte, waren sie erfolglos geblieben, was inzwischen in unserem Lande ungewöhnlich grosse Aufmerksamkeit erregt hatte. Unter diesen Umständen war es offenbar, dass bei der Behandlung der lappländischen Frage ein völlig anderer Weg als bisher beschritten werden musste, wenn man zu einem Ergebnis kommen wollte. Man musste die leitenden Männer in der Politik, vor allem den Fürsten Menschikov, dahin bringen, diese finnische Politik zu treiben, und somit erreichen, dass Russland sie mit seinem ganzen Ansehen unterstützte und, wenn es nötig werden sollte, unseren Forderungen in Schweden Nachdruck verlieh. In diesem Sinne verfasste Lan-

genskiöld auch verschiedene Denkschriften, die er für den Fürsten Menschikov ausführte.

Der Zeitpunkt, zu dem dies geschah, war besonders günstig für eine derartige Aktion, denn das Jahr 1847, in welchem Menschikov die Gutachten von Langenskiöld bezüglich der warangischen Frage erhielt, bildet einen Wendepunkt in der politischen Entwicklung Russlands, indem damals die Autokratie in Russland eine strengere Richtung als früher einschlug. Diese Wendung bedeutete in Russland ein ständig wachsendes Misstrauen gegenüber den Westmächten und führte zu Massnahmen, die bezweckten, Russland immer deutlicher von dem Einflussgebiet der freiheitlichen Richtungen abzusondern. Während Russland früher um sich einen vollständigen Gürtel von Pufferstaaten gehabt hatte, die es, wie Preussen, Österreich und Schweden, vom Westen Europas getrennt und davor geschützt hatten, unter den Einfluss der liberalen Strömungen zu geraten, war in diesem System allmählich eine Lücke entstanden, da Schweden infolge der dortigen wachsenden Opposition immer mehr nach links glitt und also seine bisherige Bedeutung in dem von Russland geschaffenen System verloren hatte. Schon in den dreissiger Jahren des Jahrhunderts hatte die russische Regierung Schweden misstraut, aber solange, wie Karl XIV Johann im Nachbarlande regierte, hatte die alte Bundesfreundschaft bestanden. Als die revolutionären Bewegungen des Jahres 1848 und besonders die sozial-demokratischen Ideen auch in Schweden hervortraten, verlor es in der Tat seine Bedeutung als Schutzmauer Russlands gegen den Westen. Der Zustand wurde, vom russischen Gesichtspunkt aus, noch ungünstiger durch den Umstand, dass Schweden mit Erfolg an der Lösung der sog. schleswigischen Frage teilgenommen hatte, hatte es doch dadurch neues Ansehen am europäischen Beratungstisch gewonnen. So war dieser mit Misstrauen betrachtete Nachbar gefährlicher als früher geworden, und deshalb musste Russland ein neues System an Stelle des alten schaffen. Bekanntlich erhielt sich in Russland die Autokratie auch nach 1848 und begann dort eine neue Periode der Reaktion, die bis an die Schwelle des orientalischen Krieges währte. Die Wendung in der russischen Politik zeigte sich auf viele Arten. Da Russland Finnland jetzt dringender als früher als feste Schutzmauer gegen den Westen brauchte, hielt es die politische Leitung Russlands für wichtig, dass keine Unzufriedenheit im Lande entstand. Da Menschikov genau wusste, dass wenn die sog. Gesetzeskodifizierung zu dem geplanten Ergebnis geführt hätte, diese Massnahme Unruhen in Finnland hervorgerufen hätte, verhinderte er die Durchführung dieser für unser Land so verderblichen Massnahme. Dieses geschah endgültig im Jahre 1846. Danach begann man bei uns mit Vorsichtsmassnahmen, damit Finnland seine jetzige politische Aufgabe erfüllen könnte. Es ist natürlich, dass die Mittel zur Erreichung dieses Zieles die der russischen Regierung eigenen waren, also die allerstrengsten autokratischen Diktate, denn

Die leitenden Männer der russischen Politik hatten die Auffassung, dass nur mit Hilfe dieser Methoden das Reich vor den Erschütterungen bewahrt bleiben konnte, die im Jahre 1848 viele europäische Staaten trafen. Deshalb fing man bei uns an, die öffentliche Meinung mit Hilfe des »Offiziellen Blattes« zu bearbeiten, und im Spätwinter 1850 gab Haartman der Zollbehörde geheime Richtlinien, um zu verhindern, dass die »sozial-demokratischen« Lehren von Schweden nach Finnland eindringen. Zu diesem Zwecke rief Menschikov im Frühling 1850 durch Vermittlung des Erzbischofs Bergenheim auch die finnische Geistlichkeit und die Nationalkirche zu diesem Werke auf. Unter diesen Umständen war es auch selbstverständlich, dass die russische Regierung gegen Schweden gegenüber eine ablehnende Haltung einnahm, und auch die Verhinderung des finnischen Senates, besonders L. G. von Haartmans, gegen Schweden war feindlich. Gerade durch den Hinweis auf den Umstand, dass Schweden aus Finnland in Russland Gedanken eindringen lassen, die die Regierung nicht billigen konnte, erreichte v. Haartman, dass die finnlands östliche Zollgrenze im Jahre 1850 unverändert gelassen

Die diplomatischen Verhandlungen, die man schon 1847 mit Schweden eingeleitet hatte, waren langsam vorgeschritten. Da sich die norwegische Regierung die Aufklärungen, die sie brauchte, von so weit entfernt wie aus Finnmarken holen musste, und da die russische Politik mit der schleswigischen Frage und dem ungarischen Aufstand an anderen Orten genügend zu tun hatte, war sie geneigt, die Schritte der Gegenseite abzuwarten. Das Ergebnis der diplomatischen Verschleppung war, dass man beschloss, in Stockholm einen Kongress zur Klärung der lappischen Frage zu halten. Russland wurde auf diesem Kongress von seinem damaligen Stockholmer Gesandten Krüdener vertreten, als dessen Gehilfe Langenskiöld im besonderen die Interessen Finnlands vertrat. Bei diesen Beratungen strebte man danach, die Weidezeit und die Weideplätze der norwegischen Lappen in Finnland genau zu begrenzen, da aber die Gegenseite diesem Übereinkommen nicht zustimmte, mussten die Unterhandlungen ergebnislos abgebrochen werden.

Als Folge hiervon wurde die Grenze nach Norwegen im Jahre 1852 für die Wanderlappen vollständig geschlossen, und im darauffolgenden Jahr auch die Grenze nach Schweden, hauptsächlich zur Abwehr gegen die Wanderungen der Laestadianer. So hatte sich das Reich in dieser abgelegenen Gegend in seiner Schale eingeschlossen, zu einer Zeit, in der die aussenpolitische Entwicklung es sehr bald danach in eine kriegerische Auseinandersetzung mit den Westmächten verwickelte.

